

კავკასიის ხალხთა საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი

შოთა რუსთაველის საერთაშორისო
ძროვნული საზოგადოებრივი ფონდი
SHOTA RUSTAVELI NATIONAL SCIENCE
FOUNDATION OF GEORGIA

წიგნი გამოცემულია შოთა რუსთაველის
ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ
დაფინანსებული პროექტით: “ქართულ-
ოსური თანაცხოვრების პერსპექტივა
ყაზბეგის რეგიონში” გრანტი №384/2

ლავრენტი ჯანიაშვილი

ოსთა საკითხი ყაზბეგის რეგიონში

(ქართულ-ოსური თანაცხოვრების პერსპექტივა ყაზბეგის რეგიონში)

გამომცემლობა „მნიგნობარი“
თბილისი, 2017

INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE FOLK CAUCASUS
SHOTA RUSTAVELI NATIONAL SCIENCE FOUNDATION

Publication of This book was made possible to
The Shota Rustaveli National Science Fondation.
Project “Perspectives of Georgian-Ossetian
relations in Kazbegi region „ Grant # 384/2

Lavrenti Janiashvili

The Question Ossetians in Kazbegi Region

Perspectives of Georgian-Ossetian relations in Kazbegi region

Publishing House “Mtsignobari”
Tbilisi 2017

რედაქტორები

ლია მელიქიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს
ეროვნული აკადემიის წევრ კორესპოდენტი

ნათია ჯალაბაძე

ისტორიის დოქტორი

რეცენზენტები:

ხათუნა იოსელიანი

ისტორიის დოქტორი

გიორგი მამარდაშვილი

ანთროპოლოგიის დოქტორი

დამკავალმონებელი

თამარ ტყაბლაძე

EDITED BY

Lia Melikishvili

The doctor of historical sciences, Corresponding
Member of Georgian National Academy of Sciences

Natia Jalabadze

The Doctor of History

REVIEWED BY

Khatuna Ioseliani

The Doctor of History

Giorgi Mamardashvili

The Doctor of Antropology

IMPOSER

Tamar Tkabladze

ISBN 978-9941-473-19-7

შესავალი

ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფით მცხეთა-მთიანეთის მხარეში შედის. მას სამხრეთ-დასავლეთით ესაზღვრება ე.წ. "სამხრეთ ოსეთი" – ახალგორის და ჯავის რაიონები, ხოლო ჩრდილოეთით, ჩრდილო ოსეთი (რუსეთის ფედერაცია). მე-20 საუკუნის ბოლო ხანებამდე აქ ცხოვრობდნენ ქართველები და ოსები. თანამედროვე ეთნოდემოგრაფიულ ვითარებაზე მკაფიოდ აისახა ბოლო 30 წლის განმავლობაში საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესები, რეგიონი თითქმის მთლიანად დაიცალა ოსებისგან, მცირერიცხოვანი მოსახლეობა აქაური ოსური სოფლებიდან მხოლოდ რამდენიმეში დარჩა.

რაიონში არსებული ეთნიკური სიტუაცია მჭიდროდ უკავშირდება მის სასაზღვრო მდებარეობას. კრიზისულ სიტუაციაში აქედან შედარებით ადვილი იყო საცხოვრებლად გადასვლა მეზობელი ჩრდილოკავკასიის ტერიტორიაზე. ჩრდილოეთ ოსეთთან გაადვილებული კომუნიკაცია, ეკონომიკური სარგებელი, შედარებით ხელმისაწვდომი განათლება, ნათესაური და მეგობრული კავშირების ინტენსივობა განაპირობებდა არა მარტო ოსების, არამედ მოხვევების (ყაზბეგის რ-ნის მკვიდრი ქართველების) ჩრდილოეთისაკენ ლტოლვას.

საზოგადოდ, სასაზღვრო რაიონებში "ეთნიკური უმცირესობა", პოტენციური კონფლიქტის (ირიდენტული ან სეპარატისტული) რისკის მქონედ ითვლება. ექსტრათორდინალური (კრიზისული) სიტუაცია განაპირობებს ერთის მხრივ ამ ჯგუფების მაღალ მობილურობას და კონსოლიდაციას, მეორე მხრივ მათ მიმართ განსხვავებულ დამოკიდებულებას როგორც ოფიციალური ხელისუფლების, ისე ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან. ასეთი ჯგუფები ხშირად იქცევიან პოლიტიკური პროცესების ინდიკატორებად. ამიტომ გასაკვირი არაა რომ გარკვეული ძალები მათი გამოყენებით ცდილობენ საკუთარი მიზნების მიღწევას.

ამ ბოლო ხანებში, გასულ საუკუნეში ყაზბეგის რაიონიდან ჩრდილოეთ ოსეთში (რუსეთის ფედერაცია) გადასული ოსები და

მათი დაცლილი სოფლები რუსულ//ოსური და ქართული საინფორმაციო საშუალებების ყურადღების ცენტრში მოექცა. ერთის მხრივ ოსური მხარე (ძირითადად დე ფაქტო ხელისუფების წევრები, ცალკეული მეცნიერები და ჟურნალისტები) აცხადებს, რომ "ცხინვალის რეგიონის მიმდებარე ტერიტორიები ოსი ხალხის საკუთრებაა და საქართველოსგან ოკუპირებულ ამ ტერიტორიებსაც გაანთავისუფლებენ"; მეორე მხრივ, ქართული მედიის წარმომადგენლები და ცალკეული ექსპერტები თვლიან, რომ ყაზბეგის რეგიონი ფეთქებადსაშიშ ადგილად იქცა, სადაც მოსალოდნელია რუსეთის ახალი აგრესია აქედან "ღვენილი" ოსური მოსახლეობის დაბრუნების საბაბით.

საკითხს კიდევ უფრო მეტი სიმწვავე შესძინა პოლიტიკურმა (რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის პერსპექტივის გაურკვევლობა), სასაზღვრო (საზღვრის დემარკაციის ჩიხური მდგომარეობა, ლარსის საბაჟო-გამსვლელი პუნქტის ამოქმედება), ეკოლოგიურმა (ლარსიპესის და მაღალი ძაბვის გადამცემი ქსელის მშენებლობა) და ეკონომიკურმა (ყაზბეგის რაიონიდან შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე რუსეთის ფედერაციაში, რეგიონის ეკონომიკური პროფილის რამდენჯერმე შეცვლა და ა.შ.) ასპექტებმა. ამგვარ ვითარებაში ჩნდება საშიშროება სიტუაცია გამწვავდეს ეთნიკურ ნიადაგზე. მდგომარეობას ართულებს როგორც ოსებში, ისე ქართულ მოსახლეობაში ძლიერი ეთნოცენტრისტული განწყობების არსებობა, რაც, როგორც წესი, ისტორიული რეაქციების არაობიექტურ ინტერპრეტაციას ემყარება. ამასთანავე, აპრიორად მიჩნეულია, რომ ტერიტორიის პოლიტიკური კუთვნილება ისტორიული პრინციპით განისაზღვრება.

ზემოსხენებული ვითარება იქცა პროექტის, "ქართულ-ოსური ურთიერთობის პერსპექტივა ყაზბეგის რეგიონში", განხორციელების მთავარ ინსპირატორად. მიზნის მისაღწევად საჭიროდ მივიჩნით ყაზბეგის რეგიონში მცხოვრები ქართველების და ოსების ურთიერთდამოკიდებულების სპეციფიკის შესწავლა; ურთიერთობის ტრადიციული ფორმების, ყოფისა და კულტურის როლის დადგენა მათ შორის მშვიდობიანი ურთიერთობის შენარჩუნების საქმეში, განსხვავებულ ჯგუფთა განწყობების, ეთნიკური სტერეო-

ტიპების, სოციალური დისტანციის და სოციალური ქცევის თავისებურებათა გამოკვლევა. ოსურ-ქართული ურთიერთობის განვითარების პროგნოზირების მიზნით, კომპლექსურად (ეთნოლოგიური და ფსიქოლოგიური კუთხით) შევისწავლეთ რეგიონში ქართველი და ოსი ეთნოსის წარმომადგენელთა ურთიერთობის დინამიკა, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული ყოფის რაკურსით. ჩავატარეთ ერთი დაზვერვითი და სამი კომპლექსური სავლე ექსპედიცია; გაანალიზდა რეგიონის შესახებ და ქართულ-ოსური ურთიერთობის ისტორიის ამსახველი სამეცნიერო ლიტერატურა; დავამუშავეთ საარქივო მასალა; პროექტის ფარგლებში მომზადდა სამი ეთნოგრაფიული ფილმი: “ქართულ-ოსური ურთიერთობა და წეს-ჩვეულებები ყაზბეგის რეგიონში”, “ვაჩილობა” და “ათენგეობა კობში.” გამოკვლევების მომზადებაში მნიშვნელოვანი დახმარება გაგვიწია მეცნიერ-კონსულტანტმა, საქართველოს ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპოდენტმა, ლია მელიქიშვილმა. ძირითად შემსრულებლებთან ერთად პროექტში მონაწილეობდნენ: ისტორიის დოქტორი ირმა კვაშილავა, სავლე ასისტენტები – ანა ჯანიკაშვილი, ირაკლი შარვაძე, ანა რუაძე.

რეგიონის ყოფისა და კულტურის, მისი ისტორიის შესახებ, მრავალი მეცნიერული გამოკვლევაა გამოცემული. განსაკუთრებით უნდა გამოიყოს XVIII საუკუნის ქართველი ისტორიკოსისა და გეოგრაფის ვახუშტი ბატონიშვილის ნაშრომი, სადაც საინტერესო ცნობებია ხევისა და თრუსოს გეოგრაფიის, ეთნიკური შემადგენლობის, მატერიალური კულტურის ძეგლებისა და მოსახლეობის წეს-ჩვეულებების თაობაზე. ასევე, მეტად ღირებულია XIX საუკუნის ქართველი კლასიკოსის ალ. ყაზბეგის ცნობები ჩვენთვის საინტერესო პრობლემაზე. გასული საუკუნის 30-იან წლებში გამოქვეყნდა სერგი მაკალათიას წიგნი “ხევი”, რომელშიც საკმაოდ დეტალურადაა აღწერილი თერგის ხეობის მოსახლეობა, მატერიალური ძეგლები, დღეობები, მეურნეობის ფორმები და ა.შ.

თერგის ხეობის ეთნოგრაფიული კვლევისათვის საყურადღებოა ვალერიან ითონიშვილის ნაშრომები. გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან მოყოლებული მან 20-ზე მეტი გამოკვლევა მიძღვანა ხევს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია 2015 წელს გამოცემული მო-

ნოგრაფია “მოხევეების ყოფა-ცხოვრება”. რამდენიმე საყურადღებო სტატია გამოაქვეყნა რეგიონის ეთნოსოციალური პრობლემათიკის და მეურნეობის შესახებ გ. ჯალაბაძემ. საინტერესოა თერგის, ლი-ახვისა და არაგვის ხეობებში მიმდინარე ეთნოისტორიული პროცესების ვახტანგ ითონიშვილისეული ანალიზი. მისი გამოკვლევების, უმეტესობაში განიხილულია ჩვენთვის საინტერესო რეგიონის ტოპონიმიკის, დავლთა ეთნიკური კუთვნილების და ქართულ-ოსური ურთიერთობის ისტორიის საყურადღებო საკითხები.

ყაზბეგის რეგიონის ეთნომიგრაციული პროცესების და ონომასტიკის შესახებ რამდენიმე მნიშვნელოვანი გამოკვლევა აქვს რ. თოფჩიშვილს. მისი ნაშრომების დიდი ნაწილი შეიცავს, ასევე, ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების ისტორიას და ოსური საისტორიო მწერლობისათვის დამახასიათებელი მითოლოგიების კვალიფიციურ და არგუმენტირებულ კრიტიკას. აქვე უნდა აღინიშნოს ბ. გამყრელიძის, გ. ჩიქოვანის, ჯ. გვასალიას, დ. გვრიტიშვილის, კ. ხარაძის, თ. პაპუაშვილის, გ. ოთხმეზურის, ნ. აფხაზავას და მრავალი სხვა მეცნიერის დამსახურება ეთნოისტორიული რეალობის რეკონსტრუქციის საქმეში.

უნდა ითქვას, რომ მნიშვნელოვანია ოსი ეთნოგრაფების: ბ. კალოვეის, ზ. ვანევეის, ლ. ჩიბიროვის და სხვათა წვლილი ოსთა მიგრაციული პროცესების შესახებ სავლელ ეთნოგრაფიული მასალის სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანის საქმეში. მათ მიერ მოპოვებული და გამოქვეყნებული მასალა გარკვეულ ცნობებს გვაძლევს თერგის ხეობის ზემო წელში ოსთა ჩამოსახლების დროის დასაზუსტებლად. თუმცა, იგივე მასალის ინტერპრეტირების დროს ოსი ავტორები ტენდენციურობას ამჟღავნებენ, რაც მათ დასკვნებში აისახება. ეს დასკვნები კი, თავის მხრივ, ახალი ცრუ ეთნოგენეტიკური კონცეფციების და ფანტასტიკური მითოლოგიების საფუძველი გახდა.

საბჭოთა ხელისუფლება, პროცესების სასურველი მიმართულებით მართვის მიზნით საკმაოდ ეფექტურ კონტროლის ახორციელებდა ისტორიული ხასიათის ლიტერატურაზე. კომუნისტური სისტემის მოშლის შემდეგ მეცნიერებას საშუალება მიეცა ცენტურისგან განთავისუფლებულიყო, მაგრამ სრული უკონტროლობის

პირობებში გახშირდა არაპროფესიონალ პოპულისტთა პუბლიკაციები და ტენდენციური ნაშრომები. ქართულ და რუსულენოვან საისტორიო საზოგადოებებში გაჩნდა ოსთა ეთნოგენეზის, მათი პოლიტიკური ისტორიისა და მიგრაციების შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები. განსაკუთრებით მწვავე პოლემიკის საგანად იქცა ოსთა საქართველოში ჩამოსახლებისა და დამკვიდრების ეტაპები. ბოლო ხანებში გამოცემული და რუსულ პოლიტიკურ და აკადემიურ წრეებში ფართოდ მხარდაჭერილი პუბლიკაციების მთავარი მიზანი მდ. ქსნის, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობის, თერგის ზემო წელის და შიდა ქართლის (ზოგჯერ მას ბორჯომის ხეობას და ქვემო ქართლსაც უმატებენ) ოსთა ავტოქთონობის დამტკიცებაა.

ბოლო დრომდე დამკვიდრებული იყო თვალსაზრისი, რომ ირანულენოვანი ოსები ჩრდილოკავკასიური ველებიდან გამოამძევეს თავდაპირველად საზარებმა, ხოლო შემდგომ თურქულმა ტაღლებმა. გადავიდნენ რა, კავკასიის ქელზე ოსები კონტაქტობდნენ ნახური და ქართველური მოდემის ხალხებთან, რომელთან შერევის შედეგადაც სათავე დაედო ე.წ. "სამხრეთ ოსი" ხალხის ჩამოყალიბებას. ზოგი ოსი ავტორი, კავკასიაში ოსთა ისტორიის დამკვიდრების მიზნით, ირანული მოდემის ხალხების კავკასიის მთებში ინფილტრაციის პერიოდად ადრე რკინის ხანას მიიჩნევდა. ამგვარი მოსაზრებების დასამტკიცებლად კი ეყრდნობოდა ძირითადად არქეოლოგიურ მასალას და ლინგვისტურ მონაცემებს. ამ მხრივ აღსანიშნავია თლიის სამაროვანი. თლიის მასალის ანალიზისას თავდაპირველად გვერდს ვერ უვლიდნენ ყობანურ და კოლხურ კულტურას შორის არსებულ პარალელებს, მაგრამ არ ეხებოდნენ ხსენებულ კულტურათა მატარებელი ერთობების ეთნიკურ ნათესაობას და ამჯობინებდნენ საუბარს კულტურულ კონტაქტებზე. გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოსათვის დამოკიდებულება შეიცვალა და წინ წამოიწია ჰიპოთეზა ყობანური კულტურის ინდოევროპული, კერძოდ კი ირანულენოვანი მოდემის ხალხების კუთვნილების შესახებ, რომლებიც დღევანდელი ოსების უმუხლო წინაპრებად ჩაითვალა. ამ ჰიპოთეზას ბევრი ოსი მკვლევარი იზიარებს. ქართველი მეცნიერები სრულიად განსხვავებულ დასკ-

ვნებს აკეთებენ. მიუხედავად იმისა, რომ არ უარყოფენ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული ინდოევროპული წარმომავლობის (სკვითების, კიმერიელების) მომთაბარე ხალხების ინფილტრაციას, მიაჩნიათ, რომ მათ მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენიათ საქართველოსა და კერძოდ, შიდა ქართლში ეთნიკური სიტუაციის კონსტრუირებაში. ქართველ მეცნიერთა ზემოხსენებულ დებულებებს ამყარებს შიდა ქართლის ჩრდილოეთ ნაწილში არსებული ეპიგრაფიკული მასალა.

ამრიგად, საბჭოთა პერიოდის მერე, ოსი ავტორების დამოკიდებულება საქართველოში მათი წინაპრების მიგრაციის შესახებ რადიკალურად შეიცვალა. ახალი ჰიპოთეზის დასამტკიცებელი წერილობითი წყაროების სიმწირიდან გამომდინარე, იძულებული იყვნენ არქეოლოგიური მასალის თავისებური გააზრება მოეხდინათ და ოსთა ავტოქთონობის არგუმენტაციისათვის ახალი კონცეპტუალური საფუძვლები ეძებნათ. მათ სრულიად აწყობდათ ახალი თეორია ოსების ავტოქთონობისა და ირანულენოვანობის შეთავსების შესახებ. ამდენად, ოსები გამოცხადდნენ კავკასიის უძველეს ხალხად, ადგილობრივი ყობანური კულტურის შემოქმედებად. შეიმჩნევა ოსი ავტორების მიერ ახალი მითოლოგიების შექმნის პროცესი. შედარებით ზომიერ ისტორიკოსებიც კი ზუსტ ციტირებას არ ახდენენ, რასაც საქართველოში დაცული ისტორიული წყაროების განადგურების შიშით ხსნიან. ხსენებულ ნაშრომებს, როგორც წესი, სხვები იმოწმებენ. ასე იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ახალ ნაშრომს სოლიდური სამეცნიერო აპარატი გააჩნია. ამ ტიპის პუბლიკაციები მტკივნეულად აღიქმება ქართულ საზოგადოებაში და ნეგატიურ განწყობებს კიდევ უფრო ამწვავებს, ოსებში კი ეროვნული სიამაყის და ისტორიული გამორჩეულობის შეგრძნებას აცხოველებს და ყოველგვარი კომპრომისის სურვილს კლავს. პოპულარობა მოიპოვა “ისტორიული ოსეთის” აღდგენის და მისთვის ძირძველი “ოსური მიწების”, პირველ რიგში კი ყაზბეგის რეგიონის და ლუდას ხეობის, დაბრუნების იდეამ, რაც “ოსთა საკითხის” გადაწყვეტის შესაძლებლობას და საქართველოს კონტროლირებად ტერიტორიაზე მათი დაბრუნების პერსპექტივას მნიშვნელოვნად ამცირებს.

თავი I

ყაზბეგის რეგიონი და ოსთა საკითხი სამეცნიერო ლიტერატურაში

§1. ყაზბეგის რეგიონი

თანამედროვე ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში გაერთიანებულია ისტორიული ხევი, თრუსო (თერგის ხეობის ზემო წელში მდებარე ამჟამად გაუკაცრიელებული ეთნოგრაფიული კუთხე) და მთიულეთის მცირე ნაწილი ჯვრის უღელტეხილის სამხრეთით (კურორტი გუდაური მიმდებარე პუნქტებით). რეგიონის ძირთადი ნაწილი (ხევი და თრუსო) კავკასიონის წყალგამყოფი ქედის იქით მდებარეობს და დარიალის გასასვლელით ჩრდილოეთით რუსეთის ფედერაციას (ინგუშეთს და ჩრდილო ოსეთს) ესაზღვრება; დასავლეთით – თრუსოს ხეობით, ისტორიულ დვალეთს; სამხრეთ-დასავლეთით – ე.წ. სამხრეთ ოსეთს; სამხრეთით – მთიულეთსა და გუდამაყარს; ხოლო აღმოსავლეთით, მდ. სნოს ხეობით – ხევსურეთს.

რაიონის მთავარ ეთნოგრაფიულ კუთხეს ხევი წარმოადგენს. ვახუშტი ბატონიშვილი წერს: ”მთიულეთს ჩრდილოთ არს ხევი. გარდავალს გზა ხევს ხადის დასავლეთიდამ, კავკასსა ზედა. არამედ არს დაბალი და უტყეო; ზამთარს ვერა ვლის ამას ზედა ცხენი თოვლის სიდიდითა; ზაფხულს არს ბალახიანი, ყვავილიანი.”¹ რეგიონს თითქმის მთლიანად კვეთს მდინარე თერგი, რომელიც სათავიდან თრუსოს ხეობით აღმოსავლეთით მოედინება, ხოლო ხევისთავში, სოფ. კობთან ჩრდილოეთისკენ უხვევს, გაივლის დაბა სტეფანწმინდას და დარიალის ვიწროებით შედის რუსეთის ტერიტორიაზე. მოხვევები თერგს ბოლო ხანებამდე არაგვს უწოდებდნენ. “მდინარესა ხევისასა ეწოდების არგუვე ჩერქეზამდე და მუნ ლომეკის-მდინარე ძუელადვე, და აწ უწოდებენ თერგსა.”²

დარიალის ხეობით, ჩრდილოეთით, ხევი მიბჯენილი იყო “ფრიად მაგარი მდებარეობის” მქონე გორის ციხეზე. ციხის ლოკალი-

1 ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება ტ. IV, გამოც. “საბჭოთა საქართველო”, თბილისი, 1973, გვ. 356.

2 იქვე, გვ. 356.

ზებას აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი სოფ. გველეითის მახლობლად, თერგისა და მდინარე ქისტურას შესართავთან ვიწრო ხევში მე-20 საუკუნის დასაწყისამდე შემორჩენილ ციხის ნანგრევებთან ახდენს, რომლის აგებასაც საიტორიო ტრადიცია დავით აღმაშენებელს უკავშირებს. ამ ადგილის ჩრდილოეთით ახლანდელი სოფელ ლარსის მიდამოებში ყოფილა ოს-ხაზარებისათვის გზის შემკრავი “დარიალის კარი”, კიდევ უფრო ჩრდილოეთით “ჯარი-ახთან” – ქართული სახელმწიფოს ბოლო წერტილი “ნასასახლევი მეფეთა”.³ ქართულ ისტორიოგრაფიაში დადასტურებულია, რომ ქართული სახელმწიფოს საზღვარი დღევანდელი საქართველო-რუსეთის სასაზღვრო-გამშვები ლარსის ჩრდილოეთით, სოფ. ბალთასათან, მოგვიანებით კი სოფელ ჩითთან გადიოდა.⁴

დარიალის კარი ათასწლეულების მანძილზე, ქართული სახელმწიფოს ხელში მყოფი, ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიის დამაკავშირებელი კარიბჭე იყო. საერთოდ, ქვეყანაში შემომავალ უმთავრეს გზას ან სიმაგრეს, რომლის ხელში ჩაგდებაც მეომარს მთელი სანახების, ზოგჯერ მთელი ქვეყნის დაპყრობასაც უადვილებდა “კარი” ერქვა. ასეთ ადგილას ან ციხე-სიმაგრეები იყო აშენებული, ან თუ ხევის ვიწროები ბუნებრივ ზღუდედ გამოდგებოდა, ხეობაში იქ სადაც გზა ვიწროვდებოდა, კედელს და კარს ააგებდნენ ხოლმე.⁵

3 ჯავახიშვილი ივანე, საქართველოს სამზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული, ისტორიული რარიტეტები, თბილისი, 1989, გვ. 12-13.

4 ითონიშვილი ვალ. ქართველოფობიური “შედევრები”, თვალსაზრისი, თბილისი 2017, გვ. 18; მაჭარაძე ვალ. მასალები XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, III/1, თბილისი, 1988, გვ. 361.

5 ჯავახიშვილი ი. ქართველი ერის ისტორია, ტ. II, თბილისი 2012, გვ. 19.

“ქართლის ცხოვრება” კავკასიაში თარგამოსის დამკვიდრების ამბების თხრობისას ქართლოსის წილის შესახებ საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ კარი ზღვისა ანუ დარუბანდი და კარი არაგვისა ანუ დარიალი, კავკასიის გასავლელი ორი მნიშვნელოვანი ზღუდე სწორედ ქართლოსის განმგებლობაში ყოფილა.⁶ ქართულ ისტორიოგრაფიაში, VII ს-ის ისტორიულ მატრიანეზე, “მოქცევაი ქართლისაიზე” დაყრდნობით, გამოთქმულია საპირისპირო მოსაზრებაც, რომ თავდაპირველად ქართული სახელმწიფოს ჩრდილოეთ საზღვარი კავკასიონის მთავარი ქედის წყალგამყოფს მიუყვებოდა. ამრიგად, თუშეთი, პირიქეთი ხევსურეთი, ხევი და დვალეთი, რომელიც შუა საუკუნეებში საქართველოს განუყოფელი პროვინციები იყვნენ, იმთავითვე ქართულ სამეფოში შემავლად არ იგულისხმებოდა. თუმცა მოგვიანებით, ძველი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეში, შეიძლება უფრო ადრეც, ხევი დარიალის ხეობით ქართლის შემადგენლობაში შევიდა. ახალი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეში კი აქ დარიალის გზის ჩამკეტი ციხესიმაგრეა დადასტურებული. ვიწრო გასასვლელის გაღება-ჩაკეტვა და ჩრდილო კავკასიელ მომთაბარეთა სამხრეთით შემოშვება ქართველთა ნებასურვილზე იყო დამოკიდებული, რის გამოც ძველ წყაროებში მას ხშირად “იბერიის კარი” ეწოდება.⁷

ისტორიული წყაროების მიხედვით ჩვენთვის საინტერესო რეგიონში მეორე საუკუნეში წანარები მკვიდრობდნენ,⁸ რომელთაც, მოგვიანებით, მნიშვნელოვანი როლი შეუსრულებიათ არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლასა და კახეთის სამთავროს ჩამოყალიბების საქმეში.⁹ წანარების ეთნიკური კუთვნილების შესახებ სამეცნიერო

6 ბაქრაძე დ., საქართველო (ისტორიულ-გეოგრაფიული გამოკვლევა), გაზეთ ივერიითგან, 1877/1873 წლების, გვ. 105; ჯანაშვილი მ., საქართველოს მოკლე ისტორია, თბილისი 1884, გვ. 10.

7 მუსხელიშვილი დ., საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, ტ. 1, თბ., 1977, გვ. 77, 168.

8 ლომოური ნ., კლავდიოს პტოლემეისი, გეოგრაფიული სახელმძღვანელო, ცნობები საქართველოს შესახებ, მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი 32, თბილისი, 1955, გვ. 44; ქართველი ერის ისტორია, ტ. II, თბილისი 2012, გვ. 45.

9 ლორთქიფანიძე მ., ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური გაერთიანება, თბილისი, 1963, გვ. 139-150; პაპუაშვილი თ., რანთა და კახთა სამეფო (VIII-XI სს.), თბილისი, 1982, გვ. 26.

ლიტერატურაში განსხვავებული შეხედულებებია გამოთქმული. მკვლევართა ნაწილი მათ ქართული წარმოშობის სვანურ (ნ. მარი, ს. კაკაბაძე, ჯ. გვასალია) ან ქალდეურ-ჭანურ (თ. პაპუაშვილი) ტომებად მიიჩნევს, ნაწილი კი – ჩრდილო კავკასიურად, ვაინახური (ვ. მინორსკი, ა. გენკო, ა. ნოვოსელცევი, ა. მკრტუმიანი) ან დაღესტნური (ვ. ბარტოლდი) მოდგმის ხალხად.¹⁰ ყოველ შემთხვევაში უდავოა, რომ წანარები ადრეფეოდალურ ეპოქაში ასრულებდნენ ქართული სამყაროს ჩრდილოკავკასიელ მომთაბარეთაგან დაცვის და ქართული პოლიტიკური ერთეულის (კახეთის საქორებისკოპოსოს) მორგანიზებელ ფუნქციას, მათი განსახლების ტერიტორიაზე დარჩენილი ხუროთმოძღვრული ძეგლები (სოფ. სიონის სამნავიანი ბაზილიკა, სოფ. ახალციხის ეკლესია, სოფ. გარბანის ეკლესია,) ყველა ნიშნით მსგავსებს ამჟღავნებენ იმავე პერიოდის კახეთის ძეგლებთან, ხოლო ეპიგრაფიკული მასალა მთლიანად ქართულია.¹¹ ყოველივე ეს კი ცხადყოფს, რომ არაბთა შემოსევების დროისათვის წანარები მთლიანად და განუყოფლად ეკუთვნოდნენ ქართულ ეთნოკულტურულ სამყაროს.

საზოგადოდ, საქართველოს ისტორიაში ჩვეულებრივი მოვლენა იყო, როდესაც უცხოტომელების შემოსევების შედეგად გაპარტახებულ და გაუეკაცრიელებულ ბარს მთის ჭარბი მოსახლეობა ავსებდა. ასე უნდა მომხდარიყო წანარების შემთხვევაშიც. წანარეთის ხევი მჭიდრო კავშირში იყო კახეთის ბართან. მომხდურთა თარეშის შედეგად გაჩანაგებული კახეთის ბარის ათვისება სწორედ წანარებმა დაიწყეს და არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლაშიც აქტიურად ჩაებნენ.

კახეთის მთისწინეთში და ბარში ჩამოსახლების შემდეგ ბუნდოვანია, რა მდგომარეობაა თერგის ხეობაში, დარჩა თუ არა იქ წანარული მოსახლეობა კომპაქტურად. გამოთქმულია მოსაზრება, რადგან წანარები, როგორც ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ჯგუფი, გაქრნენ ისტორიის სარბიელიდან ეს მიანიშნებს, რომ მათ თერგის ხეობაში კომპაქტური დასახლება არ შეუწარჩუნებიათ. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი სახელი არ გაქრებოდა და სხვა მთიელებ-

10 პაპუაშვილი თ. დასახელებული ნაშრომი, გვ. 26-39.

11 იქვე, გვ. 50-53.

თან ერთად სახელდებული იქნებოდნენ. ბარში ჩამოსახლებული მთიელები (წანარები) კი ადგილობრივ მოსახლეობაში გაითქვიფნენ.¹² ყოველ შემთხვევაში ფაქტია, რომ მოგვიანებით ისტორიულ წყაროებში “მოქცევაი ქართლისაიში” დადასტურებული “წანარეთის ხევი” აღარ გვხვდება. ს. კაკაბაძეს მის გადმონათად მიაჩნდა ტოპონიმი “ხევი”, რომელიც ყოფილი წანარეთის ხევის ერთი ნაწილის დასახელებად, თერგის ზემო წელზე, დღემდეა შემორჩენილი.¹³ იგივე მოსაზრებას ემხრობიან თ. პაპუაშვილი, ს. ერემიანი, რ. თოფჩიშვილი. ქართული სახელმწიფოს დაცვის საქმეში ჩრდილოეთ საზღვრის გამაგრებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ამიტომ მთლად სარწმუნო არ ჩანს მოსაზრება წანართა კახეთში ჩასახლების შემდეგ რეგიონის სრული გაუკაცრიელების შესახებ. უეჭველია, რომ საქართველოში გაბატონებულ არაბებსაც და შემდგომ პერიოდში გაძლიერებულ ქართულ სამეფო სამთავროებსაც ჩრდილოკავკასიელ მომთაბარეთა შემოსევებისაგან თავდაცვის საუკეთესო საშუალებად დარიალის გადმოსასვლელის გამაგრება და სანაპირო ზოლზე ერთგული მოსხლეობის შენარჩუნება უნდა მიეჩნიათ. ყოველ შემთხვევაში ცხადია, რომ XII საუკუნიდან თერგის ზემო წელის აღსანიშნავად (დღევანდელი სოფ. კობიდან საზღვრამდე) გამოიყენება ტოპონიმი ხევი, ხოლო აქ მოსახლეობა სახელწოდებად – მოხევე. “ისტორიანი და აზმანი შარავანდეღთანის” ავტორი გვამცნობს, რომ ფხოვისა და დიღოეთის განდგომის დროს “მოუწოდა მეფემან ათაბაგსა და ყოველთა მთეულთა: დვალთა, ცხრაზმელთა, მოხევეთა, ხადელთა, ცხავატელთა, ჭართალელთა, ერწოთიანელთა. მისცა ივანე ათაბაგსა და წარავლინა მათ ზედა”¹⁴

ხსენებული მონაკვეთი „ქართლის ცხოვრებიდან“ საინტერესო მასალას იძლევა თერგის ზემო წელის მოსახლეობის ვინაობის განსაზღვრისათვის. ცხადია, რომ ზემომოტანილი ცნობის თანახ-

12 თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალეები, თბილისი, 2016, გვ. 49; თოფჩიშვილი რ., მოხეური გვარსახელები, თბილისი, 1998 გვ. 17.

13 Какабадзе. С. Оплемены Цанар, საისტორიო კრებული, 1928 წ. III, გვ. 112.

14 ისტორიანი და აზმანი შარავანდეღთანის, ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბილისი, 2012, გვ. 95.

მად მთეულებში“ ანუ ქართველ მთიელებში თანაბარმნიშვნელოვანი ჯგუფებია: დვალეები, მოხევეები, ხადლეები, ცხავატელები, ჭართლელები და ერწოთიანელები.

XIII საუკუნეში მონღოლთა შემოსევამ შეასუსტა ცენტრალური ხელისუფლების გავლენა მთის რეგიონებში. ამიტომ გიორგი ბრწყინვალის გამეფების შემდეგ ქართული სამეფო ხელისუფლების განტკიცების პარალელურად სამეფო ხელისუფლება შეეცადა თავისი სოციალ-პოლიტიკური გავლენა აღედგინა ყველგან სადაც იგი გარკვეული ფაქტორების ზეგავლენით შესუსტებული იყო. მთის მოსახლეობაზე გავლენის აღდგენის ამგვარი მცდელობის მაგალითია გიორგი ბრწყინვალის “ძეგლის დადება მთიულთათვის”¹⁵. ამ სამართლის ნორმათა შედგენა საქართველოს მთიანეთში შექმნილი მძიმე მდგომარეობით იყო გამოწვეული. მთის მოსახლეობასა და მეფის მოხელეებს შორის ურთიერთობა იმდენად დაძაბულა, რომ დაწყებულა ადგილობრივ მოხელეებზე თავდასხმები და მკვლელობები, რაშიც ზოგჯერ მთელი სოფელი, თემი და ხევი იღებდა მონაწილეობას. ხშირი იყო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმა, მომრავლებულა შურისძიების მიზნით ურთიერთთავდასხმები, რომელშიც ზოგჯერ შურისმაძიებელთა გარდა, გარეშე პირები და, ქალებიც კი მონაწილეობდნენ.¹⁶ საქმე იქამდე მისულა, რომ მეფე იძულებული გამხდარა ადგილზე გასცნობოდა მდგომარეობას. დაიწყო ღონისძიებათა მიება აჯანყებული მოსახლეობის დასამშვიდებლად და არეულობის ჩასაქრობად. სწორედ ასეთ ღონისძიებად მიუჩნევიათ სახელმწიფო დარბაზის მონაწილეებს მთის მოსახლეობისათვის საგანგებო კანონთა კრებულის შედგენა, რადგანაც მანამდე სახელმწიფოს საქართველოს მთიანეთისათვის მსგავსი კანონთა კრებული არ ჰქონია.¹⁷

ცხადია, იმ დროისათვის საქართველოს მთელი სამეფოსათვის განკუთვნილი საკანონმდებლო ძეგლები რომ არ ყოფილიყო, გიორგი V მარტო მთიულთათვის კი არ შეადგენდა კანონთა კრებულს, არამედ მთელი სამეფოსათვის. ამასთანავე აშკარაა, რომ საქართველოს ბარის რეგიონისათვის მოქმედი კანონმდებლობა

15 ძეგლის დადება გიორგი V-ის ბრწყინვალისა, თბილისი 1988.

16 იქვე, გვ. 36-52.

17 იქვე, გვ. 35.

შეუსაბამო იყო მთისათვის, სადაც ადამიანთა სამართლებლივ ურთიერთობებს ადათობრივი სამართალი აწესრიგებდა. სამართლის კრებულები კი გარკვეულწილად ერგებოდა არსებულ მდგომარეობას.

"ძეგლის დადება" სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ნიმუშია, სადაც სამოქალაქო უფლებრივ მდგომარეობას მხოლოდ რამდენიმე მუხლი ეხება. ძეგლში ფართოდაა გამოყენებული ადათობრივი სამართლის ნორმები, განსაკუთრებით სასჯელთა დარგში. ადათობრივი სამართლიდანაა შესული შურისძიების უფლება, სისხლის დაურევება, გაძევება, გაპარსვა და ა.შ. მართალია, კანონმდებელი ცდილობს, ერთგვარად შეზღუდოს შურისძიების დრო და ფარგლები, მაგრამ მთელ რიგ მუხლებში პირდაპირ აღიარებულია შურისძიების კანონიერი უფლება დამნაშავეს მიმართ. "ძეგლის დადებაში" ადათობრივი სამართლისაგან გადმოვიდა მთელი რიგი ნორმები. თუმცა, ყველა იქ ვერ მოხვდა. მაგალითად, ასეთია სისხლის აღების საკითხი. "ძეგლის დადებაში" ადათობრივი სამართლისაგან აიღო სისხლის დაურევება, რომლითაც შეცვალა სისხლის აღება. თუ შურისძიება დანაშაულისათვის დამნაშავეს მოკვლას მოითხოვს, სისხლის დაურევება მხოლოდ დანაშაულის გამოსყიდვას გულისხმობს ფულადი ან ქონებრივი საზღაურით, რომელიც დამნაშავემ უნდა მისცეს დაზარალებულ მხარეს. სისხლის ოდენობას განსაზღვრავს დანაშაულის სიმძიმე და დაზარალებული პირის სოციალური და უფლებრივი მდგომარეობა. ადათობრივი სამართლიდანაა შეტანილი ძეგლით გათვალისწინებული სასჯელი – გაძევება.

"ძეგლის დადების" ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სამეფო ხელისუფლებამ ადგილებზე დაადგინა მეფის სამსახურში მდგომი მოხელე – "ხევისბერი" – ფეოდალის წოდება, რომლის მოვალეობაშიც შედიოდა ხეობის სამხედრო რაზმის სარდლობა. მოგვიანებით, სამეფო ხელისუფლების დასუსტებისა და მთაში სამართლებლივი კონტროლის მოშლის პირობებში, "ხევისბერი" სახელმწიფო მოხელიდან თემის საერო-რელიგიურ ხელმძღვანელად იქცა, რომელსაც ადგილებზე ირჩევდნენ.

დაახლოებით XIII-XIV საუკუნიდან თერგის სათავეში, დღევანდელ თრუსოში, შემოსვლას იწყებენ დვალები. თავდაპირველად ადგილი უნდა ჰქონოდა ბუნებრივ მიგრაციას, როდესაც ნამატი მოსახლეობა თერგის ზემო წელს ითვისებდა¹⁸. XVI საუკუნიდან ამ პროცესმა უფრო ინტენსიური ხასიათი მიიღო. კავკასიის მთი-

ანეთში, და მათ შორის დვალეთშიც, მონღოლებისაგან ჩრდილო კავკასიის ველებიდან გამოდევნილი ოსები მკვიდრდებოდნენ და ავიწროებდნენ იქაურ მოსახლეობას, რომელიც საქართველოს სხვა კუთხეებში და პირველ რიგში კი მეზობელ თრუსოში გადადიოდა.¹⁹ თავდაპირველად მალრან-დვალეთიდან შემოსულმა კონტინგენტმა, როგორც ჩანს, დაიკავა სივრცე კასარამდე. მოგვიანებით კი, ოსთა ზეწოლის გამო ისინი თერგის ხეობის გასწვრივ უფრო აღმოსავლეთითაც გადმოვიდნენ. დვალების კვალდაკვალ მიმდინარეობდა ქურთათის ხეობიდან ოსების ინფილტრაცია თერგის ხეობის ზემო წელში. XVII საუკუნემდე თრუსოში ოსური მოსახლეობა არ გვხვდება, იქ ძირითადად დვალები ცხოვრობდნენ. სამეცნიერო ლიტერატურაში ტოპონიმ „თრუსოს“ ძველი ქართული ენის საშუალებით ხსნიან. სულხან-საბას ლეჟიკონში ვკითხულობთ, რომ „დრუსო არს ზღუდე ქვისა კოშკიანი, დიდი და კეთილადშენებული“. „დრუსო არს ზღუდე ქვისა მაღალი კეთილადნაგები კოშკ-კოშკოვანი“.²⁰ ანალოგიურად განმარტავს ამ სიტყვას დავით

18 თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალები, თბილისი, 2016, გვ. 50; ითონიშვილი ვახ. დვალები და დვალეთი, ტ. II, თბილისი, 2016, გვ. 86.

19 თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალები, თბილისი, 2016, გვ. 50.

20 ითონიშვილი ვახ. დვალები და დვალეთი, ტ. I, თბილისი 2016, გვ. 165; თოფჩიშვილი რ., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52.

ჩუბინაშვილი: „ღრუსო — ზღუდე ქვისა მაღალი, ნაგები კომპ-კომპებად“. თრუსოში სხვა მთის კუთხეების მსგავსად სწორედ კომპოვანი ზღუდეები იგებოდა. რაც შეეხება იმას, რომ რეგიონს სახელად „თრუსო“ ჰქვია და ზღუდის სახეობას — „ღრუსო“, აქაც ისეთივე მონაცვლეობა გვაქვს „დ“ და „თ“ თანხმოვნებისა, როგორც „დვალეთისა“ და „თუალეთის“ შემთხვევაში.²¹

XVII საუკუნეში თერგის სათავეებში ოსები შემოვიდნენ და აქ გადმოსული დვალეების ასიმილაციის პროცესი დაიწყო. უფრო გვიან მათ კასარის გადმომაც გადმოაღწიეს და სოფ. კობამდე ტერიტორია დაიკავეს. ვახუშტი ბატონიშვილი აღნიშნავს, რომ

XVIII საუკუნის დასაწყისში თრუსოში 8 ოსური სოფელი იყო.²² ოსებისაგან შევიწროებულმა დვალეების ნაწილმა შესძლო ხევის სოფლებში (ყანობი, ხურთისი, გორისციხე, სიონი) გადასახლებით დაეღწია თავი ასიმილაციისაგან. იმის მიუხედავად, რომ შემოსული ოსები სახელს უცვლიდნენ ტოპონიმებს, რამდენიმე სოფელმა მაინც შემოინახა ქართული სახელწოდება (აბანო, შევარდენი, აღო, ოქროყანა, მნა, აღმასიანი). ვ. ითონიშვილმა ყურადღება მიაქცია, რომ სოფ. აღოს ოსებმა ნოგყაუ (ოსურად ახალსოფელი) დაარქვეს, რაც თვალნათლივ აჩვენებს, რომ ეს მათთვის ახალი ადგილი იყო და ძველად ოსების სამოსახლოს არ წარმოადგენდა.²³

21 თოფჩიშვილი რ., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 52.

22 ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება ტ. IV, გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1973, გვ. 647.

23 ითონიშვილი ვ. თემი და თემობრიობა საქართველოში, თბილისი, 2017, გვ. 43.

პარალელურად ოსები ჩასახლდნენ ხევის რამდენიმე სოფელშიც (კობი, აჩხოტი, უხათი, თოთი). მათი ჩასახლების ინიციატორებად ხშირად დაწინაურებული ლუღუშაურები, შემდეგ კი ყაზბეგები გვევლინებიან.²⁴

დროთა განმავლობაში თრუსოს ხეობაში ოსური სოფლები მომრავლდა. გ. თოგოშვილმა გამოაქვეყნა 1780 წლის თრუსოს ხეობის აღწერის მასალა, რომლის მიხედვითაც ირკვევა, რომ თრუსოში შედიოდნენ სოფლები: რეში (5 საკომლო მამულით), ტეფი (6 საკომლო მამული), გიმარა (11 საკომლო მამული 12 კომლზე), ყაყიდური (7 საკომლო მამული 8 კომლზე), ყარათყავი (8,5 საკომლო მამული 9 კომლზე), დენცე (6 საკომლო), ქვემო დენცე (4 საკომლო), ჯახაგორი (2 საკომლო), საოტი (5 საკომლო), აბანო (7 საკომლო), ქეთერი (9 საკომლო). სულ თრუსოს ხეობაში აღწერილი 11 სოფელში აღწერილია 73 კომლი.²⁵ თრუსოს 8 სოფელი სრულიად ოსებით დასახლებულად მიაჩნია იოანე ბატონიშვილსაც.²⁶

გიულდენშტედტი თრუსოში 13 სოფელს აღწერს: რესი, სივერაუტი, გიმარა, ცოცოლტა, ბურმასეკი, ხუძანი ან ყარათყაუ, ვალანდენძე, დალაგდენძე, ბარსი, სუათისი, აბანო, კეთრისი.²⁷

ს. მაკალათიას მონაცემებით XX საუკუნის 30-იან წლებში კობის თემში, რომელშიც ძირითადად ოსებით დასახლებული პუნქტები შედიოდა, 29-30 სოფელი იყო: აბანო, ბურმასეკი (ბურმასიგი), გიმრა, დესი, ერეტი (ერეტო), ერხოტი, აღმასიანი, უხათი, კარადყაუ (კარატყავი), ზაკაგორი, კეტროხი (კეთრისი), კობი, მნა, (მექეთი), ნავაგყავი (ნოგაკაუ), ზემო ოქროყანა, ქვემო ოქროყანა, რესი, სივეტა (სივერაუტა), სუათისი, საყურთ-კარი (სოყურიანი), ტეპი, ფალგყავი, (ურმისსოფელი), ქუმლის ციხე, ზემო განისი, ქვემო განისი, შავარდენი, ცოცოლდა, (ციხის სოფ), ტუარყევი, აგათკარი²⁸. ამ მონაცემების მიხედვით, რომელიც 1926 წლის აღწერის

24 იქვე გვ. 44.

25 თოგოშვილი გ., საქართველო ოსეთის ურთიერთობა XV-XVIII სს. თბილისი, 1969, გვ. 196.

26 ბაგრატიონი ი., ქართლ-კახეთის აღწერა, თბილისი, 1986, გვ. 35.

27 გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, ტ. II, თბილისი 1964, გვ. 65.

28 მაკალათია, ს. ხევი, თბილისი, 1934, გვ. 20-21, 78-82 (ფრჩხილებში მოცემული სოფლის სახელები გვ. 20-21 ზოგჯერ არ ემთხვევა ქვემო გვერდებზე დასახლებულ სოფლებს ლ.ჯ.).

მასალებს ეყრდნობა, დასახელებულ სოფლებში აღწერილი 3127 ადამიანიდან მხოლოდ სოფ. ალმასიანში ცხოვრობდა 14 ქართველი, დანარჩენი 3115 კი ოსია.

ეთნოდემოგრაფიული ცვლილებები მიმდინარეობდა ქართული სამეფო ხელისუფლების, ცალკეული ფეოდალური სახლების, ადგილობრივი თემების და უცხო ეთნიკური ჯგუფების ინტერესთა დაპირისპირების ფონზე. საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ სამეფო კარი სათანადო ყურადღებას ვეღარ იჩენდა მთის მიმართ, რაც ფეოდალური ეპოქისათვის დამახასიათებელი პოლიტიკური დაქსაქსულობის, ეკონომიკური იზოლირებულობის და შეზღუდული კომუნიკაციის პირობებში ადგილობრივი თემობრივი მმართველობის გაძლიერების საშუალებას ქმნიდა. ხევში ჩამოყალიბებული ტერიტორიული თემის მმართველობის ცენტრი იმავდროულად, რელიგიური ცენტრიც იყო. ვ. ითონიშვილის თანახმად ხევში ამგვარი ცენტრი რამდენჯერმე შეცვლილა. იგი თავდაპირველად სოფ. სათარგმნოს წითელ ეკლესიაში ყოფილა. მოგვიანებით, სოფ. სიონის ეკლესიაში, სადაც თემის ბჭეებისათვის განკუთვნილი, თლილი ქვისაგან გამოკვეთილი, სკამები დღემდე შემორჩენილი. გერგეტის სამების აგების შემდეგ კი ტერიტორიული თემის ცენტრს აქ გადმოუნაცვლებია.²⁹

29 ითონიშვილი ვ. თემი და თემობრიობა საქართველოში, თბილისი, 2017, გვ 45; ითონიშვილი ვ., მოხვევების ყოფა-ცხოვრება, თბილისი, 2016, გვ. 132-139; თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალეები, თბ., 2017, გვ. 48-49.

XV საუკუნის 30-იან წლებში შექმნილი „გერგრეტელ საყდრისშვილთა საბუთით“ ირკვევა, რომ ამ დროისათვის უკვე არსებობს ტერმინი „თრუსლოელნი,“ რომელშიც, იმ ეპოქაში, წანარულ-დვალური სიმბიოზი უნდა იგულისხმებოდეს. თრუსოელნი გარკვეულ ვალდებულებას კისრულობდნენ გეგეტელ საყდრისშვილთა წინაშე³⁰. მოგვიანებით, თრუსოელთა ხევის ტერიტორიული ცენტრისადმი მსგავსი დამოკიდებულების დამადასტურებელი საბუთი უცნობია, რაც იქ მოხდარი ეთნიკური ცვლილების შედეგად უნდა მივიჩნიოთ. ოსურმა ელემენტმა შეძლო ეთნიკური დომინანტობის მოპოვება და სავარაუდოდ, ცალკე ტერიტორიული თემის ჩამოყალიბებაც. თუმცა პოლიტიკურად თრუსო ქართულ სახელმწიფოებრივ სივრცეში რჩებოდა.

თემობრივი მმართველობის შესახებ გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნის ალ. ყაზბეგის რომანი „ხევისბერი გოჩა“³¹. ხევისბერი უკვე ხევის ფაქტობრივ მმართველად ქცეულა და მის განმგებლობაში შედიოდა სამხედრო მმართველობა, სამართალწარმოება და სასულიერო სფერო.³² სახალხო ყრილობა, რომელიც ხევის საჭირბოროტო საკითხებს წყვეტდა, სამების საბჭოში იმართებოდა. აქ მიღებულ გადაწყვეტილებას „ყველა მთიელი ემონებოდა და განუკითხველად ემორჩილებოდა.“ სწორედ აქ გამოასვენებდნენ „დროშის თავს“, რომელთან შეხების უფლება მხოლოდ ორი კვირით „საწმენდად გასულ ხევისბერს“ და მის თანაშემწეებს ჰქონდათ.³³

უნდა ითქვას, რომ ალ. ყაზბეგი ამ დროისათვის თრუსოს ხევისგან განცალკევებულ ერთეულად მიიჩნევს. აქაური ოსები აღარც გერგეტის სახალხო ყრილობას ესწრებიან და აღარც მოხვევთა მომხრეებად მოიაზრებიან. პირიქით, თრუსოელ ოსებს „გულთით უნდოდათ გადახდევინება იმ ხალხისა, რომელიც მათსა და ქისტეთს შორის სოლივით შეჭრილიყო და დამეზობლებულ ხალხისათვის საშუალება მოესპო გადაუხდევინებლად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებს დასცემოდა.“³⁴

30 ითონიშვილი ვ., მოხვევების ყოფა-ცხოვრება, თბილისი, 2016, გვ. 139-140.

31 ითონიშვილი ვ., ალექსანდრე ყაზბეგი, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მონაცემები, თბილისი, 2006, გვ. 202-205.

32 ყაზბეგი ალ., ხევისბერი გოჩა, თხზულებანი, თბილისი, 1985, გვ. 619-622; 650-656.

33 იქვე, გვ. 619.

34 იქვე, გვ. 634.

შესაბამისად, თრუსოს ტერიტორიული თემის ცენტრიც გვიანდელი ხევის გარეთ უნდა ვეძებოთ. ალ. ყაზბეგის მოთხრობაში, ნუგზარ ერისთავის შესახვედრად გამოსული თრუსოს მოსახლეობა სოფ. ოქროყანაშია შეკრებილი. სავარაუდოდ, მწერალს მათი თემის ცენტრიც აქ უნდა ეგულებოდეს.

ზემოხსენებული მოთხრობა საინტერესოა იმიტაც, რომ ასახავს შინაფეოდალური პოლიტიკური ბრძოლის დამამთავრებელ ეტაპს, როდესაც არაგვის ხეობაში გაბატონებული ფეოდალური სახლი ცდილობდა თავის უფლებები ფეოდალური ურთიერთობებისაგან განზე გამდგარი მთის თემებისთვისაც მოეხვია თავზე. ამ ბრძოლის პირველი ეტაპი კი „ძველი ერისთავთა“-ში აღწერილი მოვლენები უნდა იყოს. როდესაც ვირშელ ერისთავი აქტიურად ჩაება თერგის ხეობის ცალკეულ თემებს შორის გაჩაღებულ დაპირისპირებაში.³⁵

არაგვის ერისთავებს ბრძოლაში, როგორც ჩანს, მხარს უჭერდა ოსური მოსახლეობა, რაც გასაკვირი არ უნდა იყოს, რადგან ოსების საარსებო სივრცის მოპოვებას, ძველი მოსახლეობის მხრიდან წინააღმდეგობა უნდა შეხვედროდა. ტერიტორიული თემი ორგანიზებულ წინააღმდეგობას უწყევდა მის ხელთ არსებულ მიწებზე უცხო ელემენტის დამკვიდრებას. ამ ბრძოლაში მოკავშირედ ოსებს არაგვის ერისთავთა ფეოდალური სახლი ეგულებოდა. არაგვის ერისთავები მოხვევებს შორისაც ეძებდნენ მოკავშირეებს. სწორედ ამ ბრძოლაში წამოსწიეს მათ წინ შიოლა ღუდუშაური. ხევში გაბატონებულმა ზურაბ ერისთავმა იგი მოურავად დანიშნა და გადასახადების აკრება და ერისთავის გადაწყვეტილებების აღსრულება დაავალა.³⁶ ზოგჯერ ამგვარი კავშირის აუცილებლობას საგარეო საფრთხე განაპირობებდა. 1732 წელს თრუსოელი ოსები, მოხვევები და მთიულები თავდებად დაუდგნენ არაგვის ერისთავ ბარდიმს, რათა თურქებისაგან მომავალი საფრთხე აერიდებინათ.³⁷

1743 წ. მოსახლეობის აჯანყების შემდეგ არაგვის საერისთავო გაუქმდა და საუფლისწულოდ გამოცხადდა. იგი ჯერ ვახტანგ

35 თოფჩიშვილი რ., დვალეები და დვალეთი, თბილისი, 2017, გვ. 46-47; თოფჩიშვილი რ., მოხეური გვარსახელები გვ. 54.

36 ითონიშვილი ვ., მოხვევების ყოფა-ცხოვრება, თბ., 2015, გვ.148.

37 თოგოშვილი გ., საქართველო-ოსეთის უერთიერთობა XV-XVIII სს., გვ. 193-194.

ერეკლეს ძის საუფლისწულო მამული იყო, შემდეგ – ლევან ბატონიშვილის, ხოლო XVIII საუკუნის 80-იანი წლებიდან – ვახტანგ ბატონიშვილის. ბატონიშვილები თარხანთა კატეგორიის შექმნით ქვეშევრდომების რიცხვის ზრდას ცდილობდნენ და ამ გზაზე არც თავაურელი ოსების გადმოსახლებას ერიდებოდნენ. მაგალითად 1776 წელს ვახტანგ ბატონიშვილმა თავაურელ ქუნდუხიშვილ თომას და მის შვილს იოანეს ქაიყუბად კობიაშვილისგან ორნახევარი საკომლო მამულის ნასყიდობა დაუმტკიცა. აღსანიშნავია, რომ თომა ერეკლე მეფის ნათლული ყოფილა, მისი შვილი კი ვახტანგ ბატონიშვილისა.³⁸

საქართველოში რუსთა გაბატონების დროისათვის თერგის ზემო წელზე მცხოვრები ოსები, ქართულ სოციალ-პოლიტიკურ სივრცეში სრულიად იყვნენ ინტეგრირებული და აქტიურად მონაწილეობდნენ აქ მიმდინარე პროცესებში. მდგომარეობა გარკვეულად შეიცვალა XIX საუკუნიდან.

საქართველოს სამეფოს დაქვემდებარებულ და ჩრდილოკავკასიელ მთიელებს შორის ძალიან დიდი განსხვავება იყო, რაც კარგად ჩანს გიულდენშტედტის მოგზაურობის ერთ ფრაგმენტში. სტეფანწმიდიდან რუსეთში მიმავალ მოგზაურს თერგი ხუთ ადგილას უნდა გადაეკვეთა. ამ ადგილის მცხოვრებნი გარკვეული საფასურის სანაცვლოდ დროებით გადასასვლელებს აკეთებდნენ მგზავრებისათვის. მოხვევებს პირნათლად შეუსრულებიათ მოგზაურის თხოვნა, ხოლო თავაურელ ოსებს ორჯერ ძვირი თანხა მუთხოვიათ საზღაურად და თანაც 300 კაციანი ჩასაფრება მოუწყვიათ მის გასაძარცვად. რუსები იძულებული იყვნენ აქაური ოსებიდან მუდმივად ჰყოლოდათ მძევლები, რადგან ზშირი იყო ყაჩაღობა—მარცვის ფაქტები არა მარტო მოგზაურების, არამედ რუსული რაზმების მიმართაც.³⁹

სოციალური დასაყრდენის გაჩენის მიზნით საქართველოში გაბატონებულმა რუსეთმა აქაური ზედაფენის გაერთოვლება დაიწყო. მათი ნაწილი რუსულ სამსახურში განუზომლად დაწინაურდა. თუმცა, ქვედაფენას გაორმაგებულ ტვირთად დააწვა

38 თოგოშვილი გ., საქართველო-ოსეთის უერთიერთობა XV-XVIII სს., გვ. 195.

39 გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართველოში, ტ. I, თბილისი 1962, გვ. 179-180.

ცარისტული რეჟიმი. უკმაყოფილებას იწვევდა ახალი ფულადი გადასახადები, აქამდე არნახული გზათამშენებლობა და მასზე შეწერილი ბეგარა, რუსული ჯარის ამუნიციით მომსახურება და მათი სურსათით უზრუნველყოფა. უნდა ითქვას, რომ უკვე XIX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს მთიანეთში და მათ შორის თერგის ხეობაშიც გახშირდა ანტირუსული გამოსვლები. ყველაზე მასშტაბური მათ შორის იყო 1804 წლის მთიულეთის აჯანყება, რომელშიც ქართველებთან ერთად აქტიურად მონაწილეობდნენ არა მარტო თერგის ხეობის და ლიახვის ხეობის მკვიდრი ოსები, არამედ თავაურელი (ჩრდილოკავკასიური ოსური თემი) ოსებიც ახმატ დუდაროვის წინამძღოლობით.⁴⁰

პირველ ხანებში ოსების აჯანყებები რუსთა მპყრობელობის წინააღმდეგ სისტემატურ და შეურიგებელ ხასიათს ატარებდა. საქართველოში ისინი ქართველ მეამბოხეთა მხარდამხარ იბრძოდნენ რუსული მპყრობელობის წინააღმდეგ. მოგვიანებით, რუსულმა სახელმწიფომ შესძლო მტრულად განწყობილი ოსები თავისკენ გადაებირებინა და დიდ კავკასიურ დაპირისპირებაში საკუთარ პოლიტიკურ იარაღად ექცია.

§2 ოსთა ავტოქონობის საკითხი სამეცნიერო ლიტერატურაში

ქართულ და რუსულენოვან საისტორიო საზოგადოებებში ოსთა ეთნოგენეზის, მათი პოლიტიკური ისტორიისა და საქართველოში მიგრაციის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. განსაკუთრებით მწვავე პოლემიკის საგანია ოსთა საქართველოში ჩამოსახლებისა და დამკვიდრების ეტაპები. XX საუკუნეში ოს მკვლევართა ნაწილი მათი მიგრაციის „უძველეს დროდ“, III-IV ან VI-VII სს. მიიჩნევდა, სხვანი საქართველოში ოსთა ინფილტრაციის პირველ პერიოდს ჩრდილო კავკასიაში მონღოლთა გაბატონ-

40 ქოქრაშვილი ს., რუსეთის პოლიტიკა შიდა ქართლის მთიანეთში, საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში, წიგნი II, თბილისი, 2016, გვ. 10; Ткавашвили М., Русско-осетинское противостояние в Грузии в начале XIX века, Некоторые вопросы истории осетин ШИДА картли Тбилиси 2010, с. 218-251.

ნებას უკავშირებდნენ. იყო ცდა, ოსური გვარების გენეალოგიებზე დაყრდნობით მათი მიგრაცია XV-XVI სს-ით განესაზღვრათ. ქართველი და რუსი მეცნიერების ნაწილის კვლევათა შედეგები მიუთითებენ, რომ ქართლის მთიანეთში ოსების დასახლება ძირითადად XVII ს-ში მოხდა, ხოლო დასავლეთ საქართველოში მიგრაცია მიმდინარეობდა XVIII ს-ში. თანდათანობით კომპაქტური დასახლებები გაჩნდა შიდა ქართლის ჩრდ. ნაწილში, მდ. ლიახვისა და ქსნის ხეობებში, თუმცა ოსების დიდი ნაწილი დისპერსულად განსახლდა მთელ საქართველოში.

აზრთა სხვადასხვაობაა საქართველოში სამხრეთ ოსეთის ადმინისტრაციული ერთეულის წარმოშობის ისტორიაზეც. უნდა ითქვას, რომ XIX ს-მდე, წერილობით წყაროებში ოსეთთან დაკავშირებით განსაზღვრება „სამხრეთი“ ან „ჩრდილოეთი“ არ ფიქსირდება. ეს ტერმინი მხოლოდ საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ გაჩნდა. იმპერატორისადმი გაგზავნილ რაპორტებში რუსი სამხედროები – მდ. ლიახვის მთიანი რეგიონების ოსებით დასახლებულ ტერიტორიას უწოდებდნენ „ოსეთს“, „Грузинская Осетия“-ას, „Карталинская Осетия“-ს (1812-1837 წწ.). შემდეგ გაჩნდა ოპოზიციური წყვილი – “Южная Осетия–Северная Осетия”. XIX ს-ის 40-იან წლებში საქართველოს ტერიტორიაზე “Осетинский округ“-ი დაწესდა. სწორედ ეს დაედო საფუძვლად შიდა ქართლში ბოლშევიკების მიერ შექმნილ ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული დანაყოფისათვის სახელის მინიჭებას (სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი.)

საბჭოთა მეცნიერებაში დამკვიდრებული იყო თვალსაზრისი, რომ ირანულენოვანი ოსები ჩრდილოკავკასიური ველებიდან გამოაძევეს თავდაპირველად ხაზარებმა, ხოლო შემდგომ თურქულმა ტაღლებმა. კავკასიის ქედზე გადმოსვლის შემდეგ ოსები ხვდებოდნენ ნახური და ქართველური მოდემის ხალხებს, რომელთან შერევის შედეგადაც სათავე დაედო "სამხრეთ ოსი" ხალხის ჩამოყალიბებას.⁴¹

ოსური წარმომავლობის მეცნიერთაგან ოსთა ეთნოგენეზისა და მათი სამხრეთული მიგრაციების შესწავლის პირველი ცდა ზ. ვა-

41 Пчелина Е.Г. Краткий историко-археологический очерк страны Ирон-Хусар // Материалы по изучению Грузии: Юго-Осетия, Тф, 1925, с 237-238.

ნეევის სახელს უკავშირდება. სწორედ ვანეევის მოსაზრებები იქცა დღევანდელი ოსური ისტორიოგრაფიის ამოსავალ პრინციპად, თუმცა თავად ვანეევის კონცეფციამ ამ საკითხებთან დაკავშირებით რამდენჯერმე განიცადა ცვლილება.

ზ. ვანეევი კრიტიკის გარეშე დებულობდა სენ მარტენის დებულებას ოსთა სამხრეთ კავკასიაში ქრისტეს შობამდე III საუკუნეში შემოსვლის შესახებ. იგი მიუთითებდა დვალეების და ოსების იგივეობაზე. მართალია, მას საქართველოში ოსების მასობრივი ჩამოსახლების პერიოდად XV-XVI სს მიაჩნდა, მაგრამ მათი და დვალეების გაიგივება საშუალებას აძლევდა ემტკიცებინა, რომ ეთნიკური სურათი შიდა ქართლის ჩრდილო ნაწილში ამ მიგრაციის შედეგად არ შეცვლილა და დვალეთს ოსთა უძველეს საცხოვრისად აცხადებდა.⁴² ვანეევი თავის პირველ შრომებში ვერ უარყოფდა, რომ ოსთა გადაადგილება კავკასიის ქედს გადმოდმა თათარ-მონღოლთა შემოსევებს უკავშირდება. მოგვიანებით იგი შეეცადა კავკასიაში ირანულენოვანი მოსახლეობის გამოჩენის დაძველებას, რაც საშუალებას მისცემდა, გამოეცხადებინა ოსები მათ ენობრივ-კულტურულ მემკვიდრეებად. ვანეევის აზრით, ოსთა ეთნოგენეზში მნიშვნელოვანი როლი უნდა ეთამაშა გვიანბრინჯაოსა და ადრეკინის ხანის ყობანურ კულტურას, რომელიც კავკასიის ქედის ორივე მხარეს იყო გავრცელებული. იგი ასევე ცდილობდა, ოსების მიგრაციებთან დაეკავშირებინა სკვითებისა და კიმერიელების შემოსევები სამხრეთ კავკასიაში. ვანეევი ირანულენოვან ტომებს კავკასიაში ეთნიკურად გაბატონებულად მიიჩნევდა. იგი წერდა, რომ ძველმა ირანელებმა კავკასიაში მოიტანეს მაღალგანვითარებული კულტურა და კავკასიელები მეტალურგიას აზიარეს. ქართული საკუთარი სახელების თავისუფალი ინტერპრეტირებით კი ამტკიცებდა, რომ ოსები წარმოადგენდნენ ქართული არისტოკრატიის ნალებს. რაც შეეხება თათარ-მონღოლების და თემურ-ლენგის მიერ შევიწროებული ოსების სამხრეთისაკენ მიგრირებას და საქართველოში შემოსვლას, ეს იყო უძველეს დროში დაწყებული პროცესის გაგრძელება, კიდევ ერთი ახალი ტალღა. ეთნონიმ ოსის გაჩენა სრულიადაც არ მოას-

42 Ванети З.Н. К вопросу времени заселения Юго-Осетии. Изв. Юго-Осет. НИИ АН Грузии, 1936, вып 3, с. 270-278.

წვავებდა აქ მცხოვრებთა ეთნიკურ ცვლილებას, ესენი იგივე ძველი ალანები იყვნენ, რომელთაც უცხოტომელები უბრალოდ ახალი სახელით მოიხსენიებდნენ. ამასთანვე, ყოველგვარი არგუმენტაციის გარეშე, ვანევი ჩრდილოკავკასიელ მთიელებს აკუთვნებდა აღმოსავლეთ საქართველოს მთის მოსახლეობას (ხევესურებს, ფშაველებს თუშებს და სხვა).⁴³

ზ. ვანევის აზრით ირანულენოვანი ალან-ოსურ-სკვითურ-სარმატული სამყარო იმდენად მძლავრი და აგრესიული იყო, რომ მან ჯერ კიდევ ძველი და ახალი საუკუნეების მიჯნაზე შეძლო ჩრდილოკავკასიის ცენტრალური ნაწილის მოსახლეობის ასიმილირება.⁴⁴ როგორც ვ. შნირელმანი აღნიშნავს, იმ პერიოდის ოსი ავტორებისათვის უკვე დამახასიათებელია სამხრეთ კავკასიაში თავიანთი ხალხის ისტორიის დაძველება და იმის მტკიცება, რომ ოსთა გამოჩენამდე საქართველოს ჩრდილოეთ რეგიონში ქართველები არ ცხოვრობდნენ.⁴⁵

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების პროცესის შესწავლა ბევრად უფრო ადრე დაიწყო. რომ არაფერი ითქვას XVIII სუკუნის ქართველი გეოგრაფისა და ისტორიკოსის ვახუშტი ბაგრატიონის ღვაწლზე ამ საკითხების შესწავლაში, მოგვიანებით ოსთა საქართველოში მიგრაციის საკითხებს ყურადღება მიაქციეს სხვა მკვლევრებმაც.⁴⁶ ზ. ჭიჭინაძე შემდეგნაირად აღწერს გიორგი ბრწყინვალის მიერ ოსების წინააღმდეგ გატარებულ ღონისძიებას – მოხდა მალე ის, რომ ქართლში ოსებს კარგი დღე არ დაუდგათ, მთელის ქართლის სოფლებიდან ოსები აჰყარა, ქართველთაგან წართმეული სახლები წაართვა, ყველა ეს სახლები თავიანთ ძველ სახლის პატრონებს დაუბრუნდა, მთელი აყრილი ოსები ერთ ალაგას შეყარა. მერე მიჰყვა ქართლის დიდი ჯარით და ყველა ეს მცარცველნი ისე გადარეკა ოსეთში, რომ ქარ-

43 Ванеев З. Избранные работы по истории осетинского народа, Цхинвали, 1989, с. 335-364.

44 Ванеев З. Избранные работы по истории осетинского народа, Цхинвали, 1989, с. 335-364.

45 Шнирелман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 476.

46 ურბნელი (ხიზანაშვილი) ნ., გიორგი ბრწყინვალე მეფე საქართველოსი, ტფილისი, 1889; ჭიჭინაძე ზ., ოსების ჩამოსახლება ქართლში და ქართველების ღვაწლი და ამაგი მათზე, ტფილისი, 1916 (თბილისი, 1990) და სხვები.

თლში ერთი ოსი აღარ დასტოვა. ამ გვარათ გიორგი ბრწყინვალემ დაამშვიდა ქართლი. გიორგი ბრწყინვალე მარტოთ ამ გაძევებას არ დასჯერდა, იფიქრა: ვაი თუ კიდევ მერე შემოესიონ ქართველსაო, ამიტომ იგი ქართველის ჯარით შუა გულ ოსეთამდის მიჰყვა, იქ ჩარეკა და მასთან პირობა ჩამოართვა, რომ დღეის შემდეგ თქვენ აღარ გაბელოთ და ქართლს აღარ შემოესიოთ, თორემ მე სასტიკად დაგსჯით. ამის პირობა ოსებმა დიდის სიხარულით მისცეს და სთქვეს, რომ დღეიდან ჩვენი ფეხი ქართლში აღარ შემოვაო. მხოლოდ ოსებმა სთხოვეს გიორგი ბრწყინვალეს, რომ ჩვენ თქვენს ბრძანებას შევასრულებთ, თქვენც ერთი სიკეთე გვიყავითო, ჩვენს ქვეყანაში, ოსებს არა გვყავს არც საბაზები, არც მერუსტე, მეწულე, მქაღამანე, არც ჭონი, არც თერძი, ფეიქარი, არა გვყავს და დალაქი და სხვაც ასეთი საჭირო ხელოსნები, ეგება გვიშველოთ თქვენა, თფილისიდან გვიბოძოთ სამ-სამი კაცით თითო ხელობის, რომ მათ დაიწყოთ აქ მუშაობა და ჩვენც გვექმნეს ყველა საჭირო სახმარებელიო. გონიერმა გიორგი ბრწყინვალემ ამ დავალებას თავისებურის კეთილის თვალთ შეხედა, იგი მალე ჩამოვიდა ოსეთიდან თფილისში, შეკრიბა ყველა ხელოსნები, ყველა მათ მისცა დახმარება, ულუფა და მალე გაბრუნდა ოსეთში და ყველა ეს ხელოსნებიც თან წაიყვანა, მალე ჩავიდა ოსეთში, ყველა ესენი დაამკვიდრა იქ, ამათ გაუხსნა სახელოსნოები და ამ გვარით შემოსა ტიტლიკანა და ფეხშიშველა ოსები.⁴⁷ ზ. ჭიჭინაძეს აზრით ოსების ჩამოსახლება მე-16 საუკუნის ბოლოს დაიწყო, როდესაც რამდენიმე მოუსავლიანი წელი ზედიზედ დაემთხვა და შიმშილობისა და მოუსავლიანობასთან თავის არიდების მიზნით მათი ერთი ნაწილი საქართველოს (ქართლს) შემოეხიზნა.

XII საუკუნის ბოლოს ქართლში ოსთა ჩამოსახლების საკითხს ნ. ბერძენიშვილიც შეეხო. „ოსთა ჩამოსახლება, ბუნებრივია, სასტიკ და დაუნდობელ სამამულო ბრძოლის ხასიათს იღებს. ოსთა მთავარი "აოხრებდა ქართლსა, თრიალეთსა და განასხამდა მამულისგან აზნაურთა" და აზნაურებიც, რა თქმა უნდა, თავს არ ზოგავენ.. მონღოლები ამ ბრძოლისას გარკვევით ოსებს უჭერენ მხარს. აჯან-

47 ჭიჭინაძე ზ., ოსების ჩამოსახლება ქართლში და ქართველების ღვაწლი და ამაგი მათზე, ტფილისი, 1916, გვ. 6-7.

ყებულ ქართლში ოსების მომძლავრება მათ პოლიტიკურ ანგარიშში შედიხ. ისინი მფარველობენ გადმოსახლებულთ და ქართველ ფეოდალთა მიერ განადგურებისაგან იცავენ მათ".⁴⁸

გ. თოგოშვილი ქართული საისტორიო წყაროების ანალიზის შედეგად მივიდა დასკვნამდე, რომ XIII საუკუნემდე, ალან-ოსებთან საქართველოს ურთიერთობას ძირითადად სამხედრო-პოლიტიკური ხასიათი ჰქონდა, რაც ერთობლივ ლაშქრობებში ან პირიქით სამხედრო დაპირისპირებაში იყო გამოხატული. მდგომარეობა შეიცვალა დავით აღმაშენებლის, განსაკუთრებით კი გიორგი III ის მეფობის პერიოდიდან, როდესაც ოვსები საქართველოს ყმადნაფიცები უნდა გამხდარიყვნენ. იყო ასევე დინასტიური ქორწინებებიც, რაც ხელს უწყობდა ქართულ-ოსური ურთიერთობების განმტკიცებას, მაგრამ მასობრივი ოსური მიგრაციები წყაროებში არ ფიქსირდება.⁴⁹ ქართულ წყაროებზე დაყრდნობით იგი წერს, რომ ოსების პირველი მასობრივი შემოსვლა დავით ულუს მეფობის პერიოდში მომხდარა, როდესაც ბექა ყაენისაგან ლტოლვილი ოსები, ქართულ სამეფო კარს საქართველოში დმანისისა და ჟინვანის მიდამოებში დაუსახლებია. 1293 წ., როდესაც დავით მეფე ქელათუ ყაენს ბიზანტიაში ლაშქრობაში ეხმარებოდა, ოსებს დაუწყიათ ქართლის აოხრება და რბევა, გორი აუღიათ და იქ დამსხდარან. ქართულ-ოსური დაპირისპირების ახსნას მკვლევარი კლასობრივ და შინაკლასობრივ ბრძოლას უკავშირებდა.

ქართული ფეოდალური საზოგადოების თითოეული კლასი თუ ფენა თავისი ინტერესების შესაბამისად სხვადასხვა პოზიციებიდან უდგებოდა ოსთა გადმოსახლების საკითხს. მეფეს მათი საწინააღმდეგო არაფერი ექნებოდა, თუ ისინი მას "კეთილად ემსახურებოდნენ," მონღოლთა შემოსევებმა ქვეყნის მოსახლეობა საგრძნობლად შეათხელა. მეფეს შეეძლო ოსები თავისი ძალაუფლების განმტკიცებისათვის გამოეყენებინა, დაეპირისპირებინა ისინი მსხვილი ფეოდალების სეპარატისტული ტენდენციებისათვის. ოსები ამ მხრივ მეფისათვის საიმედო დასაყრდენი შეიძლება ყოფილიყვნენ, რადგანაც თავადაც საჭიროებდნენ მფარველს. ასეთი მფარველი კი

48 ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. II, თბილისი, 1965, გვ. 60-61.

49 თოგოშვილი გ., ვახუშტი ბაგრატიონი ოსეთისა და ოსების შესახებ, თბილისი, მეცნიერება, 1977, გვ. 65-84.

შექმნილ სიტუაციაში მხოლოდ სამეფო ხელისუფლება უნდა ყოფილიყო (მონღოლებიც გარკვეული აზრით მფარველობდნენ ოსებს გავისხენოთ მათი შუამდგომლობა და გორის კონფლიქტთან დაკავშირებული ოს-ქართველთა შერიგების ფაქტი). რა თქმა უნდა, გამორიცხული არაა, რომ ქართლში გადმოსახლებული ოსებიც სხვადასხვა ინტერესების მქონე საზოგადოებრივი ფენისაგან შედგებოდნენ. მოკავშირეთა არჩევისას კი ეს ინტერესები აუცილებლად იჩენდა თავს. ამასთანავე, ორივე მხრიდან ამა თუ იმ საზოგადოებრივი ჯგუფის ან კლასის ინტერესებიც იცვლებოდა სხვადასხვა ფაქტორთან მიმართებაში. მაგ. თუ საქართველოში გადმოსახლებული ფარეჯან ოვსთა მთავარი დავით მეფეს ერთგულებდა, მისი ძმა ბაყათარი XIII საუკუნის მიწურულს და XIV-ს დამდეგს აქტიურ საქმიანობას აჩაღებდა ქართლში ოსთა სამოქმედო არეალის გასაფართოებლად. იგი მოხერხებულად სარგებლობდა ერთის მხრივ, მონღოლებსა და დავით მეფეს შორის არსებული დაძაბული ურთიერთობით, მეორე მხრივ კი ქართულ ფეოდალურ წრეებს შორის არსებული წინააღმდეგობით.⁵⁰ ნ. ბერძენიშვილი ხსენებული მომენტის აღწერისას ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ოსების მომძლავრება ქართლში თათარ-მონღოლთა ხელშეწყობით მომხდარა.⁵¹

რ. თოფჩიშვილის მოსაზრებით, თანამედროვე საქართველოს ტერიტორიაზე ოსური ეთნოსი საკმაოდ გვიან, XVII საუკუნის შუა ხანებიდან განსახლდა. ისინი აქ ჩრდილოეთ კავკასიის მთებიდან გადმოსახლდნენ. დადგენილია, რომ ირანულენოვანი ოსები კავკასიის ოდინდელი მკვიდრნი არ არიან, ისევე როგორც თურქულენოვანი ხალხები, ოსებიც კავკასიაში მოსული არიან. ოსთა წინაპარი ალანების კავკასიელებად ქცევა აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ დაძრული ჰუნების თარეშებთან იყო დაკავშირებული. თანამედროვე ოსეთის ოთხი საზოგადოებიდან (ხეობიდან) ადრე შუა საუკუნეებში ალან-ოსები მხოლოდ დიგორიაში ცხოვრობდნენ. მართალია, ალან-ოსების განსახლების არეალი ახლანდელი ბალყარეთი და ყარაჩაიცი იყო, მაგრამ იაღბუზის ირგვლივ, ანუ ყარაჩაისა და ბალყარეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ალან-ოსები მონღოლთა შემოსე-

50 იქვე, გვ. 87.

51 ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. IX, თბილისი, 1979, გვ. 249.

ვების დროს კავკასიის ბარიდან და სამხრეთ რუსეთის სტეპებიდან მიგრირებული თურქულენოვანი ყივჩაყების მიერ იქნენ ასიმილირებულნი. ასიმილაციას დიგორელები გადაურჩნენ, თუმცა თურქული მინარევი მათშიც საკმაოდ არის წარმოდგენილი. თანამედროვე ყარაჩაის და ბალყარეთის ტერიტორიაზე (დასავლეთ კავკასიაში) ალან-ოსების ცხოვრების ფაქტი ქართული საისტორიო წყაროებითაც დასტურდება. ზოგიერთი მეცნიერის ვარაუდით, დასავლეთ კავკასიის მთიანეთში ალან-ოსების დასახლკარება ჰუნთა შემოსევების დროს მოხდა, ე. ი. ახ. წ. IV საუკუნის 70-იან წლების შემდეგ. დროის ამ მონაკვეთში ალან-ოსები ჩრდილოეთ კავკასიის დაბლობში სახლდებიან, მაგრამ მათი ნაწილი მთაში, იალბუჯის მიდამოებშიც დასახლდა თუ არა – ამის დამადასტურებელი წერილობითი მონაცემები არ არსებობს. ავტორის ვარაუდით, აქ მათი შემოსვლა მოგვიანებით, VI-VII საუკუნეებში უნდა მომხდარიყო.⁵²

ოსთა ჩამოსახლების პრობლემა მჭიდროდ უკავშირდება ნარ-მამისონის ქვაბულის დვალეთის მოსახლეობის "დვალთა ეთნიკური ვინაობის" საკითხს. დვალეთი საქართველოს ისტორიული პროვინცია იყო. XVIII ს-დან მისი დიდი ნაწილი შედიოდა ქართლ-კახეთის სამეფოში, რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ XIX საუკუნის შუა ხანებამდე – ტფილისის გუბერნიის გორის მაზრაში. დვალეთის დასავლეთი ნაწილი, მამისონის ხეობა, ჯერ რაჭის ერისთავებს ემორჩილებოდა, მოგვიანებით კი ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში შევიდა. XIX საუკუნის შუა ხანებში რუსებმა დვალეთი ადმინისტრაციულად ჩამოაშორეს საქართველოს, ამჟამად კი ჩრდილო ოსეთის (ალანიის) შემადგენლობაშია.

ქართველი მეცნიერების უმეტესობა ამტკიცებს, რომ დვალეები ქართული მოდემის ხალხია, ოსები კი მათ "თუალეზად", წარმოშობით ოსებად თვლიან. ცხადია თუ დვალეებს ოსებად მივიჩნევთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ ოსები ძველთაგანვე ცხოვრობდნენ კავკასიის მთავარი ქედის პირიქითა კალთებზე. ხოლო თუ დამტკიცდება, რომ დვალეები და ოსები სხვადასხვანი არიან, მაშინ ოსთა ჩამოსახლების საკითხებიც სხვანაირ გადაწყვეტას მოითხოვს, წერდა დ. გვრიტიშ-

52 თოფჩიშვილი რ. ოსთა წინაპარი ალანების თავდაპირველი განსახლების არეალი, თბილისი, 2008, გვ. 4.

ვილი.⁵³ აკად. ივ. ჯავახიშვილი 1919 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით“ საგანგებოდ შეჩერდა დვალეთზე. იგი წერდა: „დვალეთის შესახებ საგანგებოდ უნდა იყოს აღნიშნული, რომ იგი კავკასიონის უღელტეხილის ორ, მთავარსა და პირიქითელს, ქედებს შუა არის მოქცეული... ეს დვალეთი ამ ადგილას საქართველოს უკიდურესი ჩრდილოეთის მონაპირე ქვეყანა იყო. ძველთაგანვე დვალეთი საქართველოს ეკუთვნოდა მაგრამ ამ სამზღვარს განსაკუთრებული ყურადღება XII საუკუნიტგან მიექცა... თვით საქართველოს დაუძღურების დროსაც XVIII ს-ის დამდეგსაც დვალეთი ქართველთა ხელში იყო, ვახტანგ VI-მ კვალენდებურად მტკიცედ დაიპყრა დვალეთი და დასდგნა ხარკნი საუკუნეთა განმავლობაში... საქართველოს მთავრობა ამ კუთხეს (დვალეთს) საქართველოსათვის ფრიად მნიშვნელოვან კარად სთვლიდა და მის გამო მას ფხიზელ დარაჯად უდგა, საგანგებოდ არდონის გასვალთან ზღუდეც კი ააგო, რომ თუ საჭირი იქნებოდა მტრის შემოსვლის მხრივ ამ სახიფათო კარის დახშვა ადვილად შეძლებოდა“.⁵⁴

კ. კეკელიძემ დვალეები ოსებად მიიჩნია. მისი აზრით, „ნიკოლოზი (XIV-ს) იყო დვალი...ე.ი. გვალეთიდან, ან ჯავის ხეობის, დიდი ლიახვის, ოსეთიდან, ცხინვალის ზემოთ... ეს ძეგლი („ცხოვრება იწმინდისა ნიკოლოზ დვალისაი) საინტერესოა მით რომ ცნობებს გვაწვდის ოსების ქრისტიანიზაციისა და ქართიზაციის შესახებ.“⁵⁵

ქართველ მკვლევართაგან გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, დვალეთის პრობლემას შეეხო: ვახ. ითონიშვილი, ბ. გამყრელიძე, რ. თოფჩიშვილი. ქართველ მეცნიერთა აზრით დვალეთში ოსთა დასახლება XV ს-ის ბოლოს დაიწყო და ის ძირითადად XVI ს-ში დასრულდა. XVII ს-ში დვალეთში მოსახლეობის ეთნიკური ცვლილება უკვე განხორციელებულია. მაგრამ როგორც ჩანს, ამ საუკუნეში ბევრ დვალს ეთნიკური თავისთავადობა კვლავ შენარჩუნებული აქვს, რადგან, მთის პირობებში კულტურულ-ეთნი-

53 გვრიტიშვილი დ., დვალთა ვინაობისა და ოსთა ჩამოსახლების საკითხისათვის, მიმოხილველი, I, თბ. 1949, გვ. 115

54 ჯავახიშვილი ივანე, საქართველოს სამზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული, ისტორიული რარიტეტები, თბილისი, 1989, გვ. 10-12.

55 კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბილისი, 1980, გვ 542.

კური ასიმილაცია, ბარისაგან განსხვავებით, ერთობ გაძნელებულია. ოსები დვალეთში ალაგირის ხეობიდან გადმოსახლდნენ და მათი აქ (აგრეთვე შიდა ქართლის მთიანეთში) მიგრაცია XVIII ს-ის 70-80-იან წლებამდე გრძელდებოდა. არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ოსურმა ეთნოსმა ადგილობრივთა ეთნონიმი – დვალი (ოსურად "თუალი") საკუთარ ეთნონიმად აქცია. ასეთი შემთხვევა მსოფლიოს ეთნოისტორიიდან არაერთია ცნობილი.⁵⁶ რ თოფჩიშვილი განიხილავს დვალეების ეთნიკური ვინაობის შესახებ მეცნიერებაში გამოთქმულ მოსაზრებებს და პირველ რიგში მიუთითებს ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობილ ფრაზას, რომ მათ "ენა აქუთ ძუელი, დვალური, და აწ უბნობენ ოსურსა საკუთრად". ავტორის აზრით, ვ. გამრეკელის საენციკლოპედიო სტატიაში გამოთქმულ მოსაზრებას დვალთა ზანური წარმომავლობის შესახებ რეალური საფუძველი ჰქონდა. თუმცა ფიქრობს, რომ დვალეები არ იყვნენ ზანების იდენტურნი. ისინი ერთ-ერთი ქართველური ენის წარმომადგენლები იყვნენ, რომლებიც ლაპარაკობდნენ ზანურსა და სვანურს შორის მდგომ ენაზე. ამავე დროს, დვალური ენა უფრო ახლოს იდგა ზანურთან.

ვ. გამრეკელს დვალეები თავდაპირველად ვაინახებად, უფრო სწორად, ქართიზებულ ვაინახებად მიაჩნდა. მისი აზრით, დვალთა ქართიზაცია VII ს-ში უნდა მომხდარიყო, როდესაც, არაბობის გამო შეწუხებული ქართლის მოსახლეობა სხვადასხვა მიმართულებით მიგრირდებოდა." მან ბოლოს ეს შეხედულება შეიცვალა და დვალეები, ქართველურ ტომად, ზანებად მიიჩნია.⁵⁷

ძველი დვალეების ეთნიკურ ოსებად გამოცხადება საკმაოდ რთული აღმოჩნდა, ამიტომ ზ. ვანევეი წერდა, რომ დვალეთი მხოლოდ გეოგრაფიული ცნება იყო და არავითარი კავშირი არ ჰქონდა ეთნო-კულტურულ მიკუთვნებულობასთან, იმავდროულად კი, როდესაც ზოგიერთი მკვლევარი იგივე პრინციპის აღაწებთან და-

56 თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალეები, თბილისი, 2016, გვ. 73-76; თოფჩიშვილი რ., კვლავ დვალთა ეთნიკური ვინაობისათვის, ისტორიული ეტიუდები, ტ. 1. თბ. 2005, გვ. 92; ითონიშვილი ვახ. დვალეები და დვალეთი, ტ. 1, თბილისი 2016, გვ. 240-245.

57 გამრეკელი ვ., ისტორიული მასალები დვალეთიდან, ს. ჯანაშიას სახ. საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე, ტ. XXIV-B, 1963, გვ. 92-101; გამრეკელი ვ., დვალეები, ქსე, ტ. 3, თბ. 1977.

კავშირებით გამოყენებას ცდილობდა, იგი ერთმნიშვნელოვნად აცხადებდა, რომ ალანები მკაფიოდ გამოხატულ კულტურულ-ენობრივ ერთობას წარმოადგენდნენ.⁵⁸ დვალთა ეთნიკური წარმომავლობის საკითხს შეეხო ბ. გამყრელიძე. მას მიაჩნდა, რომ დვალეთი "ძველთაგანვე ეთნიკურად, კულტურულად, ადმინისტრაციულად ქართული სამყაროს შემადგენელი ნაწილი იყო". მან დვალეთში დააფიქსირა საყურადღებო ეთნოგრაფიული მასალა ოსთა მიგრაცია-განსახლებისა და ადგილობრივი გვარების შესახებ.⁵⁹

კ. ხარაძე შიდა ქართლის ჩრდილო რეგიონის ტოპონიმების კვლევისას აღნიშნავდა, რომ ტოპონიმი დვალეთი ქართული წარმოშობისაა, ფუძეს დართული ქართული სუფიქსი -ეთ, ხოლო ანთროპონიმები – დვალი და დვალიშვილი ფართოდაა გავრცელებული საქართველოში, ასევე მიიჩნევს რომ თრუსო და დვალეთი გვიან საუკუნეებში დასახლეს ჩრდილოეთიდან მიგრირებულმა ოსებმა.⁶⁰

რ. თოფჩიშვილმა ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების შემდეგი სქემა ჩამოაყალიბა – ოსები ქართველთა უშუალო მეზობლებად XIII-XIV საუკუნეებიდან გვევლინებიან. XIV ს-ში ოსების ერთმა ჯგუფმა ისარგებლა საქართველოს დასუსტებით და მონღოლთა მხარდაჭერით სცადა საქართველოს შიდა ქართლის მხარეში დასახლება. ოსების ეს ჯგუფი გიორგი V ბრწყინვალის მიერ განადგურებული და გაძევებულ იქნა საქართველოდან. ოსეთიდან საქართველოში შემოსასვლელი ორივე კარი (დარიალი, კასრისკარი) მტკიცედ ჩაკეტეს, ამიტომ კარგა ხნით შეჩერდა ოსთა საქართველოში მიგრაცია. კავკასიონის მთავარი ქედის ჩრდილოეთით მდებარე საქართველოს ისტორიულ პროვინციაში – დვალეთში, ოსების შემოსახლება კანტიკუნტად იწყება XV ს-ის ბოლოს. ეს პროცესი აქ ძირითადად განხორციელდა XVI ს-ში. XVII ს-ში კი დვალეთში დასრულდა ადგილობრივი ქართველური ტომის –

58 Ванеев З. Избранные работы по истории осетинского народа, Цхинвали, 1989, с, 130-134.

59 გამყრელიძე ბ., კუდაროს ხეობა, კეკ, VIII, 2003; გამყრელიძე ბ. ცენტრალური კავკასიის ეთნიკური ისტორიიდან (ეთნონიმების “ოსი” და “დვალი“-ს მიმართების საკითხისათვის). – “საისტორიო ძიებანი”, I, თბილისი, 1998; გამყრელიძე ბ., ოსთა განსახლების საკითხისათვის საქართველოში, კრ., ოსთა საკითხი, თბილისი, 1996.

60 ხარაძე კ., შიდა ქართლში ტოპონიმთა ვაკალბების წინააღმდეგ, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995, გვ. 159.

დვალეების ასიმილაცია ოსების მიერ. დვალეთში მოსახლეობის ეთნიკურ-ენობრივ ცვლილებას ამ პროვინციის საქართველოდან ჩამოცილება არ მოჰყოლია. საქართველოს სახელმწიფოებრიობის მთელ მანძილზე და რუსეთის კოლონიად გადაქცევის შემდეგაც დვალეთი საქართველოს განუყოფელი ნაწილი იყო (1859 წლამდე).

დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე ოსთა პირველი დასახლებები გაჩნდა თრუსოსა (მდ. თერგის სათავე) და მალრან-დვალეთში (მდ. დიდი ლიახვის სათავე). ოსების აქ დასახლება ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანი ხეობებიდან XVII ს-ის შუა ხანებში განხორციელდა. მთელი რიგი ისტორიული მონაცემებით, XVII ს-ის პირველ ნახევარში შიდა ქართლის მთიანეთი (დიდი ლიახვისა და პატარა ლიახვის ხეობები) ნასოფლარებით იყო მოფენილი. აქედან აყრილი ადგილობრივი ქართული მოსახლეობა ბარში იყო საცხოვრებლად წასული. შიდა ქართლის მთიანეთში, კერძოდ, მდინარეების: დიდი ლიახვისა და პატარა ლიახვის ზემო წელში, ოსთა მიგრაცია ხდება XVII ს-ის მეორე ნახევრიდან. ისინი თანდათან მოიწვევენ სამხრეთისაკენ და XVIII ს-ის 30-იანი წლებისათვის ითვისებენ დასახლებული ორი ხეობის მთიან ნაწილს მთლიანად. აქ, დასახლებულ პერიოდში, ზოგიერთ მთიან სოფელში ოსები თანაცხოვრობდნენ ადგილზე დარჩენილ მცირერიცხოვან ქართულ მოსახლეობასთან ერთად.

XVIII ს-ის მთელ მანძილზე ოსები შიდა ქართლის მთისწინეთში ფაქტობრივად არსად ცხოვრობდნენ. ოსთა მიერ შიდა ქართლის მთისწინეთის სოფლებში (უფრო ხშირად ნასოფლარებში) ჩასახლება იწყება XVIII ს-ის ბოლოს და XIX ს-ის დასაწყისში. XVIII ს-ის დასასრულსა და XIX ს-ის დასაწყისში ოსები იკავებენ პატარა ლიახვის ხეობის მთისწინეთის მნიშვნელოვან მონაკვეთს. ამ პერიოდიდან და განსაკუთრებით XIX ს-ის პირველ ათეულ წელს ხდება ოსთა გაჟონვითი ანუ ინდივიდუალური განთესვა შიდა ქართლის მთიანეთიდან შიდა ქართლის მთისწინეთისა და ბარის სოფლებში.⁶¹

61 თოფჩიშვილი რ., ქართულ-ოსური ენობრივ-ეთნიკური ურთიერთობა და ენობრივი სიტუაცია საქართველოში მცხოვრებ ოსებში, ისტორიული ეტუდები, ტ. 1. თბილისი, 2005, გვ. 113-114.

დასავლეთ საქართველოში ოსური მოსახლეობის ინფილტრაციის საკითხებს შეეხო ქართველი ეთნოლოგი გ. ჩიქოვანი.⁶² იგი სავსე ეთნოგრაფიული მასალის, სპეციალური ლიტერატურისა და საარქივო მონაცემების შეჯერების საფუძველზე შეეცადა, გარკვეული წარმოდგენა შეექმნა რაჭაში ოსების ჩამოსახლების პერიოდის, მარშუტების, მათი საზოგადოებრივი ცხოვრების და ქართულ-ოსური ურთიერთობის ასპექტებზე. გ. ჩიქოვანი ხალხურ გადმოცემებზე დაყრდნობით დაასკვნის, რომ საქართველოში ოსთა ჩამოსახლების სამი გზა არსებობდა: ერთი, როდესაც იმიერკავკასიიდან წამოსული ოსები საქართველოს მთიანეთში თვითნებურად, ძალით იკავებდნენ ადგილს (ამის ხშირი მაგალითებია დიდი და პატარა ლიახვის, ქსნის, ლეხურის და სხვ. ხეობები); მეორე – როცა ქართველი მეფე ან თავადი თვითონ ასახლებდა ოსებს, მესამე – როცა ეკონომიკური პირობებით შეწუხებული ოსი გლეხი ნებით ემობოდა ქართველ თავადს.⁶³ რაც შეეხება ზემო რაჭის ტერიტორიას, აქ მკვლევარმა ოსთა ჩამოსახლების ორი გზა და მეთოდი დაადგინა – 1. თვითნებური, როდესაც ჩრდ. ოსეთის მამისონის ხეობიდან, ასევე დასავლეთ საქართველოს კუდაროს მხრიდან გადმოსულმა ოსებმა, ქართველებისაგან დაუკითხავად აითვისეს მდ. ჭანჭახისა და ღარულას სათავეები და დაარსეს სოფლები ღურშევი (დაახლოებით მე-19 ს. 20-იან წლებში) და კვაჟა//კოზი (მე-20 საუკუნის დასაწყისში). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველების მხრივ ოსები წინააღმდეგობას არ წაწყდომიან. 2. კუდაროელი ოსები იჯარით იღებდნენ მიწას ქართველი აზნაურებისაგან; თანდათანობით ფეხს იკიდებდნენ მდ. სონტარულის ხეობის სათავეებში, რის შედეგადაც დაარსდა ორი ოსური სოფელი – გადამში და ჭვებერი (მე-20 ს-ის დასაწყისი).⁶⁴

ოსური მოსახლეობის ქართულ მთიანეთში დამკვიდრების პროცესი, ზოგჯერ ერთგვარ შუალედურ ეტაპადაც გვევლინება მათი საქართველოს ბარის რეგიონებში შემდგომი სვლისათვის. ბ. გამყრელიძე დააკვირდა ოსთა მიგრაციის თავისებურებებს და შეამჩნია,

62 ჩიქოვანი გ., დასავლეთ საქართველოში ოსთა ჩასახლების საკითხისათვის (რაჭა), კმპ, 2003.

63 იქვე გვ. 167.

64 იქვე გვ. 167.

რომ 1886 წ. კუდაროს ხეობაში აღრიცხული იყო 281 ოჯახი, თუმცა აქ ოსური ოჯახების რიცხვი ძალიან ცვალებადი იყო, მათი ერთი ნაწილი ძალევე ტოვებდა ამ ადგილებს და მიდიოდა საქართველოს სხვა ადგილებში, ხოლო ოსური მოსახლეობა ივსებოდა ჩრდილოეთიდან მიგრირებულთა ხარჯზე. ე. ვაშაკიძის აზრით, ამ ხშირი მიგრაციების მიზეზი ის იყო, რომ ოსები ტრადიციულად მიწაზე არ იყვნენ მიჯაჭვული, ამიტომ ცდილობდნენ მისთვის რაც შეიძლება სწრაფად და მეტი გამოეწოვათ, გამოფიტულ მიწებს კი ტოვებდნენ და სხვაგან გადადიოდნენ.⁶⁵ ამ დებულებას არ ეთანხმება ლ. ჩიბიროვი, რომელსაც მიაჩნდა, რომ ოსების გადასახლების მიზეზი მცირემიწიანობა და მძიმე სამეურნეო ეკოლოგიური პირობები იყო.⁶⁶

გასული საუკუნის 80-იან წლებამდე ოსი ავტორები იძულებული იყვნენ ელიარებიანათ, რომ შიდა ქართლი წინამონღოლურ ხანაში დასახლებული იყო ქართველებით და დვალეებით. პირველი ოსური დასახლებები იქ მხოლოდ XIV საუკუნეში გაჩნდა, შემდგომ კი მრავალჯერ შემოდიოდნენ ახალი ოსური ტაღლები. ამასთან, ხაზი ჰქონდა გასმული, რომ ეს რეგიონები ყოველთვის ქართველ მმართველთა კონტროლს ექვემდებარებოდნენ.⁶⁷ წერილობითი წყაროები ხსენებულ მკვლევარებს სასურველი დასკვნების გამოტანის საშუალებას არ აძლევდა ამიტომ წინა პლანზე წამოწიეს მატერიალური კულტურის, კერძოდ კი, არქეოლოგიური მასალის საფუძველზე სამხრეთ კავკასიაში თავიანთი ბინადრობის დაძველების მცდელობები. ამ მიმართულებით პირველი სიტყვა ეკუთვნის ყობანური სიძველეების მკვლევარს ბ. ტეხოვს, რომლის სახელსაც უკავშირდება თლიის სამაროვნის აღმოჩენა. აღსანიშნავია, რომ თავის პირველ ნაშრომებში ტეხოვი გვერდს ვერ უვლიდა ყობანურ და კოლხურ კულტურას შორის არსებულ პარალელებს. იგი ცდილობდა არ შეხებოდა ხსენებულ კულტურათა მატარებელი ერთობების ეთნიკურ ნათესაობს და კულტურულ კონტაქტებზე საუბარს

65 გამყრელიძე ბ., კუდაროს ხეობა, კეკ, VIII, 2003, გვ. 155.

66 Чибиров Л. (сост) Периодическая печать Кавказа об Осетии и осетинах , Т. 3 Цхинвали 1987, с. 415.

67 Техов Б.В. (ред), Очерки истории Юго-Осетинской автономной области, Тб., 1985, с. 68-100.

ამჯობინებდა. თლიას სამაროვანზე საუბრისას იგი აღნიშნავდა, რომ ამ კულტურის წარმომადგენლები იყვნენ კავკასიელი აბორიგენები, რომელთაც განიცადეს ინდოევროპული კულტურის გავლენა. ერთხანს ტეხოვი ყობანურ კულტურას სამხრეთიდან წამოსულ ქართველურ ტომებსაც უკავშირებდა, რომლებიც თანდათანობით აირივნენ ადგილობრივ ჩრდილოკავკასიელებთან. რაც შეეხება ირანულენოვან მოსახლეობას, ისინი აქ მოგვიანებით გამოჩნდნენ.⁶⁸

გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოსათვის ტეხოვმა შეცვალა დამოკიდებულება კავკასიის ირანულენოვანი ხალხების წარმომავლობაზე და გამოაცხადა, რომ ირანელები წარმოადგენენ კავკასიის ავტოქთონებს. ამ დებულების დასამტკიცებლად მან წინ წამოსწია ჰიპოთეზა ხეთების თავდაპირველად კავკასიაში ცხოვრებისა და აქედან მცირე აზიაში გადასახლების თაობაზე – მოგვიანებით კი კავკასიაში ინდოევროპელთა წამყვანი როლის შესახებ. იგი წერდა - ათასწლეულების მანძილზე არ ყოფილა პერიოდი კავკასიაში, განსაკუთრებით კი მის ცენტრალურ ნაწილში, რომ აქ ინდოევროპული და ირანული მოდემის ხალხებს არ ეცხოვრათ. მართალია, მიგრაციული პროცესების შედეგად ბევრი მაცხოვრებელი ტოვებდა სამკვიდროს, მაგრამ ირანულენოვანი ტომები მუდამ აქ რჩებოდნენ და ასე თუ ისე ინარჩუნებდნენ ეთნიკურ იერსახეს.⁶⁹ ყობანური კულტურის კუთვნილებას ინდოევროპული, კერძოდ კი ირანულენოვანი მოდემის ხალხებისადმი, რომლებიც დღევანდელი ოსების უშუალო წინაპრებად გვევლინებიან, იზიარებს ბევრი ოსი მკვლევარი – მაგ. რ. გაგლოითი, ა. ჩოჩიევი და სხვები.

ქართველი არქეოლოგები სრულიად განსხვავებულ დასკვნებს აკეთებენ. ადრეული ბრინჯაოს ეპოქაში, საქართველოს ტერიტორიაზე და კერძოდ XX საუკუნეში წარმოქმნილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე წარმოდგენილია არქეოლოგიურ კომპლექსთა ჯგუფი, არქეოლოგიური კულტურის წრე, ეთნიკური ატრიბუტივისათვის დამახასიათებელი ნიშნებით.

68 Техов Б.В. Центральный Кавказ в XVI-X вв. до н.э. М. 1977, с. 190-215.

69 Техов Б.В. К Этнической принадлежности создателей кобанской культуры Центрального Кавказа// От скифов до осетин: Материалы по осетиноведению, М. 1994, с. 8-14.

იგი მტკავარ-არაქსის კულტურის სახელითაა ცნობილი. ეს კულტურა, რომელიც ძვ. წ. აღ IV ათასწლეულის მე-2 ნახევრიდან III ათასწლეულის მე-2 ნახევრამდე გრძელდება, შიდა ქართლის ტერიტორიაზეც მნიშვნელოვანი ძეგლებითაა წარმოდგენილი და გარკვეულ გენეტიკურ კავშირშია უფრო ადრე არსებულ არქეოლოგიურ კულტურასთან.⁷⁰ ამ კულტურის შემქმნელთა ეთნიკური ვინაობის შესახებ განსხვავებული შეხედულებები არსებობს: მკვლევართა ნაწილი მაგ. ე. კრუპნოვი ამ კულტურის შემოქმედებს კავკასიურ იბერიულ სამყაროსთან აკავშირებს, სხვები (გ. მელიქიშვილი, გ. მაჭავარიანი) არ გამოირიცხავენ მტკავარ-არაქსის კულტურაში ინდოევროპული ელემენტის მონაწილეობას. ო. ჯაფარიძის აზრით კი, ამ კულტურის შემქნაში კავკასიის მკვიდრი ქართული და ხურიტული ტომები მონაწილეობდნენ.⁷¹

ქართველ მკვლევართა თავალსაზრისით, ასევე გენეტიკურად კავშირშია შიდა ქართლის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ადრებრინჯაოსა და შუაბრინჯაოს არქეოლოგიური კულტურებინ. ნ. აფხაზავა სამეცნიერო ლიტერატურის, ლინგვისტური და არქეოლოგიური მასალის ანალიზის საფუძველზე ასკვნის, რომ შიდა ქართლი (თავის მთიანეთიანად) ადრე და შუაბრინჯაოს პერიოდებში სრულიად ერთგვაროვანი მატერიალური კულტურით ხასიათდება და ეთნიკური სიტუაცია აქ შედარებით სტაბილური უნდა ყოფილიყო.⁷²

მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი მკვლევარები არ უარყოფენ საქართველოს ტერიტორიაზე ცალკეული ინდოევროპული წარმომავლობის (სკვითების, კიმერიელების) მომთაბარე ხალხების ინფილტრაციას, მიაჩნიათ, რომ მათ მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენიათ საქართველოსა და კერძოდ, შიდა ქართლში ეთნიკური სიტუაციის კონსტრუირებაში. ო. ჯაფარიძის დაკვირვებით, გვიანბრინჯაოს ხანიდან შიდა ქართლის მთისწინეთის ტერიტორიაზე "სამთავრული" კულტურის მომქალაქება შეინიშნება. ქარ-

70 ჯაფარიძე ო., საქართველოს არქეოლოგია (ქვისა და ბრინჯაოს ხანა), თბილისი, 1991, გვ. 243-245.

71 აფხაზავა ნ., კულტურულ-ეთნიკური პროცესები შიდა ქართლის ჩრდილოდასავლეთ ნაწილში უძველესი დროიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე (არქეოლოგიური მასალების მიხედვით), კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995, გვ. 48.

72 იქვე, გვ. 49-56.

თველ მკვლევართა უმეტესობა, არქეოლოგიური და ლინგვისტური მასალის, წერილობითი და ეპიგრაფიკული ისტორიული წყაროების შევერების გზით მივიდა დასკვნამდე, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ძვ. წ. აღ XV საუკუნიდან IV საუკუნემდე და უფრო მოგვიანებითაც ძირითადად ეთნიკურად ერთი წარმომავლობის ხალხი, იბერები, ანუ ქართველები ცხოვრობდნენ.⁷³ უფრო მეტიც, არქეოლოგ ნ. აფხაზავას აზრით, უძველესი დროიდან (ადრებრინჯაოს ხანა) შიდა ქართლის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში (სამხრეთ ოსეთი) კულტურულ-ეთნიკური პროცესები არქეოლოგიური მასალის მიხედვით უმთავრესად ადგილობრივი, შინაგანი, განვითარების გზით მიმდინარეობდა. ყოველგვარი ცვლილება აქ საერთო ქართველურ-კავკასიური "სცენარის" მიხედვით ხდებოდა.⁷⁴

ქართველ მეცნიერთა ზემოხსენებულ დებულებებს ამყარებს შიდა ქართლის ჩრდილოეთ ნაწილში არსებული ეპიგრაფიკული მასალა. ამ საკითხებს პუბლიკაციები მიუძღვნეს: მარი ბროსემ, პ. უვაროვამ, ე. თაყაიშვილმა, რ. მემფისაშვილმა, ვ. ცინცაძემ, ი. მეგრელიძემ, ნ. შოშიაშვილმა, გ. ოთხმეზურმა. ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე გვხვდება მდიდარი ეპიგრაფიკული მასალა, რომელშიც დაფიქსირებულია ქართული დამწერლობის ყველა ტიპი და ქართული წელთაღრიცხვისათვის დამახასიათებელი ყველა წესი.⁷⁵

კ. ხარაძე ხაზს უსვამს ოსთა საქართველოში ინფილტრაციის ძალადობრივ ხასიათს, მიგრაციის პირველივე ეტაპზე. იგი მიიჩნევს, რომ XIII საუკუნიდან XVII საუკუნის ბოლომდე ამ მიგრაციებს ფრაგმენტული ხასიათი ჰქონდა და XVIII საუკუნის დასაწყისში ოსები თვით ზემო ჯავაშიც არ ყოფილან.⁷⁶

გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან რადიკალურად შეიცვალა ოსი ავტორების დამოკიდებულება საქართველოში მა-

73 მუსხელიშვილი დ. საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის ძირითადი საკითხები, ტ. 1, თბილისი, 1977, გვ. 70.

74 აფხაზავა ნ., კულტურულ-ეთნიკური პროცესები შიდა ქართლის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში უძველესი დროიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე (არქეოლოგიური მასალების მიხედვით), კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995, გვ. 87.

75 ოთხმეზური გ., შიდა ქართლის მთიანეთის ეპიგრაფიკა, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995, გვ. 126-156.

76 ხარაძე კ., შიდა ქართლში ტოპონიმთა გაყალბების წინააღმდეგ, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995, გვ. 162.

თი წინაპრების მიგრაციის შესახებ. ახალი ჰიპოთეზის დასამტკიცებელი წერილობითი წყაროების სიმწირიდან გამომდინარე, იძულებული იყვნენ არქეოლოგიური მასალის თავისებური გააზრება მოეხდინათ და ოსთა ავტოქთონობის სამტკიცებლად ხელახალი კონცეპტუალური საფუძვლები გამოეძებნათ. ამისთვის მათ სრულიად აწყობდათ ტენოვის ახალი თეორია ოსების ავტოქთონობისა და ირანულენოვანობის შეთავსების შესახებ. ამდენად, ოსები გამოცხადდნენ კავკასიის უძველეს ხალხად, ადგილობრივი ყობანური კულტურის შემოქმედებად.⁷⁷ თუმცა, ოსი ავტორების ნაწილი იმ ხანებშიც რჩებოდა შედარებით ზომიერ პოზიციებზე და სამხრეთ ოსეთს ალანთა სამეფოს იმ ნაწილად მიიჩნევდა, რომელიც საქართველოს შემადგენლობაში ალანთა სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ გადავიდა (გაგლოითი, ხოსტიკოევა).⁷⁸

კავკასიაში ოსთა ისტორიის დაძველების მიზნით ავტორები, ირანული მოდემის ხალხების კავკასიის მთებში ინფილტრაციის პერიოდად ადრე რკინის ხანას მიიჩნევენ ი. გაგლოითი ეყრდნობა სტრაბონის ცნობას და აყენებს ჰიპოთეზას, რომლის თანახმად სარმატები კავკასიის ქედის სამხრეთით ჯერ კიდევ ქრისტეს შობამდე განსახლდნენ და ცენტრალური და დასავლეთ კავკასიელ მთიელთა უმეტესობას სწორედ ისინი შეადგენდნენ⁷⁹. ამ თეორიული მონახაზის განმტკიცებას არქეოლოგიური და ლინგვისტური საფუძველიც ესაჭიროებოდა. ამიტომ მეორე ოსმა მეცნიერმა ი. ძიძოითმა გადაწყვიტა სკვითების ენა ე.წ. ჯავის დიალექტთან დაეკავშირებინა, ხოლო ირონული დიალექტი – სარმატების ენისათვის. აქედან უკვე ერთი ნაბიჯი რჩება მტკიცებამდე, რომ ჯავური დიალექტის მატარებელი სკვითები შიდა ქართლის ტერიტორიაზე ძვ. წ. აღ. VII-VI საუკუნეებში გამოჩნდნენ, ხოლო შემდგომში მათ შეუერთდა მონათესავე ირონული დიალექტის მატარებელი თუალების (დვალების) და ჩისანების სამხრეთ ოსური ჯგუფები.⁸⁰

77 Чибиров Л. А. ред. Осетия и осетины, Владикавказ 1994.

78 Шнилерман В. А., Войны Памяти, М. 2003, с. 494.

79 Гаглойти Ю. С. Сарматы и Центральный Кавказ, С. 44-46// Техов Б. В. этнической принадлежности создателей кобанской культуры Центрального Кавказа, от скифов до осетин Материалы по осетиноведению, М 1994 с. 4-20, 44-46.

80 Дзицойты Ю. А. Диалектология и древняя история Южных Осетин, Гаглойти Ю. С. Сарматы и Центральный Кавказ, Тезиси докладов на конференцию по

გასული საუკუნის ბოლო ხანებში დაიწყო ახალი მითოლოგემების შექმნის პროცესი ოსი ავტორების მიერ. ძალიან რთულია ბოლო ხანების რუსულენოვან გამოცემებს ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ისტორიის შესახებ მეცნიერება ეწოდოს, რადგან უარყოფილია მეცნიერული არგუმენტაციის და ლოგიკური აზროვნების ელემენტარული ნორმები. ამგვარ "კვლევათა" ნიმუშს წარმოადგენს ყოფილი ეთნოგრაფის ა. ჩოჩიევის ნაშრომები. ჩოჩიევმა მიზნად დაისახა შეექმნა არგუმენტები ოსთა კავკასიასა და საქართველოში ავტოქთონობის დასამტკიცებლად და უზრუნველყო ამ თეორიისადმი რუსეთის ნაციონალისტურ-რადიკალური წრეების მხარდაჭერა. ამ მიზნით მან შექმნა "ას-ალანების არიული იდეოლოგიის" პოსტულატები, რომელთა მიხედვით, ოსები უძველესი "არიის" შთამომავლები არიან. სწორედ ამ "არიელ ქურუმთა" წრიდან იყო გამოსული კიევის რუსეთის დამაარსებელი ოლეგ რიურიკი. უფრო მეტიც, სწორედ ას-ალანებმა დაარსეს ქალაქები კიევი და მოსკოვი, ეი ფაქტიურად შექმნეს რუსული სახელმწიფო.⁸¹

ცხინვალი გამოცხადდა არიების უძველეს საკულტო ქალაქად და რელიგიური პროცესების ეპიცენტრად. სწორედ ოსეთის მთებში იყო განმარტოებული იესო ქრისტე, ოსების წინაპრები იყვნენ პირველი მონოთეისტები, ხოლო ნართიადა, "ას-ალანების ბიბლია", არის უძველესი ნაწარმოები, რომელთანაც ავესტა მხოლოდ "უმცროსი დაა". ას-ალანები, რა თქმა უნდა, წარმოგვიდგებიან ცივილიზაციის საფუძვლის ჩამყრელად და ლეგენდარული ატლანდიდის დამფუძნებლებად. ბუნებრივია, ასეთი გაქანების ხალხი მხოლოდ ცხინვალის რეგიონში ვერ მოთავსდებოდა და ამიტომ ჩოჩიევსა და მის მიმდევრებს ას-ალანების სამშობლო საქართველოში ეგულებათ. საქართველოს სწორედ ას-ალანების დინასტია მართავდა, საქართველოს ტერიტორიაზე გვხვდება უამრავი "არიული" სახელწოდება, ხოლო ქართული ისტორიული წყაროები ნართიადის გვიანდელ გადამღერებას წარმოადგენენ ამ ტერიტორიის გაქართველება მოგვიანებით IV-XIII საუკუნეებში მოხდა.⁸²

осетиноведению, под редакции Магомедова А.А., Владикавказ, 1994, с. 58-59.

81 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 495.

82 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 497-498; ЧочиевА. Нарты-ариииарийская идеология, М., Акалис, 1996 г.; ЧочиевА. Нарты-ариииарийская идеология, Кн.2, М., Акалис, 2000.

ამ ფონზე თითქოს უფრო ზომიერი ჩანს რუსულენოვან სამეცნიერო სივრცეში ძალზე პოპულარული მკვლევარი, მარკ ბლიევი, რომელიც იზიარებს ყობანური კულტურის ეპოქაში კავკასიაში ინდოევროპელთა, კერძოდ კი, სკვითების საყოველთაო ბატონობის თეორიას. იგი ოსებს და, მათ შორის საქართველოში დამკვიდრებულებსაც, სწორედ ამ სკვითების შთამომავლებად მიიჩნევს.⁸³ ანტიკურ ხანაში ქართულ-სკვითური გაერთიანებების განხილვისას მ. ბლიევი იმოწმებს სტრაბონის ცნობას და აცხადებს, რომ ქართველ წარჩინებულთა უმეტესობას ოსური წარმომავლობა ჰქონდათ; ოსთა დახმარებით გაიმარჯვეს ფარნავაზმა და ქუჯიმი; ოსები ბატონობდნენ საქართველოში ვახტანგ გორგასლის გამეფებამდე; იგი საუბრობს ქსნის ერისთავების ოსურ წარმომავლობაზე, დავით სოსლანის მიერ ფაქტობრივად ოსური სახელმწიფოს შექმნაზე და ა.შ. ერთი სიტყვით, ოსური ეთნიკური ელემენტი აღმოსავლეთ საქართველოში ყოველთვის არსებობდა და ისტორიის გადამწყვეტ მომენტებში წამყვან როლსაც ასრულებდა. მოგვიანებით, ბლიევის თეორიით, აღ. საქართველოში ჩამოყალიბდა ირანული ტიპის ფეოდალიზმი, რომელიც თავისი დესპოტური ხასიათის გამო მიუღებელი აღმოჩნდა მეზობლად მცხოვრები სამხრეთ ოსებისათვის. ამიერიდან, ქართული წარმომავლობის ფეოდალები მუდმივად ცდილობდნენ ოსი ხალხის დაკაბალებას⁸⁴ (ბლიევი, 2006: 19-25). საინტერესოა რა არგუმენტაცია გააჩნია ოს მეცნიერს ზემოხსენებული დებულებების დასამტკიცებლად?! ბლიევი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ თემის პოლიტიკური სიმწვავის, საქართველოში არასტაბილური მდგომარეობისა და ექსტრემიზმის გავრცელების საფრთხის გამო, შიშობს არ განადგურდეს საქართველოში დაცული ისტორიული წყაროები და ამის გამო უარს ამბობს ზუსტ ციტირებაზე, მოაქვს მხოლოდ იმ წყაროებისა და ლიტერატურის სია, რომლებზე დაყრდნობითაც შექმნა ნაშრომი “Стоит отметить также, что из-за политической остроты темы, нестабильности обстановки и распространенности экстремизма в Республике Грузии автор, опасаясь за сохранность ценнейших грузинских

83 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006, с. 11.

84 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006, с. 19-25.

документов, воздержался от подстрочных ссылок на источники; вместо них приведен библиографический список источников и литературы, на основе которых исследовалась проблема.”⁸⁵

ხსენებულ ნაშრომებს, როგორც წესი, სხვა ოსი ავტორები იმოწმებენ და იქნება შთაბეჭდილება, რომ ახალ ნაშრომს სოლიდური სამეცნიერო აპარატი გააჩნია. მაგალითად 2007 წ. გამოცემული წიგნის, "სამხრეთ ოსეთი ქართულ-ოსური ურთიერთობების პერსპექტივაში", რეცენზირებისას რ. ძიძიათი წერს — "Особым достоинством работы следует считать обширный научный аппарат, выгодно выделяющий её из изданий подобного рода."⁸⁶ ხსენებული წიგნის ავტორებს კი ამბიციური პრეტენზია აქვთ, — "გაასწორონ საუკუნეების მანძილზე ქართველ მეცნიერთა მიერ გაყვლებული ისტორია — "Оказывается, редкие грузинские историки не подверглись искушению переиначить факты и события из истории Южной Осетии. Ладно, можно еще как-то по-своему интерпретироватьне совсем ясные письменные свидетельства древних авторов, ссылаться на неточность переводов и прочее, но если уж и археологический материал фальсифицированно переиначивать, то это уже делоне исторической науки, а человеческой, связанной со здоровьем." ავტორები აპრიორად ლებულობენ ყობანური და თლიის კულტურების ოსურ წარმომავლობას და ალან-ოსების კავკასიური ავტოქთონობის საკითხს გადაწყვეტილად თვლიან. შესაბამისად საუბრობენ მხოლოდ ერთი ქვეყნის, ოსეთის, შიგნით მიმდინარე მიგრაციაზე. ქვეყნის გარეთ, საქართველოში, მიგრაცია კი მიმდინარეობდა ძირითადად გაუკაცრილებული კახეთისა და ქართლის სოფლების აღორძინებისათვის. По_ "мигрантов (подчеркнем — внутренних) была наиболее массовой и запомнившейся, и на эту миграцию и ссылаются чаще всего грузинские историки, вот, мол, когда появились на юге осетины, причем, одни говорят о XIII-XIV вв., а другие — о XVII-XVIII вв., а вглубь веков смотреть

85 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006, с.9.

86 Дзаттиаты Р. Г. , «Южная Осетия в ретроспективе грузино-осетинских отношений» (отклик), Республиканская общественно-политическая газета «Южная Осетия»3 мая 2008 г.

не хотят, не считают нужным" .⁸⁷ ამგვარი დამოკიდებულება არცაა საკვირველი თუ გავითვალისწინებთ, ოსური ისტორიოგრაფიის "წიაღსვლების ევოლუციას" ბოლო ოცწლეულში და გავისხეინებთ, რომ ხსენებული წიგნი ე.წ.სამხრეთ ოსეთის პრეზიდენტმა ე. კოკოითმა დაუკვეთა.

2013 წელს ქალაქ ვლადიკავკაზში გამოვიდა ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი, რომლის შედგენაშიც მონაწილეობა მიიღო რუსული აკადემიური წრეების 30-ზე მეტმა წარმომადგენელმა. გამოცემას ხელმძღვანელობდა ლუდვიგ ჩიბიროვი. ენციკლოპედიაში შევიდა 4500 სტატია (სიტყვანი).⁸⁸ ძალიან მცირე ტირაჟის გამო (600 ერთელი) ეს გამოცემა იმთავითვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. როგორც რ. თოფჩიშვილი წერს ხსენებული გამოცემისადმი მიძღვნილ სარეცენზიო ნაშრომში, ცალკეული საენციკლოპედიო სტატიები აგრძელებს ქართულ-ოსური ურთიერთობის ტენდენციურად წარმოჩენის ტრადიციას და არსებული სამეცნიერო ლიტერატურის, ისტორიული წყაროების და სხვა მონაცემების ცალმხრივად შერჩევით ან სრული იგნორირებით ცდილობს განიხილოს საქართველოში ოსთა მიგრაციის, დვალთა ეთნიკური ვინაობის, კავკასიაში ალანთა ბინადრობის, მათი ეთნოგენეზის და ქართულ-ოსური ურთიერთობის ისტორიის საკითხები.⁸⁹

ობიექტურობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ უზუსტობებისგან არც საქართველოში გამოცემული ნაშრომებია დაზღვეული. ცალკეული პრობლემების კვლევა ზოგჯერ ცხარე კამათისა და ხანგრძლივი დისკუსიის საგანი ხდება. თუმცა ჩვენი სახელმწიფო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულება, საზოგადოების კონსოლიდაცია და განსხვავებული ჯგუფების ერთიან სახელმწიფო ორგანიზმში ინტეგრაცია, უაზროს ხდის საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრებისათვის ავტოქთონობის თემით სპეკულირებას. ამის გამო ხსენებული საკითხების კვლევას ძირითადად სამეცნიერო ინტერესი განაპირობებს და დისკუსიებიც იშვიათად სცდება აკადემიურ სფეროს.

87 იქვე.

88 <http://vncran.ru/news/1/341/>.

89 თოფჩიშვილი რ., "ოსური ეთნოგრაფიული ენციკლოპედია" ქართულ-ოსური ურთიერთობის კონტექსტში, თბილისი, 2016.

თავი II

ქართულ-ოსური ურთიერთობის ეთნოკულტურული დისკუსიი

§1. ყაზბეგის რეგიონის ოსური მოსახლეობის მიგრაციის ეკონომიკური და ეთნოპოლიტიკური ფაქტორები

XX საუკუნის ბოლოს განვითარებული სოციალ-პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესები განსაკუთრებით მტკივნეულად შეეხო რუსეთთან მოსაზღვრე საქართველოს რეგიონებს. მოსკოვი მოხერხებულად მანიპულირებდა სამხედრო, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ბერკეტებით, რაც ზოგან (აფხაზეთში, ე.წ. სამხრეთ ოსეთში) ღია კონფლიქტში გამოიხატება, ზოგან საზღვრის ძალადობრივ კორექტირებაში, ზოგან კი რუსეთის მოქალაქეთა ხარჯზე (ადგილობრივი მაცხოვრებლებისათვის პასპორტების დარიგებით) საკუთარი გავლენის გაზრდაში. იმავდროულად, არასტაბილური სიტუაციის, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მომხდარი სამხედრო შეტაკებების, მძიმე ეკონომიკური კრიზისის და მწვავე კრიმინოგენული ვითარების გამო, კონფლიქტის ზონებსა და მის მეზობელ რაიონებში მრავალი ოჯახი აიყარა საკუთარი საცხოვრებლიდან.

მიგრაციული პროცესები მიმდინარეობდა დღევანდელი ყაზბეგის მუნიციპალიტეტშიც, რომელიც უშუალოდ ესაზღვრება რუსეთის ფედერაციას (ჩრდილოეთ ოსეთს). საქართველო-რუსეთის საზღვრის ამ მონაკვეთზე მდებარეობს ლარსის სასაზღვრო-გამშვები პუნქტი. სხვადასხვა ფაქტორების გამო აქაც ინტენსიური იყო მოსახლეობის გადინება, ჩრდილოეთ ოსეთში. მთლიანად დაიცალა ოსებით დასახლებული თრუსოს ხეობა, ბევრი ადამიანი მიდის ხევის სოფლებიდანაც.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ ბოლო ხანებში რუსულ//ოსური და ქართული საინფორმაციო საშუალებების ყურადღების ცენტრში მოექცა გასული საუკუნის 90-იან წლებში ყაზბეგის რაიონიდან მოსაზღვრე ჩრდილოეთ ოსეთში (რუსეთის ფედერაცია) გადასული ოსები და მათი დაცლილი სოფლები. ე.წ. ოსური

მხარე (დე ფაქტო ხელისუფლების წარმომადგენლები, ცალკეული მეცნიერები და ჟურნალისტები) აცხადებს, რომ "ცხინვალის რეგიონის მიმდებარე ტერიტორიები, ოსი ხალხის საკუთრებაა და საქართველოსგან ოკუპირებულ ამ მიწებსაც გაანთავისუფლებენ"; "სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის საკითხის გადაჭრის შემდეგ, დაღა დრო ყაზბეგის საკითხიც გადაწყდეს",⁹⁰ რომ "თრუსოსა და ლუდის ხეობები, ასევე კობის ქვაბული, რომელიც "ამჟამად ყაზბეგის რაიონის, ანუ საქართველოს შემადგენლობაშია და 54 კილომეტრით არის დაშორებული ვლადიკავკაზიდან, ჩრდილოეთ ოსეთის ტერიტორიაა, რომელიც სტალინმა 1922 წელს საქართველოს უკანონოდ მიუერთა".⁹¹ მეორე მხრივ, ქართული მედიის წარმომადგენლები და ცალკეული ექსპერტები თვლიან, რომ ყაზბეგის რეგიონი ფეთქებადსაშიშ ადგილად იქცა, სადაც მოსალოდნელია რუსეთის ახალი აგრესია აქედან "ღვენილი" ოსური მოსახლეობის დაბრუნების საბაბით.

საკითხს კიდევ უფრო მეტი სიმწვავე შესძინა პოლიტიკურმა (რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის პერსპექტივის გაურკვეველობა), სასაზღვრო (რუსულ-ქართული საზღვრის დემარკაციის ჩიხური მდგომარეობა, პროვოკაციები ამჟამად მოქმედ რუსეთთან დამაკავშირებელ ერთადერთ საბაჟო-გამსვლელ პუნქტ ლარსზე), ეკოლოგიურმა (ლარსიპისის მშენებლობა, მაღალი ძაბვის ელექტროენერგიის ხაზის გაყვანა, დევლორაკის მეწყერი, ტრანვენტინების საკითხი და ა.შ.) და ეკონომიკურმა (მეურნეობის დარგების რადიკალური ტრანსფორმაცია, ყაზბეგის რაიონიდან შრომითი მიგრაციის მაღალი დონე რუსეთის ფედერაციაში, ახალი საბაგრო გზის მშენებლობა სოფ. კობიდან გუდაურისკენ და ა.შ.) ასპექტებმა.

რუსულ პოლიტელიტაში გაჩნდა მოსაზრება, რომ უახლოს მომავალში ცენტრალურ საქართველოში ოსური პოლიტიკური ერთეულის გაფართოების გზით (იგულისხმება ყაზბეგის რაიონის

90 Козаев Сармат, Вопрос Восточной Осетии не снимается с повестки дня, <http://osradio.ru/obshestvo/91476-obshestvo.html>; Чернов Михаил, Границы Осетии должны быть пересмотрены, <http://expert.ru/2013/08/21/granitsyi-osetii-dolznyi-byit-peresmotrenyi/voskanapat.info>

91 Туаева А. Трусовское ущелье. почему оно за границей?- ინტერნეტვერსია; http://iratta.com/materials/sovremennost/48-trusovskoe_ushhele_pochemu_ono_zagranicejj.html

და “თრიალეთის” (ვლ.ჯ.) ე.წ. სამხრეთ ოსეთთან მიერთება) რუსეთი უშუალოდ დაუკავშირდეს სომხეთს (ამგვარი ინსინუაცია გაუგებარია საქართველოს ისტორიულ-გეოგრაფიაში ზერელედ ჩახედული ადამიანისათვისაც კი. როგორც ჩანს, ჩერნოვი გულისხმობს შიდა ქართლის რაიონების მთლიანად ოსებისათვის გადაცემას ლ.ჯ.)⁹². ამ იდეის “ისტორიული არგუმენტაციისათვის” დღის წესრიგში დადგა ახალი ფსევდომეცნიერული მაკულატურის მიმოქცევაში შემოტანის საჭიროება. ზემომოტანილი ჟურნალისტური ნაცოდვილარი კი ერთგვარი ნიადაგის შემზადების მცდელობად შეიძლება მივიჩნიოთ. ნათქვამიდან გამომდინარე, საინტერესოა როგორია რეალური ისტორიული, სოციალ-პოლიტიკური, ეთნოგრაფიული თუ ფსიქოლოგიური ფაქტორების კორელაცია ჩრდილოეთ ოსეთში გასული მოსახლეობის იმიგრაციასა და დაბრუნების პერსპექტივასთან.

თერგის ზემო წელი (დღევანდელი თრუსო) გვიან შუა საუკუნეებში (XVII-XVIII სს) დვალური და ოსური ჯგუფების ინტენსიური ურთიერთობის ადგილს წარმოადგენდა. ეთნოგრაფიული მასალა ცხადყოფს, რომ ოსების დასახლებამდე თრუსოში ძირითადად დვალები ცხოვრობდნენ, რომლებიც ოსთა მოწოლის შედეგად თანდათანობით თერგის დინების მიმართულებით დაბლობისაკენ ინაცვლებდნენ.⁹³ მათი ნაწილი კი ასიმილირდებოდა. ოსებისა და დვალების სხვადასხვაობას ადასტურებს შუა საუკუნეების სომხური წყაროებიც.⁹⁴ ვახ. ითონიშვილი ოსების მიერ დვალების განდევნას შეეხო და თრუსოში ჩაწერილი ერთი გადმოცემა დაიმოწმა. ამ გადმოცემით თერგის სათავეში მცხოვრები ხალხი, შედარებით გვიან მოსულმა ოსებმა “ჯონებით გადალალეს”.⁹⁵ ანალოგიური მასალის ჩაწერა ჩვენც მოვახერხეთ სოფ. კობში. აქ მცხოვრებ ოსებში კარგადაა შემორჩენილი გადმოცემები მათი წინაპრების რეგიონში დამკვიდრების, ცალკეული გვარების სხვადასხვა სოფლებში განსახლების და მათ ჩამოსახლებამდე აქ სხვა ეთნიკუ-

92 Чернов Михаил, Границы Осетии должны быть пересмотрены, <http://expert.ru/2013/08/21/granitsyi-osetii-dolznyi-byit-peresmotrenyi/voskanapat.info>

93 თოფჩიშვილი რ., მოხეური გვარსახელები, თბილისი, 1998, გვ. 11.

94 ითონიშვილი ვახ. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ისტორიიდან, თბ., 1992, გვ. 94.

95 ითონიშვილი ვახ. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ისტორიიდან, თბ., 1992, გვ. 51.

რი ერთეულების ცხოვრების შესახებ (იხ. ფილმი “ოსები ყაზბეგის რეგიონში”). ამ მოვლენების შესახებ საინტერესო მასალას იძლევა, ასევე, ხევის მოსახლეობის გვარსახელების ანალიზი.⁹⁶

საველე-ეთნოგრაფიული მასალით ირკვევა, რომ ყაზბეგის რეგიონიდან მოსახლეობის ჩრდილო ოსეთში გადინება 1944 წელს დაიწყო. მრავალი ოსური ოჯახი გადავიდა ვლადიკავკაზის მიდამოებში სტალინური რეჟიმისაგან დეპორტირებული ინგუშების ნასახლარებზე. ეს პროცესი შემდეგ წლებშიც გაგრძელდა, ჩრდილოეთ ოსეთთან გადავილებული კომუნიკაცია, ეკონომიკური სარგებელი, შედარებით ხელმისაწვდომი განათლება, ახლო ნათესაური და მეგობრული კავშირები ზრდიდა არა მარტო ოსების, არამედ მოხვევების (ყაზბეგის რ-ნის მკვიდრი ქართველების) ჩრდილოეთისაკენ ლტოლვას. აღსანიშნავია, რომ ოსთა ნაწილი სამხრეთით, საქართველოს ბარის სოფლებსა და ქალაქებშიც მკვიდრდებოდა. მიგრაციულ პროცესს აძლიერებდა თრუსოს ხეობის მკაცრი გარემო პირობები და გაუმართავი ინფრასტრუქტურა.

სამეცნიერო ლიტერატურასა და საკვლევ რეგიონში მოპოვებულ საველე-ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაყრდნობით შეიძლება გამოიყოს ოსური იმიგრაციის განმსაზღვრელი ეკონომიკური, პოლიტიკური და ეთნო-კულტურული ფაქტორები.

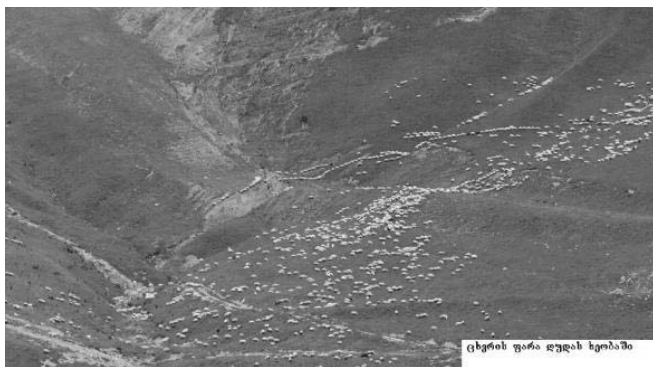
ტრადიციულად ხევში ეკონომიკის ძირითად დარგებს მესაქონლეობა (მოგვიანებით უფრო მეცხვარეობა) და მიწათმოქმედება წარმოადგენდა, მესაქონლეობის უპირატესობით. რუსეთის საქართველოში გაბატონებამდე ამ რეგიონში ზამთრისა და ზაფხულის საძოვრების მონაცვლეობა არ დასტურდება. ამის მთავარი მიზეზი საზამთრო საძოვრების ძნელადმისწვდომობა იყო. კახეთის ველებზე მოხვევები კონკურენციას ვერ უწევდნენ კახელებთან მჭიდრო სამეურნეო კონტაქტში მყოფ თუშებს, ხოლო ქართლის ზამთრის საძოვრებზე მთისწინა ზოლის მოსახლეობას.⁹⁷ ბაგურ კვებაზე დიდი რაოდენობით ცხვრის შენახვა ყოვლად შეუძლებელია, ამი-

96 თოფჩიშვილი რ. მოხური გვარსახელები, თბილისი, 1998; ჯალაბაძე ვ., მიწათმოქმედება თურგის ხეობაში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე ტ. 22-II, თბილისი 1961.

97 ითონიშვილი ვ. მოხვევების ყოფა-ცხოვრება, თბილისი, 2015, გვ. 43-44

ტომ თუ ოჯახს ორ ათეულ სულზე მეტი ცხვარი ჰყავდა უკვე ბართან კავშირზე უნდა ეზრუნა.⁹⁸

რეგიონის ტრადიციულმა სამეურნეო სისტემამ XIX საუკუნის ბოლოს ორი ძლიერი დარტყმა განიცადა. ერთი, როდესაც ჩრდილოკავკასიის ზამთრის საძოვრები ხელმისაწვდომი გახდა, რამაც წვრილფეხა მესაქონლეობის (მეცხვარეობის) პერსპექტივა შეუდარებლად გაზარდა. მეცხვარეობა XIX საუკუნის 70-80-იანი წლებიდან ხევისა და თრუსოს მოსახლეობამ, ფართოდ აითვისა ჩანჩეთისა და ყიზლარის ზამთრის საძოვრები სადაც ცხვარს ოქტომბრიდან აპრილის ბოლომდე ამყოფებდნენ. ამასთან, კაპიტალისტური ურთიერთობის თანდათანობით განვითარების გამო, მეცხვარეობა ვიწრო შინამონხმარების ჩარჩოებიდან გამოდიოდა და სამრეწველო ორომტრიალში ებმებოდა. მისი ხვედრითი წილი ადგილობრივ ეკონომიკაში განუზომლად იზრდებოდა და მთელ სამეურნეო ინტერესებს იქვემდებარებდა; მეორე კი, XIX საუკუნის მიწურულს კარტოფილის კულტურის გავრცელებას უკავშირდება. უკვე XX საუკუნის პირველ მეოთხედში კარტოფილმა აქაური სახნავ-სათესი მიწების ძირითადი ნაწილი დაიჭირა.⁹⁹

ჩრდილოკავკასიის საძოვრებზე ცხვრის გარეკვა ოსებმაც დაიწყეს, მაგრამ ისინი მოულოდნელ წინააღმდეგობას წააწყდნენ.

98 ითონიშვილი ვ., ცენტრალური კავკასიის მთიელების საოჯახო ყოფა, თბილისი, 1969, გვ. 224.

99 ჯალაბაძე გ., მიწათმოქმედება თერგის ხეობაში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე ტ. 22-II, თბილისი 1961, გვ. 201-202.

როდესაც ცხვარი ყიზლარში გამოაზამთრეს, აღმოჩნდა რომ ბევრი პირუტყვი დაუავადდათ და საკმაო ზარალიც ნახეს. ცხვრის ავადმყოფობის მიზეზად ადგილობრივები თვლიან იმას, რომ უფრო თხელმატყლიანი ოსური ჯიშის ცხვარი სიცივეში, ღია საძოვარზე, უფრო ადვილად ავადდებოდა. ამის შემდეგ თრუსოელ ოსებს თუშური ჯიშის ცხვრის მოშენება დაუწყიათ და ზოგჯერ ერთ ცხვარში ორ ცხვარსაც ცვლიდნენ. ოსების მეცხოველეობის პროდუქტების შემსყიდველი ძირითადი პუნქტი XX საუკუნის 30-იან წლებამდე ფასანაური ყოფილა.¹⁰⁰

1944 წელს ოსთა ნაწილის ჩრდილოეთ ოსეთში გადასახლების შემდეგ გარკვეულად შეიცვალა სიტუაცია თრუსოს ხეობაში. დაიწყო ხეობის დაცარიელება. ამიერიდან, აქაურებისათვის ხეობამ მხოლოდ ზაფხულობით, საზაფხულო საძოვრის ან სააგარაკო ფუნქცია შეიძინა. მოსახლეობის მეორე ნაწილს კი, რომელიც ადგილზე დარჩა, ჩრდილო კავკასიაში გაუჩნდა მრავალრიცხოვანი სანათესაო, სადაც ყოველთვის შეეძლო განათლების მისაღებად ახალგაზრდების გაგზავნა, სამსახურის შოვნაში შემწეობის მიღება ან უბრალოდ, საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესებისათვის გადასვლა. ამ ვითარებაში გამონთავისუფლდა ბევრი შენობა-ნაგებობა და კოლმეურნეობებს საშუალება მიეცა მათთვის უკვე ახალი ფუნქციები დაეკისრებინა. მაგ. გაზეთ “ახალ ხევში” წავაწყდით ცნობას, რომ 1945 წლის 9 მაისს “სოფელ აბანოში (თრუსოს სასოფლო საბჭო) ამუშავდა ყველ-კარაქის დამამზადებელი ქარხანა. მანამდე ქარხნის ბინა ზამთრის პერიოდში გამოყენებული იყო საქონლის სადგომად, რამაც შენობის შიგნით და გარეთ უსუფთაობა გამოიწვია, რაც დაუყოვნებლივ უნდა აღმოიფხვრას.”¹⁰¹

სოფ არშის მკვიდრი ხანდაზმული მოხვეე ასე იხსენებს 1944-56 წლების პერიპეტიებს: *“ქისტები რომ გადაასახლა სტალინმა, მათ ადგილას აქედან გადასახლდნენ ოსები და მოხვეეებიც. ერთი ნაწილი ჩვენ მოგვცეს საქართველოს და ყაზბეგის რაიონს. აი, სანებას ვეძახით, ქლუხორის რაიონი რო გააკეთეს. როცა მოვიდა ეს ხრუშოვი, მოევლინა ბატონ-პატრონად საბჭოთა კავშირსა.*

100 იქვე გვ. 229.

101 „ახალი ხევი“, 1945 წ, 25 მაისი.

სტალინის კულტობაც მავან გამაცხადა და ეს ხალხიც (ჩეჩნები, ინგუშები და ა.შ. ლ.ჯ.) დააბრუნა თავ-თავის ადგილას. ინგუშეთში გადასული ქართველები დაბრუნდნენ უკან, მაგრამ ოსები დარჩნენ იქ. მაკენტან (ოსებსა და ინგუშებს გულისხმობს ლ.ჯ.) სულ დავა იყო, სულ ძველები მიდიოდა. ჩვენი ხალხი რო წამოვიდა მან-დედან ჭკვიანად, წყნარად დაუტოვეს ყველაფერი. ზოგს ხბო, ქათმები, ცხვარი, ღორი, ლოვინები დაუტოვეს, ავეჯი. ხოდა სულ პატივს სცემდნენ ჩვენს ხალხს, ქისტები. ოსები არ გამოდიოდნენ, სულ ჩხუბი და ამბავი იყო და რომ ვერა და ვერ გამაჰყვანდნენ მომენტში შაიძლება მოჰკლავდნენ. იქიდან არის მავათ შორის ეს მტრობა”.

ოსების გასახლება არ გამოუწვევია ყაზბეგის რეგიონის მესაქონლეობის დაკნინება. პირიქით. ამგვარი სიტუაცია ხელსაყრელიც კი იყო მეცხვარეობის გაფართოებისათვის. მეცხვარეობის ხვედრითი წილი ამ პერიოდში კიდევ უფრო გაიზარდა. ოჯახის ძირითადი შემადგენლობა შეიძლებაოდა ჩრდილო ოსეთში ყოფილიყო, მაშინ როცა კოლმეურნეობებში დასაქმებული ოსი მწყემსები საკოლმეურნეო ფერმების და კერძო მეურნეთა საკუთრებაში მყოფ ცხვრის ფარებს ზაფხულში ყაზბეგის რაიონის მთის ფერდობებზე აძოვებდნენ, ზამთარს კი ჩრდილოეთის ველებზე ატარებდნენ. მესაქონლეობიდან მიღებული შემოსავალი განსაკუთრებით საგრძნობი გახდა 1953 წლიდან, როდესაც კოლმეურნეები გადასახადების ნაწილისაგან გაანთავისუფლეს, ხოლო მატყლისა და ხორცის სახელმწიფო შესყიდვის ფასები გაზარდეს.¹⁰² თუმცა, იმავდროულად, მოიშალა ტრადიციული სავაჭრო სისტემა, თუ ადრე ოსები, როგორც კერძო პირები, მეცხოველეობის პროდუქტს საქართველოში (ძირითადად ფასანაურში) ასალებდნენ, ამიერიდან მას სახელმწიფო იბარებდა. ამასთანავე შემცირდა სამეურნეო კონტაქტები ოსებსა და მოხვევებს შორის. კომპაქტურად დასახლებულ ოსურ სოფლებში საკოლმეურნეო საქმიანობაში ჩაბმული რიგითი ადამიანებიც და ხელმძღვანელობაც ადგილობრივი ოსები იყვნენ, მათ აღარ ჰქონდათ მეზობელ ქართველებთან წინანდებურად ხშირი ურთიერთობა.

ჩრდილოეთ ოსეთთან გაადვილებული კომუნიკაცია, ეკონომიკური სარგებელი, შედარებით ხელმისაწვდომი განათლება, ნა-

102 ითონიშვილი ვ. მოხვევების ყოფა-ცხოვრება, თბ. 2015, გვ. 58.

თესაური და მეგობრული კავშირების ინტენსივობა ზრდიდა არა მარტო ოსების, არამედ მოხვევების ჩრდილოეთისაკენ ლტოლვას. შედეგად ორჯონიკიძეში (დღევანდელი ვლადიკავკაზი) შეიქმნა ქართველების საკმაოდ მრავალრიცხოვანი და კარგად ინტეგრირებული დიასპორა, რომელიც დღემდე არსებობს.

“ორჯონიკიძეში ბევრი მთიული და მოხვევე ცხოვრობს. ზოგს ორმაგი პასპორტი აქვს, აქეთ ვიზა არ სჭირდებათ ჩვეულებრივად შემოდიან. ვისაც არა აქვს ვიზა სჭირდება. კარგობა იყო ჩვენთან ჩვენი ხალხი მიდიოდა მოდიოდა. ერთმანეთის პატივისცემა იყო. ეხლაც არის ეგრე. უკეთესი პირობები ჰქონდათ იქა, კარგი ხელფასები და წავიდნენ. აქ რა პირობებია. აქ არ არის არაფერი, ვისაც აქვს თანხა სასტუმროებს აკეთებენ. თუ ფული გაქვს ფერმებსაც გააკეთებ და ყველაფერსაც, რა პრობლემაა. აქაური, კობის ოსები იმიტომ წავიდნენ, რომ აქ იყო გაუსაძლისი პირობები. ზამთარია მკაცრი, 8 თვე ზამთარია. თავიანთი სამშობლო იქ იყო, იქიდან მოსულები და წავიდნენ” - ამბობს შუა ასაკის სოფ. ყანობის მკვიდრი.

ყაზბეგის რაიონის კოლმეურნეობებში 1970-80-იან წლებში დაახლოებით 130-140 ათასი ცხვარი და თხა ჰყავდათ¹⁰³. ცხვრის ფარების სიმრავლით გამოირჩეოდა სოფ. კობის კოლმეურნეობა, სადაც გასული საუკუნის 80-იანი წლებისათვის თრუსოს ხეობის სოფლებიც შედიოდა. იგი რეგიონში ერთ-ერთ ეკონომიურად მძლავრ სასოფლო-სამეურნეო არტელად ითვლებოდა. მის სიმდიდრეს შეადგენდა 30 000 სულამდე ცხვარი და თხა.¹⁰⁴ ამ დარგის განვითარებას ხელი შეუწყო ე.წ. გაპროონების სიტუმაზე გადასვლამ, როდესაც ცალკეულ მწყემსს 1500- 2000 ცხვარს უპროონებდნენ.¹⁰⁵

გასული საუკუნის 90-იან წლებში, საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის შემდეგ, ყაზბეგის რეგიონის ოსური მოსახლეობა დილემის წინაშე დადგა. ან უარი უნდა ეთქვა რუსეთში ცხოვრებაზე და ყაზბეგის რეგიონის საკმაოდ მჭირი

103 გაზ. „დარიალი“ 1989 წ. 19 იანვარი.

104 გაზ. „დარიალი“, 1973, 22 ნოემბერი.

105 გაზ. „დარიალი“, 1989, 24 იანვარი; გაზ. „დარიალი“, 1989, 26. იანვარი; გაზ. „დარიალი“, 1989, 2 თებერვალი.

ეკონომიკური რესურსების იმედად დარჩენილიყო, ან საბოლოოდ გადასულიყო საცხოვრებლად რუსეთის ფედერაციაში. ორივე შემთხვევაში მოუწევდათ ათწლეულების განმავლობაში ჩამოყალიბებულ სამეურნეო სისტემაზე უარის თქმა. იმთავითვე ცხადი იყო, რომ ორი სახელმწიფოს საზღვარზე ცხვრის ფარების მოძრაობა ძალიან დიდ მატერიალურ ხარჯებსა და ბიუროკრატიულ ბარიერებთან იქნებოდა დაკავშირებული. თავისებური დალი დაასვა რეგიონს 90-იანი წლების საყოველთაო განუკითხაობამ. გახშირდა ცხვრის ფარების მიტაცებისა და მეცხვარეთა დაყაჩაღების შემთხვევები. აი როგორ აღწერს ამ სიტუაციას ჩვენი ხანდაზმული მთხრობელი, რომელიც 80-იანი წლების ბოლოს სოფ. კობში ბუღალტრად მუშაობდა.

“ბოლო წლებში შემოდგომის მატყლი 12 მანეთი და 80 კაპიკი ღირდა, ერთი ტომარა პირველი ხარისხის თეთრი 50 კილო-იანი ფქვილი კი – 13 მანეთი. ბოლოს ისე მიიტანეს საქმე რო ერთი ტონა მატყლი ვეღარ ვაჭრობდა ერთ ტომარა ფქვილსა. ინახა ხალხმა მატყლი, ინახა, გაუჩნდა მატლი და გადაყარა. მემრე თათრები მოვიდნენ, თათრებში გაჰქონდათ. როცა გადასაყრელი იყო კაპიკებად მიჰქონდათ და გაჰქონდათ თურქეთში. კოლმეურნეობა რო დაიშალა აორთქლდა ეს ცხვარი, ოსებშიც გადარეკეს. მოიტაცეს, მოიპარეს. თვითონ ჩვენმა ხალხმავე გააფუჭა საქმე. აღვირახსნილი ბანდიტები დადიოდნენ, მწყემსებს თავის ხელით ჩაატვირთინებდნენ. კარგი ცხორი, კარგი თხა მაიპარიან, არადა ავტომატებით ადგნენ, არაფერი არ განაწილებულა კომლებზე. ერთადერთი მღეთას განაწილდა. იქაც 13-14 სული ერგოთ. ეხლა როგორი მოტივი მოუნახეს - ესენი ხო იტაცებდნენ ან გაყიდნენ სასწრაფოდ ან თავის სერზე გადასერდნენ და. 2-3 ბრივად იყო ვინც მაგრა მოიქცა და შეინახა ცხორი. ჩვენი კოლმეურნეობიდან 2500 სული ცხორი გადაიყვანეს ოსებმა. ღამე დეცნენ მწყემსებსა და გადარეკეს. მამრე იქიდან ერთი მწყემსი როგორღაც ჩამოვიდა კობში, დაუკავშირდნენ ვერტალიოტით გამადევნენ, მასწრეს, ცოტალა უნდოდათ ერთი 100 მეტრი და შეიმალებოდნენ ტყეში. მასწრეს ვერტალიოტით. ეს ბანდიტები ჩაყარეს ვალიებში და ცხორი დააბრუნეს. ოსები იყვნენ. პულიმიოტი ჰქონდა ერთსა.

ეს ერთი ფარა ვერ წაიყვანეს. მეძრე მეორე პარტია გადაიყვანეს ჩემი ცხორიც მაჰყვა იმაში. ერთი 40-44 სული მყვანდა. გადარეკეს, წავიდა და წავიდა, ვერ გამოჩნდა. ოსებმა ცხორი სულ სამ პარტიად წაიყვანეს. ძერე ერთი პარტია კიდევ წავიდა, ბრიგადირი იყო ოსი, აღარ გადმარეკა უკან და დარჩა იქა. საზაფხულოდ ჰყვანდა გადარეკილი და აღარ დაბრუნდა. ამის საბაბლოდა მეძრე იმათ რო წაიყვანეს, აქ ჰყავდათ ოსებს ამარეკილი, ე ჩვენი ხალხი დეეცნენ და წაართვეს ეს ცხვარი. დაიტაცეს ზოგმა 20 ზოგმა მეტი გაირეკეს. 2000 სული ეგრე ერთბაშად ააორთქლეს. მამრე მაჰყვნენ და დაიწყო ქურდობა. იქ ხვდებოდნენ, აქა, უნდოდათ აენაზღაურებინათ თავისი დანაკლისი და ვეღარა გამოდიოდა რა”.

კომუნისტური რეჟიმის კრახის შემდეგ, რადიკალური პოლიტიკური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტრანსფორმაციის ფონზე, რეგიონისათვის წამყვანი დარგის, მეცხვარეობის მასშტაბი მნიშვნელოვნად შემცირდა. რუსეთის ფედერაციასთან ჩაკეტილი საზღვრის პირობებში, ჩრდილოეთ კავკასიის ზამთრის საძოვრები მიუწვდომელი გახდა. მთლიანად დაიცალა ეკონომიკური თვალსაზრისით ნაკლებად პერსპექტიული თრუსოს ხეობა, ხოლო ჩრდილო ოსეთიდან მასობრივი გადმოსახლება დაიწყო მოხვევებმა, რომელთაც ავიწროებდნენ აქ ჩასული ცხინვალის რეგიონიდან დევნილი ოსები. მოხვევებისათვის ჩრდილო კავკასიის ზაფხულის საძოვრების გამოყენება საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების პირველი ხანებიდანვე შეუძლებელი გამხდარა. ჩვენი მთხრობელი ასეთ ისტორიას გვიამბობს:

გამსახურდიას დროს ცხვარი გვყავდა ჩრდილო კავკასიის საძოვრებზე და საქართველოს საზღვარს რომ მოვადექით, ოსებმა აქეთ აღარ გადმოგვატარეს, გვითხრეს გამსახურდიამ გავიშვათო. 100 ათას სულამდე ცხვარი იყო, სად უნდა წავსულიყავით, შიმშილით იხრებოდა პირუტყვი. ისევ ჩეჩნეთისაკენ ვიბრუნეთ პირი. მაგრამ ოსები დაგვეწვივნენ “კამაზებით” (სატვირთო ავტომანქანებით ლ.ჯ.) და გვითხრეს ყოველ 10 ცხვარზე ერთი მოგვეცით, საქართველოდან დევნილ ხალხს (ცხინვალის რეგიონიდან გაქცეულებს ლ.ჯ.) ჭამა ხომ უნდაო და ასე გამოგვატარეს. თურგის ნაპირებზე მართლაც ვნახეთ უამრავი გაუბედურებული მშვიერი ადამიანი.

ცხვრის ფარა იორმუდანლოდან

რუსეთის მიერ სავიზო რეჟიმის შემოღებამ და სასაზღვრო რეჟიმის გამკაცრებამ 2006 წლიდან კიდევ უფრო უპერსპექტივო გახადა ზამთრისა და ზაფხულის საძოვრების მონაცვლეობა ყაზბეგის რეგიონსა და ჩრდილოკავკასიას შორის. მით უფრო, რომ სამეურნეო კონტაქტების ახალი მიმართულება იკვეთება, რაც ყაზბეგის რეგიონის და აღმოსავლეთ საქართველოს ბარის მესაქონლეების მთაბარობას უკავშირდება.

თრუსოს ხეობაში ბოლო ხანებში მოხვევებთან ერთად ზაფხულის საძოვრებით სარგებლობენ იორ-მუდანლოს აზერბაიჯანელი მწყემსები, ხოლო ყაზბეგის რაიონის ცხვრის ფარების დიდი ნაწილი ზამთრის საძოვრებზე ქვემო ქართლის ველებზე მიჰყავთ. თრუსოდან მიგრაციის მაღალი ტემპის გამო, ხეობას გვერდი აუქცია საქართველოს სამხედრო გზის გასწვრივ მე-20 საუკუნის 50-იან წლებში დაწყებულმა ახალი ტიპის სახლების მასობრივმა მშენებლობებმა. ახალი შენობები მეტი კომფორტულობით, სამეურნეო და საცხოვრებელი ნაგებობების მკაფიო სეგმენტაციით და შიდამოწყობილობის განსხვავებული დაგეგმარებით გამოირჩეოდნენ. ამ პროცესს თან სდევდა დასახლების ფორმის გარკვეული ცვლილებაც. ხანგრძლივმა მშვიდობიანობამ, ეკონომიკური პროფილის თავისებურებებმა (მაგ. ანდეზიტის საბადოებმა) და საცხოვრებლის ირგვლივ საკარმიდამო ნაკვეთის გაჩენამ, განაპირობა გორიდან ჩამოვაკების და სოფლის სივრცული განფენილობის ზრდის ტენდენცია. ვ. ითონიშვილი განიხილავს სოფელ სიონის მაგალითს, რომელსაც გასული საუკუნის 60-იან წლებში

უკვე ერთი კილომეტრის სიგრძის და ნახევარი კილომეტრის სიგანის ტერიტორია ეჭირა (ამჟამად მას ბევრად დიდი ტერიტორია უკავია), მაშინ როდესაც მე-20 საუკუნის დასაწყისში ეს სოფელი 0,5 ჰა ბორცვზე იყო დასახლებული.¹⁰⁶

თრუსოს ხეობაში, რომელიც ამჟამად მთლიანად დაცლილია მოსახლეობისაგან, ჩვენ მიერ დაფიქსირებული საცხოვრებელი, სამეურნეო, თავდაცვითი თუ საკულტო შენობები სრულ იდენტურობას ავლენს აღწერილ ანალოგიურ ტრადიციულ ნაგებობებთან. როგორც ვ. ითონიშვილი აღნიშნავს ახალი და ფასეული მოახალშენე ოსებს არაფერი შეუქმნიათ, აქ არსებული შენობა-ნაგებობები ფაქტიურად წანარულ-დვალური (და ამდენად ქართული) მატერიალური კულტურის ძეგლებია, რომელიც ჩამოსახლებულ ოსებს აქ დახვდათ.¹⁰⁷ ტრადიციული საცხოვრებელი ველარ აკმაყოფილებდა თანამედროვე მოთხოვნებს, სახლის მშენებლობა კი საკმაოდ დიდ ხარჯებს უკავშირდებოდა, რაც გადასახლების ერთგვარ წინაპირობას ქმნიდა. მძიმე საყოფაცხოვრებო პირობები და სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ნაკლები პერსპექტივა უბიძგებდა ადამიანებს სამუშაო და საცხოვრებელი ჩრდილოეთ ოსეთში ეძებნათ. მიგრაციის მაღალი ინტენსიურობის გამო, რა თქმა უნდა, თრუსოში სახლის გაყიდვა შედარებით რთული იყო. მას მხოლოდ ადგილობრივი ოსი თუ შეიძენდა. ამიტომ სხვაგან გადასვლა ოჯახს გარკვეულ

106 ითონიშვილი ვ. ხევი ძველად და ახლა, თბილისი, 1967, გვ. 66-75.

107 ითონიშვილი ვ. მოხვევების ყოფა ცხოვრება, თბ. 2015, გვ 132.

მატერიალურ ზარალსაც აყენებდა. თრუსოში დღემდეა შემორჩენილი შენობა-ნაგებობები, რომელთაც მხოლოდ მცირეოდენი მოდიფიკაცია განიცადეს (მაგ. გადახურულია თუნუქის სახურავით). ხევის სოფლებისაგან განსხვავებით არ განხორციელდა თრუსოს გაზიფიკაცია. ეს კი ხე-ტყით ღარიბ ხეობაში კიდევ უფრო აძლიერებდა სურვილს საყოფაცხოვრებო პირობები გაუმჯობესებინათ. შეიძლება ითქვას, რომ ორჯონიკიძეში კომფორტულად მოწყობის შესაძლებლობა თრუსოს ხეობის მცხოვრებლებისათვის გადასახლების მნიშვნელოვან მოტივაციას წარმოადგენდა.

ნელ-ნელა დაცლა დაიწყო ხევის ოსურმა დასახლებებმაც. რეგიონის მაღალმთიანი სოფლებიდან თერგის ხეობის მიდამოებში ჩამოსახლება ზოგადი ტენდენცია იყო, ამიტომ აქაურ ოსებს სახლების გაყიდვის უფრო მაღალი შანსი ჰქონდათ. მაღალმთიანეთიდან გადმოსვლის მსურველი ქართველები სიამოვნებით ყიდულობდნენ სახლებს შედარებით ხელსაყრელ ადგილებში მდებარე სოფლებში. მაგ. მდინარე სნოს თერგთან შესართავში მდებარე სოფ აჩხოტში გასული საუკუნის 60-იან წლებში ოსები მთლიანად ჩაანაცვლეს სნოს ხეობის ზემო სოფლებიდან გადმოსახლებულმა მთიელებმა. ჩვენმა მთხრობლმა (გვარად მარსაგიშვილი) გვიამბო, რომ იგი 1962 წელს გადმოსულა სოფ. კარკუჩიდან. სახლი აქაური ოსისგან შეუძენია, რომელიც ორჯონიკიძეში გადასახლებულა. მისი გადმოცემით ბოლო ოსს 1964 წელს დაუტოვებია ეს სოფელი. სავსე მასალით ირკვევა, რომ აჩხოტიდან ოსური მოსახ-

ლეობის გადინება დაუჩქარებია მკვლელობას. წისქვილის წყალზე დავისას ოსებს მოუკლავთ სწოდან გადმოსახლებული ვინმე იჭო გოდერძიშვილი და სისხლის ალების შიშით გაცლიან სოფელს¹⁰⁸.

ცალკე უნდა აღინიშნოს განათლების პრობლემა. საველე მასალის მიხედვით, თრუსოს სიღრმეში მდებარე სოფლების ბავშვები სოფ. კობის სკოლა-ინტერნატში სწავლობდნენ. ცხადია, ჩრდილოეთ ოსეთში საცხოვრებლად გადასვლა ამ მხრივაც ხელსაყრელი იყო. მით უმეტეს, რომ ქართველებიც კი საშუალო განათლების მისაღებად ხშირად ორჯონიკიძეში მიდიოდნენ.

„უმაღლესში მოწყობა გაადვილებული იყო, რადგან ორჯონიკიძის ქართულ სკოლადამთავრებულებს თბილისში ლიმიტი (შეღავათები) ჰქონდათ და დაბალი ნიშნებით ეწყობოდნენ. ამიტომ ბევრი სკოლას ორჯონიკიძეში ამთავრებდა. მეც იქ ვსწავლობდი. ყაზბეგის მოსახლეობის უმეტეს წილს იქ ჰქონდა დამთავრებული, ორჯონიკიძეში და მერე, ასე რომ აირია დრო, ზოგმა მოასწრო და გადმოიტანა საბუთები, ზოგი დარჩა. ეგრე არის ჩვენი საქმე.“ - გვიამბობს შუა ხნის მოხვევე.

ოსებში მიგრაციულ განწყობილებებს ხელს უწყობდა ეთნოკულტურული ვექტორის ცვლილებაც, რაც ქართული ორიენტაციის რუსულით ჩანაცვლებას გულისხმობდა. რუსეთის გაბატონებამდე ბუნებრივად ხდებოდა ოსების ქართულ სამყაროში ინტეგრაცია, რაც ქართული მატერიალური და სულიერი კულტურის კომპენენტების თანდათანობით შესისხლხორცება-გათავისებებას გულისხმობდა. სამეცნიერო ლიტერატურით ირკვევა, რომ საქართველოში (ყაზბეგის რეგიონი, ქსნის, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობები) დამკვიდრებული ოსების ყოფაში მე-20 საუკუნის დასაწყისისათვის მემარცვლეობა უკვე ტრადიციულ დარგს წარმოადგენდა. სამიწათმოქმედო იარაღების უმეტესობა ქართულის ანალოგიური იყო და მათი სახელწოდებაც ქართულთან მსგავსებას ამჟღავნებდა.¹⁰⁹

108 იჭოს მკვლელობის განსხვავებული ვერსია გვიამბო ოსი ეროვნების მოხრობელმა, რომლის თანახმადაც იგი სხვამ მოკლა ქორწილში და სისხლიანი დანა მკვლელობის დაბრალების მიზნით მის ძმანაფიც ოსს ჩუმად ჩაუღო.

109 Робакидзе А. (ред.), Очерки Юго-осетинской автономной области, Тб., 1985, с. 131-132; Кантария М. Некоторые вопросы земледельческого быта в горной Осетии, Кавказский Этнографический Сборник, V, 1980, с. 100-154436.

მიწათმოქმედება და, განსაკუთრებულად, მემინდვრობა ოსებში შედარებით გვიან, კავკასიის მთიანეთში გადმოსასწლების შემდეგ განვითარებულა. ამის თაობაზე გარკვეული გადმოცემებიც არსებობს: “ძველ დროში ხალხი მხოლოდ ხორცს ჭამდა, პური სულ არ იყო. ერთხელ მოხუცებულები ისხდნენ და ქეიფობდნენ, დაინახეს, რომ მათ ახლოს არწივი დაფრინდა. არწივმა მოფუნა რამდენჯერმე, გაქექა მიწა და ნისკარტით რაღაც ჩააგლო. მოხუცები დაინტერესდნენ და შემოლობეს, რომ ადგილი არ დაეკარგათ ან საქონელს არ გაეთელა. ცოტა ხნის შემდეგ ამოვიდა პურის შესანიშნავი თავთავები. მოხუცებმა შეინახეს თესლად და მეორე წელს მიწა დაამუშავეს, რათა ეს თესლი დაეთესათ. მიხვდნენ, რომ არწივმა მათ თესლი მოუტანა და ამიერიდან არწივს დიდ პატივს სცემენ. ყველას აქვს სასტუმრო ოთახში არწივის სურათი.¹¹⁰”

ოსებში გავრცელებული ძირითადი სახვნელი იარაღი, “ძივირი”, ქართული “ჩუთისა” და “კავის” ანალოგიური იყო, იგი კონსტრუქციის უბრალოებით გამოირჩეოდა და მხოლოდ ერთი უღელი ხარი და ერთი მუშა სჭირდებოდა სახვნელის ეს ტიპი ჩრდილო კავკასიის ხალხებშიც გვხვდებოდა. მთისწინეთსა და დაბლობ ადგილებში ხენა წარმოებდა ძირითადად ხის გუთნით (ХЪАДЫНГУТОН). მას 2-3 დან 4 უღელ ხარამდე ესაჭიროებოდა. დაბლობ რაიონში ამასთან ერთად გამოიყენებოდა დიდი ქართული გუთანიც, რომელიც რთული კონსტრუქციით გამოირჩეოდა და მუშახელისა და გამწევი პირუტყვის მეტ ოდენობას მოითხოვდა. ქართულის ანალოგიური იყო სამკალი იარაღებიც. სამკალი იარაღებიდან ოსებმა იცოდნენ ცელი (цаваг) და ნამგალი (ахсырф). იყო ნამგლის მეორე სახეობაც (ламган), რომელსაც შედარებით გრძელი სახელური ჰქონდა.¹¹¹ სამიწათმოქმედო იარაღები ტექნიკური თვალსაზრისით და ტერმინოლოგიურადაც ქართულთან მსგავსებას ამჟღავნებდა, მაშინ როცა ვ. აბაევის გამოკვლევით, მესაქონლეობის აღმნიშვნელი თითქმის ყველა ოსური სიტყვა უკავშირდება ძველირანულ ენას.

110 ქანთარია მ. (არქივი) ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის არქივი, საველე მასალა, ქურთათის ხეობა, სოფ. ბარიზიყაუ.

111 Робакидзе А. (ред.), Очерки Юго-осетинской автономной области, Тб., 1985 с. 131-132.

მე-19 საუკუნის 70-იან წლებამდე თრუსოს ხეობისა და კობის ქვაბულის მოსახლეობის უმრავლესობას ქართული ყაიდის (შვილზე დაბოლოებული) გვარსახელები ჰქონდა: გუდიშვილი, ავდიშვილი, ზაქიშვილი, კოკაშვილი, ბაბეშვილი, ბოჩოშვილი, სამიშვილი, მამუკაშვილი, დოდოშვილი, ათაშვილი, გივიშვილი, თუგიშვილი, თადიშვილი, ბითუკოშვილი, რუბაშვილი, თოლაშვილი და ა.შ.¹¹² მოგვიანებით შეიმჩნევა ქართული ანთროპონიმიული მოდელის თანდათანობით ოსურ//რუსული მოდელით ჩანაცვლების ტენდენცია. მოიმატა ოსურ//რუსული ყაიდის (ოვ-ევ დაბოლოებიანი) გვარ-სახელებმა – ყალაგოვი, კობიევი, დაუროვი, ყარაევი, ქაშაევი (ქასაევი), ქოქაევი, ცაბოლოვი, ბიზიკოვი, ცალაგოევი, ჩეთიევი, დაუროვი და ა.შ.¹¹³ 1905 წლიდან ეკლესიებში მეტრიკული წიგნების წარმოება და წირვა-ლოცვაც რუსულ ენაზე დაიწყო. ჩანს, დაგეგმილი იყო ქართული ენა, როგორც Lingua Franca თანდათან რუსულით შეცვალა და საქართველოსაკენ მიმართული პოლიტიკური, ეკონომიკური, რელიგიური ვექტორიც რუსულით ჩანაცვლებულიყო.

ყაზბეგის რაიონის ოსური მოსახლეობა სპეციფიკურ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ბუნებრივ-გეოგრაფიული ვითარებიდან გამომდინარე, მათ უფრო უადვილდებოდათ რუსეთის ფედერაციასთან დაკავშირება, ვიდრე სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქთან. ამიტომ, კულტურული და ეკონომიკური თვალსაზრისით ისინი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქის მაცხოვრებლებზე მეტად იყვნენ მიბმული ჩრდილოეთ ოსეთზე და ფსიქოლოგიურადაც უადვილდებოდათ იქ გადასახლება. სავსე მასალის მიხედვით, უკვე მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში თრუსოს ხეობას ოსები მხოლოდ ზაფხულის საძოვრებად და სააგარაკოდ იყენებდნენ, ხოლო მუდმივად მცხოვრებთა რიცხვი საკმაოდ შემცირებული იყო,

90-იან წლებში მესაქონლეობის დაკნინებამ რეგიონის მოსახლეობა აიძულა შემოსავლის ალტერნატიული წყარო ეძებნა. რადგანაც ხევის სოფლებში ბუნებრივი გაზის საფასურს არ იხდიდნენ, განვითარება დაიწყო კერძო სასათბურე მეურნეობებმა, სადაც კიტრი და პომიდორი მოჰყავდათ. ამ საქმიანობით ძირითა-

112 საქართველოს ეროვნული არქივი, ფ. 254, გვ. 436.

113 საქართველოს ეროვნული არქივი, ფ. 489, გვ. 46.

დად მოხვევები იყვნენ დაკავებული, თუმცა სავაჭრო ურთიერთობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ საქართველოდან წასული ოსები, რომლებიც რუსეთში გასატანი პროდუქციის მთავარ დისრიბუტორებად იქცნენ.

სათბურები ვიდრე გვექონდა ვლადიკავკაზში გადასახლებულ ოსებთან უფრო ინტენსიური და მეგობრული ურთიერთობა იყო. სწორედ ისინი იყვნენ აქედან პროდუქციის გამტანები. ჩემი მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე ოსი სასაფლაოზე გასასვლელად სვანებოლდაც კი ჩამოსულა. ერთმა სახლის გადაცვლაც კი შემოგვთავაზა. ლიახვის ხეობაში მაქვს მიტოვებული სახლი და სწოში თქვენს სახლში გამიცვალეთო (ხანდაზმული ქალი სოფ. სწო).

მართალია, სახელმწიფოს მიერ რეგიონში უფასო გაზზე ლიმიტის დაწესებამ სასათბურე მერნეობებს აზრი დაუკარგა, მაგრამ, როგორც მთხრობლები აღნიშნავენ, ოსებს მოხვევებთან დღემდე აქვთ შენარჩუნებული საქმიანი და მეგობრული ურთიერთობები. ისინი თავისუფლად შემოდინან და გადაადგილდებიან საქართველოში. როგორც ჩვენი მთხრობელი ამბობს, “მანქანის შესაკეთებლადაც კი თბილისში დადიან”. მისივე თქმით მოხვევების ერთ ნაწილს მიღებული აქვს რუსული მოქალაქეობა (ორმაგი მოქალაქეა), დასაქმებულია ჩრდილოეთ ოსეთში, ღებულობს იქაურ პენსიას და ა.შ. 90-იან წლებში საქართველოდან გაქცეული ოსები (ვისაც ბინა თბილისში ჰქონდა) ბინებს ვლადიკავკაზში მცხოვრებ

მოხვევებს უცვლიდნენ. აღმოჩნდა ისე, რომ თბილისის ზოგიერთ ქუჩებზე, სადაც ოსური მოსახლეობა მრავლად იყო, ამჟამად სულ მოხვევები ცხოვრობენ.

მე თვითონ გაუუცვალე ბინა ოსსა. ცხინვალელი იყო. მე მქონდა ორჯონიკიძეში ბინა და იმას ჰქონდა მუხიანში. იმდენად ეშინოდათ თბილისში ჩასვლა, რომ გასაღები მომცეს და შიშით ვერ მიდიოდნენ. ისეთი რაღაცეები აქვსო ჩემს შვილსა გაკეთებული ცხინვალშიო, რომ აქ რომ გაიაროს საბაჟოზე, იმას ცოცხალს არც გაუშვებენო. რას აკეთებდა ეხლა იქ, რომ წვაგდნენ და რომ აუბედურებდნენ ერთმანეთსა, და ჩვენთან არ ყოფილა, მაღლობა უფაღს. ჩვენთან არ ყოფილა ეგეთი, და ღმერთმა არც ქნას! იქ საომარი მდგომარეობა რომ იყო, თვითონ იქაც მეზობელი მყავდა, იქსური იყო, გორიდან წამოსული და ისაც ეგრე ამბობდა, რომ არ ვინდობდით ერთმანეთსო, მტრული დამოკიდებულება გვქონდაო. და ჩვენთან არა, ჩვენები ორჯონიკიძეშიც რომ ჩავიდნენ, თუ გაიგებდნენ რომ ქართველი იყავ, პატივს გვცემდნენ, (სოფ. აჩხოტი).

რეგიონის სამეურნეო პროფილის ცვლილება მტკიცებულად შეეხებო მოსახლეობის ყველა ფენას. მეცხოველეობას და მიწათმოქმედებას აღარ შეუძლია აქაური მოსახლეობის ცხოვრების მთლიანად უზრუნველყოფა. ერთადერთ პერსპექტიულ დარგად ტურიზმი რჩება. თუმცა ტურიზმის სფეროში დასაქმებულთა ოდენობა დიდი არ არის. ასეთ პირობებში ხალხის უმეტესობა მიიჩნევს, რომ თრუსოს ხეობაში ოსების დაბრუნება მოსალოდნელი არ არის. თრუსოს ყოფილი მკვიდრი ოსები კი უკვე ზაფხულობითაც იშვიათად სტუმრობენ ნასახლარებს, სალოცავებსა და მამა-პაპის სასაფლაოებს.

ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ სამეურნეო პროფილის რადიკალური ცვლილებები თითქმის მყისიერად აისახებოდა ყაზბეგის რეგიონის ეთნიკურ სიტუაციაზე. მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში განხორციელებული კოლექტივიზაციის შედეგად შეცვლილმა სამეურნეო გარემომ და ცხვრის ფარების და მსხვილფეხა საქონლის კერძო საკუთრებიდან საკოლმეურნეო ფერმებში გაერთიანებამ, მართალია მეურნეობის ამ დარგის რენტაბელობის გაზრდა განაპირობა,¹¹⁴ მაგრამ ამასთანავე ხელი

114 Магомедов А., Культура и быт осетинского народа, Орджоникидзе, 1968, с. 197-200.

შეუწყო ოსური მოსახლეობის განკერძოება-იზოლიაცია. ამასთან, გეგმაზომიერად ხდებოდა მეურნეობის სიმბიოზური ფორმის ტრანსფორმირება, რაც მთის ზონაში მიწათმოქმედების ხვედრითი წილის კიდევ უფრო შემცირებაში და საოჯახო მეურნეობებისათვის სავარგულებისა და სათიბი მიწების შეზღუდვაში მდგომარეობდა. შრომის ორგანიზაციის საბჭოური ფორმების პირობებში დავიწყებას ეძლეოდა ურთიერდახმარების საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული ფორმები. მექანიზაციის ხვედრითი წილის გაზრდის შედეგად, იზღუდებოდა ყოფაში ძველი სამიწათმოქმედო იარაღების გამოყენება. თითქმის მთლიანად ამოვარდა ხმარებიდან ადგილობრივი სახვნელი ტიპები.¹¹⁵ საბჭოთა სისტემის კრახის და საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ კიდევ ერთი რადიკალური სამეურნეო ტრანსფორმაცია გამოიწვია, რაც ოსური მიგრაციის ძირითად განმაპირობებელ მიზეზად იქცა.

სოციალურ ქსელებში და საველე ეთნოგრაფიულ ექსპედიციებში მოპოვებული მასალა გვარწმუნებს, რომ ბოლო ხანებში რუსულენოვან სამეცნიერო ლიტერატურაში დომინანტი ე.წ. “კავკასიური აბორიგენობის” თეორია ოსურ პოპულაციაში თითქმის უალტერნატივოდ აღიქმება. ყაზბეგის რეგიონის დაცლა ოსებისაგან კი ცხადყოფს, რომ რეგიონის ოსურ ისტორიულ ტერიტორიად გამოცხადება და მისი “სამზრეთ ოსეთთან” შეერთების სურვილი, მხოლოდ პოლიტიკური პრიორიტეტის მოპოვების და ოსებში პატრიოტული გრძნობების გაძლიერებას ემსახურება. ცრუ ეთნოგენეტიკური თეორიები მოსახლეობას ადგილებზე ვერ ამაგრებს. ოსებმა მთლიანად დატოვეს დასახლებები, სადაც მათ არავინ ავიწროვებდა (თრუსოს ხეობა, ხევის სოფლები: კობი, უხათი, აჩხოტი თოთი), მაღალია მიგრაციის ინტენსივობა ცხინვალის რეგიონიდანაც (რომელსაც ე.წ. ოსური მთავრობა აკონტროლებს). აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ოსურ იმიგრაციას, პოლიტიკურთან ერთად, ძირითადად განაპირობებდა ეკონომიკური და ეთნოკულტურული ფაქტორები.

115 ჯანიაშვილი ლ., 2008 წლის რუსულ-ქართული ომი და სამეურნეო ყოფის თავისებურებები ახალგორის რაიონში, წიგნში ოკუპირებული ახალგორის რაიონი და ქართულ-ოსური ურთიერთობის დინამიკა, თბილისი, 2015, გვ. 161.

§2. გაზიარებული სალოცავი და ტრადიციული დღესასწაული ეთნოდემოგრაფიული ტრანსფორმაციის ფონზე

ყაზბეგის რეგიონის ქართულ და ოსურ მოსახლეობას ხანგრძლივი კულტურული ურთიერთობის გამოცდილება აქვთ. შერეულ სოფლებში, როგორც წესი, მათ საერთო (გაზიარებული) სალოცავები ჰქონდათ და რელიგიურ რიტუალებსაც ერთად აწყოდნენ. მონოეთნიკურ სოფლებში დღეობაზე ქართველებს ხშირად სტუმრობდნენ ოსი – ოსებს კი ქართველი მოკეთე-ნათესავები. კონფესიური, ეთნიკური, სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორების და სახელმწიფო ინსტიტუტების ზემოქმედება განსაზღვრავდა ამ რიტუალების ხასიათს და დინამიკას (სინკრეტიზაცია, უნიფიკაცია, ნაციონალიზაცია და ა.შ). მნიშვნელოვანია გაზიარებული სალოცავების კვლევა მიგრაციების მიმართულების განსაზღვრისთვის, რადგან სხვაგან გადასახლებულ ქართველ მთიელებს თითქმის ყველგან ჰქონდათ წესად წინაპართა სალოცავებში ჯვარ-ხატობებზე სიარული და რელიგიურ რიტუალებში მონაწილეობა.¹¹⁶ ყაზბეგის რეგიონიდან წასული ოსური მოსახლეობაც ცდილობს, რელიგიურ დღესასწაულებზე მაინც ესტუმროს იმ ადგილებს, საიდანაც გადავიდნენ. საყურადღებოა, ხსენებულ დღესასწაულებში სტუმარ-მასპინძლის ფუნქციები, მათი ურთიერთდამოკიდებულება, რიტუალში მონაწილეობის ხასიათი და ა.შ.

საზოგადოდ, მიგრირებული მთიელები ხანგრძლივად ინარჩუნებდნენ კავშირს წინაპართა სალოცავებთან. მაგ. სამცხე-ჯავახეთში, სოფ. ფერსაში, გასული საუკუნის 40-იან წლებში კასპის რაიონიდან გადმოსული აფციაურები, ჩოხელები, გოგოლაურები, ქავთარაძეები და სხვ. დამკვიდრდნენ. ისინი ჯერ შიდა ქართლის ბარში ჩამოსახლებულან, 1944 წელს, მესხეთიდან მუსლიმი მოსახლეობის დეპორტაციის შემდეგ, კი ხსენებულ სოფელში დამკვიდრებულან. მათი ნაწილი ბოლო დრომდე ინარჩუნებს კავშირს

116 ჯანიაშვილი ლ., ეთნიკური პროცესები სამცხე-ჯავახეთში, პოლიტიკა, №1, თბილისი, 1997, გვ. 28; თოფჩიშვილი რ., დვალეთი და დვალეები, თბილისი, 2016, გვ. 28-30; თოფჩიშვილი რ. საქართველოს ისტორიული დემოგრაფიისათვის (შიდა ქართლის მთის მოსახლეობის მიგრაციის ეთნოისტორიული საკითხები) თბილისი, 2002, გვ. 28-30, 35, 58.

მამა-პაპათა სალოცავებთან გუდამაყარში. აქური ჩოხელები და აფციაურები გასული საუკუნის 90-იან წლებში (როდესაც საველეს მასალა ჩავიწერე ლ.ჯ.) კვლავ დადიოდნენ თავიანთ საგვარეულო სალოცავებში ჩოხსა და ღუმაცხობში. სოფ. ხეოთსა და ფერსაში დამკვიდრებულმა მთიელებმა აქვე, სოფლებშიც გამართეს მთის სალოცავების სახელობის ნიშები. ამისათვის ფერსაში შემდეგი რიტუალი შეასრულეს: სალოცავის სახელზე შეასახელეს კურატი, რომელიც ხუთი წლის რომ გახდა გაუშვეს, სადაც გაჩერდა, იქ დაკლეს და ააგეს ნიში. ნიშზე დადეს მთიდან, წინაპართა სალოცავიდან წამოღებული ქვა. ეს ქვა მთაში დარჩენილი და გადმოსახლებული მთიელების ფიზიკური და სულიერი ერთიანობის სიმბოლოს წარმოადგენს.¹¹⁷

საინტერესო მასალა აქვს აღწერილი რ. თოფჩიშვილს, როდესაც ჭართლიდან შიდა ქართლის სხვადასხვა სოფლამდე საკმაოდ ფართოდ განსახლებული გიგაურები ე.წ. საგიგაუროს კრებდნენ მამა-პაპისეული სალოცავისათვის. მკვლევარი ამ მოვლენაში ჭართლიდან გადასახლებულ გიგაურებსა და გიგაურყოფილ სხვა გვარებს შორის კავშირისა და თავდაპირველ საცხოვრისთან ერთობის შენარჩუნების მცდელობას ხედავს.¹¹⁸

ახალ ადგილებში გადასულ ოჯახებს გვარისა და თემის სალოცავებთან ერთად სჭირდებოდათ საოჯახო, საკრალური სიმბოლოების დაფუძნებაც. სოფ. არშაში თოთიდან გადმოსულ ხულეჩიძეებს ამგვარი სალოცავი, წმინდა ხე, ახალ სამკვიდროზეც მოუწყვათ.

აი ეს მაგიდა სალოცავი ხატის ფუძის ანგელოზის სახელზე დავდგი, ეს ვაშლის ხე წმინდა ადგილად მაქ მიჩნეული, მე ჩემს გაგებაში. ეს წმინდა ხეა. შევუთქვით. უფალო და ფუძის ანგელოზო, თქვენს სახელზე ვრგავ, როცა დავამონტაჟე, საკლავი დაეკალი. რო დავეკლავ საკლავსა და დავსხდებით აქ, როგორც ქართული სუფრის წესია, უფლის სადიდებლს ვიტყვით და ფუძის ანგელოზის სადღეგრძელოს ვამბობთ პირველი. მერე ვაპყვები, სალოცავსაც მაივონებ და ადიდებ და დანარჩენი. ძველი

117 ჯანიაშვილი ლ., ეთნიკური პროცესები სამცხე-ჯავახეთში, პოლიტიკა, №1, თბილისი, 1997, გვ. 28.

118 თოფჩიშვილი რ., საქართველოს ისტორიული დემოგრაფიისათვის (შიდა ქართლის მთის მოსახლეობის მიგრაციის ეთნოისტორიული საკითხები), თბილისი, 2002, გვ. 28-30.

მამა-პაპური, ტრადიციული თუ გახსოვს, ესენი არ უნდა წაშალო. გადასცე შვილსა, შვილიშვილსა. ამ ხის ნაყოფს ჩამოგვრეფ კიდეცა, კედრობებში მაქ დალაგებული, იაშიკებში. სამეზობლოსა და სანათესაოს უწილაღებ. ახალი წელი რომ იქნება, ერთს დიდს ტაბლოზე დალაგებ. ლოცვასაც ვიტყვი მაგ დროს: ამ ნაკურთხს ვინც მიირთმევს, შეარგას, მალამოსავით მოედვას იმის ორგანიზმსა, იმის ჯანმრთელობასა და სიცოცხლესა და მრავალი სიკეთე და სიხარული არ მოშლოდეს იმის ფუძე-კერაზე. ვინც ეს ხე დარგა, იმასაც დიდება და გამაგრება, ვის სახელზეც არის დარგული. საქვეყნოდ აღიარებული არის ფუძის ანგელოზი. ზოგს კი აქვთ რაღაც შთქმული და მე ეს ჩემით გავაკეთე. წინაპრები აკეთებდენ ვერე (მოხუცი მოხვეე სოფ. არშა)”.

წინაპართა რელიგიური კულტების გადმოტანის წესი და ახალი საგვარო თუ საოჯახო სალოცავების დაფუძნება, არც თერგის ხეობაში შემოსული ოსებისათვის იყო უცხო. სპეციალურ ლიტერატურაში აღწერილია სოფ. უხათში შემთხვევით ნაპოვნი ამულეტის გაღვთიურების ამბავი. მე-19 საუკუნეში, აქ დამკვიდრებული ტუაეების წინაპარს მრგვალი ფორმის (9 სმ სიგრძისა და 5 სმ სიგანის) პატარა ბრინჯაოს ფიგურა უპოვნია, რომელსაც წინიდან ადამიანისმაგვარი ფორმა ჰქონდა. ეს ღვთიურ ნიშნად მიუღია და ამულეტისათვის ქვის პატარა ნიში აუგია, თარო დაუყოლებია, რომელზეც ბრინჯაოს ამულეტი დაუდევს. ამ ნიშთან ყოველ ახალ წელიწადს დადიოდნენ ტუაეები და ქაღები მიჰქონდათ.¹¹⁹

სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრებული მოსაზრების თანახმად, ალანთა წინაქრისტიანული პანთეონის ზოგიერთ პერსონაჟზე წარმოდგენა შეიძლება შეგვექმნას მათი ქრისტიანი მეგვიდრეების მიხედვით. ქრისტიანი ხალხების რელიგიური რწმენა-წარმოდგენების კვლევა გვიჩვენებს, რომ ქრისტიანიზაცია არ ნიშნავდა “წარმართულ” წარსულთან მთლიანად და საბოლოოდ კავშირის გაწყვეტას, იგი უფრო ახალი ცნებებისა და იდეების ძველ შინაარსთან ადაპტაციის პროცესს წარმოადგენდა. ძველი ღმერთები ახალ ქრისტიანულ სახელწოდებებს იღებდნენ, მაგრამ

119 ჯალაბაძე გ., მიწათმოქმედება თერგის ხეობაში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. ტ. 22-II, თბილისი, 1961, გვ. 234.

მათი ბუნება და მათთან დაკავშირებული დღესასწაულები კიდევ დიდხანს რჩებოდა წინანდებული და შესამჩნევი იყო ქრისტიანულ საბურველში.¹²⁰ ოსთა რელიგიურ წარმოდგენებში ყველა ზეციური არსება (ЗЭДЫ) კონკრეტულ სფეროზეა პასუხისმგებელი; მაგ. ბუნების ძალების გამგებლად და მოსავლის მფარველად ითვლება ვაცილა, ტუტირი – ხარებისა და მგლების მფარველია, ფალერა – წვრილფეხა შინაური პირუტყვის, აფსატი – მხეცების და ა.შ.¹²¹

ხსენებულ დისკურსში მკაფიოდ იკვეთება უაცილა/ვაცილას სხვა ღვთაებებისაგან განსხვავებული, მოქმედების საკმაოდ ფართო არეალი. ა. მაჰამედოვის აზრით, “უაცილა (ელია)” აგრარული ღვთაებაა, რომელიც მფარველობდა არა მხოლოდ პურის ყანებს, არამედ მთლიანად მიწათმოქმედებას და განაგებდა ბუნების სტიქიურ ძალებსაც: ჭექა-ქუხილს და წვიმას.¹²²

ვაცილა – წმ. ილიამ, ჭექა-ქუხილის გამგებელმა და მოსავლის პატრონმა, მკაფიოდ შეითვისა ჭექა-ქუხილის წარმართული ღვთაების (“богагромовника”) თვისებები – წერდა ვ. აბაევი. ჭექა-ქუხილის ღმერთის კულტი ფართოდ იყო გავრცელებული არიული მოდემის ხალხებში, მაგრამ იგი უნდა განვიხილოთ როგორც კავკასიური და არა როგორც ირანული ეთნოგრაფიის სპეციფიკა, რასაც ადასტურებს ოსებსა და სხვა კავკასიელებს შორის, მებისაგან ადამიანის დაზიანების დროს შესრულებული წესების მსგავსება. როდესაც ადამიანი მეხით იღუპებოდა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა წუხილის გამოთქმა, ტირილი და ა.შ., პირიქით, ყველანაირად უნდა გამოეხატათ სინარული, ემღერათ და ეცეკვათ. მეხით დაზიანებულთან შესრულებული რიტუალური ცეკვა – “ცოპპაჯ” – (ჩერქ. ცოპპა, აბხ. ცოპა, ბალკ. ცოპპა) რვა დღემდე გრძელდებოდა.¹²³

120 Абаев В. Дохристианская религия алан. Тезисы доклада на XXV Международном конгрессе востоковедов. М., 1960

121 (Таказов Ф.М. Религиозно-мифологическое сознание осетин // Наука вчера, сегодня, завтра: сб. ст. по матер. XL междунар. науч.-практ. конф. № 11(33). – Новосибирск: СибАК, 2016, с. 156-157

122 Магомедов А., Культура и быт осетинского народа, Орджоникидзе, 1968б с. 476.

123 Абаев В. Дохристианская религия алан. Тезисы доклада на XXV Международном конгрессе востоковедов. М., 1960.

ვაცილობა//ვაჩილობა, ხევში ზაფხულობით აღინიშნება ამჟამად მთლიანად გაუკცრიელებული სოფლის, თოთის ზემოთ არსებულ „ვაჩილას“ ნიშთან. ამ სოფელში მოსახლეობის სიმცირის გამო არაგვის ერისთავთა მოურავს, შიოლა ღუღუშაურს მე-17 საუკუნის დასაწყისში რამდენიმე მოხვეე და ოსი ჩამოუსახლებია.¹²⁴ მთხრობელთა ცნობით, სწორედ მაშინ მოსულ ოსებს დაუარსებიათ ვაცილას სალოცავი. ამ დღეობაში იმთავითვე მონაწილეობდნენ მოხვეეებიც: ხულელიძეები, წიკლაურები, ავსაჯანიშვილები. თოთელები ხარჯვსაც და სტუმარსაც კომლობრივ ინაწილებდნენ და ქეიფს თითქმის ერთ კვირამდე აგრძელებდნენ.¹²⁵ ამჟამად, სოფ. თოთის მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი ქვემოთ, დღევანდელ სოფ. არშაში გადავიდა საცხოვრებლად, ნაწილი კი – ვლადიკავკაზში ან საქართველოს ბარის რაიონებში.

ვაცილობა//ვაჩილობას, სოფ. არშაში თოთიდან გადასული მოხვეეები აღნიშნავენ, თუმცა მათ ხშირად სტუმრობენ აქედან წასული ოსი მირაქოვები, სალბიეკები და სხვა. მედროშე ვაცილას ნიშზე აღმართავს დროშას (ამჟამად ამ ფუნქციისათვის საქართველოს სახელმწიფო დროშას იყენებენ) მომლოცველები იქვე ანთებენ ნაკურთხ სანთლებს, დაჭრიან მოზრდილ ერბო - ყველიან ქაღებს (ხაბიძენებს) და მომლოცველებს უნაწილებენ. შესაწირად მიაქვთ სასმელი, ფული, სამკაული და ხატები. დეკანოზი

124 ითონიშვილი ვ. მოხვეების ყოფა-ცხოვრება, თბილისი, 2015, გვ. 193.

125 იქვე, გვ. 194.

ასრულებს ტრადიციულ რიტუალს, ამწყალობებს შემომწირველთ, კლავს საკლავს (ძირითადად ვაცს) და ა.შ.. სამსხვერპლო ცხოველს იგი ლოცვას წაუკითხავს, ყურს შეუტრუსავს, დაკლავს და ფერდობზე დააგორებს. ცხოველს ნიშთან ახლოს ჩამოატყავებენ. როდესაც შესაწირავების მიღება მორჩება და ხორცი მონარშება, ქალები სუფრას გაშლიან და ყველანი მიუსხდებიან (უფროს-უმცროსობის დაცვით), თამადას ღეკანოზი დაასახელებს, სიტყვა-პასუხითა და ავტორიტეტით გამორჩეული თანასოფელებისაგან. ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობის თანახმად, ვაჩილობა მუსლიმ და ქრისტიან ოსებსაც სცოდნიათ. მათ ჰქონდათ სალოცავი “მსგავსი კერპისა, რომელსა უწოდებენ ვაჩილას, რამეთუ შესწირავენ ელიას თხასა და ხორცსა შესჭმენ თუითვე, ხოლო ტყავსა გასჭიმვენ მაღალსა ძელსა ზედა და თაყვანს სცემენ ტყავსა მას დღესა შინა ელიასასა, რათა არა მოუვლინოს ელიამ სეტყვანი და მოსცეს ნაყოფნი ქვეყნისანი”.¹²⁶

ვაცეილობის (ტბაუ-უაცეილა) დღესასწაული დღევანდელი ჩრდილო ოსეთის ტერიტორიაზე აღწერილია გასული საუკუნის დასაწყისის პერიოდიკაში.¹²⁷ საქართველოსა და ჩრდილოეთ ოსეთში ფიქსირებულ ვაჩილობის დღესასწაულის შედარებისას შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე საინტერესო ასპექტი;

1. დღესასწაულის დრო – მოძრავია, იმართება (იწყება) ორშაბათს, გამოთვლა ხდება ქრისტიანულ (მართლმადიდებლური) აღდგომის მიხედვით. გასულ საუკუნეში დღეობა ერთ კვირას გრძელდებოდა.

2. რელიგიური შინაარსი – ვაცილას//ვაჩილას სინკრეტული სახე აქვს. მას უკავშირებენ ქრისტიანულ წინასწარმეტყველ ელიას და ამასათანავე, ამინდის, მოსავლიანობის, საქონლის წარმართულ ღვთაებას. სალოცავი ითვლებოდა ავადმყოფობის განკურნების ძალის მქონედ.

3. აქტიორთა ეთნიკური შემადგენლობა და როლები – როგორც ხევში, ისე ოსეთში დღეობაში მონაწილეობენ ქართველე-

126 ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება ტ. IV, გამომც. “საბჭოთა საქართველო”, თბილისი, 1973, გვ. 638-639.

127 Чибиров Л. (сост) Периодическая печать Кавказа об Осетии и осетинах, Т. 3 Цхинвали 1987, с. 104-111.

ბი და ოსები. ოსეთში რიტუალს ასრულებდა ქურუმი, რომელიც იღებდა შესაწირს მომლოცველებისაგან და შემდეგ განმარტოებით ალავლენდა ლოცვას ტბაუ უაცილას ქვაბში (გამოქვაბულში). სალოცავ მთაზე ქურუმის გარდა არავის ჰქონდა ასვლის უფლება. ხევში (სოფ თოთში) სალოცავზე შესრულებულ რიტუალში აქტიურად მონაწილეობენ მომლოცველებიც. აქ წამყვანი ფიგურაა დეკანოზი, იგი ამწყალობებს მომლოცველებს, კლავს საკლავს, ორგანიზაციას უკეთებს დღეობის სუფრას და ა.შ.

4. შესაწირი – რიტუალური ქაღები, ფული, სანთელი, მიღებული იყო ოსეთშიც და საქართველოშიც. სამსხვერპლო საკლავს ოსეთში ქურუმი თვითონ გამოარჩევდა ცხვრის ფარიდან, რომელსაც “ტბაუ უაცილას” სალოცავზე აიყვანდა და დაკლავდა. თოთში კი ვაცილას სამსხვერპლოდ შეთქმული ცხოველები ვაცი ან ბატკანი (დღეისათვის ძირითადად ცხვარი) მომლოცველებს მოჰყავდათ. საღმრთოს დეკანოზი კლავს, ცხოველის ნაწილს (მხარს ან გვერდს) საერთო ქვაბში ხარშავენ, დანარჩენი კი შემწირველს სახლში მიაქვს.

5. ლოკაცია და აქტიორები – დღეობა საქართველოში იმართება, ხევში სოფ. თოთის ზემოთ, ვაცილას ნიშთან. მასში მონაწილეობენ დეკანოზი და მომლოცველები; ოსეთში სამლოცველო მაღალ მთაზე მდებარეობდა, სადაც მხოლოდ ქურუმი (რამდენიმე არჩეულ თანმხლებ პირთან ერთად) ასრულებდა რიტუალს: ალავლენდა ლოცვას, აჰქონდა დიდი თასით ლუდი, რომელიც ტბაუ ვაცილას გამოქვაბულში ერთი წლით უნდა დაეტოვებინა, კლავდა საღმრთოს და ა.შ. ხოლო მომლოცველები დღეობის ძირითად ნაწილს სოფლის მიდამოებში ასრულებდნენ.

სეტყვასა და ჭექა ქუხილის შესახებ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული რწმენა-წარმოდგენები საკმაოდ კარგადაა შესწავლილი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. ნ. ხიზანაშვილის ცნობის თანახმად, ქართველ მთიელებში (ხევსურებში) ცა-ღრუბელის საქმე ეკითხებოდა პირიმზე-წმინდა გიორგის, რომელიც მაღალ გორაზე სუფევს და დევი ჰყავს მონად. როცა ხალხი რამეს დააშავებს ზღვისკენ გაეშურება იქ ხორხოშელას

და სეტყვას აკიდებს გოდრებით დევს და მოჰყენს მთელს არემარეს. სეტყვა-ხორხოშელის ასაცილებლად მთელს ხევსურეთში ცალკე დღეებს უქმობენ. პირი-მზეს საქონლის ჭირიც ეკითხება. ვისი ჯავრიც ჭირს, იასაულებს მიუსევს და საქონელს მთლად გაუფლიტავს აღსანიშნავია, რომ ხახმატელები სეტყვის მოსამორებლად ქისტების მაისტის ხატს ლოცულობენ. ეს ხატი ქვისა ყოფილა და ვერცხლ-პირიანი კაცი იყო გამოხატული.¹²⁸

სამეგრელოში მეხის საწინააღმდეგო რიტუალი აღინიშნებოდა ივლისში, კვირა დღეს „ჟინიმ ხვამა“-ზე (მეგრ. ჟინიმ//ზეციური). ამ დღეს დაკლავდნენ ციკანს, აცხობდნენ კვერებს და ზეციურ ძალას ევედრებოდნენ ადამიანისა და საქონლის გამრავლებას. ვისაც შეთქმული ჰქონდა, წმიდა გიორგის ეკლესიაში შესაწირავად მიჰქონდა რკინის ორ-კაპიანი ბოძალი, რომ მის ოჯახს მეხი არ დასცემოდა. ამ ბოძალს შეუკვეთდნენ მჭედელს და სანთელ-საკმეკელით მიჰქონდათ წმიდა გიორგის ხატში: ილორში, ჯეგეთაში, სოფ. ხეთაში, და სხვა ძლიერ წმიდა გიორგის ეკლესიაში. თუ ადამიანი „ჟინიმ“ მიზეზით „ბრალით“ ავად გახდებოდა, მას წაიყვანდნენ წმიდა გიორგის ხატში. შესაწირავად მიჰქონდათ ავადმყოფის სიგრძის სანთელი და ვერცხლის ძაფი (წვრილი მავთული). ჟინიმით დაავადებულ ადამიანს ბნედიანის ნიშნები ჰქონდა თურმე, იგი ბორგავდა და ზოგჯერ ადამიანს ერჩოდა. ასეთ ავადმყოფს მიიყვანდნენ ილორში და შესთხოვდნენ „ჟინიმს“ მის განკურნებას.¹²⁹

მოხევეები დარ-ავდარს წმ. ელიას ევედრებოდნენ. ს. მაკალათიას ცნობის თანახმად, ხევში მინდვრის სამუშაოები “ხვნა-თესვის საღმრთოთი” მთავრდებოდა, რომელსაც საგვარეულოს თითოეული წევრი მორიგეობით იხდიდა ხოლმე. მორიგე ოჯახი საკლავს დაკლავდა, სოფლის მოედანზე გაიტანდა და იქ შეკრებილი ხალხი წმინდა ელიასა და ზაქარიას შეავედრებდა მოსავალს: “ნამუშევარი შენ გებაროს, ცვარნამი მიეცი, დაიფარე სეტყვისა და კონისაგან, ბარაქიანი მოსავალი მოიყვანე მშიერა ხიზანი არ გაგ-

128 ხიზანაშვილი ნ., ეთნოგრაფიული ნაწერები, თბილისი, 1940, გვ. 70-71.

129 ჭკუასელი ე., ქართული რელიგიური წეს-ჩვეულებები და ხალხურ დღეობათა სარიტუალო ლექსიკა (სვანეთისა და სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით), დისერტაცია, თბილისი, 2014, გვ.31; მაკალათია ს., სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბილისი, 1941, გვ.322

ვიწყდესო”, იგივე ელიასა და ზაქარიას ავედრებს მოსავალს სოფ. თოთში “ვაჩილობის” დღეობაზე შეკრებილი მოსახლეობა.¹³⁰

ხევში, წითელ ეკლესიასთან შემორჩენილ ელიას ნიშზე, წინათ დაახლოებით ერთ მეტრ სიმაღლეზე თხის თავის ქალები ეწყო, რომელიც მერე აიღეს. დღესასწაულზე დეკანოზები ნიშთან მოსალოცად მიდიოდნენ, საღვთოს კლავდნენ და სისხლით მამაკაცებსა და ბავშვებს შუბლზე ჯვარს გამოუსახავდნენ. დიასახლისებს მრგვალი ერბო-ყველიანი ქადეები მიჰქონდათ და ნიშის თახჩაში ჭრიდნენ, ხოლო ნაწილს იქვე ტოვებდნენ. ნიშის მიმდებარე ტერიტორიაზე, ფიჭვნარში, ჯგუფ - ჯგუფად შეკრებილი მოხვევები სუფრას შლიდნენ და მოილხენდნენ. ამჟამად, წმ. ილია თეზბიტელის ხსენების დღეს, საღვთსასწაულო წირვის დამთავრების შემდეგ, ეკლესიიდან გამოსული მოხვევები წმ. ილიას ხატთან, ნიშში სანთლებს ანთებენ. ქალებს ქადა მიაქვთ, რომელსაც ჯვრულად ჭრიან და მიირთმევენ, თუმცა საკლავის დაკვლა მონასტრის ტერიტორიაზე აკრძალულია.¹³¹

წმინდა ელიასთან აკავშირებს ვაცილას ეტიმოლოგიას ვ. აბაევი. ოსური პანთეონის ქრისტიანიზებულ მთავარ პერსონაჟებს გააჩნია ეპითეტი “ვაც” (წაც/წას): Was-Gergi (ვას-ტერჯ) წმ. გიორგი, Wac-illa (ვაცილა//ვაჩილა) წმ. ილია, Wac-Nikkola – წმ. ნიკოლოზი, Was-Totur – წმ. თევდორე. აქ ვაც-ის მნიშვნელობა შეიძლება იყოს მხოლოდ: ღმერთი, ღვთაებრივი, წმინდა.¹³²

ოსური ენაში, ფოლკლორსა და რელიგიურ წარმოდგენებში კავკასიური სუბსტრატის მნიშვნელოვანი კვალია დარჩენილი. ოსთა კულტების, ჩვეულებებისა და დღესასწაულების სიახლოვე კავკასიურ და განსაკუთრებით კი დასავლეთკავკასიელი ჩერქეზების, აბაზების, აფხაზების, მეგრელების, სვანების, რაჭველების, ასევე აღმ. ქართველი მთიელების მოხვევების, მთიულების, ფშაველებისა და ხევსურების ანალოგიურ კულტურულ მარევენებლეთან ამჟღავნებს არა მარტო ტიპოლოგიურ, არამედ მატერიალურ მსგავსებასაც. ე.ი. ემთხვევა ღვთაებების, ჩვეულებებისა და დღეობების სა-

130 მაკალათია, ს., ხევი, თბილისი, 1934, გვ. 192.

131 ბიწაძე ს., რელიგიური დღესასწაულები ხევში, დისერტაცია, თბილისი, 2015, გვ. 58.

132 Абаев В. Дохристианская религия алан. Тезисы доклада на XXV Международном конгрессе востоковедов. М., 1960

ხელებიც.¹³³ ანალოგიური მოსაზრება ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაშიც გვხვდება. წმ. ელიას ზოომორფულ ატრიბუტად თხა მიიჩნევა. წმინდა ელიას კულტში თავს იყრის ქართველთა და კავკასიელთა ელვა-ქუხილის ღვთაებები: აფხაზთა აფი, ჩერქეზების შიბლე, ოსების უაცილა – წერს ირ. სურგულაძე. „ღრუბელთწინამძღვარი ელიას შესახებ წარმოდგენებს საფუძვლად „დაბადებაში“ და „სახარებაში“ აღწერილი ილია წინასწარმეტყველის სახე დაედო.¹³⁴ ჯ. რუხაძე მიიჩნევდა, რომ რომ ვაცილობას შეიძლება საერთო კავკასიური ძირები ჰქონდეს და ჩრდილო კავკასიური ბუნების აღორძინებისა და მიწის კულტთან დაკავშირებული რიტუალი წარმოდგენდეს ქართული ბოსელა-ბოსლისა და ბერიკა - ბასილას ანალოგს.¹³⁵

ცალკე კვითხია მიწათმოქმედების სფეროსთან დაკავშირებული კულტის ოსურ გარემოში გაჩენის ქრონოლოგია. სკვითებთან გენეტიკური ნათესაობის თეორიიდან გამომდინარე, ოსი მეცნიერები ადრეული მიწათმოქმედების დასაბუთებას ცდილობენ ფოლკლორული თქმულებებისა და რწმენა-წარმოდგენების საშუალებით. მიაჩნიათ, რომ ამ დარგის სიძველეზე მიუთითებს ნართების თქმულებებში სამიწათმოქმედო კულტურების ხსენება, მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებული რიტუალების არსებობა და ის, რომ მეხორბლეობის ღვთაებას – უაცილას – ოსები განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ.¹³⁶ თუმცა, გვხვდება საპირისპირო მოსაზრებაც. ამიანე მარცელინის ცნობებზე დაყრდნობით, რ. თოფჩიშვილი დაასკვნის, რომ IV საუკუნის ბოლოსათვის ალანები (ოსთა წინაპრები) კავკასიის არც ერთ რეგიონში არ ცხოვრობდნენ; ამ დროისათვის ისინი მხოლოდ მომთაბარე მეურნეობას ეწეოდნენ და რჩენის ერთ-ერთი საშუალება ლამქრობა, ბინადარი ხალხების ძარცვა იყო.¹³⁷ ირკვევა, რომ კავკასიის სამხრეთ ფერდზე საქარ-

133 იქვე.

134 სურგულაძე ი. მითოსი, კულტი, რიტუალი საქართველოში, თბილისი, 2003, გვ. 276-279.

135 რუხაძე ჯ. ხალხური აგრიკულტურა დასავლეთ საქართველოში, თბილისი, 1976, გვ. 176.

136 Калоев В. Осетины, (историко-этнографическое исследование), М. 1967, с. 65.

137 თოფჩიშვილი რ. ოსთა წინაპარი ალანების თავდაპირველი განსახლების არეალი, თბილისი, 2008.

თველოში (ქსნის, დიდი და პატარა ლიახვის ხეობები) დამკვიდრებული ოსების ყოფაში XIX საუკუნეშიც კი წამყვანი ადგილი ეჭირა მესაქონლეობას, თუმცა უკვე განვითარებული იყო მემარცვლეობაც. ამის გამო, სამიწათმოქმედო იარაღების უმეტესობა ქართულის ანალოგიურია და ტერმინებიც ქართულთან მომდინარეობს.¹³⁸ მაშინ როდესაც, მესაქონლეობასთან დაკავშირებული ტერმინების ეტიმოლოგია ირანულია.¹³⁹

როგორც ზემოთ ითქვა, ოსთა რელიგიურ წარმოდგენებში ყველა ზეციური არსება (ЗЭДЫ) კონკრეტულ სფეროზეა პასუხისმგებელი. მაგ. ტუტირი – ხარებისა და მგლების მფარველია, ფალერა წვრილფეხა შინაური პირუტყვის, აფსატი – მხეცების და ა.შ. ამ ფონზე სრულიად გამოკვეთილად განსხვავებულია ვაცილას კომპლექსური ფუნქცია იგი ითვლება ბუნების ძალების გამგებლად, მოსავლისა და პირუტყვის მფარველად, ცალკეული დაავადებების გამომწვევად და მკურნალადაც კი. ამ ტიპის უნივერსალური ღვთაების გჩენა კი უთუოდ, მოგვიანებით კავკასიურ გარემოში მოხვედრისა და ახალი სამეურნეო დარგების ათვისებაზე მეტყველებს და შედარებით გვიან უნდა მომხდარიყო.

ვაცილას ოსურ გარემოში ბევრი სალოცავი ნიში აქვს, მაგრამ მთავარი სალოცავი მდებარეობს დარგვასში, ტბაუ-ს მთაზე (ოსური დღესასწაულები). უნდა აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის დასაწყისში აქ გამართულ რიტუალში მონაწილეობას ამისათვის საგანგებოდ ჩასული ქართველებიც იღებდნენ.¹⁴⁰ ხვეში შემოტანილი ვაცილას თაყვანისცემა სრულ იდენტობას ამჟღავნებდა ქართველ მთიელებში გავრცელებულ წმ. ელიას კულტთან და უცხო არ იყო აქაური ქართველებისათვის. ამის გამო სოფ. თოთის ქართულმა მოსახლეობამაც ადვილად შეისისხოლრცა ეს დღეობა. აი როგორ გადმოგვცემს ამ პროცესს ხულეულიძეთა გვარის ერთი წარმომადგენელი:

138 Робакидзе А. (ред.), Очерки Юго-осетинской автономной области, Тб., 1985, с. 131-132; Кантария М. Некоторые вопросы земледельческого быта в горной Осетии, Кавказский Этнографический Сборник, V, 1980, с. 100-154.

139 Капоев Б. Осетины, (историко-этнографическое исследование), М. 1967, с. 75.

140 Чибиров Л. (сост) Периодическая печать Кавказа об Осетии и осетинах, Т. 3 Цхинвали 1987, с110.

“სოფ. გაიბოტენიდან ხულეულიძეთა ერთი ძმა იასე გადავიდა თოთში, ესენი გამრავლდნენ ისე, რომ 52 სული ცხოვრობდა ერთ კომლადა და შეარქვეს სახელი დიდი ხულეული. ახლა, მერე ამათ იასე ხო ჩემი დიდი პაპისა მკვიდრი ძმა იყო და იმის შვილიც ხო იქ ავიდა. ესენი გაძლიერდნენ, გაძლიერდნენ და ისე წარიმართა საქმე რო სალოცავი ოსებისა კი იყო თავიდან, მაგათი დადგმული იყო ეს ნიშები და ყველაფერი, მერე დეკანოზებს რომ ვეძახით სულ ხულეულიძეები იქნიან. ესე მოდიოდა ან ხულეულიძეები იქნებოდნენ ან ლულუშაური და მეტ წილ შემთხვევაში ხულეულიძენი იყვნენ დეკანოზები. დღეობა ეხლა მამაწმინდობა იქნება ჩქარა ერთ კვირაში, მამაწმინდობა არის კვირა დღესა და იქიდან გადავთვლით და ორშაბათი უკვე ვაცეილობაა. ღამისთევით ავდიოდით მანდა. ახლაც ადიან მამა. ჩვენ ხო ამოვიღებთ ახლა ფულსა,

ხან 20-20 ლარი, ხან 30-30 ლარი გააჩნია როგორ აკეთებენ. როგორი მდგომარეობა იქნება, საკლავს იყიდის, სასმელსა, პურსა წყალსა რაღაცასა და ახვალ და მოქუჩდება ხალხი, ზოგს შეთქმული აქვს, მიჰყავს საკლავი და კვლავთ. მხარი და გვერდი იქ უნდა დატოვო, დარჩები — კარგი, არ დარჩები და აუცილებელია უნდა დატოვო. ხორცი მოიხარშება და ქალები ცალკე სხდებიან, კაცები ცალკე, და მიდის ტკბილი ქეიფი. ძალიან შეხმატკბილებული სოფელი იყო და ეხლა დავცალკევდით. საკლავები ზოგს აქედან (სოფ. არშიდან ლ.ჯ.) აუდის, ზოგს მთიდან ჩამოუდის. სოფლის

თავს არი თეთრი ნიშები. სამი სალოცავია მანდა, ვაჩილის წმინდა გიორგი, ელიის წმინდა გიორგი და ზაქარიის წმინდა გიორგი. ელია და ზაქარია ხომ იცით, ერთი ამინდის არის და ზაქარია - მოსავლის. ვაჩილასაც ამინდისას ეძახოდნენ. ევეც ევაა. მანდ ვაჩილობაზე თხას კლავდნენ ოსები და ჩვენც ვაცს ვკლავდით. ეხლა ეგრე წავიდა საქმე რო ბატკნებიც მიჰყავთ. დეკანოზი აქა ბიძაშვილია ჩვენი გიორგი ხულელიძე. დეკანოზიმა როგორც უფროსმა კაციმა უნდა იცოდეს ერთი ორი წინადადების ერთმანეთს მიბმა, დალოცას ხალხი, დალოცას ქვეყანა. დალოცას მშვიდობა და აი ეგრე. (მოხუცი მოხვევე სოფ არშის მკვიდრი)”.
ცხადია, ყაზბეგის რეგიონიდან ოსების გადასვლის შემდეგ, თანამედროვე პირობებში, რიტუალმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა. მაგ. წინათ, დროშა ხატის წმინდა სიმბოლოს წარმოადგენდა, რომელთან შეხებაც მხოლოდ საგანგებოდ შერჩეულ პირს შეეძლო. ვაცილობაზე ამ წესს უკვე აღარ იცავენ. წინათ ხატს საკუთარი დროშა გააჩნდა, ვაცილობაზე კი საქართველოს სახელმწიფო დროშა ააფრიალეს. შემცირდა რიტუალში მონაწილე კულტმსახურთა რიცხვი. ამჟამად ერთი დეკანოზი ასრულებს დამწყალობებისა და საღმრთოს დაკვლის ფუნქციას, მაშინ, როცა ჯერ კიდევ გასული საუკუნის დასაწყისში აღმ. საქართველოს მთაში დღეობებზე ჯვარ-ხატებს საკმაოდ მრავალრიცხოვანი მსახური ჰყავდა. შეცვლილია გენდერული მიდგომაც. ოსეთში ვაცილობაზე ქალები საერთოდ არ დაიშვებოდნენ დღესასწაულზე. ხევში მანდილოსნები, მართალია ვაცილას სალოცავზე აღიოდნენ, მაგრამ სუფრასთან ცალკე სხდებოდნენ. ამჟამად ეს წესი აღარ სრულდება, საერთო სუფრას დიდი, პატარა ქალი თუ კაცი ერთად მიუსხდება ხოლმე.

ზემოხსენებულ თემატიკასთან მიმართებაში საინტერესოა დღესასწაულები, რომელიც ძირითადად ქართულ გარემოს უკავშირდებოდა და აქ დასახლებულ ოსებს მოხვევებისაგან უნდა შეეთვისებინათ. სწორედ ასეთია ათენგეობა, ქართველ მთიელებში ფართოდ გავრცელებული დღესასწაული. დღეობა წმინდა მოწამე ათინოგენ სებასტიელის სახელს უკავშირდება. ეს მოსაზრება პირველად კ. კეკელიძემ გამოთქვა.¹⁴¹ წმინდა ათინოგენის ხსენების დღე ამთავ-

141 კეკელიძე, 1956, 128-129.

რებს სააღდგომო ციკლის დღესასწაულებს და ფართოდაა გავრცელებული აღმ. საქართველოს მთიელებში. ათენგენობა, როგორც წესი, გამოითვლება აღდგომის დღესასწაულის მიხედვით და მას წესისა და რიგის მიხედვით მოსდევს მთიელთა სხვადასხვა თემებისა და საყმობის დღეობები. შეიმჩნევა ანალოგია ოსეთის ძუარებში აღდგომის ციკლთან დაკავშირებულ ათინაგის დღესასწაულებთან, რომელიც ასევე ივლისის მეორე ნახევარში იმართება. მასაც საფუძვლად უდევს ქრისტიანული კალენდარი და ამთავრებს სააღდგომო ციკლის დღეობებს. ათინაგს, ქართველ მთიელთა მსგავსად, აღნიშნავენ ივლისის მეორე ნახევარში. მსგავსი სახელწოდების რელიგიურ დღესასწაულებს იცნობდნენ ჩრდილო კავკასიელი მთიელები. მეტიც, ისლამიზებული ჩრდილო კავკასიელები მაისტიისა და მითხოს თემებიდან, ათენგენობის დღესასწაულზე ხევსურეთში, რჯულიან-ურჯულოთა სალოცავ, ანატორისა და ხახმატის ჯვრებში დადიოდნენ.

სოფ. კობში გამართული ათენგენობის რიტუალში ძირითადად ამ დღეობისათვის ჩრდილოეთ ოსეთიდან საგანგებოდ ჩამოსული ოსები მონაწილეობენ. ათენგენობის, როგორც მოძრავი რელიგიური დღესასწაულის ჩატარების ვადები ამ კონტინგენტისათვის არც თუ ისე მკაფიოა (მაგ. 2016 წელს რამდენჯერმე შეცვალეს დღეობის ჩატარების დრო).

საზღვრის გადმოკვეთასთან დაკავშირებული სიძნელების გამო, ბოლო მომენტამდე გაურკვეველია წინამძღოლის (დეკანოზის) ვინაობა, საღმრთო ცხოველების ნაცვლად სალოცავზე უკვე მომზადებული (მოხარშული) ხორცი მიაქვთ. მონაწილეთა შეთანხმებით რიტუალში ხშირად შექვთ ცვლილებები და ა.შ.

გაზიარებულ სალოცავებთან კავშირში საინტერესოა ”მარიანობის” დღეობა სოფ. მნაში. მარიანობის ნიში კობიაშვილების სალოცავად ითვლება. სალოცავი მოგვიანებით აქ გადმოსულმა ოსებმა დაიკავეს, თუმცა ყანობის მკვიდრი კობიაშვილები ყოველწლიურად დადიან დღეობაზე. ვალ. ითონიშვილის თანახმად, მნის ყოველადწმინდაში მოხვედები ბავშვებს და პატარძლებს ავედრებდნენ. შესაწირად მიჰყავდათ ერთი ბატკანი და ერთი ბოთლი ზედაშე (ღვინო). თავის მხრივ, ოსები მოსულებს სუფრით უმასპინძლდებოდნენ.¹⁴² დღეობა ზოგჯერ კინკლაობისა და ჩხუბის თანხლებით მიმდინარეობდა.

“4-5 წელი იქნება მნაში დღეობაზე ამოვიდნენ ოსები, მაგრა ვიჩხუბეთ. ამოდან დღეობაზე. მარიანობის ნიშია. მანდ ცხოვრობდნენ კობიაშვილები. მერე გადმოცემით ვიცით გადმოვიდნენ ოსები, ესენი შავიწროვებს და დასახლდნენ აქა. ავიდნენ მარიანობაზე და იქ მოხდა ჩხუბი. ჩხუბი კი ამათი ბრალი იყო. ამათ მამა-პაპის აშენებული ეკლესია არის და მამა-პაპის საძირკველი და სასაფლაოები არის კობიაშვილებისა. ვქეიფობდით იქა და ჩხუბის მიზეზი იყო ჩვენი მიწაო და მიიღეს. არავინ პროვოკატორი იქ არ იყო მოხდა გაუგებრობა. როგორც სიმთვრალეში ხდება არც იმათ დათმეს არც ჩვენა და გახდა ჩხუბი. აი პირველი ამან დაარტყა. კობი არის კობიაშვილების სააზნაურო. მერე გამაქციეს ოსებმა და მამაჩემი ამბობდა იქაო იყო ყანები ჩვენი. მოვიდა ოსი რავი კაცი მაკლა თუ რა და შეიბრალებს და დატოვეს. დასახლდა პირველი ოსი. მერე მოვიდა მეორე ოსი. მერე იმან სხვა მოიყვანა და დასახლდნენ.”

გ. ჯალაბაძე კობიაშვილების გვარისა და “მარიანობის” დღეობასთან დაკავშირებით ასეთ ისტორიას აღწერს: გადმოცემით, კობიაშვილები ხევსურეთიდან მოსული ზაგაშვილების განაყარი

142 ითონიშვილი, 2015., 175.

ყოფილან, რომელსაც აქ განაყარი მამის სახელის, კობას და მისი მოღმის, კობაითას მიხედვით, კობიაშვილების გვარი მიუღიათ. გასული საუკუნის 60-იან წლებში “მარიანობის” დღესასწაულზე მოსულ გვარებს შორის უპირატესობით სწორედ ზაგაშვილები სარგებლობდნენ, რომლებსაც ადგილი სადღესასწაულო სუფრის თავში ეკუთვნოდათ, დანარჩენები კი უფრო ქვემოთ განლაგდებოდნენ ხოლმე.¹⁴³ ამ სოფლის მოსახლე ოსები თრუსოს ხეობის ზედა სოფლებთან შედარებით უფრო მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული ნათესაობით ხევის, მთიულეთისა და ქართლის ქართველებთან. ამიტომ “მარიანობის” დღეობაზე ქართლის სოფლებიდანაც კი ამოდიოდნენ ღამისთევით.¹⁴⁴

როგორც ზემომოტანილი მასალიდან ირკვევა, ამ ბოლო ხანებში სულ უფრო მცირდება ტრადიციულ დღესასწაულებზე ჩამოსული ოსების ოდენობა. სავარაუდოდ, მათმა უმეტესობამ ახალი საცხოვრებელი გარემოსათვის დამახასიათებელ რიტუალებში მონაწილეობით ჩანაცვლა ძველი დღეობები. პოლიტიკური, ეკონომიკური, ეთნიკური გარემოს ტრანსფორმაცია მკაფიოდ აისახა ტრადიციულ რიტუალებზე. „ვაჩილობა“, რომელიც ადრე სოფელ თოთში მცხოვრები ოსების დღესასწაულად ითვლებოდა, ამჟამად მეზობელ სოფელში ჩასახლებული ქართველების ორგანიზებით ტარდება, ისინი წარმოადგენენ ძირითად აქტორებს (დეკანოზი, მედროშე, სუფრის წინამძღოლი და ა.შ.) ოსები კი სტუმრის სტატუსით ესწრებიან. შეცვლილია რიტუალის ცალკეული ელემენტები (მაგ სალოცავზე მოაქვთ არა ამისათვის საგანგებოდ განკუთვნილი, არამედ საქართველოს სახელმწიფო დროშა), ქალები მამაკაცებთან ერთად უსხდებიან სუფრას და ა.შ. შეიძლება ითქვას, რომ ზემოხსენებული ტრადიციული რიტუალების ტრანსფორმაციის ხასიათი მჭიდროდ უკავშირდება როგორც ლოკალურ, ისე ზოგადდამიძინარე კონკრეტულ სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცვლილებებს.

143 ჯალაბაძე გ., მიწათმოქმედება თერგის ხეობაში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. 22-II, თბილისი 1961, გვ. 226.

144 იქვე, 225.

§3 ქართულ-ოსური ურთიერთობის ეთნოკულტურული და ფსიქოლოგიური ასპექტები¹⁴⁵

გლობალიზაციის სწრაფი ტემპით მიმდინარე პროცესი თანამედროვე სამყაროში ადამიანური კონტაქტების და კულტურულ ურთიერთობათა აქტიურობის ფონზე მიმდინარეობს, რაც შედარებით კონსერვატულ ჯგუფებზეც აისახება. მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. ტრადიციული სისტემების ეთნოკულტურული სტრატეგია თვითმყოფადობის იზოლაციის გზით შენარჩუნებას ემყარება, ზემოხსენებული გარემოება მათზეც ახდენს გავლენას. როგორც ჰომოგენურ, ისე მულტიკულტურულ გარემოში შეიძლება დავაფიქსიროთ ერთი შეხედვით ურთიერთგამომრიცხავი ტრადიციონალისტური და ულტრათანამედროვე ტენდენციების თანაარსებობა. ამ ტენდენციებზე გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მიმდინარე სოციო-კულტურული, პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა პროცესები, რომელთა გაკონტროლებით დაინტერესებული პოლიტიკური ცენტრები ცდილობენ გავლენა მოახდინონ საზოგადოებრივ განწყობებზე სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზეც კი. ამგვარი ჩარევა ზოგჯერ ფართო მასშტაბს იძენს და მნიშვნელოვანი კატაკლიზმების ბიძგად იქცევა. ტიპურ მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ საქართველოში მოსკოვის მხარდაჭერით განხორციელებული სეპარატისტული პროცესები.

მე-20 საუკუნის ბოლოს საქართველოში შექმნილი სიტუაცია (ეკონომიკური კრიზისი, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე სამხედრო შეტაკებები, მწვავე კრიმინოგენული ვითარება, ქვეყნიდან გასული ასობით ათასი ადამიანი), ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნიდა ხსენებული პროგრამის განხორციელებისათვის. რუსეთი არა მარტო მატერიალური რესურსებით (სამხედრო ძალა, იარაღი, ფინანსები) ამარაგებს ანტიქართულ ძალებს, არამედ იდეოლოგიურ ფრონტზეც აქტიურობს. ცდილობს ქვეყნის მარგინალიზაციას თეორიული წინამძღვრები შეუქმნას. ძლიერი პროპაგანდისტული მანქანა ემსახურება ერთის მხრივ საქართველოს ტერიტორია-

145 წინამდებარე პარაგრაფში მოტანილი სტატისტიკური მასალა მომავლა და მის ანალიზში დამეხმარა ა. ჯანიაკაშვილი

ზე რუსეთის მიერ გამოცხადებული ახალი ”დამოუკიდებელი სა-
ხელმწიფოებისათვის” საფუძვლების შექმნას და ანტიქართული
ელემენტების კონსოლიდაციას, მეორე მხრივ კი ქართული სა-
ზოგადოების დაქსაქსულობას და პერმანენტული დაძაბულობის
შენარჩუნებას. ცდილობს ქვეყანაში არსებულ ვითარებაზე ზემოქ-
მედებას, კონფლიქტის ტერიტორიის გაფართოებას ან მისი ახალი
კერის წარმოქმნას.

ამგვარ ვითარებაში ბუნებრივად იზრდება პოლიტიკური ცენ-
ტრებიდან წამოსული გზავნილების მნიშვნელობა საზოგადოებრივი
განწყობების ფორმირების საქმეში. ამ გზავნილების წინააღმდე-
გობრივი ხასიათის გამო ღრმავდება შინაგანი დაპირისპირება არა
მარტო ეთნიკური, რელიგიური, ლინგვისტური კუთვნილების, არა-
მედ სოციალური, ასაკობრივი, გენდერული და ა.შ. ნიშნის მიხედ-
ვით. პრორუსული ან პროდასავლური პოლიტიკური ორიენტაცია
მეტნაკლებ კორელაციაშია ინდივიდის მსოფლმხედველობასთან,
განსაზღვრავს მის ეთნიკურ, რელიგიურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ
და ა.შ წარმოდგენებს. ჩვენი მიზანია გამოვიკვლიოთ რა გავლე-
ნას ახდენს სხვადასხვა პოლიტიკური ცენტრებიდან (თბილისი,
მოსკოვი, ბრიუსელი, ვაშინგტონი და ა.შ) მომდინარე იმპულსები
რუსეთის მოსაზღვრე ყაზბეგის რეგიონის მოსახლეობის ეთნიკურ
სტერეოტიპების და განწყობების ფორმირებაზე, როგორ აისა-
ხება ეს ყველაფერი ეთნიკურ (ქართულ-ოსურ) ჯგუფთაშორის
ურთიერთობაზე. როგორია ამ მხარიდან (განსაკუთრებით თრუსოს
ხეობის სოფლებიდან) ემიგრირებული ოსების დაბრუნების პერ-
სპექტივა. ქართველების და ოსი ეროვნების წარმომადგენლების
ურთიერთობის ინტენსივობა (როგორც მათ მიგრაციამდე, ასევე
შემდგომ პერიოდში), ნათესაური კავშირები, ასევე შეხედულებები
ოსების პიროვნულ თვისებებზე და სხვა. ხსენებული საკითხების
შესახებ უფრო სრული სურათის წარმოდგენისათვის ყაზბეგის
რეგიონის გარდა, ფრაგმენტული კვლევა ჩატარდა კახეთში, თბი-
ლისსა და წეროვნის დეენილთა დასახლებაშიც.

იმთავითვე დავუშვით ვარაუდი, რომ ყაზბეგის რეგიონში ქარ-
თულ-ოსურ ურთიერთობაზე თავისებურად აისახებოდა გარკვე-
ული მოვლენები: მე-20 საუკუნის 40-იანი წლებიდან – 1944

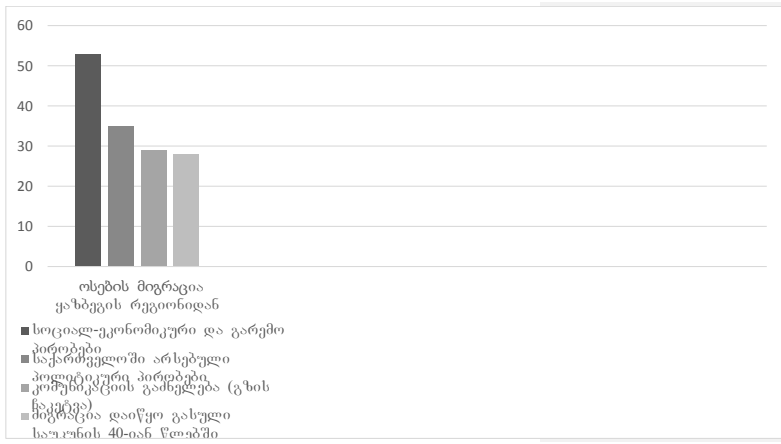
წლიდან ოსების მასობრივი მიგრაცია ჩრდილოეთ კავკასიაში იქედან დაიწყო, რაც ინგუშების ნასახლარებზე; ქართულ-ოსური კონფლიქტი ცხინვალის რეგიონში; რუსეთის მიერ სავიზო რეჟიმის გამოცხადება და სასაზღვრო რეგიონის მოსახლეობისათვის გარკვეული შეღავათების მინიჭება; რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომი; რუსული პოლიტიკის ტრანსფორმაცია აგვისტოს ომის შემდეგ და ა.შ.

რეგიონიდან ოსთა იმიგრაციას, მდგომარეობის კიდევ უფრო დაძაბვის მიზნით, ხშირად უკავშირებენ გასული საუკუნის 80-იან წლებში საქართველოში გააქტიურებულ ეროვნულ მოძრაობას, 90-იან წლებში შიდა ქართლში განვითარებულ ქართულ-ოსურ დაპირისპირებას, დამოუკიდებელი საქართველოს ეროვნულ პოლიტიკას და ა.შ. რა თქმა უნდა, ეს ფაქტორები გარკვეულ როლს თამაშობდა ოსთა ყაზბეგის რეგიონიდან გადინებაზე, თუმცა, როგორც ითქვა, მიგრაციული პროცესი შედარებით ადრე, გასული საუკუნის 40-იან წლებში ჩანს დაწყებული. 1944 წელს ოსები მასობრივად გადავიდნენ თრუსოს ხეობიდან, კობიდან და ყაზბეგის რაიონის სხვა სოფლებიდან ჩრდილოეთ კავკასიაში დაპირისპირებული ინგუშების ადგილებზე. მოგვიანებით, მძიმე საყოფაცხოვრებო პირობების და სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ნაკლები პერსპექტივის გამო ადამიანები სამუშაოდ და საცხოვრებლად ხშირად მიდიოდნენ ჩრდილოეთ ოსეთში. აღმოჩნდა ისე, რომ ოსთა ძირითადი ნაწილი, გასული საუკუნის 90-იან წლებისათვის მხოლოდ ზაფხულობით შემოდის, და რეგიონს ზაფხულის საძოვრებად იყენებდა, ზამთარში კი მხოლოდ მოხუცები და ახალგაზრდების მცირე ნაწილი რჩებოდა.¹⁴⁶

საყურადღებოა, რომ ანალოგიურ სურათს იძლევა ადგილობრივი მოსახლეობის გამოკითხვა ოსთა ყაზბეგის რეგიონიდან მიგრაციის მიზეზებზე. შეკრებილი მასალის ანალიზის შედეგად გამოვყავით სამი ძირითადი ფაქტორი: საქართველო-რუსეთის გზის ჩაკეტვა და მასთან დაკავშირებული გართულებები (მაგ. მსხვილფეხა საქონლის ტრანსპორტირების პრობლემა); არასახარბიელო

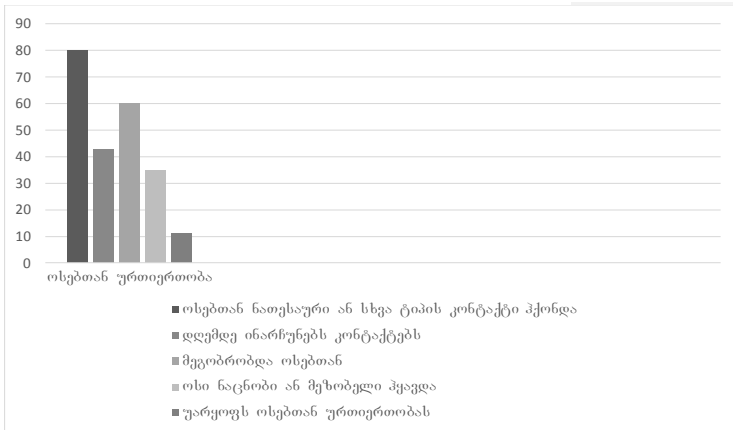
146 ჯანაშვილი ლ., ყაზბეგის რეგიონის ოსური მოსახლეობის მიგრაციის სოციალ-პოლიტიკური და ეთნო-კულტურული ასპექტები. კავკასიის ეთნოგრაფიული კრებული, XVII, თბილისი, 2016, გვ. 154-175.

პოლიტიკური ვითარება (დაუცველობის განცდა/შიში, ქვეყანაში არსებული არეულობა) და სოციალ-ეკონომიკური; რთული ბუნებრივი პირობები. რესპონდენტთა იმ პასუხებიდან, რომლებიც კონკრეტულ მიზეზებს შეიცავს (იგულისხმება პასუხები გამოტოვებული მონაცემებისა და “მიჭირს პასუხის გაცემა/არ ვიცი” მონაცემების გამოკლებით) 53% მიგრაციის გამომწვევად მიიჩნევს არასახარბიელო სოციალურ, ეკონომიკურ და გარემო პირობებს; 35% – ქვეყანაში არსებულ პოლიტიკურ მდგომარეობას (“კონფლიქტის დროს შეეშინდათ”, “არეულობა იყო ქვეყანაში”) უკავშირებს, 29% გზის ჩაკეტვით გამოწვეულ გართულებებს. 28 პროცენტი კი აცხადებს, რომ მიგრაცია დაიწყო ქართულ-ოსური კონფლიქტის გაღვივებამდე ათწლეულობით ადრე და ოსური სოფლების (კობი, თრუსოს ხეობაში არსებული სოფლები) საბოლოო დაცლამდე იქ მოხუცებიდა ცხოვრობდნენ, დიდი ნაწილი კი მხოლოდ ზაფხულობით ჩამოდიოდა საძოვრებზე საქონლის გამოკვების ან დასვენების მიზნით.

მე-20 საუკუნეში ყაზბეგის რეგიონის მკვიდრ ქართველებს ოსებთან ინტენსიური ურთიერთობა ჰქონიათ. რესპონდენტთა 80.8 პროცენტი, ამბობს, რომ 2000 წლამდე ან უფრო ადრეც აკავშირებდა მათთან ნათესაობა, სამსახური, მეგობრობა, მეზობლობა და ა.შ მხოლოდ 7,7 პროცენტი აცხადებს რომ ამგვარი კავშირები არ ჰქონია. უნდა ითქვას, რომ უფრო ახალგაზრდა 35 წლამდე

ასაკის რესპონდენტთა 11.5 პროცენტი საერთოდ უარყოფს ოსებთან ურთიერთობას, 33 პროცენტი კი დღესაც ინარჩუნებს გარკვეული ტიპის კონტაქტებს. საერთო ჯამში, ყველა ასაკობრივი კატეგორიის რესპოდენტთა 42,3% ამბობს, რომ დღემდე აქვს ოსებთან კავშირები. მათგან ვისაც აღრე ოსი ნაცნობი ჰყავდა 60,1 პროცენტი მათთან მეგობრობდა, დანარჩენს კი – ნაცნობობა ან მეზობლობა აკავშირებდა.

უფრო აქტიური იყო ეს ურთიერთობა ოსების კომპაქტური დასახლების მეზობლად ან შერეულ სოფლებში მცხოვრებ ქართველებსა და ოსებს შორის. ვალ. ითონიშვილის მიერ სოფ. ყანობსა და ხურთისში (ეს სოფლები თრუსოს ხეობასა და სოფ. კობთან ყველაზე ახლოს მდებარეობს) ფიქსირებული მონაცემებით ამ ორ სოფელს საადგილმამულო ურთიერთობა აკავშირებდა ოსებით დასახლებულ სოფ. მნას, შავარდენსა და კობთან. ყანობსა და ხურთისში ხსენებული სოფლებიდან გადმოსული გვარები (მაგ. კობიაშვილები, ითონიშვილები) სამეურნეო და რელიგიურ კონტაქტებს ინარჩუნებდნენ. ისინი საქონელს მნის მთებში აძოვებდნენ, ცხვრის წველის სეზონში მამაპაპისეულ სახლებში ცხოვრობდნენ და რძის პროდუქტებსაც იქვე ამზადებდნენ. კობიაშვილებს მნაში წისქვილიც ჰქონიათ, რომელსაც შემდეგ იქ დასახლებული ოსები ხმარობდნენ და კობიაშვილებს კულუსს უხდიდნენ მინდის სახით. ყანობის და ხურთისის მკვიდრთ ყანები ჰქონიათ სოფ. კობში, ამ

ყანებით მოგვიანებით იქაური ოსები სარგებლობდნენ და სანაცვლოდ ყანობელებსა და ხურთისელებს კურატითა და სუფრით უმასპინძლდებოდნენ.¹⁴⁷

ქართულ-ოსური ურთიერთობის კვლევისას ძალზე მნიშვნელოვანია ე.წ. გაზიარებული სალოცავების საკითხი. სოფ. მნაში ”მარიანობის” ნიში კობიაშვილების სალოცავად ითვლება. სალოცავი მოგვიანებით აქ გადმოსულმა ოსებმა დაიკავეს, თუმცა ყანობის მკვიდრი კობიაშვილები ყოველწლიურად დადიან დღეობაზე. ვალ. ითონიშვილის თანახმად მნის ყოვლადწმინდაში მოხევეები ბავშვებს და პატარძლებს აკედრებდნენ. შესაწირად მიჰყავდათ ერთი ბატკანი და ერთი ბოთლი ზედაშე (ღვინო). თავის მხრივ ოსები მოსულებს სუფრით უმასპინძლდებოდნენ.¹⁴⁸

დიდ სათემო ქრისტიანულ დღესასწაულებზე ქართველების და ოსების თანაზიარობა ჩვეულებრივი ამბავი იყო. აქ მრავლად მოდიოდნენ სხვა მომლოცველებიც. მაგალითად გერგეტობაზე რუსეთიდანაც კი ჩამოდიოდნენ პილიგრიმები. სანამ საზღვარზე პრობლემები შეიქმნებოდა, რუსეთის სხვადასხვა რეგიონიდან ჩამოდიოდნენ. მთხრობელთა გადმოცემით ე. წ. ”ბაბუშკები“ ფეხით მიდიოდნენ გერგეტზე და მანქანა რომ გაგეჩერებინა არ ჩაგიჯდებოდნენ. გერგეტზე ასულები ყვავილებით მორთავდნენ ეკლესიას და სამი-ოთხი კვირა რჩებოდნენ იქ.¹⁴⁹ ჯვარ-ხატობაზე სტუმარ-მასპინძლის ურთიერთდამოკიდებულება და ღვთაებასთან მათი ურთიერთობა საყურადღებო საკითხია,¹⁵⁰ რომელიც ცალკე კვლევას მოითხოვს.

საყურადღებოა ფაქტორები, რომლებიც რეგიონის ოსურ-ქართული მოსახლეობის ურთიერთობის დინამიკაზე ახდენს გავლენას. ამ მხარის მოსახლეობა ხშირად დადიოდა ვლადიკავკაზში პროდუქტების შექენის, ექიმთან ვიზიტისა თუ გართობის მიზნით. ამასთანავე, ხშირი იყო ე.წ. ქანქარისებული მიგრაციის ფაქტებიც – როდესაც ადამიანი მუშაობის ან სწავლის მიზნით ყოველდღიურად ჩადიოდა ვლადიკავკაზში. ბევრი მოხევე ამბობს, რომ წლების

147 ითონიშვილი ვ. მოხვეების ყოფა-ცხოვრება, თბილისი, 2015, გვ. 174-175.

148 იქვე, გვ. 175.

149 შარვაძე ი., ქართულ-ოსური საკომუნიკაციო არხები ყაზბეგის რაიონში, ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი, XVII, თბილისი 2016, გვ. 217.

150 შარაბიძე თ., ქართველთა წარმოდგენები სასიცოცხლო ნაწილაკის შესახებ, ანალები, № 12, თბილისი, 2012, გვ. 289-218.

განმავლობაში ცხოვრობდა ჩრდილო ოსეთის ტერიტორიაზე (იქ დაამთავრა სკოლა ან უმაღლესი სასწავლებელი, იქვე მუშაობდა და ა.შ.). დავინტერესდით იმითაც ჰყავთ თუ არა ჩვენ რესპონდენტებს ნაცნობები ან ნათესავები ჩრდილოეთ ოსეთის ტერიტორიაზე. აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულთა 50%-ს ჰყავს მინიმუმ ერთი ისეთი ნაცნობი ან ნათესავი, რომელიც ვლადიკავკაზში ცხოვრობს. მათი უმრავლესობა რესპონდენტთა ქართველი ნათესავები არიან, რომლებიც ძირითადად ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით დასახლდნენ ჩრდ. ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკის დედაქალაქში.

”ოსებთან კარგი ურთიერთობა გვქონდა ჩვენ... ორჯონიკიძის გზა რომ იყო გახსნილი, ჩვეულებრივად დავდიოდით, ნათესაობაც გვყავდა იქ. გუშინაც ვლაპარაკობდით მაგაზე, რომ არცერთი მოსახლე არ არის ოსი ნათესავი რომ არ ჰყავდეს. მე თვითონ მაზლის ცოლი მყავდა, რძალი მყავდა ოსი” – (შუახნის ქალი, სოფ აჩხოტი)

კომუნიკაციის ინტენსიურობა განპირობებული იყო ტერიტორიული სიახლოვით და გადაადგილების სიადვილით. სტეფანწმინდიდან ვლადიკავკაზამდე მანძილი 45 კილომეტრია, ხოლო თბილისამდე – 155, თანაც ზამთრის პერიოდში ხშირად იკეტებოდა კობი-გუდაურის მონაკვეთი. შესაბამისად, ვლადიკავკაზი ყაზბეგის მოსახლეობისთვის ყველაზე ადვილად მისადგომ ეკონომიკურ და საგანმანათლებლო ცენტრად ჩამოყალიბდა. მეორე მხრივ, მიმოსვლის სიმარტივის გამო, ყაზბეგის რეგიონიც მიმზიდველი იყო ოსებისათვის. როგორც ჩანს, ბევრი მათგანი ზამთრის პერიოდს ვლადიკავკაზში, ხოლო ზაფხულის პერიოდს – თრუსოში ან ხევში ატარებდა, ეს კიდევ უფრო აქტიურს ხდიდა ქართულ-ოსურ ურთიერთობებს.

”ქართველები კი ვიყავით, მაგრამ თბილისში წავსულიყავ ბაზარზე მეყიდა და რაღაცა მომეტანა, ორჯერ შეგვეძლო ორჯონიკიძეში ჩავსულიყავით და ამოვსულიყავით. პრობლემა იყო თუ რა იყო”. (სოფ. აჩხოტი).

რამდენიმე ინტერვიუში გვითხრეს, რომ დიდთოვლობისას კობი-გუდაურის მონაკვეთი იკეტებოდა და თუ თბილისში აუცილებელი საქმე ჰქონდათ, ჩრდილოეთ კავკასიის და შემდეგ აზერბაიჯანის საზღვრის გავლით მიდიოდნენ ხოლმე.

ზემოსხენებული გარემოება ქართველებისა და ოსების ნათესაური კავშირების სისშირეზეც აისახა. გამოკითხულთა 80%-ზე მეტს ჰყავს ოსი ნათესავი. რესპოდენტთა 33.3% ჰყავს ოსი ეროვნების დედა ან ბებია, 9.5%-ს – ოსი მუუღლე, ხოლო ნახევარზე მეტი აცხადებს რომ მისი ახლო ნათესავი (და, ძმა, შვილი, დეიდა, მამიდა, ბიძა, დეიდაშვილი, მამიდაშვილი ან ბიძაშვილი) დაქორწინებულია ოსი ეროვნების ადამიანზე. ამრიგად ყაზბეგის რეგიონში საკმაოდ გავრცელებული იყო შერეული ქორწინებები, განსაკუთრებით კი ქართველ მამაკაცებსა და ოს ქალებს შორის. მთხრობელთა ინფორმაციით შედარებით იშვიათი იყო ისეთი შემთხვევები, როდესაც ქართველი ქალი ოსზე ქორწინდებოდა.

”შეიძლება გამაღიზიანებელიც იყოს, მაგრამ ასაკიან კაცს ცოლი რომ მოუკვდებოდა ყაზბეგში, ორჯონიკიძეში მიდოდა და იქ ადვილად ითხოვდა ოსის ქალს. მაშინ, როცა ჩვენი ქართველები არ თხოვდებოდნენ მასზე იმიტომ, რომ სირცხვილად ითვლებოდა. თუ იქნებოდა ვინმე ეგეთი, რომ მოუკვდებოდა ცოლი და მოძვლელი უნდოდა. იყო შემთხვევები, რომ კარგი ქალი აღმოჩნდებოდა და უწევდა მოძვლულობას. ერთი შემთხვევა ჩვენს სოფელში მოხდა, ის კაცი იყო 74 წლის და შვილი შეეძინა. ოსი მოიყვანა, ახალგაზრდა გამოაყოლეს იქედანა. ალბათ ქალი იყო ისეთი, რო შეეძლო შვილის გაჩენა. ღრმა სიბერემდე იყვნენ ერთად და როცა აირია სიტუაცია ის კაციც გაყვა და წავიდნენ ოსეთში.” (სოფ. არშა).

უნდა ითქვას, რომ შერეული ქორწინება ყაზბეგის რეგიონში უფრო მაღალი პროცენტული მაჩვენებლით ხასიათდება ვიდრე ქსნის ხეობაში. წეროვანის დასახლებაში ჩატარებული გამოკვლევის თანახმად გამოკითხულთა, 37% ოსებთან შერეულ ქორწინებაში მყოფი ნათესავები და ახლობელები არ ჰყავს.¹⁵¹ სხვათა შორის ე. ფირცხალავას გამოკვლევით დადგინდა რომ, ბოგადუსის სოციალური დისტანციის სკალაზე საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებს (რუსი, ოსი, აფხაზი, სომეხი, აზერბაიჯანელი და ებრაელი) შორის, ოსების მიმართ დამოკიდებულება ყველაზე ლოიალურია. ოსი ეროვნების ადამიანების მიმართ სო-

151 ფირცხალავა ე., ახალგორის რაიონიდან დევნილი მოსახლობის სოციალური განწყობები, ნღობა და მომავლის იმედი, წიგნში “ოკუპირებული ახალგორის რაიონი და ქართულ-ოსური ურთიერთობის დინამიკა”, თბილისი, 2015, გვ. 184-185.

ციალური დისტანციის ამ მონაცემების მიხედვით ახლო მეგობრობაზე 20% თანახმა, ხოლო ქორწინებაზე 56%.¹⁵²

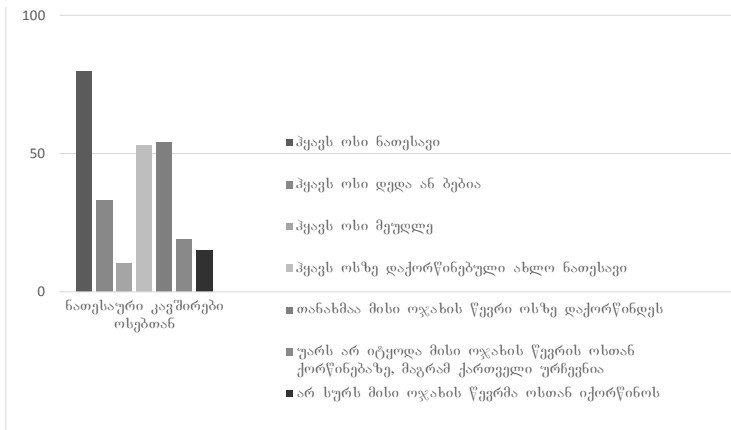
წეროვანის დეენილთა დასახლებაში გამოკითხული ყველა რესპოდენტი ადასტურებს ოსი ეროვნების ადამიანებთან ნაცნობობას. მეტიც, მათი უმრავლესობა (გამოკითხული - 72%) აცხადებს, რომ ჰყავს ან წარსულში ჰყავდა ოსი მეგობარი, მაშინ როცა ყაზბეგის მოსახლეობაში ანალოგიური მაჩვენებელი 46%-ს შეადგენს. ამასთანავე, გამოკითხულთა დიდი ნაწილი (72%) ამბობს, რომ ახლაც აქვს ურთიერთობა ოსი ეროვნების ადამიანებთან (ყაზბეგის მაჩვენებელია 42,3%-ს). ეს მონაცემები საშუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ შიდა ქართლის ამჟამად ოკუპირებულ სოფლებში ყაზბეგის რაიონთან შედარებით უფრო ინტენსიური იყო ქართულ-ოსური ურთიერთობა და გარკვეულწილად ეს კავშირები ახლაც ნარჩუნდება. სავარაუდოდ ეს დაკავშირებულია კომუნიკაციის შესაძლებლობასთან. ახალგორის რაიონიდან დეენილ მოსახლეობას მეტად უადვილდება გადასვლა მშობლიურ რაიონში და ამდენად ოსებთან ურთიერთობების მეტი შესაძლებლობაც აქვთ. ქარელისა და ჯავის მუნიციპალიტეტებიდან დეენილებს კი საკუთარ სოფლებში ჩასვლის უფლება საერთოდ არ ეძლევათ. აღსანიშნავია ისიც, რომ გამოკითხულთა ნახევარზე მეტის (63.6%) თქმით, მათი მეგობრები ან ნათესავები ამჟამადაც ცხოვრობენ ჩრდილოეთ ოსეთის ან ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ამჟამად ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. ანალოგიური მაჩვენებელი ყაზბეგის მოსახლეობის შემთხვევაში 50% შეადგენს.

ოსებთან ახლო ურთიერთობისთვის მზაობის ილუსტრაციისათვის, საინტერესოა, რომ ყაზბეგის რეგიონში გამოკითხულ მოხვევთა ნახევარზე მეტი (54%) თანახმაა მისი ოჯახის წევრი ოსებთან დაქორწინდეს, 19% უარს არ იტყვოდა – თუმცა მინც ქართველი სიძე ან რძალი ურჩევნია, ხოლო 15% არ სურს ოსებთან დამოყვრება.

ჯგუფთაშორის ურთიერთობის აქტივობა სოციალ-პოლიტიკურის გარდა დამოკიდებულია სოციალ-ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზე, როგორცაა: პოზიტიურობა – ნეგატიურობა, ეთნიკური

152 იქვე, გვ. 185.

იდენტურობის მკაფიოობა – ამბივალენტურობა; დისკრიმინაციის არსებობა-არარსებობა (მისი ხარისხი); რელიგიურობა და ა.შ. ერთმანეთის გვერდით მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები ურთიერთობის შემდგომ სტრატეგიებს იყენებენ: 1. სხვა ჯგუფებთან სოციალური დისტანციის შემცირება ან გაზრდა; 2. საკუთარი კულტურის შენარჩუნების განწყობა და განწყობა ეთნიკური ან კონფესიური ნიშნით.¹⁵³ არსებობს საკუთარი იდენტობის დაცვის მექანიზმებიც, როგორცაა 1. საკუთარი კულტურის დაცვა და ”უცხოთა” კულტურული ელემენტების მიღებაზე უარის თქმა 2. საკუთარი კულტურული განსაზღვრულობის მოძიება და დაცვა. 3. ეთნიკური და კონფესიური ნიშნით დისტანცირება 4. პოზიტიური და მკაფიო ეთნიკური იდენტურობის შენახვის ან შექმნისაკენ მიმართული სოციალური ჩართულობის ძიება.¹⁵⁴ ამრიგად, სტრატეგიის ერთგვარ შედეგად შეიძლება მივიჩნიოთ ჯგუფის იზოლაციის ან ინტეგრაციის ხარისხი.

კულტურული ინტერაქციის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ინტერკულტურულ სენსიტიურობას, რომელიც ჯგუფთაშორის ურთიერთობაში ვლინდება. სენსიტიურობის დონეს განაპირობებს მოტივები, ანუ პრიორიტეტულ ღირებულებათა იერარქია.

153 Идентичность и толерантность". (Отв. ред: Н.М.Лебедева). М., Изд-во ИЭАРАН, 2002, с. 5-7.

154 Идентичность и толерантность. (Отв. ред: Н.М.Лебедева). М., Изд-во ИЭАРАН, 2002,с. 350-396.

ცალკეული კვლევებით დადგინდა, რომ ღირებულებათა იერარქია ადაპტირდება და ერგება არსებულ სიტუაციას, მასზე გავლენას ახდენს პოლიტიკური და სოციალ-ეკონომიკური სისტემა, რელიგია, განსხვავებული კულტურის წარმომადგენლებთან ურთიერთობის ხასიათი და სხვა ფაქტორები. ბენეტის თანახმად ინტერკულტურული სენსიტიურობა განვითარების ეთნოცენტრულ და ეთნორელატიურ ფაზებს მოიცავს¹⁵⁵ და ექვსი საფეხურისგან შედგება, სრული გაუცხოებიდან (ეთნოცენტრისტული მიუღებლობა) ეთნორელატიურ ინტეგრაციამდე.

ამ მიმართებით განსაკუთრებით საინტერესოა ქართველი და ოსი ეროვნების ადამიანების განწყობები, ერთმანეთის პიროვნული თვისებების, კულტურისა და ტრადიციების და ქართულ-ოსური თანაცხოვრების პერსპექტივის მიმართ. კვლევამ გვაჩვენა, რომ გამოკითხულთა 77% პროცენტი დადებითად აფასებს ქართველებსა და ოსებს შორის წარსულში არსებულ ურთიერთობას. მათი თქმით, ამ ურთიერთობას ძირითადად მეგობრული ხასიათი ჰქონდა და ეთნიკური განსხვავებები არ წარმოადგენდა განხეთქილებისა და კონფლიქტის მიზეზს. თუმცა, იხსენებენ დაპირისპირების შემთხვევებსაც. ერთი სიტყვით, გადამწყვეტ ფაქტორს რესპოდენტის განწყობა წარმოადგენს. ერთმა მოხვევამ გაიხსენა, თუ როგორ წაართვეს ოსებმა ცხვრები მას შემდეგ, რაც შეიტყვეს რომ ის ქართველი იყო. სოფ. ყანობში გვიამბეს კონფლიქტზე, რომელიც გასულ წელს სოფ. მნაში დღეობაზე მისულ ქართველებსა და ოსებს შორის მოხდა. შეგვხვდნენ ადამიანები, რომლებიც ოსებთან ურთიერთობის მხოლოდ დადებით შემთხვევებზე ყვებოდნენ. რამდენიმე ისტორია გვიამბეს იმის შესახებ თუ როგორ დაუდგნენ მხარში ვლადიკავკაზელი ოსები ქართველებს, მაშინ როდესაც საქართველოდან ჩრდილოეთ ოსეთში ჩასული ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები ოსები, “კუდარცები” მათ შეურაცხყოფას აყენებდნენ და ავიწროებდნენ.

ოსი ეროვნების ადამიანთა პიროვნული შეფასებისას შემდეგი კომპონენტები გამოვლინდა: გამოკითხულთა ნახევარი თვლის, რომ ოსები განსაკუთრებით პატივს სცემენ უფროსი თაობის წარმო-

155 წერეთელი მ., ქართველ, სომეხ და აზერბაიჯანულ სტუდენტთა ინტერკულტურული სენსიტიურობა საქართველოში, თბილისი, 2015 გვ. 8-12.

მადგენლებს. ისინი ზედმიწევნით იცავენ ასაკობრივ იერარქიას და ქალებთან ურთიერთობის ეტიკეტს.

„სიძარტლე გითხრა განა, ღმერთის მადლმა შევილო, ემ დროსა ოსებს უფრო ზრდილობა აქვს შარჩენილი, ავტობუსში, რომ არ შახდე ოსს უკან ვერ დაინახავ მანდილოსანსა, წინ სხედან სულ და უკან კიდევ ჯეელობა, აქა ჩვენთანა?! შასავალი გინდა, რომ შასავალი იყოს, რომ შადვრე“ – ამბობს სოფ. გარბანის მკვიდრი მოხუცი მოხევე.

მრავალი რესპოდენტის თქმით, ოსურ კულტურაში იმდენად ბუნებრივია ამგვარი იერარქია, რომ გასაკვირი იქნებოდა მაგ. ოსი ახალგაზრდისა და ხანშიშესულის ერთ სუფრაზე ჯდომა. ამგვარი დამოკიდებულების საილუსტრაციოდ სოფ. ყანობში შემდეგი ისტორია გვიამბეს: სოფ. კობში ვლადიკავკაზიდან იყვნენ ჩამოსული ოსები დაკრძალვაზე ერთი ავტობუსით და ათიოდე მსუბუქი მანქანით. ქელების შემდეგ მსუბუქ მანქანებში ჩამსხდარმა ახალგაზრდებმა ადგილი ხანდაზმულებს დაუთმეს, თავად კი ავტობუსში გადავიდნენ. ვლადიკავკაზისაკენ მიმავალი ავტობუსი დარიალის ხეობაში ხრამში გადაიჩეხა და ორმოცამდე ახალგაზრდის სიცოცხლე იმსხვერპლა. მათი ტრაგიკული აღსასრული არანაკლებ განიცადეს მოხევეებმაც და დღემდე გულისტკივილით იხსენებენ ამ ამბავს. თუმცა სოფ. ყანობში ისიც აღნიშნეს, რომ ახალგაზრდების სიცოცხლე უფროსების პატივისცემის ტრადიციას შეეწირა.

”აბა ოსები არ ჯობიან ევროპელებს?!, ეგ ევროპელები ძუნწები არიან, ერთ პურს თუ იყიდის რამდენიმე კაცი. ოსებ წესიც კარგი აქვთ უფროსის პატივისცემა იციან, სტუმრის დაფასება, სუფრაზე ქალები ცალკე სხდებიან, დროული კაცები ცალკე, ახალგაზრდები კი ცალკე“ - გვეუბნება ახალგაზრდა მოხევე სოფ. არშაში.

გამოკითხულ რესპოდენტთა ერთი მესამედი ოსების გამორჩეულ ნიშან-თვისებად ასახელებს მეგობრულობას, ზოგადად სხვების პატივისცემასა და დახმარების გაწევის სურვილს. აღნიშნავენ სტუმართმოყვარეობას (ოსებმა კარგად იციან სტუმრის მიღება და პატივისცემა), გულუხვობას (გასცემენ ფულად დახმარებებსა თუ საჩუქრებს განსაკუთრებით ქორწილის, ნათლობისა თუ დაკრძალვის დროს). ამასთანავე რესპოდენტთა ნაწილის აზრით, ოსები

დღემდე მკაცრად იცავენ ძველ ტრადიციებს და ნაკლებად იცვლიან ცხოვრების წესს თანამედროვეობასთან შესაბამისად.

”ოსები უღალატო ხალხია სიტყვას იტყვიან და შეასრულებენ.....მეც დღემდე მაქვს უთიერთობა დედაჩემის ნათესავებთან (დედა ოსი იყო – ლ.ჯ.), დედაჩემი როცა ცოცხალი იყო სულ ეხმარებოდნენ გვერდში ედგნენ.”- (შუა ხნის ქალი სო. გარბანი)

რესპონდენტთა 11%-მა ოსი ეროვნების ადამიანების დასახასიათებლად გამოიყენა ტერმინები: აგრესიულობა და არასანდობა. რამდენიმე მთხრობელმა ჩვენთან საუბრისას აღნიშნა, რომ ოსები ნაკლებად არიან ნაზიარები თანამედროვე კულტურას. შეიძლება სადღესასწაულო სუფრაზე (ქორწილი, ნათლობა და ა.შ.) სპორტულ ტანსაცმელში ჩაცმული მივიდნენ. ერთმა მთხრობელმა გვიამბო *”ოსების ქორწილში ვიყავ ორჯონიკიძეში (დღევანდელი ვლადიკავკაზი), სუფრაზე მარილს პირდაპირ ქალაღებზე ყრიდნენ. მე დავიბახე „მგონი ცხვრები ვგონივართ, სამარილეც კი არ მოგვიტანესო. იქაურებმა ჩემი ხუმრობა ვერც კი გაიგეს”*.

სოფ ყანობში კი გვითხრეს – *”თრუსიელმა ოსებმა თევში არ იციან, საინი არ იციან. მოხარშავდნენ ხორცს, ცოტა უმადაც, დაყრიდნენ დიდ ნაჭრებს მაგიდაზე, ყველას ჰქონდა დანა ხორცის ჩამოსათლელად. მოჰქონდათ ოლიბახი, კარტოფილისა და ყველისაგან გამომცხვარი დიდი ხაბიძენი და სახარაჯენი (ფხლოვანი) დადებდნენ ამას, მარილს პირდაპირ სუფრაზე დაყრიდნენ, თევში არა ჰქონდათ მგათ. სამი ჭიქა ჰქონდათ მხოლოდ და რიგ-რიგობით სვამდნენ თბილ არაყს”*.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გამოკითხულთა 50%-ის აზრით ქართველები და ოსები ერთმანეთს გვანან ადათ-წესებით, ტრადიციებით, კულინარიით, საქციელით, ზრდილობით.

”ერთნაირი გვაქვს ყველაფერი. კუნხაც კიდევ თითქმის ერთნაირი არის. ხაბიზენები იცოდნენ ოსებმა, ჩვენც ვერე. ეხლა პირველი სტუმარი რომ მოდის პირველი გამასაბინძოება ჩვენიც ვე არის.”

27% ამ ორ ჯგუფს შორის მსგავსებას ვერ ხედავს. თუმცა გამოკითხულთა დაახლოებით მეოთხედი აცხადებს, რომ უჭირს ოსების შეფასება, მათთან ურთიერთობის არც თუ ინტენსიური ხასიათის გამო. ქართველებისა და ოსების მსგავსებასთან დაკავ-

შირეული პასუხების ანალიზი გვიჩვენებს სხვადასხვა ასაკობრივ კატეგორიებში არსებულ ტენდენციასზე. კერძოდ, შედარებით ხანდაზმულ (60 წლის და მეტი ასაკის) რესპონდენტთა სრული უმრავლესობა (გამოტოვებული პასუხებისა და “მიჭირს პასუხის გაცემა/არ ვიცი” პუნქტის გამოკლებით), ოსებს ქართველების მსგავსად მიიჩნევს, მაშინ როცა ანალოგიური მაჩვენებელი საშუალო (40-59) და დაბალ (18-39) ასაკობრივ ჯგუფებში შესაბამისად 50%-ია და 33%.

წეროვანის დევილთა დასახლებაში ჩატარებულმა გამოკითხვამ შეძლევი სურათი აჩვენა. ოსი ეროვნების ადამიანების დახასიათებასთან დაკავშირებული კითხვა, რესპონდენტთა უმრავლესობამ (72%) ღიად დატოვა და განაცხადა რომ უჭირს პასუხის გაცემა ან ვერაფრით გამოარჩევს მათ. იყო სხვა ტიპის პასუხებიც, რომ ოსები წარმოუდგენიათ, როგორც თბილი და მეგობრული ხალხი, ან მათ შედარებით ცივ და ნაკლებად ფამილიარულ ადამიანებად მიიჩნევენ (ორივე შემთხვევაში ურეთიერთობის არც თუ დიდი გამოცდილება ჰქონდათ).

მოხვევები ერთმანეთისაგან დიამეტრალურად განასხვავებენ ჩრდილოეთ ოსებს “ირონცებს” და ე.წ. ცხინვალის რეგიონიდან და სხვა ქართული ტერიტორიებიდან მიგრირებული ოსებს, “კუდარცებს”. ინტერვიურების დროს აღმოჩნდა, რომ ამ უკანასკნელი ჯგუფის მიმართ მოხვევთა უმრავლესობა უარყოფითადაა განწყობილი. ისინი ცხინვალის რეგიონში მცხოვრებ ოსებს აგრესიულებად და უსამართლოებად აფასებენ. საინტერესოა ისიც, რომ მოხვევების აზრით ანალოგიური დამოკიდებულება აქვთ “კუდარცების” მიმართ ჩრდილოელ ოსებსაც და მათ შორის არც თუ ისე კარგი ურთიერთობაა.

”უხლაც ჩემი დისშვილი ორჯონიკიძეში ცხოვრობს. ოსებთან ძალიან კარგი დამოკიდებულება გვქონდა. იმ ოსებს ვუყვარდით ჩვენა, ქართველები და განსაკუთრებით ყაზბეგის მოსახლეობა. იქედან (საქართველოს სხვა რეგიონებიდან ლ.ჯ.) რომ წავიდნენ ლტოლვილები კუდარცები, არ უყვართ ეს ვინები მოვიდნენ, ვინები არიანო და უნდა გენახათ როგორი ჩხუბი ჰქონდათ” – (სოფ. გორისციხე)

ინდივიდების ან ეთნიკური ჯგუფების ხანგრძლივი ურთიერთობის პირობებში ინტეგრაციას თან სდევს მათი კულტურული მოდიფიკაცია ანუ აკულტურაცია როდესაც ორივე ჯგუფის ამოსავალი კულტურული ნიმუშები მეტ-ნაკლებად იცვლება და ვლებულობთ გარკვეულ კულტურულ უნიფიკაციას. ჩვეულებრივ, ეს პროცესი თავისთავად მიმდინარეობს და ღირებულებითი ორიენტაციის, როლური ქცევებისა და სოციალური განწყობის ცვლილებებით ხასიათდება.¹⁵⁶ ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ გამოკითხულთა ნაწილის აზრით საქართველოდან წასული "კუდარცები" კულტურულად "ჩრდილოელ ოსებზე" ბევრად მაღალ საფეხურზე დგანან, რადგან მათ ქართული კულტურის გავლენა განიცადეს და მრავალი ელემენტი მიიღეს. რამდენიმე რესპონდენტის ნაამბობში ჩანდა, რომ სწორედ ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები ოსების მიგრაციის შემდეგ "ამაღლდა" ჩრდილოეთ ოსების კულტურა, რომელიც მანამდე უფრო ჩამორჩენილი იყო.

"ორჯონიკიძეში რომ ჩავდიოდით ვხედავდით, საქართველოდან რომ იყვნენ ჩამოსულები კუდარცები, ზოგი მხოლოდ ქართულად ლაპარაკობდა, არც ოსური იცოდნენ, არც რუსული. ეგეთი ოსებიც არიან." – (სოფ. სიონი)

ბუნებრივია, "კუდარცებს" მიაწერენ, არა მარტო ცხინვალის რეგიონიდან, არამედ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონიდან მიგრირებულ ოსებსაც. სხვათა შორის, წეროვანის დევნილთა დასახლებაში ჩატარებული გამოკითხვა ირიბად ადასტურებს, ყოფილი სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკაში ოსების ინტეგრაციის საკმაოდ მაღალ ხარისხს. გამოკითხულთა (82%) ქართულ-ოსურ ურთიერთობებს დადებითად აფასებს. მცირე ნაწილი კი ამ ურთიერთობის დროთა განმავლობაში ცვლილებას უსვამს ხაზს, ან უარყოფით ხასიათზე საუბრობს.

აღსანიშნავია, რომ გამოკითხულთაგან ნაწილი არ განარჩევს ქართველებსა და ოსებს, ხშირად არც იცოდნენ, რომ მათი მეზობელი ან ნაცნობი ეთნიკურად ოსი იყო. როგორც აღვნიშნეთ ამგვარი დამოკიდებულება მიგვანიშნებს, რომ ყოფილი სამხრეთ

156 ჯალაბაძე ნ. აკულტურაციის თავისებურებები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში, წიგნში "სოციალური უსაფრთხოების ეთნიკური აპექტები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში", თბილისი, 2011, გვ.181.

ოსეთის ავტონომიურ ოლქში (განსაკუთრებით კი ახალგორის რაიონში) ეთნიკურად ოსი მოსახლეობის ქართულ მოსახლეობასთან კულტურული და ენობრივი ინტეგრაციის ხარისხი საკმაოდ მაღალი იყო. ქარელის რაიონიდან დევნილი მამაკაცი (43 წლის) იხსენებს, რომ 1990 წლამდე მის სოფელში მცხოვრები ქართველები და ოსები საკმაოდ ახლოს იყვნენ და თავად მასაც ჰყავდა ბევრი ოსი მეგობარი. 1990 წლიდან, მას შემდეგ რაც ცხინვალის რეგიონში პოლიტიკური სიტუაცია დაიძაბა, ეს ხალხთა შორის ურთიერთობებზეც აისახა. გახშირდა მარცვისა და მოტაცების ფაქტები, გაწყდა მეგობრული ურთიერთობები. თუმცა, რესპოდენტები იმასაც დასძენს, რომ კონფლიქტის მწვავე ფაზის გავლის შემდეგ 2000-იანი წლებისთვის ქართულ ოსური ურთიერთობები გარკვეულ წილად აღდგა.

უნდა ითქვას, რომ არსებობს საპირისპირო თვალსაზრისიც. ზოგიერთი რესპოდენტი ხაზს უსვამს ქართულ-ოსური დაპირისპირების სიმძაფრეს. მაგ. ახალგაზრდამ (26 წლის), რომელიც კონფლიქტამდე დიდი ღიახვის ხეობის ერთ-ერთ სოფელში ცხოვრობდა, გვითხრა, რომ ამ რეგიონში არ ახსოვს ქართველებსა და ოსებს შორის მშვიდობიანი თანაცხოვრება (“ოსები ჩვენს მიმართ ყოველთვის მტრულად იყვნენ განწყობილები”). მისივე თქმით, მათთან სოფელში რამდენიმე ოსი ცხოვრობდა და ასევე ცოტა იყო შერეული ოჯახიც.

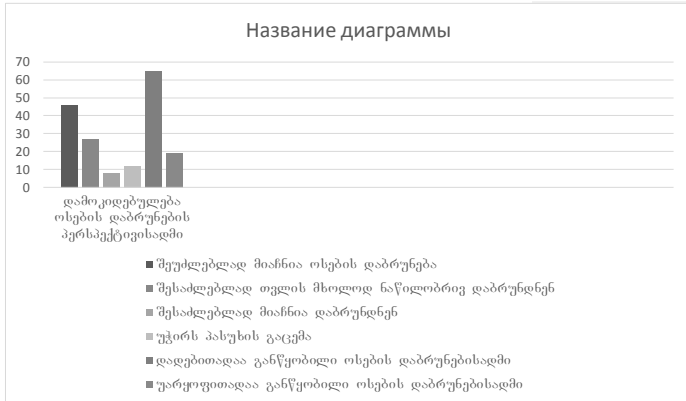
ყაზბეგის რეგიონში ქართულ-ოსური თანაცხოვრების პერსპექტივასთან დაკავშირებით შემდეგი სურათი გამოიკვეთა: გამოკითხულ რესპოდენტთა 46% შეუძლებლად მიაჩნია ემიგრირებული ოსების საკუთარ სახლებში დაბრუნება. 27% მიიჩნევს, რომ შესაძლებელია მათი ნაწილობრივ დაბრუნება (მაგ. ზაფხულის პერიოდში), თუმცა მათი უმრავლესობის აზრით, ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოხდება თუ შეიცვლება პოლიტიკური რეალობა (მთავრობის კეთილი ნება, ოსებისთვის საქონლის შემოყვანის უფლების მიცემა და ა.შ.) ან გაუმჯობესდება საცხოვრებელი პირობები. რესპოდენტთა მხოლოდ 8% ფიქრობს, რომ ოსების ყაზბეგის რეგიონში კვლავ დაბრუნება შესაძლებელია, 12% კი აცხადებს, რომ უჭირს ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა. ამასთანავე,

დავინტერესდით რა დამოკიდებულება ექნებოდათ მოხვევებს ოსების დაბრუნების შემთხვევაში. როგორც აღმოჩნდა, გამოკითხულთა 65%-ს დადებითი დამოკიდებულება აქვს ოსთა დაბრუნების მიმართ, ხოლო 19% ოსთა დაბრუნებას უარყოფითადაა განწყობილი. უარყოფითი დამოკიდებულების უმთავრეს მიზეზად სახელდება ოსთა დაბრუნების შემთხვევაში ტერიტორიების წართმევის საფრთხე. ტიპურია ქვემოთ მოტანილი დიალოგები.

”შემოდინ ამობებენ ჩვენი და თრუსოს ხეობაზე კი არ ამბობენ მხოლოდ. იყო შემთხვევები, ლომისის წმინდა გიორგი რომ არის, გადმოვიდნენ მესაზღვრეები (ოსები ლ.ჯ.) და თქვეს ეს ჩვენი ტერიტორიააო. ესაა ოსების ტერიტორიაო. ამას კი არ ითხოვენ მართო, იქამდე გადადიან რომ გულაურის იქეთ ჩვენი ამობენ. ეხლა ისენიც მაგარი გათამამებულები არიან უკვე.” (შუახნის ქალი სოფ. არაშადან)

”მხოლოდ ის კი არ უნდათ სამხრეთ ოსეთს მიუერთდეს ეს მხარე, კიდევ გულაურის იქეთ ითხოვენ ესენი. მაგაზე თანხმობას არავინ არ იტყვის, რომ ისინი ჩამოვიდნენ და ტერიტორიები მიერთონ”. (სოფ. გორისციხის მკვიდრი ახალგაზრდა)

შევეცადეთ გამოგვეკვლია როგორია ვლადიკავკაზში დაარსებული ორგანიზაცია “დარიალის” ცნობადობის ხარისხი ყაზბეგის მოსახლეობაში. აღმოჩნდა, რომ მოსახლეობის 62%-მა იცის ამ ორგანიზაციის არსებობისა და მიზნების შესახებ, 15% აცხადებს, რომ არაფერი გაუგია მასზე. 37% პროცენტი, მათგან ვისთვისაც ”დარიალის” საქმიანობის შესახებ ცნობილია, ფიქრობს, რომ ოსურ მოსახლეობაში ის დიდი პოპულარობით არ სარგებლობს; 12% – პირიქით, ვარაუდობს, რომ – საკმაოდ პოპულარულია; დანარჩენების განცხადებით მათ ”დარიალის” პოპულარობის შესახებ წარმოდგენა არ აქვთ. ამდენად, მართალია, მოხვევთა უმრავლესობას სმენია ხსენებული ორგანიზაციის შესახებ, მაგრამ მისი კონკრეტული საქმიანობის და პოპულარობის შესახებ მწირი ინფორმაცია აქვს, ძირითადად გაუგია ”დარიალის” მთავარი მიზნის (ყაზბეგის რეგიონის ტერიტორიის მიერთება ოსურ ”სახელმწიფოსთან”) შესახებ.

რაც შეეხება თბილისში ჩატარებულ კვლევას, უნდა აღინიშნოს, რომ ყაზბეგსა და წეროვანში გამოყენებული კითხვარებისგან განსხვავებით, აქ გადავწყვიტეთ სკალური კითხვების (ლიკერტის ტიპის სკალა) ჩართვა, რადგან თბილისში ჩატარებულ მცირე კვლევაში ძირითადად ახალგაზრდები მონაწილეობდნენ. მათ ჩვენი ვარაუდით ექნებოდათ ამგვარი დახურული ტიპის სკალების გამოყენების გამოცდილება, არ შეიქმნებოდა უხერხულობისა და გაუგებრობის მომენტები ინტერვიუების დროს. ამგვარი კითხვების ჩართვით შევეცადეთ უფრო ზუსტად გაგვევო, რამდენად კეთილგანწყობილნი არიან თბილისის მაცხოვრებლები, როგორც ოსების, ასევე – სხვა ეროვნების ადამიანების მიმართ. პირველ რიგში განვიხილოთ, იცნობენ თუ არა ჩვენი რესპონდენტები ოსი ეროვნების ადამიანებს და თუ ჰყავთ ოსი მათ შორის. 11 რესპონდენტიდან 5 (46%) იცნობს ოსი ეროვნების ადამიანებს (ერთს ან ორს). მათი ურთიერთობა რჩება ნაცნობობის დონეზე და არც ერთს არ ჰყავს/ჰყოლია ოსი ეროვნების მეგობარი. ამასთანავე, მხოლოდ ერთი ადასტურებს, რომ ჰყავს ოსი ნათესავი (ბებია). მაშასადამე, ყაზბეგისა (ნაცნობობა - 80.8%, მეგობრობა - 46%) და წეროვნის დევნილ მოსახლეობასთან (ნაცნობობა-100%, მეგობრობა - 72%) შედარებით, ჩვენგან გამოკითხული თბილისელი ახალგაზრდების ურთიერთობა ოსი ეროვნების ადამიანებთან ნაკლებ ინტენსიურია, როგორც სინშირის, ასევე ურთიერთობის ხარისხის მხრივ.

ჩვენგან გამოყენებულ ლიკერტის ტიპის სკალაში მოცემული იყო 14 დებულება, რომელთან შესაბამისობის მიხედვითაც რესპონდენტს 5 დონიან სკალაზე საკუთარი შეფასება უნდა დაეფიქსირებინა (1- სრულიად არ ვეთანხმები, 2 - არ ვეთანხმები, 3 - მიჭირს პასუხის გაცემა, 4- ვეთანხმები, 5- სრულიად ვეთანხმები). სკალაში მოცემული იყო ოსი ეროვნების ადამიანების მიმართ დამოკიდებულების ამსახველი დებულებები, როგორიცაა “ვფიქრობ ქართველების და ოსების მშვიდობიანი თანაცხოვრება შესაძლებელია”, “პატივს ვცემ ოსურ კულტურას” და “ოსებსა და ქართველებს შორის უფრო მეტ მსგავსებას ვხედავ, ვიდრე - განსხვავებას”. სკალა შეიცავდა ისეთ ზოგადი დამოკიდებულების ამსახველ დებულებებს, როგორიცაა “ ურთიერთობისას ეთნიკურ წარმომავლობას დიდ მნიშვნელობას არ ვანიჭებ, მთავარია პიროვნული თვისებები” და “მომწონს, რომ საქართველოში ბევრი ეროვნების ადამიანი ცხოვრობს”. შევეცდებით, გაგაცნოთ ამ სკალის მონაცემების ანალიზის მნიშვნელოვანი მომენტები:

- რესპონდენტთაგან არც ერთი არ თვლის, რომ კარგად იცნობს ოსურ კულტურას
- 11 რესპონდენტიდან 9-ს მოსწონს რომ საქართველოში ბევრი ეროვნების ადამიანი ცხოვრობს (1 – “მიჭირს პასუხის გაცემა”, 1- გამოტოვებული მონაცემი).
- 11 რესპონდენტიდან 9 აცხადებს, რომ ურთიერთობისას ეთნიკურ წარმომავლობაზე მეტად პიროვნულ თვისებებს ანიჭებს მნიშვნელობას (1 – “მიჭირს პასუხის გაცემა”, 1- გამოტოვებული მონაცემი).
- 11 რესპონდენტიდან 7 თვლის, რომ ქართველების და ოსების მშვიდობიანი თანაცხოვრება შესაძლებელია (1 - არ ვეთანხმება ამ დებულებას, 2 -“მიჭირს პასუხის გაცემა”, 1-გამოტოვებული მონაცემი).
- 11-დან 9 რესპონდენტი აცხადებს, რომ სიამოვნებით იმეგობრებდა ოსი ეროვნების ადამიანებთან (1 - “მიჭირს პასუხის გაცემა”, 1 - გამოტოვებული მონაცემი).

- 11-დან 8 რესპონდენტს აცხადებს, რომ უჭირს პასუხის გაცემა დებულებაზე - “ჩვენ და ოსებს ბევრი საერთო ტრადიცია გვაქვს” (1 - სრულიად ეთანხმება ამ დებულებას, 2 - გამოტოვებული მონაცემი)
- დებულებაზე - “ოსებსა და ქართველებს შორის მეტ მსგავსებას ვხედავ, ვიდრე - განსხვავებას” – 11-დან 5 რესპონდენტს უჭირს პასუხის გაცემა, 4 - ეთანხმება ან სრულიად ეთანხმება, 1 - არ ეთანხმება, ხოლო 1 მონაცემი გამოტოვებულია
- დებულებას - “ოსებს პატივი უნდა ვცეთ” – 9 რესპონდენტი ეთანხმება ან სრულიად ეთანხმება (1 - “მიჭირს პასუხის გაცემა”, 1 - გამოტოვებული მონაცემი).

ზოგადი სურათი ასეთია: რესპონდენტთა უმრავლესობა დადებითადაა განწყობილი სხვა ეროვნების ადამიანებისადმი. გამოკითხულთა დიდი ნაწილი ოსების მიმართ პატივისცემასა და მეგობრობის სურვილს გამოხატავს. ამასთანავე, ოსებთან პიროვნულ და კულტურულ მსგავსებასთან დაკავშირებულ დებულებებზე პასუხის “მიჭირს პასუხის გაცემა” სიხშირე მიგვანიშნებს, რომ გამოკითხულთა შორის ოსების და მათი ცხოვრების წესის და ტრადიციული კულტურის მახასიათებლების შესახებ ცოდნა საკმაოდ მწირია. შესაბამისად, კითხვაზე “რამდენად კარგად ვიცნობ ოსურ კულტურას” არც ერთი დადებითი პასუხი არ მიგვიღია.

ოსი ეროვნების ადამიანების მიმართ სხვადასხვა სიტუაციაში მიმდებლობის გასაზომად კითხვარში ჩავრთეთ 4 კითხვა, რომელიც ეფუძნებოდა ბოგარდუსის სკალას. კითხვები შეეხებოდა შემდეგ სიტუაციებს: სამსახურეობრივი თანამშრობლობა ოსი ეროვნების ადამიანთან, მეზობლობა ოსი ეროვნების ადამიანთან, მეგობრობა ოსი ეროვნების ადამიანთან, დანათესავება ოსი ეროვნების ადამიანთან. როგორც შედეგებმა გამოავლინა, აბსოლუტურად ყველა რესპონდენტი მზად იქნებოდა ა) ემუშავა ოსი ეროვნების ადამიანთან ერთად ბ) ოსი ეროვნების ადამიანი გამხდარიყო მისი მეზობელი გ) დამეგობრებოდა ოსი ეროვნების ადამიანს. რაც შეეხება შეკითხვას იმის შესახებ, თუ რამდენად იქნებოდა რესპონდენტი მზად მიეღო ოსი ეროვნების ადამიანი, როგორც ოჯა-

ხის წევრი, 82%-მა მასზე დადებითი პასუხი გასცა, დანარჩენმა კი - უარყოფითი.

დავინტერესდით იმითაც, თუ რას მიიჩნევენ თბილისში მაცხოვრებელი რესპონდენტები ქართულ-ოსური კონფლიქტის მთავარ მიზეზად. გამოკითხულთა აბსოლუტური უმრავლესობა იმ დროს ქვეყანაში არსებულ პოლიტიკურ მდგომარეობასა და პოლიტიკურ ინტერესებს (10 რესპონდენტი) მიიჩნევს, მათ შორის 3 რესპონდენტი მიუთითებს რუსეთის აშკარა როლზე. მხოლოდ ერთი რესპონდენტი უკავშირებს კონფლიქტს ოსების მიმართ ქართველთა ქსენოფობიურ დამოკიდებულებას. მაშასადამე, 11-დან 10 რესპონდენტი არ მიიჩნევს ეთნიკურ შუღლს კონფლიქტის გამომწვევ მიზეზად.

აქვე უნდა აღინიშნოს თბილისსა და კახეთში ეთნოლოგების მიერ ჩატარებული გამოკითხვა, რომელშიც ჩვენი თანამოსაუბრეები ასახავდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას ოსურ-ქართული ურთიერთობის პერსპექტივებთან დაკავშირებით. აქ შედის 25 ინტერვიუ, სადაც ადამიანები გარკვეული ისტორიების საშუალებით გამოხატავდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას აღნიშნული პრობლემისადმი.

გარკვეული თემების თხრობის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ კულტურულ გარემოში ჩვენ გაგვაჩნია საკმაო იმპლიციტური ცოდნა მოსაყოლი ამბების შექმნის წესებზე და მისი ტიპური შინაარსის შესახებ. ამრიგად ყალიბდება ნარატივის აგების სტრუქტურული კატეგორიები და წესები, ასევე სხვადასხვა სოციალურ კონტექსტებში ამბის ეფექტურად და გონივრულად თხრობის სტრატეგია. თუ ამ მონათხრობში საქმე ეხება ადამიანებს (ჯგუფებს), მოვლენებს, ქმედებებს, რომლებიც ყოველდღიურობაში გარკვეული პრობლემების წყაროდ აღიქმებიან, მაშინ ბუნებრივია ამბავიც სწორედ იმ პირებზე იქნება, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან ჩვენს იდეალებს და ძირითად მიზნებს.¹⁵⁷ ვან დეიკის მიერ გაანალიზებული მასალა მშვიდობიან პირობებში ევროპის ერთ-ერთ ლიბერალურ ქვეყანაში უცხო ეთნიკურ ჯგუფების წარმომადგენლებთან დამოკიდებულებას და მათ შესახებ არსებულ შეხედულებებს ასახავს. ისტორიები, ჩვეულებრივ, ნეგატიური სტერეოტიპებითაა გაჯერებული და გვიამბობს უცხო-

157 Ван Дейк Т., Язык познания коммуникация, Москва, 1989. с. 190-191.

ელეზე, რომლებიც უჩვეულოდ, განსხვავებულად, სახიფათოდ და არც თუ ისე ნორმალურად იქცევიან.¹⁵⁸

მოსალოდნელი იყო, რომ რუსეთ - საქართველოს 2008 წლის ომისა და ოსების როლის გათვალისწინებით ამ მოვლენებში, მთხრობელთა დამოკიდებულება ოსების მიმართ რადიკალურად ნეგატიური ყოფილიყო. მასალის დეტალურ ანალიზს მომავლისათვის შევთავაზებთ მკითხველს, ამ ეტაპზე კი მხოლოდ ძირითად ასპექტებზე ვამახვილებთ ყურადღებას.

1. ქართულ-ოსური კონფლიქტის გამომწვევ მთავარ მიზეზად გამოკითხულთა აბსოლუტური უმრავლესობა (ქართველებიც და ოსებიც) ასახელებს რუსეთის გეოსტრატეგიულ ინტერესებს, რომელიც სეპარატისტული პროცესების წაქეზებით ხელს უშლის საქართველოს დამოუკიდებელი და ძლიერი სახელმწიფოს ფორმირებას სამხრეთ კავკასიაში.
2. ხშირია პოზიტიური მაგალითების მოტანა (დავით სოსლანის ოსობა, ოსთა მონაწილეობა ქართველი მეფეების ლაშქარში და ა.შ.) ქართულ-ოსური ურთიერთობის ისტორიიდან, რათა აჩვენონ ამ ხალხთა თანაცხოვრების პერსპექტივა, თუმცა გვხვდება საპირისპირო ტენდენციაც (მაგ. ქართველები იხსენებდნენ ოსების მოლაღატურ საქაციელს მონღოლურ პერიოდსა და საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დროს. ოსები ვალიკო ჯუღელის სადამსჯელო ესპედიციას ოსების წინააღმდეგ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის პერიოდში, 1990-ინ წლებში განვითარებულ მოვლენებს და ა.შ.)
3. გასული საუკუნის 80-იან წლებში საქართველოში დაწყებულმა ეთნოპოლიტიკურმა პროცესებმა ადამიანები აიძულა მოეხდინათ მკაფიო ეთნიკური თვითიდენტიფიკაცია (მიეკუთნებინა საკუთარი თავი ქართული ან ოსური ჯგუფისათვის).
4. გვხვდება მკვეთრად ნეგატიური შეფასებებიც ოსებზე და მათი ყოფისა და კულტურის ნიუანსებზე (ჰკონიათ, რომ ისინი არიან იელოველები, კათოლიკეები), “ოსური ლაპარაკის გაგონება ჩემში აგრესიას იწვევს. ვერ ვიტან საერთოდ

158 Ван Дейк Т., Язык познания коммуникация, Москва, 1989, с. 198-211.

...საერთოდ ოსი ოსია და არასდროს არ შეიცვლის თავის აზრს. ისინი ყოველთვის ამართლებენ თავიანთ ხალხს... ზოგმა გვარი გადაიკეთა და ქართველები გახდნენ, მაგრამ მაინც ოსები არიან. მაგათი კული არ გასწორდება... მე გორში ვიყავი, როცა შემოვიდნენ რუსები. და კიდევ საშიშროება იყო ოსების შემოსვლისა. იხვეწებოდნენ რომ ერთი საათით შეგვიშვით გორში და ჩვენ ვიცითო, ამის გამო დიდი შიშის ქვეშ ვიყავით”. ოსი ეროვნების რესპონდენტები, ამ მხრივ, ჩვენთან საუბრისას უფრო თავშეკავებული არიან, თუმცა მათი მონათხრობებიც შეიცავენ ნეგატიურ კონოტაციას ქართველთა მიმართ. ისინი იხსენებენ ვალიკო ჯუღელის სადამსჯელო ექსპედიციის პერიპეტიებს საუბრობენ უამრავ დახოცილზე), ქართველების მხრიდან შევიწროებას 90-იან წლებში მიმდინარე ეთნოპოლიტიკური პროცესების დროს (მიწების ჩამორთმევა, სამსახურებიდან დათხოვნა და ა.შ.). ბევრი მათგანი მიიჩნევს, რომ საქართველოში ოსების ტერიტორიული პრეტენზიები სამართლიანია და ოსეთის საზღვარი სოფ. ერგნეთამდეა და ა,შ.

5. რესპოდენტების უმეტესობა დარწმუნებულია, რომ საქართველოდან მიგრირებული ოსების დაბრუნება მოსალოდნელი არაა რადგან მათ საკმოდ კარგად მოახერხეს ინტეგრირება ახალ საცხოვრებელ ადგილებში (ძირითადად რუსეთში). საუბარი იმის შესახებ, რომ ყაზბეგის ტერიტორია, ქვემო ქართლი (ე.წ. თრიალეთის ოსეთი) და ა.შ ოსურ სახელმწიფოს უნდა მიუერთდეს, არის რუსული პოლიტიკური წრეების ინსპირირებული და ცალკეული ორგანიზაციების მაგ "დარიალის" აქტივობა მხოლოდ მისი ლიდერების ფინანსურ ინტერესებს ემსახურება.

ამრიგად, ოსურ-ქართული ურთიერთობა ყაზბეგის რეგიონში ბოლო ხანებამდე საკმაოდ დინამიურად ვითარდებოდა, მე-20 საუკუნის ბოლოს ეს დინამიკა გარკვეულწილად დაირღვა. ოსების მიგრაციის პროცესი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 40-იან წლებში დაიწყო და საბჭოთა პარტიული ხელმძღვანელობის დაგეგმი-

ლი იყო. მე-20 საუკუნის ბოლოს მიგრაციამ მასობრივი ხასიათი მიიღო, რასაც დაერთო რუსეთის მიერ საზღვრის ჩაკეტვა, ეკონომიკური კავშირების რღვევა, განსხვავებული პოლიტიკური ძალების აქტიური ზემოქმედება და სხვა ფაქტორები, რომელთა გავლენით შემცირდა მოხვევებისა და ოსების კონტაქტები. მართალია, ბოგარდუსის სოციალური დისტანციის სკალაზე ოსების მიმართ დამოკიდებულება საკმაოდ ლოიალურია, მაგრამ ზემოხსენებული პროცესების შედეგად განახევრდა იმ მოხვევთა რიცხვი ვისაც ოსებთან რაიმე სახის ინტენსიური კონტაქტები გააჩნია. მოიშალა სამეურნეო კავშირები, რელიგიურ რიტუალებში თანამონაწილეობის პრაქტიკა. ინტერკულტურული სენსიტიურობა მიმართულია ეთნორელატიურიდან ეთნოცენტრისტულისკენ. გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაწყებულმა ეთნოპოლიტიკურმა პროცესებმა ადამიანები აიძულა მოეხდინათ მკაფიო ეთნიკური თვითიდენტიფიკაცია, შედეგად, სრული ინტეგრაცია მოხდა არა ჯგუფის, არამედ ცალკეული ინდივიდის დონეზე (გამოიხატა გაოსებაში ან გაქართველებაში). გამოკვლევით დადგინდა, რომ უმრავლესობა შეუძლებლად მიიჩნევს ყაზბეგის რეგიონში ოსების დაბრუნებას და ამ თემის წამოწევა რუსეთის მორიგ პროვოკაციად მიაჩნია.

თავი III

ჰიბრიდული ომის თეორია და რუსული პოლიტიკა ყაზბეგის რეგიონში

§1. კრემლის გეოპოლიტიკური სტრატეგია საქართველოში

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა და რუსეთ-უკრაინის დაპირისპირებამ აქტუალობა შესძინა კრემლის სამხედრო თეორეტიკოსების მიერ შექმნილ, ჰიბრიდული, “მომავლის ომის” მოდელს. ჰიბრიდული ომის თეორია სამხედრო თუ პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად შეიქმნა და მოწინააღმდეგეზე, მრავალმხრივ, კომპლექსურ ზემოქმედებას გულისხმობს. ღიად და ფარულად იყენებენ: დიპლომატიურ, სამხედრო, ეკონომიკურ, საინფორმაციო, კონვენციურ, არარეგულარულ (პარტიზანული და ასიმეტრიული), ტერორისტულ, კრიმინალურ და კიბერ მეთოდებს.¹⁵⁹

კრემლის იმპერიული არსენალი, ისტორიულ ჭრილში, საქართველოსთან მიმართებით საკმაო მრავალფეროვნებით ხასიათდება. კავკასიის ინკოროპორაციის მრავალსაუკუნოვან პროცესში რუსული იმპერია, ზოგადსტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარე, გარკვეულ მომენტებში, კავკასიაში ქართულ ეთნოპოლიტიკურ ერთეულებს ყასილად უჭერდა მხარს¹⁶⁰. სინამდვილეში, ამგვარი რევერანსებით ფუთავდა იმპერიის მიზანს და ელოდებოდა შესაფერის სიტუაციას, რათა სოციალ-კულტურული უნიფიკაციის გზით სრულიად ჩაეყლაპა ეს მხარე. რუსეთის საიდუმლო სამსახურები სხვადასხვა დარგის (ეთნოგრაფების, სოციოლოგების, ისტორიკოსების, ფსიქოლოგების და ა.შ) მეცნიერთა მიერ შემუშავებულ რეკომენდაციებს ეყრდნობოდნენ, ცდილობდნენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ფარული თუ აშკარა ჩარევით ემართათ სიტუაცია და შთამბეჭდავ შედეგებსაც აღწევდნენ. დროის იმ

159 ჰიბრიდული ომი რუსულ სამხედრო თეორიაში, ინტერნეტ ვერსია, <http://eugeorgia.info/ka/article/637/hibriduli-omi-rusul-samxedro-teoriashi/>

160 მე-18 საუკუნემდე ქართველი მეფეების ურთიერთობა მოსკოვთან, გეორგიევსკის ტრაქტატი, საზავო ხელშეკრულება საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან, “პარტნიორობა” გასული საუკუნის 90-იან წლებში და ა.შ.

ხანგრძლივ მონაკვეთში, როდესაც ქართული ტერიტორია უშუალოდ რუსეთის დაქვემდებარებაში მოექცა ეს საქმე უფრო გადავიღებული იყო. რუსიფიკატორული პოლიტიკა, ადგილობრივ “მორჩილ” პირთა საერთოიმპერიულ სახელმწიფო სამსახურებში დაწინაურება, მათთვის ვენზელებისა და ჩინ-მენდლების დარიგება, ადგილობრივ მმართველობაში ფსევდოეროვნული ელემენტების დასაქმება (მეფის ჩინოვნიკი იქნებოდა თუ საბჭოთა მოხელე) და რაც მთავარია, ტრადიციული სამეურნეო კულტურული სისტემის მოშლა და ეთნოკულტურული მახასიათებლების ნიველირება, საქართველოს რუსეთის იმპერიულ სხეულთან შეზრდა-ინტეგრირების გზას წარმოადგენდა.¹⁶¹

მსოფლიოში მიმდინარე ეთნოპოლიტიკური და სოციოკულტურული პროცესები ნაკლებად აისახებოდა ე.წ. რუსული გავლენის სფეროში (რომელშიც საქართველოც შედიოდა) მოქცეულ ქვეყნებზე. ერთეოვნული, რუსული სახელმწიფოს შექმნისათვის კომუნიზმის ქადაგება და ხალხთა ძმობა-თანასწორობის იდეა საკმარისი არ იყო. საბჭოთა პერიოდში სოციალისტური ჰუმანიზმის ლოზუნგით აღჭურვილი კრემლი ფართოდ იყენებდა ორმაგ სტანდარტს და ინტენსიურად აფართოებდა სამფლობელოს. რუსეთი გამოცხადდა პროგრესის ძირითად წყაროდ „ისტორიულად ჩამორჩენილი აზიისა და კავკასიისათვის“. ამ პირობებში გადამწყვეტი როლი დაეკისრა რუსეთის ისტორიას და კულტურას. რუსეთის (საბჭოთა კავშირის ხალხთა) ისტორია აუცილებელ სასწავლო საგნად იქცა ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაში. რუსეთის ისტორიის შეუქმნე უნდა განხილულიყო მცირე აზიის, ბალტიისპირეთისა თუ კავკასიის ხალხთა ისტორიის ცალკეული მოვლენები. შესაბამისად, ხელი ეწყობოდა კულტურულ უნიფიკაციას რუსიფიკაციის ნიშნით.

მეოცე საუკუნის ბოლოს ნათელი გახდა, რომ ზემოხსენებულმა გეგმამ, რომელიც რამდენიმე ეტაპად, ორი საუკუნის მანძილზე ხორციელდებოდა და საქართველოს ერთიან იმპერიულ სისტემაში სრულ ინკორპორაციას ისახავდა მიზნად, კრახი განიცადა.მე-20

161 ბუხრაშვილი პ., რუსული კოლონიალური ცნობიერება და ამიერკავკასიის ეთნოპოლიტიკური რეალობა, ინტერნეტ ვერსია <https://iberiana2.wordpress.com/caucasus/bukhrashvili/>

საუკუნეში მსოფლიოში გააქტიურებულმა გლობალურმა პროცესებმა ახალი კონცეპტუალური პარადიგმების გამოძებნის აუცილებლობა განაპირობა. ფაშისტური და პოსტფაშისტური, კომუნისტური და პოსტკომუნისტური კატაკლიზმები; ტრადიციული, მოდერნისტული და პოსტმოდერნისტული რეალიების დინამიკა; მასშტაბური კრიზისები უბიძგებდა პოლიტოლოგებს, სოციო-პოლიტიკურ სისტემებისათვის მოეფიქრებინათ იდეოლოგიური ბაზისი, რომელიც, ერთი მხრივ, კონკრეტული პოლიტიკური მიზნების შესრულებას შეუწყობდა ხელს, მეორე მხრივ კი, სასურველი სოციოკულტურული გარემოს ფორმირებას, კონფლიქტების მართვას და „დიდი“ თუ „მცირე“ ხალხების ეროვნულ მობილიზაციასა და კონცენტრაციას

უკანასკნელ ხანებში კიდევ ერთხელ შეიცვალა რუსული ტაქტიკა, ე.წ. ჰიბრიდული ომი აშკარა კონფრონტაციასთან ერთად (ქართული ტერიტორიების ოკუპაცია) ყველა მიმართულებით ტოტალურ შეტევასაც გულისხმობს. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანების ფსიქოლოგიური განწყობის შესწავლასა და მასზე ზემოქმედებას, რადგან პიროვნება მისი ხასიათით, ტემპერამენტით, ფიზიკური მონაცემებით, ფსიქიკური წყობით საბოლოოდ ერთად აღებული ამა თუ იმ ხალხის აზროვნების, შემოქმედების, პოტენციალური შესაძლებლობებს ასახავს და აქედან გამომდინარე მათი ქცევის პროგნოზირების საშუალებას იძლევა. ამ ტიპის აქტივობას, რა თქმა უნდა რუსეთი თავისი გეოსტრატეგიული გათვლების განსახორციელებლად ხელიდან არ გაუშვებს.¹⁶²

მოსკოვის ”ახალი” ნაციონალური პოლიტიკა, რუსული სახელმწიფოსა და საზოგადოების ნაციონალური (სახელმწიფოებრივი) ინტერესების უზრუნველყოფა საშინაო თუ საგარეო არენაზე,¹⁶³ ფაქტიურად, ცარიისტული პოლიტიკის ტრანსფორმირებული ვარიანტია. მეფის რუსეთის ნანგრევებზე აღმოცენებულმა საბჭოთა სახელმწიფომ და მისმა ძირითადმა სამართალმემკვიდრემ, რუსეთის

162 ყიფიანი პ., ეთნოლოგიური მეცნიერების მეთოდოლოგიისათვის, ქართული ეთნოლოგია I, თბილისი, 2005, გვ. 67.

163 Тишков В. Как обновить концепцию национальной политики? // Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов, N48, 2003.

ფედერაციამ, მემკვიდრეობით მიიღეს იმპერიის ხალხთა სრული ასიმილაციის ამოცანა. თუმცა, სიტუაციის დელიკატურობა იმაში მდგომარეობს, რომ საყოველთაოდ აფიშირებული ზოგადსაკაცობრიო პრინციპების ამკარა დარღვევების გარეშე უნდა მოხერხდეს ქართული სახელმწიფოს წარუმატებელ პროექტად ქცევა, რათა საკუთარ უსუსურობაში დარწმუნებულმა ქართველობამ თავად თქვას უარი პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე. კრემლის გათვლებით, პერსპექტივაში ეს უზრუნველყოფს, პირველ ხანებში, ქვეყნის რუსულ ორბიტაზე დარჩენას, მომავალში კი სრულ ასიმილაციას.

ამგვარი მიზნისათვის ყველაზე უპრიანად ჩაითვალა შიდაეთნიკური კონფლიქტების პროვოცირება და საქართველოში კომპაქტურად მცხოვრები ”უმცირესობების” გამოყენება კონფლიქტის გასაჩაღებლად. იგულისხმება, რომ ამ დაპირისპირებაში მართვაკონტროლს, მშვიდობისმყოფელი შუამავლის როლის მორგებით, თავად რუსეთი იკისრებდა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ახალ ეპოქას კომუნისტური იდეოლოგიის კრახისა და ლიბერალურ ღირებულებათა დამკვიდრების გამო, ფრენსის ფუკუიამამ ისტორიის დასასრული უწოდა¹⁶⁴. გაჩნდა პერსპექტივა, რომ დიდი სახელმწიფოების ინტერესთა პრიორიტეტულობა და შესაბამისად, სერიოზული კონფლიქტები წარსულს ჩაბარდებოდა. თუმცა გაირკვა, რომ კონფლიქტები არც ახალი მსოფლიოსთვის არ არის უცხო. მალე ჰიპოთეზა ერთპოლუსიანი მსოფლიოს არსებობის შესახებ ეჭვქვეშ დადგა. საბჭოთა კავშირის ადგილზე პრეტენზია განაცხადა რუსეთმა. გაჩნდა შესაბამისი გეოპოლიტიკური თეორიაც, რომელიც აპრიორულად იღებს ორპოლუსიანი მსოფლიოს არსებობას, სადაც დაპირისპირება გარდაუვალია. ზოგადი გეოპოლიტიკური სურათიდან გამომდინარე, ამ მოვლენებში კავკასიასაც გარკვეულ როლს ანიჭებენ. პოტენციურ კავკასიურ ომში ერთმანეთს უპირისპირდება ორი მეტოქე, ევრაზიული და ატლანტიკური პოლუსი.¹⁶⁵

ატლანტისტიების (ცენტრით ვაშინგტონი) მიერ გაცხადებული მიზანი – „ახალი წესრიგის” დამყარებაა. ამ ტერმინის უკან

164 Фукуяма Френсис, Конечистории? 1992.

165 Дугин А., (1999) Предисловие к грузинскому изданию “Основы геополитики” internet vesia:Sep. 09,1999,04:41.

ანალიტიკოსთა ნაწილი მსოფლიოზე ბატონობის შენობულ სურვილს ხედავს, რისთვისაც საჭირო გახდა „ძველი წესრიგის“ ტოტალურ ქაოსამდე მიყვანა, მისი საძირკვლის დანგრევა, შემაღგენელ ნაწილებად დაშლა, ატომიზირება და „ახალი წესრიგის“ მშენებლობისთვის საჭირო ნედლეულად ქცევა. ათვლის წერტილს „ახალი მსოფლიო წესრიგის“ ინციატივით წამოწყებული ძველ სამყაროსთან კონფლიქტი წარმოადგენს. ამ კონფლიქტის პოლუსებს აერთიანებს ორი გეოსტრატეგიული ღერძი: (1) ვაშინგტონი - ტოკიოს ღერძი, რომელიც ატლანტიკისა და წყნარი ოკეანეების საზღვაო სივრცეს აკავშირებს; (2) მოსკოვი-თეირანის ღერძი, რომელიც ევრაზიის სახმელეთო სივრცეს აერთიანებს. ამ ორი ღერძის გადაკვეთის წერტილია კავკასია.¹⁶⁶

ევრაზიული პარადიგმის ავტორი, ა. დუგინი, მიიჩნევს, რომ პოლუსების ირგვლივ სხვადასხვა ფაქტორების გავლენით გაერთიანებული ქვეყნები მომავალში ალიანსებს შექმნიან. ევრაზიულ ალიანსში იგი მოიაზრებს რუსეთის ირგვლივ შეკრებილ მეტ-ნაკლებად აქტიურ სახელმწიფოებს: ბელორუსს, სომხეთს, სერბეთს, უკრაინას, ტაჯიკეთს, ყირგიზეთს, ასევე ირანს, ინდოეთს, ჩინეთს და საბერძნეთსაც. ამ დაპირისპირებაში ჩაბმული აღმოჩნდა საქართველოც, რომელიც განსხვავებული რელიგიური სპეციფიკისა და შესაბამისი გეოპოლიტიკური ორიენტაციის მქონე ქვეყნების და ხალხების გარემოცვაში იმყოფება. დუგინის თანახმად, ამგვარ სიტუაციაში საქართველოსთვის, რომლისთვისაც მართლმადიდებლობა გეოპოლიტიკური იდენტურობის განმსაზღვრელ მნიშვნელოვან კულტურულ ფაქტორად რჩება, ევრაზიული ალიანსი ბუნებრივი მოკავშირეა, თუმცა ამ ეტაპზე ეს მხოლოდ ევრაზიული კონცეფციის მიმდევართა სურვილად რჩება.

თანამედროვე მსოფლიო პროცესებს საფუძვლად უძევს არაერთგვაროვანი მექანიზმები, გლობალური ინტეგრაციის და ლოკალური ავტონომიის (გლოკალიზაციის) ფაქტორები, ამიტომ დუგინისეული პარადიგმა სავარაუდო მოკავშირეების შესახებ, რეალობაში რთულად ინერგება და ზოგჯერ ამ სახელმწიფოებში სეპარატის-

166 Нухаев Х.-А., Чечния и Россия: одно ценностное пространство _ две общественные системы, Россия и Чечня Поиски выхода, Санкт-Петербург, 2003. с. 120.

ტული მოძრაობების წაქეზებასა და ღია საომარ მოქმედებებში გამოიხატება. სწორედ ასეთი ადგილია საქართველოს სეპარატისტული რეგიონები. აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ე.წ. „სახელმწიფოები” რუსულ ნაციონალურ პოლიტიკაში ახალ ფენომენს წარმოადგენს, რომელთა აღიარებითაც მოსკოვმა ერთგვარი რუბიკონი გადალახა და მსოფლიო სხვა რადიკალური ქმედებებისათვის შეამზადა. იმავდროულად, კრემლს ყურადღების მიღმა არც საქართველოს სხვა რეგიონები დარჩენია. სავიზო რეჟიმის ამოქმედების დროს დიფერენცირებული მიდგომა სასახლვრო რეგიონებისა და ქვეყნის დანარჩენი მოსახლეობის მიმართ, ეკონომიკური ემბარგო, პროსრუსულად განწყობილი პოლიტიკურად აქტიური ძალების დაფინანსება, საინფორმაციო საშუალებების გამოყენება იდეოლოგიური ზემოქმედებისათვის და ა.შ.

ბოლო საუკუნენახევრის განმავლობაში რუსეთის ჰეგემონობის არეალში ჩატარებული მასშტაბური იდეოლოგიური ექსპერიმენტები, რომელიც კომუნისტების კრახით დასრულდა, გარკვეულად აისახა რუსულ საზოგადოებრივ აზრზეც და მას აბსურდული ფორმა მისცა. მაგ. სიტყვა „ფაშიზმი” დღევანდელი რუსული გაგებით აღნიშნავს არა იდეოლოგიას, არამედ ორიენტაციას. ფაშისტებს ეძახიან იმ ადამიანებს, რომლებიც რუსი ნაციონალისტების გაგებით თანამედროვე რუსული ეროვნული პოლიტიკის წინააღმდეგნი არიან. როგორც ცნობილი რეჟისორი ა. ნეკრასოვი აღნიშნავს ფაშისტებს უწოდებენ პროდასავლელ ლიბერალებს, აწ გარდაცვლილი ბორის ნემცოვის ჩათვლით. სსრკს-ს დაშლის შემდეგ წარმოქმნილი იდეოლოგიური ვაკუუმი დასავლურ დემოკრატიულ ფასეულობებს უნდა შეეცხო, მაგრამ ამ ფასეულობების დისკრედიტაცია რუსულ საზოგადოებაში მოახდინა გასული საუკუნის 90-იან წლებში განხორციელებული პრივატიზაციის შემდეგ წარმოქმნილმა ეკონომიკურმა ოლიგარქიამ. მართალია, მზარდი ეკონომიკური აქტივობის ფონზე, ერთხანს ამ სიცარიელეს მომხმარებლური იდეოლოგია ავსებდა, მაგრამ 2008 წლის ძვრების შემდეგ მკაფიოდ გამოიკვეთა ახალი ნაციონალური იდეოლოგია. იგი ნაციონალურ მობილიზაციას უცხოეთიდან მომდინარე საფრთხეების აფიშირებით ცდილობს, თუმცა საფუძველში დიდებული

წარსულის ნოსტალგიის, ოლიგარქებისადმი პრეტენზიის, წვრილ-ბურჟუაზიული მატერიალიზმის და ქსენოფობიის ნახავი უძევს.¹⁶⁷

რუსული ინტელექტუალური ელიტა ორმაგი სტანდარტებით უდგება ე.წ. ეთნიკური ჯგუფების უფლებებს რუსეთსა და დასავლურ სამყაროსთან დაახლოების მსურველ მეზობელ ქვეყნებში. მაგ. ვ. ტიშკოვის აზრით, რუსეთის რეგიონებში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები კონვენციის სუბიექტები ვერ იქნებიან. ისინი სტატისტიკური უმცირესობები არიან, მაგრამ ადგილებზე უმრავლესობას წარმოადგენენ, აქვთ მმართველობის ორგანოები. არსებულ სიტუაციაში დაცვას საჭიროებენ ასეთ ადგილებში ფაქტობრივ უმცირესობაში მყოფი რუსები.¹⁶⁸ სრულიად განსხვავებული დამოკიდებულებაა რუსულ საზოგადოებაში უკრაინასა და საქართველოს ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომში და ყირიმსა და აღმოსავლეთ უკრაინაში განვითარებულ მოვლენებში, რუსეთის მოსახლეობის უმრავლესობა მხარს უჭერს საკუთარ ხელმძღვანელობას. როგორც ა. ნეკრასოვი წერს, სადაც არ უნდა იმყოფებოდეთ რუსეთში, თქვენ ნახავთ უსაზღვრო ეროვნულ სიამაყეს. დასავლეთისაგან გატარებული ეკონომიური სანქციების მიერ მიყენებული ზარალის მიუხედავად, რუსები მხარს უჭერენ კრემლს¹⁶⁹.

ცნობილია, რომ ნაციონალისტური იდეოლოგიები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ როგორც კონფლიქტისა და დაპირისპირების ინსპირირებაში, ასევე მათ დარეგულირებაში.¹⁷⁰ რუსული პოლიტიკა ამის ტიპურ ნიმუშად გვევლინება. ქვეყნის შიგნით რუსული ნაციონალური კონცეფციის ძირითად მიზანს წარმოადგენს სხვადასხვა ეთნიკური იდენტობის მქონე მოქალაქეთა საერთო რუსულ სახელმწიფოში ინტეგრაცია. ძირითადი აქცენტი ამ დროს კეთდება არა ამ ადამიანთა ეთნოკულტურული თავისებურებების შე-

167 Некрасов А., 2015, Russia looks to its history in search for a new ideology, ინტერნეტვერსია <http://inosmi.ru/russia/20150330/227196328.html>

168 Тишков В. Что есть "национальные меньшинства"? (Меняющийся мир и меняющиеся рамки конвенции) // Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов, N46, 2002

169 Некрасов А., 2015, Russia looks to its history in search for a new ideology ინტერნეტ ვერსია <http://inosmi.ru/russia/20150330/227196328.html>

170 სმითი ენტონი დ., ნაციონალიზმი თეორია, იდეოლოგია, ისტორია, თბილისი, 2004 გვ.22.

ნარჩუნებაზე, არამედ მათ სრულ ასიმილაციაზე. მიაჩნიათ, რომ ეს სტრატეგია თავად არარუსი მოქალაქეების ინტერესებში შედის, რომელთაც სურთ, რომ მათმა შვილებმა რუსულად უაქცენტოდ ისაუბრონ, უშეცდომოდ წერონ თხზულებები და კარგი განათლება მიიღონ. ობიექტურად კი, ამგვარი „ინტეგრაციის“ ხელისშემშლელი უამრავი ფაქტორი არსებობს; ცალკეული ეთნიკური ერთეულების მისწრაფებამ თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის, შეიძლება უკიდურესი ფორმებიც მიიღოს (შეიარაღებული გამოსვლები, რელიგიური დაპირისპირებები და ა.შ.).

რუსეთი რჩება ქვეყნად, სადაც ძალზე ინტენსიურია შრომითი მიგრაცია. შესაბამისად, საკმაოდ მაღალია ეთნიკურ დიასპორათა აქტივობის ხარისხი, რაც ისტორიულ სამშობლოსთან ეთნიკური და რელიგიური კავშირების შენარჩუნებისაკენ სწრაფვაშიც გამოიხატება. ყოველივე ეს, შეუსაბამობაში მოდის რუსეთის ნაციონალური პოლიტიკის მიზნებთან. „ქვეყნის დიასპორიზაცია უნდა შეჩერდეს. სახელმწიფოს მოქალაქეები არ შეიძლება დიასპორად ითვლებოდნენ, სხვაგვარად დიასპორას უნდა მიეწეროს სახელმწიფოს მოსახლეობის თითქმის ნახევარი“ – წერს ვ. ტიშკოვი.¹⁷¹

საგარეო პოლიტიკა კი პირიქით, ცალკეული პოსტსაბჭოური სახელმწიფოების რეგიონებში სეპარატისტული მოძრაობების აქტიურ მხარდაჭერასა და კონფლიქტის ინსპირირებაში გამოიხატება. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ა. ლუგინმა ღიად განაცხადა, რომ რუსეთი არ აპირებს ყველა სეპარატისტული რეგიონის აღიარებას, არამედ მხარს დაუჭერს მხოლოდ მათ, რომელთაც გეოპოლიტიკურ ასპექტში საკუთარ მოკავშირედ და აშშ-ს მოწინააღმდეგედ მიიჩნევს. იმავდროულად, პოლიტოლოგმა გააკეთა ძალზე რეალისტური პროგნოზი, როგორი სცენარით განვითარდებოდა მოვლენები პოსტსაბჭოურ ქვეყნებში (მაგ უკრაინაში) ნატოსთან და აშშ-სთან დაახლოების შემთხვევაში.¹⁷²

171 Тишков В. Как обновить концепцию национальной политики? //Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов, N48, 2003.

172 Дугин А., (2008) Российский националист выступает за евразийский альянс против США ("LosAngelesTimes", США) [internetvesiahttp://inosmi.ru/world/20080904/243792.html](http://inosmi.ru/world/20080904/243792.html)

Дугин А., (1999) Предисловиекгрузинскомуизданию “Основгеополитики” internet vesia:Sep. 09,1999,04:41.

საქართველოსთვის, თავის მხრივ, ევროატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრირება რუსული ჰეგემონიისგან თავის დაღწევის, მისი ინტერესების დაბალანსების და აღმოსავლეთიდან მომდინარე საფრთხეებისაგან თავდაცვის ალტერნატივას წარმოადგენს, რასაც ხელს უწყობს „ცივილიზაციური“ და პოლიტიკური ფაქტორები.¹⁷³

სეპარატისტულ რეგიონებს ორივე მხარის სტარტეგიული მიზნების მიღწევაში გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. თუმცა, მოქმედების თავისუფლების თვალსაზრისით, საქართველო ბევრად შეზღუდულია, რადგან უკვე გასული საუკუნის 90-იან წლებში რუსეთმა შეძლო ამ რეგიონების ფაქტიური მოწყვეტა საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრციდან, რაც 2008 წლის ომის შემდეგ ღია ოკუპაციით და ანექსიით დაასრულა. მოსკოვმა ვითარების შელამაზების მიზნით, აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა, ხოლო საკუთარი ქმედება აქ მცხოვრები აფხაზი და ოსი ხალხის დახმარების აქტად მონათლა. შექმნილი ვითარება თავად რუსული ინტერესებისათვის იქცა დილემად, გაჩნდა უამრავი გადაუჭრელი წინააღმდეგობა, მათ შორის:

რუსეთი ე.წ. მცირე ხალხების თვითგამორკვევის უფლებისათვის იბრძვის საქართველოში მაშინ, როდესაც საკუთარ საზღვრებში დაუნდობლად ახშობს ამგვარ გამოვლინებებს;

ერთ შემთხვევაში (საქართველოში, უკრაინაში, მოლდოვაში) მხარს უჭერს სეპარატიზმს, ხოლო სხვა შემთხვევაში (მაგ. ყაზახეთში, სომხეთში და ა.შ) აღიარებს სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას. ეს, რა თქმა უნდა, უნდობლობას იწვევს მის მოკავშირეებში;

ე.წ. დამოუკიდებელ, თუნდაც მარიონეტული სახელმწიფო ინსტიტუტების ფუნქციონირებისათვის არ არსებობს ბაზა (ეკონომიკური, პოლიტიკური, იდეოლოგიური);

ახალი სტატუს-ქვოს გავლენა გრძელვადიან პერსპექტივაზე არ არის გათვლილი და ზუსტად არავინ იცის, როგორ შეიძლება ეს ყოველივე აისახოს, თუნდაც, რუსეთის საშინაო ვითარებაზე.

იმავდროულად, გაჩნდა შექმნილი სიტუაციის გამართლებისათ-

173 მაისია ვ., შავი ზღვის აუზის გეოსტრატეგიული ბალანსის პოლიტიკური ასპექტები, პარიზი, 2003, გვ. 188-189.

ვის არგუმენტების მოძიების საჭიროება. პირველ რიგში, უნდა დასაბუთებულიყო, რომ აფხაზური და სამხრეთ ოსური სახელმწიფოების შექმნისათვის არსებობდა ისტორიული და სოციალ-კულტურული ბაზისი, რადგან ნაციასახელმწიფოს ფორმირება გარკვეული წინაპირობების გარეშე წარმოუდგენელია. ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ნაციებსა და ეთნიკურ ერთობებს (ზოგი მკვლევარ მაგ. ე. სმითი ამ ტიპის ერთობების აღსანიშნავად იყენებს ტერმინს – ეთნიე). შორის განსხვავება, ერთი შეხედვით, არც თუ ისე მკაფიოა. ე. სმითი ნაციას განსაზღვრავს, როგორც ადამიანთა ერთობას, რომელსაც აქვს თვითდასახელება, უჭირავს სამშობლო-ტერიტორია, გააჩნია საერთო მითები და საზიარო ისტორია, ასევე, საჯარო კულტურა, ერთიანი ეკონომიკა და ყველა წევრისათვის საერთო უფლება-მოვალეობანი. ხოლო „ეთნიეს“ უწოდებს ადამიანთა თვითდასახელების მქონე ერთობას, რომელიც დაკავშირებულია სამშობლო მიწასთან, აქვს საერთო მითები წინაპართა შესახებ, საზიარო მანსოვრობა, კულტურის ერთი ან მეტი საზიარო ელემენტი და გარკვეული სახის სოლიდარობა ელიტის შიგნით მანც.¹⁷⁴ ამ ფორმულირებიდან აშკარაა, რაოდენ მნიშვნელოვანია ოფიციალური ისტორიული მეცნიერების და პროფესიული კულტურის როლი ნაციის ფორმირების პროცესში.

დადგენილია, რომ კულტურათაშორის ინტერაქციის მართვის საშუალებით შესაძლებელია, შეიცვალოს ინტერკულტურული სენსიტიურობა, ანუ ინდივიდის უნარი, მიიღოს განსხვავებული ენისა და კულტურის მქონე ადამიანების მსოფლხედვა, გაითავისოს ის და შეძლოს მათთან ეფექტური კომუნიკაცია¹⁷⁵, რაც საშუალებას იძლევა, ხელოვნურად მოხდეს ჯგუფის ერთი ნაციონალური კულტურისაგან დისტანცირება და სხვასთან დაახლოება ან პირიქით დაშორება.. ამგვარ მექანიზმებს საკმაოდ ეფექტურად იყენებდა რუსეთი ჯერ კიდევ ცარიზმის ეპოქაში, რასაც კარგად გრძნობდა მაშინდელი ქართველობა. „ოსებს უქმნიან ლიტერატურას და მფარველობას უწევენ მათ 60 წლის განმავლობაში, რომ ოლსტერი მოგვიშადონ“ – წერდა ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართუ-

174 სმითი ენტონი დ., ნაციონალიზმი თურია, იდეოლოგია, ისტორია, თბილისი, 2004, გვ. 36.

175 წერეთელი მ., ქართველ, სომეხ და აზერბაიჯანულ სტუდენტთა ინტერკულტურული სენსიტიურობა საქართველოში, თბილისი, 2015, გვ. 8.

ლების ჟურნალის „კლდის“ რედაქტორი ირ. გაბაშვილი.¹⁷⁶ უნდა ითქვას, რომ კრემლი დღესაც ფართოდ იყენებს სხვადასხვა დარგის მეცნიერთა გამოკვლევებსთავისი გეოსტრატეგიული გათვლების განსახორციელებლად.¹⁷⁷

საბჭოთა კავშირის დაშლის პირველი წლებიდანვე, გეოსტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარე, მოსკოვი ცდილობდა სახელმწიფო საზღვარი საქართველოსთან კავკასიის წყალგამყოფი ქედის გასწვრივ დაეფიქსირებინა. 2008 წლის ომის შემდეგ, მარიონეტული აფხაზური და ოსური სახელმწიფოების საშუალებით, პლაცდარში წყალგამყოფის სამხრეთითაც გადმოიტანა.¹⁷⁸ კრემლი აპირებს კიდევ უფრო შეზღუდოს ქართველთა ისტორიული სამკვიდრო და რაც შეიძლება სამხრეთით გადმოსწიოს საზღვარი. რისი გაკეთებაც პირველ რიგში ფავორიტად მიჩნეული ოსების ტერიტორიის გაფართოების ხარჯზე შეიძლება მოახდინოს. ამგვარი ინტერესის სფეროში მოხვდა ყაზბეგის რეგიონიც. თერგის ზემო წელში ოსური ეთნოსის მრავალსაუკუნოვანი მკვიდრობის და ეთნიკური ჰეგემონობის დამტკიცება ამ ტერიტორიაზე ე.წ. სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფოს პრეტენზიების ლეგიტიმაციის საუკეთესო საშუალება იქნებოდა.

საქართველოში XX საუკუნის ბოლოს შექმნილი სიტუაცია (ეკონომიკური კრიზისი, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე სამხედრო შეტაკებები, მწვავე კრიმინოგენული ვითარება, ქვეყნიდან გასული ასობით ათასი ადამიანი), ნაყოფიერ ნიადაგს ქმნიდა ქვეყნის დეზინტეგრაციის პროცესის ხელშეწყობისათვის. განსაკუთრებით მძიმე სიტუაცია იყო კონფლიქტის ზონებსა და მის მოსაზღვრე რეგიონებში. მრავალი ათასი ადამიანი იქცა ლტოლვილად; კონფლიქტში უშუალო მონაწილე ჯგუფების წარმომადგენლები (რუსები, ოსები აფხაზები) მასობრივად ტოვებდნენ

176 საითიძე გ., ქართული პოლიტიკური აზრი და რუსეთის სახელმწიფო სათათბირო (1905-1917) თბილისი, 2005, გვ. 275.

177 ყიფიანი პ., ეთნოლოგიური მეცნიერების მეთოდოლოგიისათვის, ქართული ეთნოლოგია I, თბილისი, 2005, გვ. 67.

178 არეშიძე მ., საქართველო რუსეთის საზღვარი – არსებული საფრთხეები და გამოწვევები, ომის შემდგომი გამოწვევები და პერსპექტივები, ინტერნეტ ვერსია <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1---0-10-0---0---0prompt-10-TI-4---Doc---0-11--10-ka-50---20-home>

საქართველოს. ისინი მიდიოდნენ არა მარტო უშუალოდ კონფლიქტის ზონებიდან, არამედ სხვა რეგიონებიდანაც. მეტად რთული ვითარება შეიქმნა ყაზბეგის რაიონში, აქაური ოსური სოფლებიდან მოსახლეობა მხოლოდ რამდენიმეში დარჩა.

ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში არსებული ეთნოდემოგრაფიული სიტუაცია მჭიდროდ უკავშირდება მის სასაზღვრო მდებარეობას. ამგვარ რაიონებში "ეთნიკური უმცირესობა", ყოველთვის ითვლება პოტენციური კონფლიქტის (ირიდენტული ან სეპარატისტული) რისკის მქონედ.¹⁷⁹ ექსტრაორდინალური (კონფლიქტური) სიტუაცია განაპირობებს ერთის მხრივ ამ ჯგუფების მაღალ მობილურობას და კონსოლიდაციას, მეორე მხრივ მათ მიმართ განსხვავებულ დამოკიდებულებას როგორც ოფიციალური ხელისუფლების, ისე ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან. ასეთი ჯგუფები ხშირად იქცევიან პოლიტიკური პროცესების ინდიკატორებად. ცალკეული ძალები მათი გამოყენებით ცდილობენ საკუთარი მიზნების მიღწევას. მატერიალური რესურსებით (სამხედრო ძალა, იარაღი, ფინანსები) მომარაგების გარდა ანტიქართულ ძალები იდეოლოგიურ ფრონტზეც აქტიურობენ. ქვეყნის მარგინალიზაციისათვის თეორიული წანამძღვრების შესაქმნელ ქმედით იარაღად იქცა ისტორიოგრაფია. ფსევდოისტორიული ნაშრომები ემსახურება ერთის მხრივ საქართველოს ტერიტორიაზე ახალგამომცხვარი "დამოუკიდებელი სახელმწიფოებისათვის" ისტორიული საფუძვლების შექმნას, მათი ტერიტორიის გაფართოებას და ანტიქართული ელემენტების კონსოლიდაციას, მეორე მხრივ კი ქართული საზოგადოების დაქსაქსულობას და პერმანენტული დამაბულობის შენარჩუნებას. ეს თეორიები წარმოადგენს არა ისტორიული რეალობის კონსტრუირების, არამედ თანამედროვე ვითარებაზე ზემოქმედების, კონფლიქტის ტერიტორიის გაფართოების, ან ახალი კერის წარმოქმნის საშუალებას. თეორიული ბაზისის შექმნის შემდეგ, ახალი იდეები მასმედიის საშუალებით ვრცელდება ხალხში.

179 Горовиц Д., Ирредентизм, сепаратизм и самоопределение, в сборн. Национальная политика в Российской Федерации, М, 1993, с.145-146.

§2. ისტორიული რეალობის ფალსიფიკაცია, როგორც მოსახლეობაზე ზემოქმედების იარაღი

ეთნოსთამორის ურთიერთობაზე ისტორიული ლიტერატურის გავლენა ლოგიკურად აჩენს ცდუნებას “პატრიოტული” საფანელით გაღვივდეს ეთნოცენტრისტული მისწრაფებანი. მეცნიერები ობიექტურადაც განიცდიან საზოგადოების ღია თუ ფარულ გავლენას, რაც ბუნებრივად აისახება მათ შემოქმედებაზე. ეს კარგად იყო ცნობილი საბჭოთა ხელისუფლებისათვის, რომელიც პროცესების სასურველი მიმართულებით მართვის მიზნით საკმაოდ ეფექტურ კონტროლის ახორციელებდა ისტორიული ხასიათის ლიტერატურაზე. ოფიციალური ცენზურის გარდა ხელნაწერი გამოქვეყნებამდე გადიოდა სამეცნიერო განხილვას, ხოლო ავტორი მუდმივად განიცდიდა კოლეგების ზეწოლას და თვითცენზურას.¹⁸⁰

კომინისტური სისტემის მოშლის შემდეგ მეცნიერებას საშუალება მიეცა ხსენებული კონტროლისაგან განთავისუფლებულიყო, მაგრამ გაჩნდა საშიშროება რომ სრული უკონტროლობის პირობებში გახშირდებოდა არაპროფესიონალ პოპულისტთა პუბლიკაციები, ხოლო პატრიოტული და კონიუნქტურული ტენდენციების ზეგავლენით აკადემიური წრეები ვერ შეძლებდნენ ტენდენციური მიდგომებისგან თავის არიდებას, რაც კიდევ უფრო დაძაბავდა სიტუაციას. უფრო მეტიც, ღია კონფრონტაციის პირობებში არსებობს რისკი რომ რომელიმე მხარის დაკვეთით მოხდეს ისტორიული ფაქტების ფაბრიკაცია-გაყალბება. თანამედროვე ოსურ-ქართული ურთიერთობის კველვის დროს ამას ემატება ობიექტურად არსებული ინფორმაციის ნაკლებობა და ჩამოყალიბებული სტერეოტიპები მეორე მხარის მიზნების შესახებ.

უკანასკნელ ხანებში გამოქვეყნებული სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით ოსური მხარის წარმოდგენა ქართულ-ოსური პერსპექტივის შესახებ ასეთია: საქართველოს ხელისუფლება მოსახლობას თავს ახვევს დესპოტურ თავადურ იდეოლოგიას, ხოლო ხელმძღვანელ ელიტას ღირებულებით ორიენტაციას ნატოზე (დასავლეთ ევროპა, აშშ) და დღევანდელი მთავრობისადმი სამ-

180 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 20.

ხედრო მხარდაჭერაზე. სამხრეთ ოსეთს სრულიად განსხვავებული ღირებულებითი ორიენტაცია აქვს, ესაა ორიენტაცია ოსი ხალხის გაერთიანებაზე, რუსეთზე, მასთან დაკავშირებულ მოდერნიზაციაზე და მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესში ჩართვაზე.¹⁸¹ განსხვავებულია ქართული მხარის წარმოდგენა ამ საკითხებზე. ევროატლანტიკური არჩევანი უკავშირდება პირველ რიგში დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრებას და ადამიანის უფლებების განტყვევებას. ეროვნული პოლიტიკის არსი კი ასეთია: ქართული საზოგადოების კონსოლიდაცია და განსხვავებული ჯგუფების ერთიან სახელმწიფო ორგანიზმში ინტეგრაცია. მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა ამ მიმართულებით, როდესაც ხელისუფლებამ ქვეყნის განვითარების სტრატეგიულ ხაზად აღიარა არა ეთნიკური, არამედ სამოქალაქო იდენტიფიკაცია. ასეთი მიდგომით "ქართველია" ყველა საქართველოს მოქალაქე, მიუხედავად მისი წარმომავლობისა. ავტოქთონობა – არავტოქთონობა და ტრადიციული კულტურული მსგავსება – განსხვავებები გვევლინება მხოლოდ ისეთი ფუნქციების მატარებლად, როგორცაა – შემეცნებითი (აღრმავებს ცოდნას წარსულის შესახებ), დიდაქტიკური (ასწავლის დადებითი და უარყოფითი მაგალითების საშუალებით), ეთნოკულტურული (აძლიერებს ადამიანის მენტალურ კავშირს წინაპრებსა და ტრადიციულ კულტურასთან) და მსოფლალქმითი (თითოეული ადამიანის, ჯგუფის და საერთოდ კაცობრიობის თვითშემეცნებისათვის იძლევა საზრდოს).¹⁸²

ისტორიული ხასიათის არგუმენტების მოხმობა, ზემოთქმულის მიუხედავად ძალზე გავრცელებულია, როგორც პოლიტიკური ქმედებების ასახსნელად, ისე ცალკეული გადაწყვეტილებების გასამართლებლად. 2012 წელს, როდესაც რუსულ-ოსურმა ხელისუფლებამ ცხინვალის მიმდებარე ქართული სოფლების ნგრევა დაიწყო, ოსურ პრესაში გამოქვეყნდა პუბლიკაცია, რომ ლიახვის ხეობაში ქართუ-

181 Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. [интернет-ресурса, http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057](http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057); Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006.

182 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с.12.

ლი სოფლები საერთოდ არ ყოფილა.¹⁸³

ამგვარ ვითარებაში ჩნდება საშიშროება ურთიერთობა გამწვავდეს ყაზბეგის რაიონში მცხოვრებ ქართველებსა და აქედან წასულ ოსებს შორის. არის ჩრდილოეთ ოსეთში მცხოვრები ქართველებისა და ოსების დაპირისპირების საფრთხეც. მდგომარეობას ართულებს ის, რომ, როგორც ოსებში, ისე ქართულ მოსახლეობაში არსებული ეთნოცენტრისტული განწყობა, უკავშირდება შეხედულებას, რომ ტერიტორიის პოლიტიკური კუთვნილების განმსაზღვრელი ძირითადი პრინციპი ისტორიული კუთვნილებაა.

ეთნიკური და განსაკუთრებით ოსური პრობლემატიკისადმი მიძღვნილი ქართული ნაშრომები ძირითადად ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ხასიათისაა, ნაკლებადაა წამოჭრილი კულტუროლოგიური და კონფლიქტოლოგიური პრობლემები, შეზღუდულია ამ ნაშრომების გავრცელება და მათი უცხო ენებზე თარგმნა. მართალია ქართველი ავტორები გარკვეულ სიასტორიო ტრადიციებს ეყრდნობიან და მოვლენათა ანალიზს ისტორიული წყაროებისა და ლოგიკური არგუმენტების მეშვეობით ცდილობენ, მაგრამ გვხვდება ეთნოცენტრისტული მიდგომები და ცალკეული უზუსტობებიც. რუსულენოვანი (ოსი და რუსი) ავტორების ერთი ნაწილი ცდილობს მეცნიერული ეთიკის დაცვას, თუმცა ხშირად კონიუნქტურის მსხვერპლი ხდება. უფრო ხშირია პუბლიკაციები, სადაც ნათლად იკვეთება რუსული პოლიტიკისათვის სასურველი ახალი რეალობის შექმნის მექანიზმები. ამის მაგალითია, ინტერნეტში გავრცელებული მოსკოვის „სტრატეგიული კონიუნქტურის ცენტრის“ ერთერთი ხელმძღვანელის მიხაილ ჩერნოვის მოსაზრება, რომ ცენტრალურ საქართველოში ოსური პოლიტიკური ერთეულის გაფართოების გზით (იგულისხმება ყაზბეგის რაიონის და თრიალეთის ე.წ. სამხრეთ ოსეთთან მიერთება) უახლოს მომავალში რუსეთ–სომხეთს უშუალო საზღვარი ექნებათ.¹⁸⁴ ამ ტიპის თეორიები ამავე დროს, ქართული საზოგადოების ეთნიკური დეზინტეგრაციის მიზანსაც ისახავენ.

183 Коцгы Х., 2012, Юго-Осетинская газета «Республика», Грузинских сёл в Лиахвском ущелье нет и никогда не было, ინტერნეტვერსია, <http://cominf.org/node/1166494486>

184 <http://www.voskanapat.info/?p=5051>.

ქართულ-ოსური/რუსული კონფლიქტი მრავალშრიანი მოვლენაა. ამ კონფლიქტის ინსპირირებაში პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ ეთნოკულტურული ასპექტების გვერდით, ზეგავლენა აქვს თითოეული მხარის პრეტენზიას, დაიბრუნოს მისთვის ისტორიულად მინიჭებული ადგილი. ამრიგად, მეცნიერთა ნაწილს საშუალება ეძლევა კონიუნქტურის შესატყვისი გეოპოლიტიკური დაკვეთა შეასრულოს და ამა თუ იმ ხალხის ისტორიული როლის გაზვიადებით ზემოქმედება მოახდინოს ეთნოცენტრისტულ განწყობებზე.

კომუნისტურ პერიოდში უცხოურ სამეცნიერო წრეებში გავრცელებული იყო მიდგომა, რომ საბჭოთა საზოგადოებრივი მოდელის ძირითადი არსი მდგომარეობდა რუსულისა და არარუსულის დაპირისპირებაში. ცენტრის ძირითადი ძალისხმევა მიმართული იყო რუსიფიკაციის განხორციელებისაკენ, რასაც პერიფერია თავგამოდებით ეწინააღმდეგებოდა ადგილობრივი ენისა და ეთნიკური კულტურის განვითარების გზით¹⁸⁵: სინამდვილეში, პერიფერიებში ყოველთვის არსებობდა რუსიფიკაციის მომხრე ძალა, როგორც ნაციონალურ ინტელიგენციაში, ისე იმ ეთნიკურ ერთობებში, რომელსაც საბჭოთა სახელმწიფო პოლიტიკურ მოწყობაში უფრო დაბალი იერაქია (ავტონომიური რესპუბლიკა, ავტონომიური ოლქი) ეკავა. ამ უკანასკნელთ, ცენტრი საკუთარი მიზნების განხორციელებაში ბუნებრივ მოკავშირედ მოიაზრებდა და მათთან რუსიფიკატორული პოლიტიკის გატარებაც უფრო უადვილდებოდა. ამ გზაზე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ე.წ. მცირე ხალხებისათვის (მაგ. აფხაზებისა და ოსებისათვის) არსით რუსული და ფორმით „ნაციონალური“ სახელმწიფოებრივი, კულტურული და სხვა სახის ატრიბუტების მიცემას. იქმნებოდა ილუზია, რომ საკავშირო ცენტრი რესპუბლიკურზე მეტად ცდილობდა ეთნიკურ ავტონომიებში ადგილობრივი პოლიტიკური და კულტურული ინსტიტუტების განვითარებას. თუმცა, საბჭოთა რესპუბლიკებისაგან განსხვავებით, ავტონომიურ რესპუბლიკებსა და ავტონომიურ ოლქებში საქმეთა წარმოება და უმაღლესი განათლების სისტემა ძირითადად რუსული იყო.

185 Шнирелман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 10.

ეთნიკურობის განსაზღვრისას შეიძლება გამოვიყენოთ ტრადიციული (პრიმორდიალური), ან ინოვაციური კონსტრუქციული მიდგომა. პრიმორდიალური მიდგომის თანახმად, ეთნიკურობა ავტომატურად აღმოცენდება ისეთი ობიექტური მახასიათებლების საფუძველზე როგორცაა: ენა, გარეგნული ფიზიკური ნიშნები, რელიგია, ტრადიციული და ყოფითი კულტურის თავისებურებანი. კონსტრუქციული მიდგომით კი აქცენტი კეთდება ადამიანების მიერ არსებული რეალობის აქტიურ შემოქმედებით ინტერპრეტაციაზე. ამ თვალსაზრისით, ობიექტური მახასიათებლები წარმოადგენენ მხოლოდ ინტერპრეტაციის ნედლეულს. ერთი და იგივე ობიექტურ საფუძველს ადამიანებმა შეიძლება სხვადასხვა მნიშვნელობა მიანიჭონ, მიმდინარე ინტერესების და კონკრეტული სიტუაციის მიხედვით, აქცენტი ხან ენაზე გააკეთონ, ხან რელიგიაზე, ხან კი კულტურულ თავისებურებებზე.¹⁸⁶ ამ მიდგომით ეთნიკურობის განსაზღვრაში კულტურის კომპონენტების როლი განსხვავებულად წარმოჩინდა. ეს უმნიშვნელოვანესი ნიშანი განიხილება, არა როგორც პირველადი ან განმსაზღვრელი, არამედ როგორც ეთნიკური ორგანიზაციის შედეგი.¹⁸⁷

არსებობს მოსაზრება, რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეთნიკური თვითშემეცნების ანუ თვითიდენტიფიკაციის საკითხებს ენიჭება. რაც უფრო მაღალია კონსოლიდაციის ხარისხი, უფრო მეტია ეთნიკური თვითშემეცნება. იგი მნიშვნელოვან განმსაზღვრელს წარმოადგენს. განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ ეთნიკური კუთვნილების გამოხატვა შეზღუდული არ არის.¹⁸⁸ როგორც ზემოთ აღინიშნა, ისტორიული მეცნიერება დიდ როლს თამაშობს ეთნიკური თვითშემეცნების ჩამოყალიბებაზე. ღია კონფლიქტების დროს კი ეთნიკური კონსოლიდაციის მიზნით ხშირად იყენებენ ცალკეული ისტორიული ფაქტების ჰიპერბოლიზაციას, ზოგჯერ კი გაყალბებასაც არ ერიდებიან. ხანდახან პოლიტიკური მოღვაწე-

186 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с. 11-12.

187 Барт Ф, 2006, Введение, Этнические группы и социальные границы, под редакцией Фредерика Барта, Новое издательство, 2006, с.13.

188 Джуссов Р. И.К вопросу национальной идентификации осетин (к итогам Всероссийской переписи населения 2002), www.etnonet.ru 2004-12-10.

ებიც უბიძგებენ ისტორიკოსებს ფსევდომეცნიერული არგუმენტების ფაბრიკაციით ემსახურონ არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციას. ამ ბოლო ხანებში რუსულ ენაზე გამოქვეყნებული ისტორიული ხასიათის ნაშრომთა ერთი ნაწილი კავკასიოლოგიაში ასწლეულობით გაბატონებულ დებულებათა ახლებულად ინტერპრეტაციის მცდელობას წარმოადგენს. ეს დებულებები ხშირად ოდიოზური პოლიტიკური ქმედების არგუმენტაციისათვის გამოიყენება. ამგვარ ხერხს ხშირად მიმართავს რუსეთის პრეზიდენტი.

2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ ამერიკული ტელეკომპანია CNN – ისათვის მიცემულ ინტერვიუში ვ. პუტინმა მკაფიოდ ჩამოაყალიბა ფსევდოისტორიული ჰიპოთეზა, რომლითაც საქართველოში რუსული აგრესია ისტორიული სამართლიანობის აღდგენად წარმოაჩინა. ამ შემთხვევაში, იგი იმ ტიპის ფალსიფიცირებულ ნარატივს ეყრდნობა, რომელის დადასტურებაც ისტორიული წყაროებით შეუძლებელია. 1. კავკასიური სახელმწიფო წარმონაქმნები, სხვადასხვა დროს, თავისი ნებით შევიდნენ რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში. პირველი – 1745-1747 წლებში რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა ოსეთი. მაშინ ეს იყო ერთიანი სახელმწიფო ჩრდილოეთ და სამხრეთ ოსეთი. 2. მე-19 საუკუნის შუა ხანებში მიიღეს გადაწყვეტილება სამხრეთ ოსეთი თბილისის გუბერნიისათვის გადაეცათ, თუმცა ერთიან სახელმწიფოში ამას მნიშვნელობა არც ჰქონდა. 3. პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, როდესაც რუსეთის იმპერია დაიშალა, საქართველომ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, ოსეთმა კი რუსეთის შემადგენლობაში დარჩენა ისურვა, 1918 წელს ამის გამო საქართველომ იქ ჩაატარა ძალიან სასტიკი სადამსჯელო ოპერაცია, რაც 1921 წელს კიდევ ერთხელ გაიმეორა. 4. როდესაც საბჭოთა კავშირი ჩამოყალიბდა სტალინმა ეს ტერიტორია საბოლოოდ დაუქვემდებარა საქართველოს; ცნობილია, რომ იგი ქართველი იყო. ამრიგად, ვინც ამტკიცებს, რომ ეს ტერიტორია საქართველოს მიეკუთვნებოდა – სტალინისტია, სტალინის გადაწყვეტილებას იცავს.¹⁸⁹ ისტორიული წყაროების მოშველიება

189 Путин В. Интервью Председателя Правительства Российской Федерации В.В.Путина американской телекомпании "Си-Эн-Эн" Сочи, 28 августа 2008 г.,

არაა საჭირო პუტინისეული დებულებების აბსურდულობის დასამტკიცებლად, ამისათვის მათში არსებული წინააღმდეგობებიც საკმარია¹⁹⁰. ზემოხსენებული თეზისები ოს და რუს ისტორიკოსთა იმ ნაშრომებს ემყარება, რომელთა მიზანსაც წარმოადგენს ოსი ხალხის ეთნიკური თვითშეგნების ამაღლება და კონსოლიდაცია ისტორიული ინსინუაციების საშუალებით მოახერხოს.

არსებობს ისტორიული სინამდვილის დამახინჯების სხვა გზებიც: ისტორიკოსს შეუძლია გვერდი აუაროს უხერხულ ფაქტებს ან გაკვრით შეჩერდეს მათზე, დიდი როლი მიანიჭოს მეორეხარისხოვან ცნობებს, უფრო მნიშვნელოვანს კი ყურადღებაც არ მიაქციოს, გამოიყენოს არაერთმნიშვნელოვანი ტერმინები, რაც მოვლენათა აღქმას გაართულებს და ა.შ.¹⁹¹.

შექმნილი პოლიტიკური კონიუნქტურის გავლენით მიმდინარეობს საბჭოთა პერიოდში რუსულ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული თავად რუსოფილური შეხედულებების რევიზიაც. ეჭვქვეშ დგება მრავალი დებულება, რომელიც რუსული სახელმწიფოს ჰეგემონობისა და რუსი ხალხის რჩეულობა-პროგრესულობის ისტორიულ საფუძველად იყო მიჩნეული.¹⁹²

ფსევდოისტორიულ არგუმენტებზე დამყარებული ოსური ეთნოცენტრისტული კონცეფციები სულ უფრო ცნობილი ხდება მსოფლიოს სამეცნიერო საზოგადოებისათვის. უნდა აღინიშნოს ერთი თავისებურებაც – რიგი (ოსური და აფხაზური) დებულებებისა რუსეთის აკადემიური წრეების ნაწილობრივი მხარდაჭერით სარგებლობს, რუსულ ენაზე გამოიცემა და ხშირად რუსეთის გამომცემლობებში. ცალკეული, აშკარად ფსევდომეცნიერული ნაშრომის¹⁹³ კრიტიკის ფუნქცია იმავე რუსულ აკადემურ წრეებს

ინტერნეტვერსია, <http://www.polemics.ru/articles/?articleID=12234&hideText=0&itemPage=1>

190 Лордкипанидзе М., Мухелишвили Д., Открытое письмо премьер-министру российской федерации в. Путину, Некоторые вопросы истории осетин ШИДА картли Тбилиси 2010, с. 10-15.

191 Шнилерман В.А., Войны Памяти, М. 2003, с.13

192 Верещагин М., 2015, Пять главных Советских мифов о Второй Мировой Войне, internetversia, <http://fakeoff.org/history/pyat-glavnykh-sovetskikh-mifov-otvoroj-mirovoj-vojne>

193 Чочиев А. Р., Нарты-арииирийская идеология, М., Акалис, 1996 г.;

აქვთ თავის თავზე აღებული. ამრიგად, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ისინი ობიექტურნი არიან ხსენებული პრობლემატიკის განხილვისას, წარმოჩინდებიან „მიუკერძოებელ“ მხარედ, კისრულობენ არბიტრის ფუნქციას და საშუალება ეძლევათ კავკასიური პრობლემები მათთვის სასურველ ჭრილში წარმოაჩინონ. ქართული მეცნიერების მცდელობა, წინ აღუდგნენ სიცრუის მანქანას, ნაკლებად წარმატებულია. ქართული ისტორიული მეცნიერების აქილევსის ქუსლად ბოლო ხანებამდე რჩება ის, რომ ნაშრომთა ტირაჟირება შეზღუდულია, ხოლო მათი უცხო ენებზე თარგმნა და გავრცელება თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით ვერ ხერხდება. გარკვეული აქტივობა, რომელიც ამ მიმართულებით შეინიშნება მხოლოდ ავტორთა ან ცალკეული პირების ინიციატივებს ემყარება. ამის მიუხედავად, მოხერხდა რამდენიმე საინტერესო გამოკვლევისა და კრებული რუსულ ენაზე თარგმნა და მათი ერთი ნაწილის ინტერნეტში განთავსება.¹⁹⁴ ცალკეული უზუსტობებისაგან არც ქართველი ავტორები არიან დაზღვეული, მაგრამ უდავოა, რომ ისინი, გარკვეულ საისტორიო ტრადიციებს ეყრდნობიან და მოვლენათა ანალიზს ისტორიული წყაროებისა და ლოგიკური არგუმენტების მეშვეობით ცდილობენ.

ყაზბეგის რეგიონის ნაწილის ისტორიულ ოსეთად გამოცხადების ტრადიცია ოსურ საისტორიო მწერლობაში სათავეს გასული საუკუნის შუა ხანებიდან იღებს. ბ კალოევი უდავო ჭეშმარიტებად მიიჩნევდა, რომ თრუსოს ხეობა და კობის ქვაბული ისტორიული ცენტრალური ოსეთის ნაწილს წარმოადგენდა და დასახლებული იყო “Туал”-ებით, რომლებთა ფორმირების ცენტრს წარმოადგენდა ნარის, ზრუგის, ზაქისა და კასარის ხეობები. მოგვიანებით ეს სახელწოდება გავრცელდა ცენტრალური და სამხრეთ ოსეთის სხვა რაიონებზეც. თუმცა, თუალები თავს მკაფიოდ განასხვავებენ “სამხრეთელი ოსების ანუ” “хусаират” -ებისაგან.¹⁹⁵

Чочиев А. Р., Нарты-арийская идеология, Кн. 2, М., Акалис, 2000.

194 Осетинский вопрос, (Сб). Тб 1994; Топчишвили Р, Грузино-осетинские этноисторические очерки, Тб. 2006; Топчишвили Р, (Сб) О Об осетинской мифологеме истории, Тб. 2005; Некоторые вопросы истории Шида Картли, (Сб), Тб. 2010.; Топчишвили Р, «Осетинская этнографическая энциклопедия» в контексте грузино-осетинских отношений, Тб.. 2016; Топчишвили Р. Осетини и грузини: миф и реальность, Тб. 2009.

195 Калоев Б. Осетины, (историко-этнографическое исследование), М. 1967, с. 49.

საქართველოს სამხედრო გზის მიდამოებში მდებარე თრუსოს ხეობა, კობის ქვაბულთან ერთად შეიძლება ჩაითვალოს ცენტრალური ოსეთის ნაწილად, მის აღმოსავლეთ სანაპიროდ – წერს ბ. კალოევი. თრუსოს ხეობა მთლიანად აღან-ოსებით იყო დასახლებული მონღოლთა შემოსევამდე დიდი ხნით ადრე. ამ დებულების გასამყარებლად ოსი ავტორები იმოწმებენ ალანური ყაიდის “ცარციატების” სასაფლაოების არსებობას ხეობის რამდენიმე სოფელში, ქართული საისტორიო წყაროს “ძეგლი ერისთავთა” მონაცემებს და ხეობაში აღმოჩენილ “სირიულ-ნესტორიანულ” წარწერას, რომელიც “შედგენილია ირონულ დიალექტზე” და დათარიღებულია 1326 წლით.¹⁹⁶

„ავტონომიების შოვინიზაციისათვის,“ რათა ცენტრიდანული პროცესების განვითარების შემთხვევაში რუსეთიდან გამოყოფის მსურველ რესპუბლიკებს საკუთარი ავტონომიები დაპირისპირებოდა. საბჭოთა რესპუბლიკებისაგან განსხვავებით, ავტონომიურ რესპუბლიკებსა და ავტონომიურ ოლქებში საქმეთა წარმოება და უმაღლესი განათლების სისტემა რუსული იყო და რუსიფიკაციის პროცესიც უფრო შორს წავიდა.

შეიძლება ითქვას, რომ ისტორიის გააზრების ოსურ//რუსულ კონტექსტში მთლიანად ჯდება მათ მიერ ყაზბეგის რეგიონის ოსური მოსახლეობის ისტორიის ინტერპრეტირება. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, თანამედროვე ოსი ავტორების ნაშრომების თემატიკა, საქართველოსთან დაკავშირებით, ძირითადად კონცენტრირებულია სამი მიზნის მისაღწევად – ოსი ხალხის ავტოქთონობის დასამტკიცებლად მათი ეთნოგენეზის არეალში შიდა ქართლის და ყაზბეგის რეგიონის ტერიტორიის მოქცევა; ოსურ-ქართული ურთიერთობის განხილვა სოციალურ პრიზმში, იმის დასამტკიცებლად, რომ ქართველი ფეოდალები შეუბრალებლად აწიოკებდნენ და ჩაგრავდნენ ოს გლეხებს; ოსი ხალხის ისტორიული და ბუნებრივი მისწრაფება გაერთიანდეს რუსულ სოციოპოლიტიკურ სისტემაში.

196 Калоев Б. Осетины, (историко-этнографическое исследование), М. 1967, с. 53ж Ванеев З. И. К вопросу о Двалах, интэрნეტ ვვსია http://www.bulgariistoria-2010.com/booksRu/Z_Vaneev_Dwaly.pdf

საბჭოთა პერიოდის ისტორიულ ნაშრომებში ქართულ-ოსურ ურთიერთობებს ძირითადად ხალხთაშორის მეგობრობისა და ხანგრძლივი თანაცხოვრების ჭრილში იკვლევდნენ. 1990-იან წლებიდან მიდგომები შეიცვალა და წინა პლანზე წამოიწია ქართველებსა და ოსებს შორის ისტორიულად არსებული კულტურული და ეთნოსოციალური წინააღმდეგობების, მათ მიერ რუსული სახელმწიფოს ეროვნული პოლიტიკის განსხვებულად აღქმის და სხვა ტიპის დაპირისპირებათა ცალკეული ასპექტების კვლევამ. ამგვარ ცვლილებას ზოგი ავტორი (მაგ. ძუგაევი, პლიევი) იმით ხსნის, რომ რადგან საქმე ეხება კონფლიქტის პოტენციურ კულტუროლოგიურ შინაარსს, აუცილებელია, იგი სათანადო (ე.ი კულტურულ-ისტორიული ლ.ჯ.) მეთოდებით ვიკვლიოთ.

ოსი ავტორები, კულტურულ-ისტორიული ხასიათის შემდეგ პრობლემებს გამოყოფენ:

- **კლასობრივი ხასიათის დაპირისპირება.** ბოლო ხანებში გამოცემულ ნაშრომებში გაანალიზებულია ქართველი ფეოდალების და საქართველოში მცხოვრები ოსების დაპირისპირების ფაქტები. ცალკეული ოსი ავტორი მიიჩნევს, რომ ირანელთა სამასწლოვანი ბატონობის გამო სპარსეთში გავრცელებული ქსენოფობია საქართველოს ფეოდალურ ფენას და სამეფო კარსაც გადაედო. ქსენოფობია ქართული ზედაფენის იდეოლოგიურ სისტემად იქცა. მისთვის დამახასიათებელი გახდა კაცთმოძულე ფსიქოლოგია, სისასტიკე და “უცხოელთა” ძალადობრივი დისკრიმინაცია¹⁹⁷ შაჰის სპარსეთში აღმოსავლეთ ქართული საზოგადოების ხანრძლივი ცხოვრების შედეგი იყო ის რომ საქართველოში ჩამოყალიბდა სპარსული ფეოდალიზმის მსგავსი სოციალური ორგანიზაცია. ფეოდალიზმის ამგვარმა მოდელმა შვა ტირანია, როგორც სახელმწიფოებრიობის და იდეოლოგიის ღრმად კონსერვატიული ფორმა. ამას ვერც რუსეთის იმპერიაში შესვლამ უშველა. ცხადი იყო, რომ ერთმორწმუნეობის მიუხედავად ქართულ ფეოდალურ ზედაფენაში გაბატონებულ იდეოლოგიად დარჩა აღმოსავლური

197 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006 ; Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. ინტერნეტვერსია, <http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057>

დესპოტიზმი. ოსეთში და უპირველესად კი მის მთიან ნაწილში, საზოგადოებრივი მოწყობის სრულიად განსხვავებული იდეოლოგიური მექანიზმები მოქმედებდა. „სამხრეთ ოსური“ საზოგადოება ვერ ურიგდებოდა ფეოდალთა მისწრაფებას ემართათ თავისუფალი თემი. ამის დასტურად მოჰყავთ ქსნის ერისთავთა ამბავი, რომელიც აღწერილია “ქსნის ერისთავთა ქრონიკებში”. აი როგორაა ინტერპრეტირებული გვიან შუა საუკუნეების ქსნის საერისთავოს ისტორია: ჩრდილოეთის დაბლობის ოსეთში ხელისუფლებისათვის მიმდინარე ბრძოლაში სამეფო საგვარეულოს დამარცხებული შტოს სამმა წარმომადგენელმა (როსტომმა, ბიბილამ და წითლოსმა შვილებთან და მსახურებთან ერთად) დატოვა სატახტო ოლქი და გადასახლდა მთიან ოსეთში – თუაღგომში (ქართული მატრიანების დვალეთი). თუაღებმა მიიღეს ისინი, მაგრამ როდესაც როსტომმა მეფედ(მმართველად) გახდომის სურვილი გაამჟღავნა, ოსმა მთიელებმა მას თუაღგომის დატოვება აიძულეს. როსტომი ძმებთან ერთად გადავიდა ქსნის ხეობაში. აქ იგი მმართველი გახდა, ხოლო მოგვიანებით გააგრძელა გავლენა არაგვის ხეობასა და სხვა მიწებზე ქალაქ გორამდე, მიიღო ერისთავის წოდება (ქართული “ერისთავიდან” – მმართველი) და შევიდა ქართულ ზედაფენაში. ოსური გადმოცემით ისინი მიეკუთვნებოდნენ ოსური ხუთი მთავარი გვარიდან ერთ-ერთს სიდამონებს. გახდნენ რა ქართული ელიტის წევრები იწოდნენ სიდამონის შთამომავლებად, სიდამონ-ერისთავებად. ქსნის ერისთავები თაობიდან თაობამდე თუაღგომ-დვალეთს თავიანთ კანონიერ სამფლობელოდ მიიჩნევდნენ და მის დაპყრობას ცდილობდნენ. მოგვიანებით ამგვარი მცდელობები ჰქონდათ ქართული საგვარეულოს, მაჩაბლების წარმომადგენლებსაც. ცხინვალის მიდამოებში მთისწინეთის დაბლობების დამორჩილება მაჩაბლებმა შეძლეს, თუმცა საბოლოო მიზანს ვერ მიაღწიეს. რაც შეეხება “ოსეთის მთას”, აქ მცხოვრები მთიელები სამხედრო-გვაროვნული დემოკრატიის პირობებში ცხოვრობდნენ, დამპყრობლებს გააფრთხულ წინააღმდეგობას უწევდნენ და არასოდეს დამორჩილებიან უცხოელთა ბატონობას. ამრიგად, ჩვენ უფლება გვაქვს გავაკეთოთ ისტორიული არგუმენტებით კარგად

გამყარებული დასკვნა თავისუფლების გაგების ქართველი და ოსი საზოგადოებების მსოფლმხედველობების კარდინალური განსხვავებულობის შესახებ – წერენ ოსი ავტორები – ქართველ თავად-ფეოდალს გულწრფელად სწამდა, რომ ოსები რომლებზეც მისი ძალაუფლება ვრცელდებოდა, ვალდებული იყვნენ ეხდათ ხარკი, ოსებს კი ასევე გულწრფელად ვერ გაეგოთ რატომ უნდა მიეცა მისი ნაწარმი პროდუქტი და ემუშავა მოსული ადამიანისათვის, რომელიც თავს მის პატრონად აცხადებდა. ეს იყო განსხვავება მსოფლალქმაში და საზოგადოებრივ წყობილებაში – ქართული საზოგადოება მოწყობილი იყო აღმოსავლური დესპოტური ფეოდალიზმის, ხოლო ოსური (მთური) სამხედრო გვაროვნული წყობის ყაიდაზე. ოსები ქართველებს არასდროს ემორჩილებოდნენ, ოსეთის მაგალითზე ქართველი ღარიბებიც იბრძოდნენ მემამულეების წინააღმდეგ, მაგრამ უშედეგოდ.¹⁹⁸

ქართულ-ოსური ურთიერთობის მტკივნეული ეპიზოდების კლასობრივი კონფლიქტის ჭრილში განხილვის ტრადიცია ძირითადად საბჭოთა პერიოდში დამკვიდრდა. როგორც ვახ. ითონიშვილი აღნიშნავს ქართველებისა და ოსები დაპირისპირების ყველა ფაქტს 1918-1920 წწ. კონფლიქტის ჩათვლით ქართველი თავადების და მათგან ჩაგრული ოსი გლეხების დაპირისპირებად ნათლავდნენ, ზოგ შემთხვევაში კი ოსთა ფართო მასების ბრძოლად სამშობლოსა და ბოლშევიკური იდეალებისათვის, ქართველი ფეოდალების ძალმომრეობისა და ქართველ შოვინისტ ნაციონალისტთა ექსპანსიის წინააღმდეგ.¹⁹⁹ კლასობრივი და სოციალური ურთიერთობის ჭრილში მნიშვნელოვნად მიიჩნევა ზიზნობის საკითხი, რაც მჭიდროდ უკავშირდება საქართველოში ოსთა ინფილტრაციის ეტაპებსა და დინამიკას.

198 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006 ; Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. ინტერნეტვერსია, <http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057>

199 ითონიშვილი ვახ. ოსიანობა, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1996; გვ. 228.

კულტურულ-რელიგიური განსხვავების ნიადაგზე წარმოქმნილი დაპირისპირება

ეთნოკულტურული დაპირისპირების ინსპირაციის თავისებურ მეთოდს წარმოადგენს რეალური ფაქტების იმგვარად ინტერპრეტირება, რომ ადამიანებს ნაციონალური თავმოყვარეობა შეეღალახთ. ამ მიმართებით ძალზე საყურადღებოა კულტურულ-რელიგიური მსგავსება-განსხვავებების კვლევა ოსურ და ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ოსი ავტორების თანახმად შეუძლებელია კულტუროლოგიური განსხვავებების სრულყოფილად გარკვევა, თუ სულიერ რელიგიურ განსხვავებებს არ გამოვიკვლევთ. თითოეული კულტურის ბირთვს წარმოადგენს რელიგიური კულტი, მისი ძირითადი ელემენტების ერთიანობით. აქ ყურადღებას გავამახვილებთ ორ გარემოებაზე. პირველი ეხება ოსების მრავალსაუკუნოვან წარმართობას და ქრისტიანობის ზედაპირულად ათვისებას, რაც რეალობას არ შეეფერება. უფრო პირიქითაა ხალხმა ათეულობით თაობაში შემოინახა რწმენა ერთიანი უხილავი ღმერთის, შემოქმედი ყოვლისმპყრობელის შესახებ, მაშინაც კი როდესაც კანონიკური საეკლესიო ორგანიზაცია ჯერ კიდევ არ არსებობდა, მაშინაც კი როდესაც კომუნისტური ხელისუფლება ეკლესიებს ავიწრობდა და სასტიკად ღვენიდა ხმადაბლა მაგრამ დარწმუნებით ამბობდნენ “Хуыцау, нæстысфæлдисаг” ქვეყნის შემოქმედი ღმერთის სადღეგრძელოს. ხშირად გაგვიგონია გამოთქმა, რომ ასწლეულობის განმავლობაში ოსები არ ასრულებდნენ ღვთისმსახურების კანონს და ქრისტიანული სარწმუნოების სხვა ფორმალურ-კანონიკურ რიტუალებს. მაგრამ თავს უფლებას მიეცემთ აღვნიშნოთ, რომ არა ადამიანია შაბათისათვის არამედ შაბათია ადამიანისათვის და მსოფლიო საეკლესიო კრებების მიერ მიღებული დადგენილებები, მათი უდავო მნიშვნელობის მიუხედავად, არ დგას უფრო მაღლა ვიდრე თაობების მიერ შენახული ღმერთის რწმენა, რომელსაც ხალხი ისტორიულად იძულებით ჩამოყალიბებული ფორმით გამოხატავს. მეორე მხრივ გამორიცხული არაა, რომ გარკვეულად გადაჭარბებული იყოს მოსაზრება ქართველთა საუკუნოვანი, ყოვლისმომცველი და განუყოფლად გაბატონებული

მართლმადიდებლური რწმენის შესახებ. ამის შესახებ წერდნენ ავტორები, რომლებიც ქართული სულიერი ცხოვრების გულში გაიზარდნენ. ასე მაგალითად, ქართველი “საკულტო” მწერალი მიხეილ ჯავახიშვილი ბრწყინვალე ლიტერატურული ნიჭიერებით აკეთებს საინტერესო დასკვნას რომან “ჯაყოს ხიზნების” პერსონაჟის, გაკრეჭილი მღვდლის, ივანეს პირით. ამ დასკვნის ანალიზი მოცემული აქვს პუბლიცისტ ა. ჯიოევს, როგორც მორალურ საფუძვლებზე, ისტორიულ არჩევანში ხედავს ივანე საქართველოს და ქართველების, როგორც ნაციის გადარჩენას? ჩვენ წარმართები ვართ, წარმართები ვიყავით და წარმართებად დავრჩით ამბობს იგი თეიმურაზ ხევისთავთან საუბარში. ქართველების მიერ ოსთა წინააღმდეგ ჩადენილი მხეცობები, რომლის შესახებაც დოკუმენტურად დასაბუთებული ათეულობით ტომი არსებობს, უნებურად გარწმუნებს ამ დასკვნის სინამდვილეში. რაც შეეხება, ქრისტიანული რწმენისათვის თავდადებული მილიონობით ქართველს, რწმენა ქრისტეს შესახებ იყო მხოლოდ ფარი, რომლითაც ქართველები ნაციონალურ დამოუკიდებლობას იცავდნენ, ქართველები სემიტები არიან და ამიტომაც მათთან უფრო ახლოა მუსულმანური ან იუდეური რელიგია. ამიტომაც ასე ადვილად გამუსულმანდა ქართველების თითქმის მესამედი.²⁰⁰

ისტორიული დოკუმენტების თავისუფალი ინტერპრეტაციის მაგალითად შეიძლება მოვიტანოთ 1782 წელს არაგვის საერისთავოს მცხოვრებთათვის მიღებული განჩინება, რომლის მესამე თავში წერია “თუ რომელიმე ქრისტიანე კაცი ოსს ქალს მიცემს და დაუმოყვრდება, იმას ჩვენ მუხანათობისათვის მოვკითხავთ და დიდადაც გადავახდევინებთ. და თუ ოსმა ქალი მოგცეს, ის კი ითხოვეთ, მაგრამ უნდა მონათლოთ, მოუნათლაობა არ იქნება”.²⁰¹ აშკარაა აქ საუბარია ქრისტიანის განსხვავებულ კონფესიის წარმომადგენელთან ქორწინებაზე. ოსი ავტორები წერენ – ბოლო სამი-ოთხი თაობის მანძილზე მიუღებლად ითვლებოდა იმის გახსენება, რომ 1782 წ. საქართველოში მიიღეს საგანგებო კანონმდებლობა, რომე-

200 Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. ინტერნეტვერსია, <http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057>

201 სონღულაშვილი ა., “სამხრეთ ოსეთი” საქართველოში?!, თბილისი, 2009, გვ. 179.

ლიც ქართველებსა და ოსებს შორის ქორწინებას კრძალავდა, რა თქმა უნდა პირველი რაც თავში მოგივა, ესაა ანალოგია რომელიც ფაშისტურ გერმანიაში მიიღეს და ებრაელებთან გერმანელების დაქორწინებას კრძალავდა.²⁰²

ქართველი ავტორები მიუთითებენ ქართველი მოღვაწეებისა და სახელმწიფოს გავლენაზე ოსთა და სხვა კავკასიელთა შორის ქრისტიანობის გავრცელების საქმეში. ოსურ ენაში თითქმის მთელი ქრისტიანული ტერმინოლოგია ქართულიდანაა შესული (დზუარ-ჯვარი, კულირი-კვირა, მორხო-მარხვა, ბარასკა –პარასკევი, მიჯელოზ-მთავარანგელოზი, მიკალგაბრიე-მიქელგაბრიელი, ჩირისტი-ქრისტე, დეკამოზ-დეკანოზი, მაირამ-მარიამობა, სანიბა-სამება, აღარდი-აღავერდი, ჯეოროგუბა-გიორგობა და ა.შ.²⁰³ ამასთანავე მოაქვთ დიდი ოდენობით ფაქტობრივი მასალები მათ ყოფაში მე-19 საუკუნის ბოლომდე შემორჩენილ წარმართული ელემენტების შესახებ. ქართული კულტურის ცხოველყოფილი გავლენა დიდი იყო ასევე განათლების კერების დაფუძნების, წერა-კითხვის გავრცელების, დამწერლობის შექმნის და სხვა მიმართულებებით. თუმცა, მოსკოვის პოლიტიკური ნებითკულტურული გარემო თანდათანობით ტრანსფორმირდა, რაც ქართული გავლენების რუსულით ჩანაცვლებაში გამოიხატა.

ოსურ-ქართული ურთიერთობების შეფასება რუსეთის იმპერიის პოლიტიკის შუქზე

ოსი ავტორები წერენ, მას შემდეგ რაც სულთმობრძავი საქართველო რუსეთის იმპერიის მხსნელი სკიპტრის ქვეშ გაერთიანდა, მისი ხსნისთვის ბრძოლამ რუსეთი ჩაითრია ხანგრძლივ და სისხლისმღვრელ ომებში, როდესაც ქართველი თავადები, რუსული სამხედრო ძალის დახმარებით ცდილობდნენ დაეძლიათ ოსების გააფრთხილები ბრძოლა თავისუფლებისათვის. 1802 წ. სამხრეთ

202 Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. *ინტერნეტვერსია*, <http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057>

203 Итонишвили В., осетины (краткий историко-этнографический очерк), Некоторые вопросы истории осетин ШИДА картли Тбилиси, 2010, с. 245.

ოსეთში მეფის ჯარების პირველი ექსპედიციას შემდეგ მოჰყვა 1803, 1807-1808, 1809, 1810, 1812-1813, 1817, 1820-1821, 1830, 1836, 1838, 1839-1840, 1841-1841, 1848, 1850 წლის სადამსჯელო ექსპედიციები, ვიდრე 1852 წ. ბოლოსდაბოლოს სამხრეთ ოსეთის გლეხები სახაზინო გლეხების კატეგორიაში არ გადაიყვანეს და ქართველ ფეოდალთა წინააღმდეგ ბრძოლის აუცილებლობისაგან არ იხსნეს. არსებითად სამხრეთ ოსები 50 წლის განმავლობაში აწარმოებდნენ განმათავისუფლებელ ბრძოლას ქართულ პოლიტიკურ ზედაფენასა და მის მხარდამჭერ კლასობრივ მოკავშირესთან რუსეთთან. თუმცა ბრძოლა ამით არ დასრულებულა და ზოგჯერ შეიარაღებულ ხასიათსაცღებულობდა, მაგალითად 1883-1884 წ.წ. სამხედრო ეგპეკუცია იდგა სამხრეთ ოსეთის 125 სოფელში.

ოსების გენოციდი და მათი დეპორტაციის მცდელობა ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში. ქართველი არისტოკრატიის გულის მოსაგებად რუსეთის ხელისუფლებამ დაიწყო სამხრეთ ოსების დეპორტაცია ჩრდილო კავკასიაში, კერძოდ სტავროპოლის გუბერნიაში, ჩერქეზების მსგავსად მათ დაემუქრა ისტორიული სამშობლოდან საბოლოოდ განდევნა²⁰⁴. “ამასთან ისინი არასდროს ღალატობდნენ რუსულ მმართველობას.” პირიქით, როგორც მ. ბლიევი წერს “ქართულ-რუსული ურთიერთობის ისტორიაში ქართული პოლიტიკური ელიტა ყოველთვის დეკლარირებდა მეგობრობის ჰუმანიტარული ღირებულებებით, სამხედრო თანამშრომლობით და მართლმადიდებლური ნათესაობით, ამასთანავე შეთქმულებას აწყობდა და რუსულ ინტერესებს ჰყიდდა. ამგვარი პოლიტიკური ამპლიტუდის ნეგატიური გამოვლინებები, როგორც წესი, გამოიხატებოდა თავადური ფანაბერიით რომელიც ხშირად ქსენოფობიის და რუსოფობიის ფორმებს იღებდა.” ამ პრიზმში განიხილება 1918-1920 წლების ოსურ-ქართული დაპირისპირება.

1918-1920 წლის მოვლენების აღწერისას ქართველი ავტორების შეხედულება შეიძლება მოკლედ ასე ჩამოყალიბდეს: ამ დროს “სამხრეთ ოსეთში” ძირითადად ოს ექსტრემისტთა პოლიტიკური ავანტურიზმის შედეგად მოეწყო აჯანყებები საქართველოს დამო-

204 Блиев М. Южная Осетия в коллизиях Российско-Грузинских отношений, М.2006, с. 7.

უკიდებლობის წინააღმდეგ, რომლის მთავარი მიზანი იყო საქართველოდან ქართული ტერიტორიების გამოყოფა. ამიერკავკასიის კომისარიატმა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ დაიცვეს თავიანთი კანონიერი უფლებები. ამის შედეგად “ოსთა მიერ დაღვრილ ქართულ სისხლს, ქართველთა მიერ დაღვრილი ოსური სისხლიც დაემატა.”²⁰⁵

ეთნოფსიქოლოგიური ხასიათის დაპირისპირება ოსი ავტორების თანახმად ქართულ-ოსური განსხვავება კიდევ უფრო ღრმა იყო ყოფით დონეზე და გამოიხატებოდა ოსების მეომრულ და ქართველთა არამეომრულ ბუნებაში. ქართულ-ოსურმა კონფლიქტმა გამოავლინა სამხრეთ ოსებში შემონახული სამხედრო-გვაროვნული რეაქცია სამხედრო საფრთხეზე. პირველსავე შეტაკებებში ოსებმა გამოამჟღავნეს თვითორგანიზების ფენომენალური უნარი და მყისვე შექმნეს ქმედუნარიანი სტრუქტურები ქართველთა ნაციონალ-ექსტრემისტული ფორმირებების საწინააღმდეგოდ. როგორ შემოინახა ეს თვისებები საბჭოთა წყობილების პირობებში? ფაქტია რომ ოსებს პირველი ადგილი ეჭირათ დიდი სამამულო ომის დროს საბჭოთა კავშირის გმირთა პროცენტული ოდენობით, ეს ცნობილია თოთოეული ოსისათვის და დიდი ზემოქმედებას ახდენს ნაციონალურ თვითშეგნებაზე. ოსთა მეომრული ხასიათის შესახებ მრავალჯერ აღუნიშნავთ ქართულ ისტორიულ ქრონიკებში და სხვა მეზობელი ხალხების გადმოცემებსა და მატიაწეებში. მაგ. 1851 წ. ოსეთის მონახულების შემდეგ ნ. ბერძენოვი აღნიშნავდა, რომ ოსები თავს ქართველებზე კარგ მეომრებად თვლიან და დაცინვით მოიხსენებენ მათ. ოსების მეომრული სული გამოიხატებოდა ოსური მენტალიტეტის თავისებურებებითაც: გულადობა, თვითშეწირვის უნარი, სიმტკიცე, ერთგულება და ა.შ. “საკუთარი ეთნიკური არსებობისათვის ბრძოლაში ალან-ოსებს წარსულში უზარმაზრი სირთულეების გადატანა და ურიცხვი მსხვერპლის გაღება მოუხდათ”, წერდა პროფესორი ბ. პლიევი გამოკვლევაში დიდი სამამულო ომის შესახებ. მათ შეძლეს შემოენახათ თავი, როგორც ხალხმა მათ მიერ შექმნილი ძლიერი სამხედრო ორგანიზაციის, შექმნილი მეომრული ვაჟაკობის და თავადაცვის

205 თოთაძე ა., ოსები ქართულ მიწა-წყალზე, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1996, გვ. 218.

უნარით. ამ თვისებების აღზრდისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოებრივ ფიცს, რომელსაც ასაღვაზრდა მამაკაცები წინაპრების ხსოვნის წინაშე დებენ. ამ ფიცს რელიგიური ფორმა ჰქონდა, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ იგი ჭბუკებს მნიშვნელოვან მოვალეობებს უწესებდა გვარის წინაშე. ოსებისათვის დამახასიათებელი ფიცის ერთგულება აღნიშნული იყო რუსი ადმინისტრაციის და მკვლევარების მიერ. ბუნებრივია დამოუკიდებლობისათვის მუდმივი ბრძოლების შედეგად ჩამოყალიბდა იარაღთან ურთიერთობის სათანადო ეთიკა. ხანჯალი იყო ოსი მამაკაცის განუყრელი ნაწილი. სიტყვიერი კამათის დროს, როდესაც ვინმე ხაჯალზე ხელს იტაცებდა, მიუხდავად იმისა, რომ იარაღი ჯერ კიდევ ვადაში იყო, ეს წარმოადგენდა ნიშანს, რომ კონფლიქტი სიტყვიერი ფაზიდან შეიარაღებულ სტადიაში გადადიოდა. ჯერ ცარისტული, შემდგომში კი საბჭოთა ხელისუფლება ცდილობდა ოსთა განიარაღებას, მაგრამ მნიშვნელოვან წარმატებას ვერც ერთმა მიაღწია. სამხრეთ ოსეთის ცენტრალური სახელმწიფო არქივის პოლიტიკურ განყოფილებაში ინახება 1925 წლის 7 სექტემბრით დათარიღებული დოკუმენტი, რომლითაც საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტი მოითხოვს სამხრეთ ოსეთის კომუნისტური პარტიის წევრებისაგან ჩააბარონ შაშხანები. 1925 წლის 3 ოქტომბრის სხდომაზე სამხრეთ ოსეთის ოლქკომის პრეზიდიუმმა განიხილა ეს საკითხი და დაადგინა “ეთხოვოს საქართველოს კპ. ცენტრალურ კომიტეტს დაუტოვონ იარაღი სამხრეთ ოსეთის კომპარტიის წევრებს, რადგან იარაღი საუკეთესოა და მოვლილი და აუცილებელია მთაში ნადირისაგან, რომლითაც მდიდარია სამხრეთ ოსეთის ტყეები, თავდაცვისთვის. მტაცებელი ნადირი ყოველწლიურად დიდ ზარალს აყენებს პირუტყვს.” რა თქმა უნდა, აქ საქმე მტაცებელ ცხოველებს კი არ ეხება, არამედ საქართველოს ხელმძღვანელობისათვის უარის თქმის სურვილს, 1920 წლის გენოციდის სულ რაღაც 5 წელი აშორებდა, მით უფრო რომ ქართველი ბოლშევიკების ნაციონალ-უკლონისტური განწყობები ოსი ლიდერებისათვის პირადი პოლიტიკური გამოცდილებით კარგად იყო ცნობილი. ჩვენი აზრით მნიშვნელოვანია ის გარემოებაც, რომ ოსები ქართველებისაგან განსხვავებით არა-

მოვაჭრე ხალხია. ოსურ ენაზე სიტყვა მოღალატე და ვაჭარი (გამყიდველი) ერთიდაიგივენაირად გამოითქმის რაც აირეკლება და წარმოშობს აზროვნების სათანადო სტერეოტიპს. სამხრეთ ოსეთში მე-20 საუკუნის 30-იან წლებამდე, იქ სადაც ოსური მოსახლეობა იყო, განსაკუთრებით მთურ ზონაში, დიდი ვაჭირვებით ვითარდებოდა საცალო ვაჭრობის სისტემა და სამომხმარებლო კოოპერაცია. ამგვარი საქმიანობა მამაკაცისათვის სათაკილოდ ითვლებოდა – წერს ჩურსინი. ვიდრე მენშევიკები გაანადგურებდნენ, ჯავის მსგავს დიდ სოფლებში იყო სავაჭროები (დუქნები), მაგრამ ამის შემდეგ დაბრუნებულ ოსებს არსად ერთი სავაჭროც არ გაუხსნიათ და ასანთის კოლოფის ან სიგარეტისთვის იძულებულია ცხინვალში ჩავიდეს. დღეისათვის სამხრეთ ოსების ნაწილი ვაჭრობს, მაგრამ ჩვენის აზრით ამ საქმიანობის სათანადო იდეოლოგია და ფსიქოლოგია, რომ არაფერი ითქვას მსოფლმხედველობრივ დომინანტებზე, საზოგადოებაში ჯერ არ ჭარბობს, თუმცა მნიშვნელოვნად განვითარდა. ბევრი ადამიანი ვაჭრობს იმიტომ რომ ცხოვრება აიძულებს.

ქართველი ავტორები მიიჩნევენ, რომ რადგან ოსთა წინაპრები მომთაბარეები იყვნენ, ომი, მეკობრეობა, ყაჩაღური თავდასხმები მათთვის შემოსავლის წყაროს წარმოადგენდა, ამიტომ მათი ცხოვრების წესი განსხვავდებოდა ინტენსიური ცხოვრების მიმდევარი ქართველების ცხოვრების წესისაგან.²⁰⁶ ოსთა მიერ განხორციელებული ძარცვა-რბევა და მწარმოებელი მოსახლეობის აწიოკება შენარჩუნებულია ტერმინებში “ოსობა”, “ოსიანობა” (ითონიშვილი). ეს მოვლენები რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგაც გრძელდებოდა ოსურ და ქართულ საზოგადოებებს შორის განსხვავებზე მიუთითებენ ქართველი ავტორებიც, თუმცა აქ იგივე რუსულ წყაროებზე დაყრდნობით საუბარია ოსების მიერ ქართული სოფლების ძარცვაზე და უიარალო მოსახლეობის აწიოკებაზე. 1809 წელს გენერალმა ტორმასოვმა ავაზაკობისათვის ჩამოხრჩობა მიუსაჯა 5 ოსს. მოგვიანებით გენერალმა ხონევემა უპატაკა გენერალ ერმოლოვს, რომ უპრიანი იყო აქაური მოსახლეობისათვის

206 თოფჩიშვილი რ., ქართულ - ოსური ენობრივ - ეთნიკური ურთიერთობა და ენობრივი სიტუაცია საქართველოში მცხოვრებ ოსებში, ისტორიული ეტიუდები, ტ. 1. თბილისი, 2005, გვ. 13.

დაერიგებინათ იარაღი, რათა მათ ისევე დაეცვათ თავი მოთარაშე ოსებისაგან, როგორც კახეთის მოსახლეობა იცავდა თავს ლეკებისაგან. ჩავაგონოთ, როგორც მემამულეებს ისე გლეხებს, რომ ისინი პასუხს არ აგებენ ბოროტმოქმედთა და ავაზაკთა მკვლელობისათვის, მხოლოდ მათ უნდა დავაკისროთ ვალდებულება, რომ ყოველი კონკრეტული შემთხვევის შესახებ აცნობონ ადგილობრივ ხელისუფლებას.²⁰⁷

ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ზემოხსენებული მიდგომებისადმი შემდეგი დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა – ოსურმა პატრიოტიზმმა დეფორმაცია განიცადა. ეროვნული ქედმაღლობისა და უპირატესობის შესახებ მითებით გაივსო ოსური პრესა. ლამის ყველა ქართული გვარი ოსურად მონათლეს, ბევრი ქართველი მოღვაწე ოსად გამოაცხადეს, თვით გიორგი სააკაძეც კი წარმოშობით ოსად მიიჩნიეს. აღნიშნავენ რომ ოს ხალხს აქვს უძველესი და ბევრად მდიდარი ისტორია, ვიდრე მეზობელ ან ევროპელ ხალხსებს. ამის დასასაბუთებლად მიმართავენ დემოგრაფიულ, ტოპონიმიკურ, ანთროპონიმიურ, არქეოლოგიურ და სხვა სახის ისტორიულ ინსინუაციებს (თოთაძე, თოფჩიშვილი, აფხაზავა, ოთხმეზური, ხარაძე და სხვა).

ამრიგად, 2008 წლის მოვლენების შემდეგ მოსკოვმა საკუთარი აგრესიის შელამაზების მიზნით აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარა, ხოლო საკუთარი ქმედება აქ მცხოვრები აფხაზი და ოსი ხალხის დახმარების აქტად მონათლა, მაგრამ შექმნილი ვითარება მრავალსაქეტიან წინააღმდეგობრივ დილემად იქცა. რუსულ ნაციონალურ პოლიტიკაში ეს აღიარება ახალ ფენომენს წარმოადგენს, მოსკოვმა ერთგვარი რუბიკონი გადალახა და მსოფლიო მომავალში სხვა რადიკალური ქმედებებისათვის შეამზადა. ერთგვარი ცვლილება განიცადა ევრაზიულმა პარადიგმამაც, სავარაუდო მოკავშირეებთან ინტერესთა აშკარა კონფლიქტის გამო იგი რეალობაში წინააღმდეგობრივად ინერგება და ამ სახელმწიფოებში სეპარატისტული მოძრაობების წაქეზებასა და ღია საომარ მოქმედებებში გამოინახატება.

რუსული ინტელექტუალური ელიტა ორმაგი სტანდარტებით უდგება ეთნიკური ჯგუფების უფლებებს რუსეთსა და დასავლეთ-

207 თოთაძე ა., ოსები ქართულ მიწა-წყალზე, კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1996, გვ. 215.

თან დაახლოების მსურველ მეზობელ ქვეყნებში. რუსული ნაციონალური კონცეფციის ძირითად მიზანს წარმოადგენს სხვადასხვა ეთნიკური იდენტობის მქონე მოქალაქეთა საერთო რუსულ სახელმწიფოში ინტეგრაცია. რუსული საგარეო პოლიტიკა, პირიქით, ცალკეული პოსტსაბჭოური სახელმწიფოების რეგიონებში სეპარატისტული მოძრაობების აქტიურ მხარდაჭერი და კონფლიქტის ინსპირატორია. საქართველოსათვის ევროატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრირება რჩება რუსული და აღმოსავლეთიდან მომდინარე საფრთხეებისაგან თავდაცვის ალტერნატივად, რასაც ხელს უწყობს „ცივილიზაციური“ და პოლიტიკური ფაქტორებიც.

პოლიტიკური რადიკალიზმის გამართლება ხშირად ისტორიული ფაქტების გაყალბებით ხდება. იმავდროულად, ისტორიული ინსინუაციების გზით ეთნოცენტრისტული განწყობების გაღვივება ეთნიკური მობილიზაციის და კონსოლიდაციის საშუალებად ითვლება. ამიტომ კონფლიქტში მონაწილე მხარეები ხშირად მიმართავენ ნეგატიური ეპიზოდების ტირაჟირებას ურთიერთობის ისტორიიდან, ზოგი მეცნიერი კი ფალსიფიკაციასაც არ ერიდება.

დასკვნა

გასული საუკუნის ბოლომდე ყაზბეგის რეგიონში ქართველებთან ერთად ცხოვრობდნენ ოსები. ამჟამად ეს მხარე ოსური მოსახლეობისაგან თითქმის მთლიანად დაცლილია. შექმნილი ეთნოდემოგრაფიული სიტუაცია, ყაზბეგის რეგიონიდან ჩრდილოეთ ოსეთში (რუსეთის ფედერაცია) გადასული ოსების თემით სპეკულირების შესაძლებლობას და აქ ახალი დაპირისპირების წარმოქმნის საშიშროებას ქმნის. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, ამ მიმართებით, ანიჭებენ ეთნიკურ ისტორიას.

ქართულ და რუსულენოვან საისტორიო საზოგადოებებში ოსთა ეთნოგენეზის, მათი პოლიტიკური ისტორიისა და საქართველოში მიგრაციის შესახებ განსხვავებული მოესაზრებები არსებობს. განსაკუთრებით მწვავე პოლემიკის საგანია ოსთა საქართველოში ჩამოსახლებისა და დამკვიდრების ეტაპები. XX საუკუნეში ოს მკვლევართა ნაწილი მათი მიგრაციის „უძველეს დროდ“, III-IV ან VI-VII სს. მიიჩნევდა, სხვანი საქართველოში ოსთა ინფილტრაციის პირველ პერიოდს ჩრდილოკავკასიაში მონღოლთა გაბატონებას უკავშირებდნენ. იყო ცდა, ოსური გვარების გენეალოგიებზე დაყრდნობით მათი მიგრაცია XV-XVI სს-ით განესაზღვრათ. ქართველი და რუსი მეცნიერების ნაწილის კვლევათა შედეგები მიუთითებენ, რომ ქართლის მთიანეთში ოსების დასახლება ძირითადად XVII ს-ში მოხდა, ხოლო დასავლეთ საქართველოში მიგრაცია მიმდინარეობდა XVIII ს-ში. თანდათანობით კომპაქტური დასახლებები გაჩნდა შიდა ქართლის ჩრდ. ნაწილში, მდ. ლიახვისა და ქსნის ხეობებში, თუმცა ოსების დიდი ნაწილი დისპერსულად განსახლდა მთელ საქართველოში.

უნდა ითქვას, რომ ეთნოგრაფების: ბ. კალოევის, ზ. ვანევის, ლ. ჩიბიროვის და სხვათა სავსელე-ეთნოგრაფიული მასალა გარკვეულ ცნობებს გვაძლევს თერგის ხეობის ზემო წელში ოსთა ჩამოსახლების დროის დასაზუსტებლად. თუმცა, ამ მასალის ინტერპრტირების დროს იგივე ავტორიები ტენდენციურობას ამჟღავნებენ, რაც მათ დასკვნებში აისახება. ეს დასკვნები კი, ახალი ცრუ ეთნოგენეტიკური კონცეფციების საფუძვლი გახდა.

ერთიდაიმავე არქეოლოგიური მონაცემების, წერილობითი წყაროების და ეთნოგრაფიული მასალის განსხვავებული ინტერპრეტაციის გამო ქართველი და ოსი ავტორები რადიკალურად განსხვავებულ დასკვნებამდე მიდიან.

ისტორიული წყაროების მიხედვით საკვლევ რეგიონში მეორე საუკუნეში წანარები მკვიდრობდნენ, რომელთაც, მოგვიანებით, მათ მნიშვნელოვანი როლი შეუსრულებიათ არაბთა წინააღმდეგ ბრძოლასა და კახეთის სამთავროს ჩამოყალიბების საქმეში. წანარების ეთნიკური კუთვნილების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული შეხედულებებია გამოთქმული. მკვლევართა ნაწილი მათ ქართული წარმოშობის სვანურ ან ქალდეურ-ჭანურ ტომებად მიიჩნევს, ნაწილი კი – ჩრდილო კავკასიურად, ვაინახური ან დაღესტნური მოდგმის ხალხად.

წანარები ადრეფეოდალურ ეპოქაში ასრულებდნენ ქართული სამყაროს ჩრდილოკავკასიელ მომთაბარეთაგან დაცვის და ქართული პოლიტიკური ერთეულის (კახეთის საქორეპისკოპოსოს) მათგან იზიარებულ ფუნქციას, მათი განსახლების ტერიტორიაზე დარჩენილი ხუროთმოძღვრული ძეგლები ყველა ნიშნით მსგავსებას ამჟღავნებენ იმავე პერიოდის კახეთის ძეგლებთან, ხოლო ეპიგრაფიკული მასალა მთლიანად ქართულია. ყოველივე ეს კი ცხადყოფს, რომ არაბთა შემოსევების დროისათვის წანარები მთლიანად და განუყოფლად ეკუთვნოდნენ ქართულ ეთნოკულტურულ სამყაროს.

დაახლოებით XIII-XIV საუკუნიდან თერგის სათავეში, დღევანდელ თრუსოში, შემოსვლას იწყებენ დვალეები (ქართული წარმომავლობის ეთნოგრაფიული ჯგუფი). თავდაპირველად ადგილი უნდა ჰქონოდა ბუნებრივ მიგრაციას, როდესაც ნამატი მოსახლეობა თერგის ზემო წელს ითვისებდა. XVI საუკუნიდან ამ პროცესმა უფრო ინტენსიური ხასიათი მიიღო. კავკასიის მთიანეთში და, მათ შორის დვალეთშიც, მონღოლებისაგან ჩრდილოკავკასიის ველებიდან გამოდევნილი ოსები მკვიდრდებოდნენ და ავიწროებდნენ იქაურ მოსახლეობას, რომელიც საქართველოს სხვა კუთხეებში და პირველ რიგში კი მეზობელ თრუსოში გადადიოდა. თავდაპირველად მალრან-დვალეთიდან შემოსულმა კონტინგენტმა, როგორც ჩანს, დაიკავა სივრცე კასარამდე. მოგვიანებით კი, ოსთა ზეწო-

ლის გამო ისინი თერგის ხეობის გასწვრივ უფრო აღმოსავლეთითაც გადმოვიდნენ. XVII საუკუნეში თერგის სათავეებში ოსები შემოვიდნენ და აქ გადმოსული დვალების ასიმილაციის პროცესი დაიწყო. უფრო გვიან კი მათ დაიკავეს ტერიტორია უფრო აღმოსავლეთითაც სოფ. კობამდე. პრალელურად ოსები ჩასახლდნენ ხევის რამდენიმე სოფელშიც (კობი, აჩხოტი, უხათი, თოთი). მათი ჩასახლების ინციატორებად ხშირად დაწინაურებული ლუღუშაურები, შემდეგ კი ყაზბეგები გვევლინებიან. ოსთა მიერ სრულიად ასიმილირებული დვალები ცალკეული ოსი მეცნიერების მიერ ოსური წარმომავლობის ტომადაა მიჩნეული.

ეთნოდემოგრაფიული ცვლილებები მიმდინარეობდა ქართული სამეფო ხელისუფლების, ცალკეული ფეოდალური სახლების, ადგილობრივი თემების და უცხო ეთნიკური ჯგუფების ინტერესთა დაპირისპირების ფონზე. საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ სამეფო კარი სათანადო ყურადღებას ვეღარ იჩენდა მთის მიმართ, რაც ფეოდალური ეპოქისათვის დამახასიათებელი პოლიტიკური დაქსაქსულობის, ეკონომიკური იზოლირების და შეზღუდული კომუნიკაციის პირობებში ადგილობრივი თემობრივი მმართველობის გაძლიერების საშუალებას ქმნიდა. ხევში ჩამოყალიბებული ტერიტორიული თემის მმართველობის ცენტრი იმავდროულად, რელიგიური ცენტრიც იყო. ამგვარი ცენტრი რამდენჯერმე შეცვლილა და გერგეტის სამების აგების შემდეგ კი, ტერიტორიულად იქ გადაუნაცვლებია.

XV საუკუნის 30-იან წლებში შექმნილი „გერგრეტელ საყდრისშვილთა საბუთით“ ირკვევა, რომამ დროისათვის უკვე არსებობს ტერმინი „თრუსოელნი,“ რომელშიც, იმ დროისათვის, წანარულ-დვალური სიმბიოზი უნდა იგულისხმებოდეს. თრუსოელნი გარკვეულ ვალდებულებას კისრულობდნენ გერგეტელ საყდრისშვილთა წინაშე. მოგვიანებით, გერგეტის სამებისადმი თრუსოელთა მსგავსი დამოკიდებულების დამადასტურებელი საბუთი უცნობია, რაც იქ მოხდარი ეთნიკური ცვლილების შედეგად უნდა მივიჩნიოთ. ოსურმა ელემენტმა შეძლო ეთნიკური დომინანტობის მოპოვება და სავარაუდოდ, ცალკე ტერიტორიული თემის ჩამოყალიბებაც. თუმცა პოლიტიკურად თრუსო ქართულ სახელმწი-

ფოებრივ სივრცეში რჩებოდა. მოგვიანებით რეგიონი ჯერ არავგვთა სერისტავოს შემადგენლობაში შევიდა 1743 წელს კი ქართულმა სამეფო კარმა უშუალოდ დაიქვემდებარა.

საქართველოში რუსთა გაბატონების დროისათვის თერგის ზემო წელზე მცხოვრები ოსები, ქართულ სოციალ-პოლიტიკურ სივრცეში სრულიად იყვნენ ინტეგრირებული და აქტიურად მონაწილეობდნენ აქ მიმდინარე პროცესებში. მდგომარეობა გარკვეულად შეიცვალა XIX საუკუნიდან, საქართველოში რუსეთის გაბატონების დროიდან. პირველ ხანებში ოსების აჯანყებები რუსთა მპყრობელობის წინააღმდეგ სისტემატურ და შეურიგებელ ხასიათს ატარებდა. ისინი ქართველ მეამბოხეთა მხარდამხარ იბრძოდნენ რუსული მმართველობის წინააღმდეგ. მოგვიანებით, რუსულმა სახელმწიფომ შესძლო მტრულად განწყობილი ოსები თავისკენ გადაებირებინა და დიდ კავკასიურ დაპირისპირებაში საკუთარ პოლიტიკურ იარაღად ექცია.

XX საუკუნეში დღევანდელი ყაზბეგის მუნიციპალიტეტში, ინტენსიური მიგრაციული პროცესები მიმდინარეობდა. სამეცნიერო ლიტერატურაზე და საკვლევ რეგიონში მოპოვებულ საველე-ეთნოგრაფიულ მასალაზე დაყრდნობით შეიძლება გამოიყოს ოსური იმიგრაციის განმსაზღვრელი ეკონომიკური, პოლიტიკური და ეთნო-კულტურული ფაქტორები. ტრადიციულადამ რეგიონში ძირითად დარგებს მესაქონლეობა (უფრო მეცხვარეობა) და მიწათმოქმედება წარმოადგენდა მესაქონლეობის უპირატესობით. რუსეთის საქართველოში გაბატონებამდე აქ ზამთრისა და ზაფხულის საძოვრების მონაცვლეობა არ დასტურდება. ამის მთავარი მიზეზი საზამთრო საძოვრების ძნელადმისწვდომობა იყო. კახეთის ველებზე აქაურები კონკურენციას ვერ უწევდნენ კახელებთან მჭიდრო სამეურნეო კონტაქტში მყოფ თუშებს, ხოლო ქართლის ზამთრის საძოვრებზე მთისწინა ზოლის მოსახლეობას. ბაგურ კვებაზე დიდი რაოდენობით ცხვრის შენახვა ყოვლად შეუძლებელია. თუ ოჯახს ორ ათეულ სულზე მეტი ცხვარი ჰყავდა უკვე ბართან კავშირზე უნდა ეზრუნა.

რუსეთის გაბატონების შემდეგ ჩრდილო კავკასიის საზამთრო საძოვრების გამოყენების შესაძლებლობამ მნიშვნელოვნად გაზარ-

და მეცხვარეობის პოტენციალი. მეცხვრამეტე საუკუნის 70-80-იანი წლებიდან ხევისა და თრუსოს მოსახლეობამ ფართოდ აითვისა ჩაჩნეთისა და ყიზლარის ზამთრის საძოვრები სადაც ცხვარს ოქტომბრიდან აპრილის ბოლომდე ამყოფებდნენ. კიდევ უფრო მოიმატა მეცხოველეობის ხვედრითმა წილმა საბჭოთა პერიოდში. საკოლმეურნეო ფერმების და კერძო მეურნეთა საკუთრებაში მყოფ ცხვრის ფარებს ზაფხულში ინტენსიურად აძოვებდნენ მთის ფერდობებზე, ზამთარს კი ჩრდილოეთის ველებზე ატარებდნენ.

მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში განხორციელებული კოლექტივიზაციის შედეგად რადიკალურად შეიცვალა რაიონის სამეურნეო გარემო. ცხვრის ფარები და მსხვილფეხა საქონელი ძირითადად კერძო საკუთრებაში იყო. კოლექტივიზაციის შემდეგ მოახდინეს საქონლის დიდი ნაწილის ნაციონალიზაცია და ისინი საკოლმეურნეო ფერმებში გააერთიანეს. ამის შედეგად მოახერხეს მეურნეობის ამ დარგის რენტაბელობის გაზრდა. ამასთან, გეგმაზომიერად ხდებოდა მეურნეობის სიმბიოზური ფორმის ტრანსფორმირება, რაც მთის ზონაში მიწათმოქმედების ხვედრითი წილის კიდევ უფრო შემცირებაში და საოჯახო მეურნეობებისათვის სავარგულებისა და სათიბი მიწების შეზღუდვაში მდგომარეობდა. შრომის ორგანიზაციის საბჭოური ფორმების პირობებში დავიწყებას ეძლეოდა ურთიერთდახმარების საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული ფორმები. მექანიზაციის ხვედრითი წილის გაზრდის შედეგად, იზღუდებოდა ყოფაში ძველი სამიწათმოქმედო იარაღების გამოყენება.

შემოსავლების გარკვეული ზრდის მიუხედავად, ყაზბეგის რეგიონის მძიმე კლიმატი, ცუდი კომუნალური პირობები და ძნელად ხელმისაწვდომი განათლება განაპირობებდა აქედან მოსახლეობის მიგრაციის მაღალ ინტენსივობას ჩრდილოეთ ოსეთში. მიემგზავრებოდნენ ძირითადად ოსები, რადგან უკვე არსებობდა პლაცდარმი 1944 წელს აქედან გადასული ოსების სახით, რომელთანაც მათ მჭიდრო ნათესაური კავშირები გააჩნდათ. რეგიონის ოსურმა დასახლებებმა თანდათან დაცლა დაიწყო.

განსაკუთრებით თვალსაჩინო იყო ეს პროცესი თრუსოში. მძიმე საყოფაცხოვრებო პირობები და სოციალ-ეკონომიკური განვითარების ნაკლები პერსპექტივა უბიძგებდა ადამიანებს სამუშაო

და საცხოვრებელი ჩრდილოეთ ოსეთში ექებნათ. ხეობას გვერდი აუქცია საქართველოს სამხედრო გზის გასწვრივ მე-20 საუკუნის 50-იან წლებში დაწყებულმა ახალი ტიპის სახლების მასობრივმა მშენებლობებმა. ამჟამად მოსახლეობისაგან მთლიანად დაცვილ თრუსოში, დაფიქსირებული საცხოვრებელი, სამეურნეო, თავდაცვითი საკულტო შენობები გვიჩვენებს, რომ გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან აქ თითქმის აღარაფერი აგებულა. ხევის სოფლები-საგან განსხვავებით არ განხორციელდა თრუსოს გაზიფიკაცია. ეს კი ხე-ტყით ღარიბ ხეობაში კიდევ უფრო აძლიერებდა სურვილს საყოფაცხოვრებო პირობები გაუმჯობესებინათ. შეიძლება ითქვას, რომ ორჯონიკიძეში კომფორტულად მოწყობის შესაძლებლობა თრუსოს ხეობის მცხოვრებლებისათვის გადასახლების მნიშვნელოვან მოტივაციას წარმოადგენდა.

ოსებში მიგრაციულ განწყობილებებს ხელს უწყობდა ეთნო-კულტურული ვექტორის ცვლილებაც, რაც ქართული ორიენტაციის რუსულით ჩანაცვლებას გულისხმობდა. რუსეთის გაბატონებამდე ბუნებრივად ხდებოდა ოსების ქართულ სამყაროში ინტეგრაცია, რაც ქართული მატერიალური და სულიერი კულტურის კომპენენტების თანდათანობით შესისხლხორცება-გათავისებას გულისხმობდა.

მე-19 საუკუნის 70-იან წლებამდე თრუსოს ხეობისა და კობის ქვაბულის მოსახლეობის უმრავლესობას ქართული ყაიდის (შვილზე დაბოლოებული) გვარსახელები ჰქონდა. მოგვიანებით შეიმჩნევა ქართული ანთროპონიმიული მოდელის თანდათანობით ოსურ//რუსული მოდელით ჩანაცვლების ტენდენცია. მოიმატა ოსურ//რუსული ყაიდის (ოგ-ევ დაბოლოებიანი) გვარ-სახელებმა. 1905 წლიდან ეკლესიებში მეტრიკული წიგნების წარმოება და წირვა-ლოცვაც რუსულ ენაზე დაიწყო. ჩანს, დაგეგმილი იყო ქართული ენა, როგორც Lingua Franca თანდათან რუსულით შეცვლილიყო და საქართველოსაკენ მიმართული პოლიტიკური, ეკონომიკური, რელიგიური ვექტორიც რუსულით ჩანაცვლებულიყო.

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში თრუსოს ხეობას ოსები ძირითადად ზაფხულის საძოვრებად და სააგარაკოდ იყენებდნენ, ხოლო მუდმივად მცხოვრებთა რიცხვი საკმაოდ შემცირებული იყო,

კომუნისტური რეჟიმის კრაზის შემდეგ, რადიკალური პოლიტიკური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ტრანსფორმაციის ფონზე, რეგიონისათვის წამყვანი დარგის, მეცხვარეობის მასშტაბი მნიშვნელოვნად შემცირდა. რუსეთის ფედერაციასთან ჩაკეტილი საზღვრის პირობებში, ჩრდილოეთ კავკასიის ზამთრის საძოვრები მიუწვდომელი გახდა. მთლიანად დაიცალა ეკონომიკური თვალსაზრისით სრულიად უპესპექტივო თრუსოს ხეობა, ხოლო ჩრდილოეთიდან მასობრივი გადმოსახლება დაიწყო მოხვევებმა, რომელთაც ავიწროებდნენ აქ ჩასული ცხინვალის რეგიონიდან დევნილი ოსები.

90-იან წლებში მესაქონლეობის დაკნინებამ რეგიონის მოსახლეობა აიძულა შემოსავლის ალტერნატიული წყარო ეძებნა. რადგანაც ხევის სოფლებში ბუნებრივი გაზის საფასურს არ იხდიდნენ, განვითარება დაიწყო კერძო სასათბურე მეურნეობებმა, სადაც კიტრი და პომიდორი მოჰყავდათ. ამ საქმიანობით ძირითადად მოხვევები იყვნენ დაკავებული, თუმცა სავაჭრო ურთიერთობაში აქტიურად მონაწილეობდნენ საქართველოდან წასული ოსები, რომლებიც რუსეთში გასატანი პროდუქციის მთავარ დისრიბუტორებად იქცნენ.

სახელმწიფოს მიერ რეგიონში უფასო გაზზე ლიმიტის დაწესებამ სასათბურე მეურნეობებს აზრი დაუკარგა, მაგრამ, როგორც მთხრობლები აღნიშნავენ, ოსებს მოხვევებთან დღემდე აქვთ შენარჩუნებული საქმიანი და მეგობრული ურთიერთობები.

რეგიონის სამეურნეო პროფილის ცვლილება მტკივნეულად შეეხო მოსახლეობის ყველა ფენას. მეცხოველეობას და მიწათმოქმედებას აღარ შეუძლია აქაური მოსახლეობის ცხოვრების მთლიანად უზრუნველყოფა. ერთადერთ პერსპექტიულ დარგად ტურიზმი რჩება. თუმცა ტურიზმის სფეროში დასაქმებულთა ოდენობა დიდი არ არის. ასეთ პირობებში ხალხის უმეტესობა მიიჩნევს, რომ თრუსოს ხეობაში ოსების დაბრუნების პერსპექტივას ეჭვით უყურებს. მით უფრო, რომ სამეურნეო კონტაქტების ახალი მიმართულება იკვეთება, რაც ყაზბეგის რეგიონის და აღმოსავლეთ საქართველოს ბარის მესაქონლეების მთაბარობას უკავშირდება. თრუსოს ხეობაში ბოლო ხანებში მოხვევებთან ერთად ზაფხულის საძოვრებით

სარგებლობენ იორ-მულანლოს აზერბაიჯანელი მწვემსები, ხოლო ყაზბეგის რაიონის ცხვრის ფარების დიდი ნაწილი ზამთრის საძოვრებზე ქვემო ქართლის ველებზე მიჰყავთ. თრუსოს ყოფილი მკვიდრი ოსები კი უკვე ზაფხულობითაც იშვიათად სტუმრობენ ნასახლარებს, სალოცავებსა და მამა-პაპის სასაფლაოს.

ყაზბეგის რეგიონის ქართულ და ოსურ მოსახლეობას ხანგრძლივი კულტურული და სამეურნეო ურთიერთობის გამოცდილება აქვს. შერეულ სოფლებში, როგორც წესი, მათ საერთო (გაზიარებული) სალოცავები ჰქონდათ და რელიგიურ რიტუალებსაც ერთად აწყობდნენ. მონოეთნიკურ სოფლებში დღეობაზე ქართველებს ხშირად სტუმრობდნენ ოსი – ოსებს კი ქართველი მოკეთე-ნათესავები. კონფესიური, ეთნიკური, სოციალ-ეკონომიკური ფაქტორების და სახელმწიფო ინსტიტუტების ზემოქმედება განსაზღვრავდა ამ რიტუალების ხასიათს და დინამიკას (სინკრეტიზაცია, უნიფიკაცია, ნაციონალიზაცია და ა.შ). მნიშვნელოვანია გაზიარებული სალოცავების კვლევა მიგრაციების მიმართულების განსაზღვრისთვის, რადგან სხვაგან გადასახლებულ ქართველ მთიელებს თითქმის ყველგან ჰქონდათ წესად წინაპართა სალოცავებში ჯვარ-ხატობებზე სიარული და რელიგიურ რიტუალებში მონაწილეობა.

საველე მასალიდან ირკვევა, რომ ამ ბოლო ხანებში სულ უფრო მცირდება ტრადიციულ დღესასწაულებზე ჩამოსული ოსების ოდენობა. სავარაუდოდ, მათმა უმეტესობამ ახალი საცხოვრებელი გარემოსთვის დამახასიათებელ რიტუალებში მონაწილეობით ჩანაცვლა ძველი დღეობები. პოლიტიკური, ეკონომიკური, ეთნიკური გარემოს ტრანსფორმაცია მკაფიოდ აისახა ტრადიციულ რიტუალებზე. „ვაჩილობა“, რომელიც ადრე სოფელ თოთში მცხოვრები ოსების დღესასწაულად ითვლებოდა, ამჟამად მეზობელ სოფელში ჩასახლებული ქართველების ორგანიზებით ტარდება, ისინი წარმოადგენენ ძირითად აქტიორებს (დეკანოზი, მედროშე, სუფრის წინამძღოლი და ა.შ) ოსები კი სტუმრის სტატუსით ესწრებიან. შეცვლილია რიტუალის ცალკეული ელემენტები (მაგ სალოცავზე მოაქვთ არა ამისათვის საგანგებოდ განკუთვნილი, არამედ საქართველოს სახელმწიფო დროშა), ქალები მამაკაცებთან ერთად უსხდებიან სუფრას და ა.შ. შეიძლება ითქვას, რომ ზემოხსენებული

ტრადიციული რიტუალების ტრანსფორმაციის ხასიათი მჭიდროდ უკავშირდება ლოკალურად მომხდარ კონკრეტულ სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცვლილებებს ერთი მხრივ და მსოფლიოში მიმდინარე ზოგად სოციოკულტურულ ტენდენციებს, მეორე მხრივ.

მოხვევები ერთმანეთისაგან დიამეტრალურად განასხვავებენ ჩრდილოეთ ოსებს “ირონცებს” და ე.წ. ცხინვალის რეგიონიდან და სხვა ქართული ტერიტორიებიდან მიგრირებული ოსებს, “კუდარცებს”. ინტერვიურების დროს აღმოჩნდა, რომ ამ უკანასკნელი ჯგუფის მიმართ მოხვევთა უმრავლესობა უარყოფითადაა განწყობილი. ისინი ცხინვალის რეგიონში მცხოვრებ ოსებს აგრესიულებად და უსამართლოებად აფასებენ. საინტერესოა ისიც, რომ მოხვევების აზრით ანალოგიური დამოკიდებულება აქვთ “კუდარცების” მიმართ ჩრდილოელ ოსებსაც და მათ შორის არც თუ ისე კარგი ურთიერთობაა.

ინდივიდების ან ეთნიკური ჯგუფების ხანგრძლივი ურთიერთობის პირობებში ინტეგრაციას თან სდევს მათი კულტურული მოდიფიკაცია ანუ აკულტურაცია როდესაც ორივე ჯგუფის ამოსავალი კულტურული ნიშნები მეტ-ნაკლებად იცვლება და ვლენობით გარკვეულ კულტურულ უნიფიკაციას. ჩვეულებრივ, ეს პროცესი თავისთავად მიმდინარეობს და ღირებულებითი ორიენტაციის, როლური ქცევებისა და სოციალური განწყობის ცვლილებებით ხასიათდება. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ გამოკითხულების ნაწილის აზრით საქართველოდან წასული “კუდარცები” კულტურულად “ჩრდილოელ ოსებზე” ბევრად მაღალ საფეხურზე დგანან, რადგან მათ ქართული კულტურის გავლენა განიცადეს და მრავალი ელემენტი მიიღეს და სწორედ ცხინვალის რეგიონში მცხოვრები ოსების მიგრაციის შემდეგ “ამაღლდა” ჩრდილოეთ ოსების კულტურა, რომელიც მანამდე უფრო ჩამორჩენილი და წარმართული იყო.

ოსი ეროვნების ადამიანთა პიროვნული შეფასებისას გამოვლინდა, რომ გამოკითხულები ძირითადად ოსებს ტრადიციების მიმდევარ, მეგობრულ, სტუმართმოყვარე, უფროს-უმცროსობის წესის დამცველ ერთობად მიიჩნევს. თუმცა, შედარებით მცირე ნა-

წილი თვლის, რომ ოსები არასანდო, ნაკლებად კულტურული, აგრესიული ხალხია.

ყაზბეგის რეგიონში ქართულ-ოსური თანაცხოვრების პერსპექტივასთან დაკავშირებით შემდეგი სურათი გამოიკვეთა: გამოკითხულ რესპოდენტთა 46% შეუძლებლად მიაჩნია ემიგრირებული ოსების საკუთარ სახლებში დაბრუნება. 27% მიიჩნევს, რომ შესაძლებელია მათი ნაწილობრივ დაბრუნება (მაგ. ზაფხულის პერიოდში), თუმცა მათი უმრავლესობის აზრით, ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოხდება თუ შეიცვლება პოლიტიკური რეალობა (მთავრობის კეთილი ნება, ოსებისთვის საქონლის შემოყვანის უფლების მიცემა და ა.შ.) ან გაუმჯობესდება საცხოვრებელი პირობები. ქართულ-ოსური კონფლიქტის გამომწვევ მთავარ მიზეზად გამოკითხულთა აბსოლუტური უმრავლესობა (ქართველებიც და ოსებიც) ასახელებს რუსეთის გეოსტრატეგიულ ინტერესებს, რომელიც სეპარატისტული პროცესების წაქეზებით ხელს უშლის საქართველოს დამოუკიდებელი და ძლიერი სახელმწიფოს ფორმირებას სამხრეთ კავკასიაში. ხშირია პოზიტიური მაგალითების მოტანა (დავით სოსლანის ოსობა, ოსთა მონაწილეობა ქართველი მეფეების ლაშქარში და ა.შ.) ქართულ-ოსური ურთიერთობის ისტორიიდან, რათა აჩვენონ ამ ხალხთა თანაცხოვრების პერსპექტივა, თუმცა გვხვდება საპირისპირო ტენდენციაც (მაგ. ქართველები იხსენებდნენ ოსების მოღალატურ საქციელს მონღოლურ პერიოდსა და საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დროს. ოსები ვალიკო ჯუღელის სადამსჯელო ექსპედიციას ოსების წინააღმდეგ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის პერიოდში, 1990-ინ წლებში განვითარებულ მოვლენებს და ა.შ.)

ქართველ რესპოდენტებში დაფიქსირდა ოსებზე და მათი ყოფისა და კულტურის ნიუანსებზე ნეგატიური შეფასებებიც. ოსი ეროვნების წარმომადგენლები, ამ მხრივ უფრო თავშეკავებული არიან, თუმცა მათი მონათხრობებიც შეიცავენ ნეგატიურ კონტაქტის ქართველთა მიმართ. ბევრი მათგანი მიიჩნევს, რომ საქართველოში ოსების ტერიტორიული პრეტენზიები სამართლიანია.

უმეტესობა დარწმუნებულია, რომ საქართველოდან მიგრირებული ოსების დაბრუნება მოსალოდნელი არაა რადგან მათ საკმოდ

კარგად მოახერხეს ინტეგრირება ახალ საცხოვრებელ ადგილებში (ძირითადად რუსეთში). საუბარი იმის შესახებ, რომ ყაზბეგის ტერიტორია, ქვემო ქართლი (ე.წ. თრიალეთის ოსეთი) და ა.შ ოსურ სახელმწიფოს უნდა მიუერთდეს, არის რუსული პოლიტიკური წრეების ინსპირირებული და ცალკეული ორგანიზაციების მაგ "დარიალის" აქტივობა მხოლოდ მისი ლიდერების ფინანსურ ინტერესებს ემსახურება.

მართალია, ბოგარდუსის სოციალური დისტანციის სკალაზე ოსების მიმართ დამოკიდებულება საკმაოდ ლოიალურია, მაგრამ ზემოხსენებული პროცესების შედეგად განახევრდა იმ მოხვევთა რიცხვი ვისაც ოსებთან რაიმე სახის ინტენსიური კონტაქტები გააჩნია. მოიშალა სამეურნეო კავშირები, რელიგიურ რიტუალებში თანამონაწილეობის პრაქტიკა. ინტერკულტურული სენსიტიურობა მიმართულია ეთნორელატიურიდან ეთნოცენტრისტულისკენ. გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაწყებულმა ეთნოპოლიტიკურმა პროცესებმა ადამიანები აიძულა მოეხდინათ მკაფიო ეთნიკური თვითიდენტიფიკაცია.

გამოკვლევით დადგინდა, რომ უმრავლესობა შეუძლებლად მიიჩნევს ყაზბეგის რეგიონში ოსების დაბრუნებას და ამ თემის წამოწევა რუსეთის მორიგ პროვოკაციად მიაჩნია.

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომმა და რუსეთ-უკრაინის დაპირისპირებამ აქტუალობა შესძინა კრემლის სამხედრო თეორეტიკოსების მიერ შექმნილ, ჰიბრიდული, "მომავლის ომის" მოდელს. ჰიბრიდული ომის თეორია სამხედრო თუ პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად შეიქმნა და მოწინააღმდეგეზე, მრავალმხრივ, კომპლექსურ ზემოქმედებას გულისხმობს. ღიად და ფარულად იყენებენ: დიპლომატიურ, სამხედრო, ეკონომიკურ, საინფორმაციო და კონვენციურ, არარეგულარულ (პარტიზანული და ასიმეტრიული), ტერორისტულ, კრიმინალურ და კიბერ მეთოდებს.

"ასალი" ნაციონალური პოლიტიკა, რუსული სახელმწიფოსა და საზოგადოების ნაციონალური (სახელმწიფოებრივი) ინტერესების უზრუნველყოფა საშინაო თუ საგარეო არენაზე, ფაქტიურად, ცარისტული პოლიტიკის ტრანსფორმირებული ვარიანტია. მეფის რუსეთის ნანგრევებზე აღმოცენებულმა საბჭოთა სახელმწიფომ და მისმა

ძირითადად სამართალმემკვიდრემ, რუსეთის ფედერაციამ, მემკვიდრეობით მიიღეს იმპერიის ხალხთა სრული ასიმილაციის ამოცანა.

ხსენებული პოლიტიკის ახალი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ საყოველთაოდ აფიშირებული ზოგადსაკაცობრიო პრინციპების აშკარა დარღვევების გარეშე მოხერხდეს ქართული სახელმწიფოს წარუმატებელ პროექტად ქცევა, რათა საკუთარ უსუსურობაში დარწმუნებულმა ქართველობამ თავად თქვას უარი პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე. კრემლის გათვლებით, პერსპექტივაში ეს უზრუნველყოფს, პირველ ხანებში, ქვეყნის რუსულ ორბიტაზე დარჩენას, მომავალში კი სრულ ასიმილაციას. ამგვარი მიზნისათვის ყველაზე უპრიანად ჩაითვალა შიდაეთნიკური კონფლიქტების პროვოცირება და საქართველოში კომპაქტურად მცხოვრები ”უმცირესობების” გამოყენება კონფლიქტის გასაჩაღებლად. ამ დაპირისპირებაში მართვა-კონტროლს, მშვიდობისმყოფელი შუამავლის როლის მორგებით, თავად რუსეთი იკისრებს.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში რუსეთმა შეძლო სეპარატისტული რეგიონების ფაქტიური მოწყვეტა საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური სივრციდან, რაც 2008 წლის ომის შემდეგ ღია ოკუპაციით და ანექსიით დასრულდა. ვითარების შელამაზების მიზნით, აფხაზეთი და ე.წ. სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარეს ხოლო საკუთარი ქმედება აქ მცხოვრები აფხაზი და ოსი ხალხის დანმარების აქტად მონათლეს. შემდეგი ამოცანა კიდევ უფრო შეიზღუდოს ქართველთა ისტორიული სამკვიდრო და რაც შეიძლება სამხრეთით გადმოსწიოს საზღვარი. რისი გაკეთებაც პირველ რიგში ფავორიტად მიჩნეული ოსების ტერიტორიის გაფართოების ხარჯზე შეიძლება მოხერხდეს. ამგვარად, ინტერესის სფეროში მოხვდა ყაზბეგის რეგიონიც. თერგის ზემო წელში ოსური ეთნოსის მრავალსაუკუნოვანი მკვიდრობის და ეთნიკური ჰეგემონობის დამტკიცება ამ ტერიტორიაზე ე.წ. სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფოს პრეტენზიების ლეგიტიმაციის საუკეთესო საშუალება იქნებოდა.

ხსენებული მიმართულებით განსაკუთრებით ეფექტურად შეიძლება ფსევდოისტორიული ნაშრომების გამოყენება. ისტორიული ლიტერატურის გავლენა ეთნოსთაშორის ურთიერთობაზე ბუნებრი-

ვია აჩენს ცდუნებას “პატრიოტული” საფენელით გაღვივდეს ეთნო-ცენტრისტული მისწრაფებანი. სურვილიც რომ არ ჰქონდეთ, მეცნიერები განიცდიან საზოგადოების ღია თუ ფარულ გავლენას, რაც ბუნებრივად აისახება მათ შემოქმედებაზე. ეს კარგად იყო ცნობილი საბჭოთა ხელისუფლებისათვის, რომელიც პროცესების სასურველი მიმართულებით მართვის მიზნით საკმაოდ ეფექტურ კონტროლს ანხორციელებდა ისტორიული ხასიათის ლიტერატურაზე.

ქართულ-ოსური/რუსული კონფლიქტი მრავალშრიანი მოვლენაა. ამ კონფლიქტის ინსპირირებაში პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური თუ ეთნოკულტურული ასპექტების გვერდით, ზეგავლენა აქვს თითოეული მხარის პრეტენზიას, დაიბრუნოს მისთვის ისტორიულად მინიჭებული ადგილი. ამრიგად, მეცნიერთა ნაწილს საშუალება ეძლევა კონიუნქტურის შესატყვისი გეოპოლიტიკური დაკვეთა შეასრულოს და ამა თუ იმ ხალხის ისტორიული როლის გაზვიადებით შემოქმედება მოახდინოს ეთნოცენტრისტულ განწყობებზე.

საქართველოს ისტორიასთან დაკავშირებული თემატიკა ძირითადად კონცენტრირებულია სამი მიზნის ირგვლივ: 1) დაასაბუთონ ოსი ხალხის ავტოქთონობა და მათი ეთნოგენეზის არეალში მოაქციონ შიდა ქართლის და ყაზბეგის რეგიონის ტერიტორია. 2) ოსურ-ქართული ურთიერთობის ისტორია განიხილონ სოციალურ პრიზმაში და აჩვენონ, რომ ქართველი ფეოდალები შეუბრალებლად აწიოკებდნენ და ჩაგრავდნენ ოს გლეხებს. 3) დაამტკიცონ, რომ რუსულ სოციოპოლიტიკურ სისტემაში გაერთიანება არის ოსი ხალხის ისტორიული და ბუნებრივი მისწრაფება. აზრთა სხვადასხვაობაა საქართველოში სამხრეთ ოსეთის ადმინისტრაციული ერთეულის წარმოშობის ისტორიაზეც. XIX ს-მდე, წერილობით წყაროებში ოსეთთან დაკავშირებით განსაზღვრება „სამხრეთი“ ან „ჩრდილოეთი“ არ ფიქსირდება. ეს ტერმინი მხოლოდ საქართველოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ გაჩნდა და სახელის მინიჭების წინაპირობად (სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი.) იქცა.

თავის მხრივ, ეს პრობლემატიკა აისახა ქართულ ისტორიოგრაფიაშიც. ქართველი ავტორები იკვლევენ ოსთა საქართველოში ჩამოსახლების ისტორიას, ოსიანობას და ხიზნობას, ოსების

გამცემლურ ქმედებებს საქართველოსათვის კრიზისულ პერიოდში პირველი რესპუბლიკის (1918-21) და გასული საუკუნის 90-იან წლებში და ა.შ.

უკანასკნელ ხანებში გამოქვეყნებული სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით ოსური მხარის წარმოდგენა ქართულ-ოსური პერსპექტივის შესახებ ასეთია: საქართველოს ხელისუფლება მოსახლეობას თავს ახვევს დესპოტურ თავადურ იდეოლოგიას; ხოლო ხელმძღვანელ ელიტას ღირებულებით ორიენტაციას ნატოზე (დასავლეთ ევროპა, აშშ) და დღევანდელი მთავრობისადმი სამხედრო მხარდაჭერაზე. ოსებს სრულიად განსხვავებული ღირებულებითი ორიენტაცია აქვთ. ესაა გეგმა რუსეთის მხარდაჭერით ოსი ხალხის გაერთიანებაზე; რუსეთის მიერ განხორციელებულ მოდერნიზაციაზე და მისი საშუალებით მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესში ჩართვაზე.

განსხვავებულია ქართული მხარის წარმოდგენა ამ საკითხებზე. ევროატლანტიკური არჩევანი უკავშირდება პირველ რიგში დემოკრატიული ღირებულებების დამკვიდრებას და ადამიანის უფლებების განტკიცებას. ეროვნული პოლიტიკის არსი კი ასეთია: ქართული საზოგადოების კონსოლიდაცია და განსხვავებული ჯგუფების ერთიან სახელმწიფო ორგანიზმში ინტეგრაცია.

Lavrenti Janiashvili
The Question of Ossetians in Kazbegi Region

According to a modern administrative-territorial division Kazbegi municipality unites historical Khevi, Truso (located in the upper reach of the Tergi Valley; nowadays a depopulated ethnographic region) and a small part of Mtiuleti to the south of the Jvari Pass (Gudauri resort and nearby settlements). The main part of the region (Khevi and Truso) is situated beyond the Watershed Ridge of the Caucasus and is bordered by Russian Federation (Ingusheti and North Ossetia) to the north of the Dariel Pass; It borders on the historical Dvaleti with the Truso gorge in the west, the so-called South Ossetia in the southwest, Mtiuleti and Gudamakari in the south and Khevsureti with the Sno gorge in the east.

Ossetians lived together with Georgians in Kazbegi region until the end of the last century. Nowadays this region is almost empty from the Ossetian population due to their migration. The present ethno-demographic situation is tightly linked to the strict natural environment, difficult economic situation and its location in the border area. Relatively easy communication with North Ossetia, economic benefits, comparatively accessible education and intensity of relative and friendly ties conditioned migration not only of Ossetians but also of Mokheves (autochthon Georgians of Kazbegi region) to the north.

Over the last years, the keen interest of the Russian/Ossetian and Georgian media was focused on the Ossetians, migrated in the last century from Kazbegi region to North Ossetia (the Russian Federation) and their abandoned villages. On the one hand, the Ossetian side, mainly the representatives of the de facto government, several researchers and journalists declare, that “The territory, adjacent to Tskhinvali region is the Ossetian property and it will also be freed from Georgians”; on the other hand, the Georgian media and some experts consider that

Kazbegi region has become a potentially dangerous place where new Russian aggression is expected under the pretext of the return of the Ossetian “refugees” from Kazbegi region. This situation inspired a group of researchers to accomplish the scientific project – “The perspectives of Georgian-Ossetian relations in Kazbegi region”.

According to historical sources, Tsanars were aboriginal inhabitants of the region in the second century, who lately plaid an important role in the struggle against Arab invaders and in formation of Kakhétian Principality. There are different suppositions about Tsanars’ ethnic origin in scientific literature. Part of researchers consider them of Svan (N.Mari, S.Kakabadze, J.Gvasalia) or Chaldean-Chan (T.Papuašvili) origin, and part regard them as the North Caucasian – Vainakh (V.Minorskiy, A.Genko, A.Novoseltsev, A.Mkrtumian) or Dagestanian (V.Bartold) origin.

In the early feudal epoch Tsanars defended Georgian Kingdom from the North Caucasian nomad invaders and acted as organizers of the Georgian political unit – The Kakhétian Diocese. Architectural monuments preserved in the territory of their settlement are by all signs similar to the Kakhétian monuments of the same period. As for the epigraphic materials, they are totally Georgian. All these evidence that Tsanars, by the time of Arabic invasions, completely and inseparably belonged to the Georgian ethno-cultural world.

Since the 13th-14th centuries, Dvals (an ethnographic group of Georgian origin) penetrated near the source of the Tergi River – the present day Truso gorge. Initially it could have been a natural migration, when excess population started reclaiming the upper reaches of the Terek River. From the 16th century this process intensified. Ossetians driven out from the North Caucasian valleys by Mongol invaders, settled in the Caucasian highlands including Dvaleti and oppressed the native population, who moved to other parts of Georgia and preferably

to the neighboring Truso gorge. The first contingent, driven from Maghran-Dvaleti seems to have occupied initially the area before Kasara. Lately, oppressed by Ossetians, they moved even more to the east, along the Tergi Valley.

In the 17th century Ossetians came to the source of the Tergi River and the process of assimilation of the Dvals began. More lately they occupied the territory to the east before the village of Kobi. Simultaneously, Osetians settled in several villages of Khevi (Kobi, Achkhoti, Ukhati, Toti). The initiators of their settlement are often considered the promoted Georgian families of Ghudushauri and lately Kazbegi. By some Ossetian specialists, Dvals which were completely assimilated by Ossetians are considered to be a tribe of Ossetian origin.

The royal court could not pay proper attention to mountainous regions after dissolution of the united Georgian kingdom. Political disintegration, economic isolation and limited communication characteristic of the feudal epoch, created an opportunity to strengthen the local community governance. Ossetians gained ethnic dominance in Truso and even formed a separate territorial community; though, politically the Truso gorge stayed within the space of the Georgian state. Lately, the region of contemporary Kazbegi municipality was joined to the principality of the Aragvi Eristavs, and in 1743 the Georgian Royal court directly subordinated it.

By the time of the Russian supremacy in Georgia, the Ossetians, living in the upper reach of the Tergi River were totally integrated into the Georgian social-political milieu and actively participated in the ongoing processes. The situation definitely changed from the 19th century after the Russian dominance in Georgia. Initially, the uprisings of Ossetians against Russian dominance were systematic and irreconcilable. They fought against Russian Rule side by side with Georgian insurgents. Later Russia managed to entice hostile Ossetians and used them as a political weapon in the great Caucasian confrontation.

There are different suppositions in the Georgian and Russian/Ossetian historical societies concerning the question of ethnogenesis of Ossetians, their political history and settlement in Georgia. Migration of Ossetians to Georgia and the stages of their settlement are the subjects of bitter debates. In the 20th century a part of Ossetian specialists considered the 3rd-4th or 6th-7th centuries the oldest periods of Ossetian migration; others supposed that the first period of their infiltration in Georgia was connected to Mongol dominance in the North Caucasus. There were attempts, based on genealogies of Ossetian family names, to attribute their migration to the 15th -16th centuries. The results of investigations of some Georgian and Russian researchers corroborate that the settlement of Ossetians in the mountainous part of Kartli occurred in the 17th century and their migration to western Georgia – in the 18th century. Compact settlements appeared gradually in the northern part of Shida Kartli, in the valleys of the rivers Liakhvi and Ksani, though the majority of Ossetians dispersed throughout Georgia.

For the whole period of the 18th century, Ossetians actually didn't live in the villages of Kartlian foothills. Migration of Ossetian there (mainly in destroyed villages) began in the late 18th and early 19th centuries. In this period Ossetians occupied considerable part of the foothills of the Patara Liakhvi valley. Since that period and especially in the first decade of the 19th century, there was an individual migration of Ossetians from the mountainous part of Shida Kartli to the villages of its foothills and plains. There are different opinions on the history of creation of South Ossetian administrative unit in Georgia. It's worth mentioning, that the terms South and North Ossetia are not stated in written sources until the 19th century. This term appears only after Georgia annexed to Russia. In their reports to the emperor the Russian military officers refer the territory inhabited by Ossetians in Liakhvi mountainous regions as "Ossetia", "Georgian Ossetia" or "Kartlian Ossetia" (1812-

1837). Then a binary opposition “South Ossetia –North Ossetia” appeared. In the 1840s the “Ossetian district” was established in Georgia. This served as the basis for naming the territorial-administrative unit created by the Bolsheviks in Shida Kartli as the South Ossetian autonomous district.

It should be mentioned that the field ethnographic materials of the ethnographers: B.Kaloev, Z.Vaneev, L.Chibirov and others, give definite information to specify the period of resettlement of Ossetians in the upper reach of the Tergi Valley. However, when interpreting the material the same authors are usually tendentious which is reflected in their conclusions. These conclusions formed the basis for new false ethno-genetic conceptions.

Georgian and Ossetian authors come to radically different conclusions owing to diverse interpretation of one and the same archeological data, written sources and ethnographic materials. In order to corroborate statements about Ossetians indigenusness the most Ossetian authors are compelled to search for new conceptual basis for argumentation and comprehend distinctively the archeological material due to scarcity of written sources. The process of creating new Ossetian mythologemas is noticeable. Even comparatively moderate historians (for example Mark Bliev) avoid exact quoting, fearing that Georgians will destroy the historical sources stored in Georgia. However, these publications are cited already by other authors. Thus, it seems as though the work is based on a solid scientific sources. Such publications are apprehended negatively by the Georgian society aggravating negative attitudes, whereas in Ossetians it strengthens the feeling of national pride and sense of historic distinctiveness and makes them lose the desire to compromise. In this situation, the idea of restoration of “historical Ossetia” and returning “old lands“, primarily Kazbegi region and the Ghuda gorge became

popular, which significantly reduces the perspectives of resolution of the Ossetian question.

In the 20th century, intensive migration proceeded in present day Kazbegi municipality. On the basis of scientific literature and field ethnographic material obtained in the targeted region, the economic, political and ethno-cultural factors determining the Ossetian migration can be identified.

Animal husbandry (mostly sheep breeding) and agriculture with preference of cattle breeding were traditionally the main fields of farming in this region. Alternation of winter and summer pastures is not proved before Russian dominance in Georgia. The main reason was the difficult accessibility of winter pastures. In the Kakheti valley Kazbegians failed to compete with Tushs, who had tight economic contacts with Kakhetians, and the population of the foothill zone in winter pastures of Kartli. Keeping of many sheep in cattle shed was almost impossible. If a family possessed more than two tens of sheep they had to care about contacts with the lowlands.

The potential of sheep breeding enhanced significantly when after the Russian rule the use of the winter pastures of the North Caucasus became possible. Since the 1870s -1880s, the population of Khevi and Truso extensively used the winter pastures of Chechnya and Kizlyar, where they kept their sheep from October till the end of April. The share of cattle breeding was enhanced in the Soviet period. Sheep flocks of collective and private farms were pastured intensively in mountains in summer and in northern valleys in winter. In the 1930s the economic environment of the region was changed drastically due to collectivization. Livestock which was mainly in private ownership before, was nationalized and became the property of collective farms. As a result the profitability of this economic field was enhanced. Herewith transformation of symbiotic forms of farming proceeded systematically, which reduced the share of agriculture in the mountainous zone and limited the usage of

arable lands for individual farmers. Under the Soviet labor organization the forms of mutual aid that have existed for centuries were forgotten gradually. As a result of increasing the share of mechanization, the use of old agricultural tools in the field was limited.

Notwithstanding the definite raise of income, the harsh climate of Kazbegi region, bad communal conditions and less available education conditioned high intensity of Ossetian migration to North Ossetia. The migrants were Mainly Ossetians, because there already existed a springboard of Ossetians immigrated in 1944, they had tight relative ties with. The Ossetian settlements of the region gradually got emptied.

This process was especially evident in Truso. Hard living conditions and less perspective of social-economical development made people search for labor and housing in North Ossetia. Massive constructions of new types of houses started in the 1960s along the Military road; but this did not happen in the Truso gorge. The Living, farming, defensive and religious buildings in Truso, which is nowadays totally depopulated, evidence that since the 1960s nothing has been built there. Unlike the Khevi villages, gasification of the Truso gorge was not accomplished. This increased the desire of population to improve their living conditions and leave the woodless area. It could be said that the possibility of comfortable housing in Orjonikidze served for population of the Truso gorge as an important motivation.

The change of ethno-cultural vector, implying replacement of Georgian orientation with Russian, promoted migrational aspirations of Ossetians. Prior to Russian hegemony the integration of Ossetians into the Georgian world occurred naturally, which implied gradual assimilation of components of the Georgian material and spiritual culture. Until the 1970s, the family names of the majority of Truso and Kobi population ended in suffix -shvili as in Georgian surnames. Lately the

tendency of replacement of the Georgian anthroponomical model with the Russian one was noticeable. The number of family names with Russian endings (suffixes –ov –ev) increased. Since 1905 the liturgy and church registers were conducted in Russian. It was planned to replace the Georgian language by Russian as Lingua Franca and change the political, economic and religious vectors focused on Georgia in favor of Russia.

After the collapse of the Soviet regime, on the background of the radical political, economic and demographic transformations, the scale of sheep breeding was reduced significantly. The winter pastures of the North Caucasus, due to the locked borders with the Russian Federation, were inaccessible. The economically unproductive Truso gorge was totally depopulated; but in turn Mokheves, who were oppressed by Ossetian refugees – the migrants from Tskhinvali region, started massive immigration from North Ossetia.

In the 1990s diminishing of animal husbandry made the local population of the region to seek alternative sources of income. As Khevi villages were provided with free natural gas, the locals started development of private greenhouses, where cucumbers and tomatoes were grown. Mokheves were basically occupied with this business, though Ossetians, migrated from Georgia to North Ossetia were actively occupied in trading relations and became the main distributors of production into Russia.

Soon appointing the limits on free gas by the state, greenhouses lost their actuality, but as my respondents notice, Ossetians have maintained friendly and business relations with Mokheves until today.

The change of the economic profile of the region was painful for all social layers of the population. Animal husbandry and agriculture is unable to provide perfectly the life of local population. Tourism remains to be the only prospective sector in the region, though the number of people occupied in tourist

business is not large. In such conditions most people believe that the prospect of returning Ossetians in the Truso gorge is doubtful. Moreover, the new direction of agricultural contacts is evident, which is linked to seasonal transhumance from Kazbegi region to the lowlands of Eastern Georgia. For the last period, besides Mokheves Azeri herders from Iormughanlo also use the summer pastures, and the most sheep flocks of Kazbegi region are moved to the winter pastures in Kvemo Kartli valleys. And the Ossetians themselves, the former residents of Truso, rarely visit their dwellings, places of worship and ancestors graves even in summer.

The Georgians and Ossetians of the region were involved in long-term mutually beneficial cultural and economic relations. Usually in ethnically mixed villages Ossetians and Georgians had common shrines and sanctuaries, they celebrated their religious festivals together and performed cult practices within the same space and at the same time. In mono-ethnic villages Georgians came to visit their Ossetian friends and relatives and vice versa at each other's religious festivals. The influences of confessional, ethnic, social-economic factors and state institutions determined the character (syncretism, unification, nationalization etc.) and dynamics of these rituals. The study of mutual sacred places is important for determination of direction of their migration, since the Georgian highlanders, wherever they migrated, almost universally retained the habit of visiting the sacred places of their ancestors at festivals of their pagan shrines and participate in religious rituals.

Field materials evidence that the number of Ossetian visitors to traditional festivals is decreasing for the last period. Presumably, most of them replaced old festivals with rituals typical of the new environment. Transformation of political, economic and ethnic environment has been clearly reflected on traditional rituals. "Vachiloba", which used to be the festival of Ossetians, living in Toti, nowadays is celebrated by Georgians, settled in

neighboring village, they are the main actors (Dekanoz – priest at pagan shrine, flag bearer, feast leader etc.) and Ossetians have the guest status. The individual elements of the ritual have been modified (for example to the sacred place they bring the state flag of Georgia, instead of a specially designed traditional flag), women sit with men at the table and etc. It could be said, that the nature of transformation of the above mentioned traditional rituals, is closely linked to the concrete local socio-economic and political changes on the one hand and the general socio-cultural tendencies in the world on the other.

Definite developments were peculiarly depicted on the Georgian-Ossetian relations in Kazbegi region: massive migration of Ossetians to the North Caucasus from the 1940s to former settlements of the Ingush people, deported from their homeland in 1944; the Georgian-Ossetian conflict in Tskhinvali region; declaration of a visa regime by Russia and giving definite privileges to the population of border region; the Russian - Georgian war in August, 2008; transformation of Russian policy after this war etc.

Mokheves distinguish between North Ossetians, the so-called "Irons" and "Kudatses", those migrated from Tskhinvali region and other territories of Georgia to North Ossetia. Interviews manifested the negative attitude of majority of Mokheves towards the last group. They consider Ossetians of Tskhinvali region to be aggressive and unfair. It's worth mentioning, that according to Mokheves, North Ossetians have a similar attitude towards "Kudartses" and the relations between them are not so good.

Integration of individuals and ethnic groups under the conditions of prolonged relations is accompanied by their cultural modification i.e. acculturation, when the primary cultural paradigm of both groups more or less change and in the result definite cultural unification occurs. Usually this process goes independently and is characterized by transformation of

orientations in values, role behavior and social attitudes. Therefore, it's not surprising that in the opinion of some interviewees Kudartses are on much higher cultural level than North Ossetians, as they underwent influence of Georgian culture and adopted many cultural elements. They think that after migration of Ossetians of Tskhinvali to the north, the culture of North Ossetians, which was far behind and pagan, "upraised".

Personal assessment of Ossetians revealed that they are regarded mainly as tradition followers, friendly, hospitable and respectful for the elderly people, though comparatively minor part considers them to be untrustworthy, less cultural and aggressive.

The following picture was depicted concerning the perspectives of Georgian-Ossetian coexistence in Kazbegi region: a 46% of interviewed population consider impossible returning of migrated Ossetians to their dwellings; a 27% think about their partial return (e.g. in summer), though according to the majority, it can occur only if political circumstances change (free will of the government, allowing them to transfer their cattle etc.) or improvement of the housing conditions. According to the absolute majority of respondents (Georgians and Ossetians) geostrategic interest of Russia is the core reason inducing the Georgian-Ossetian conflict, which by encouraging the separatist processes, hinders the formation of a strong, independent Georgian state in Transcaucasia. They often bring positive examples (David Soslan was ethnic Ossetian, Georgian Kings used to involve Ossetians in their troops etc.) from the history of Georgian-Ossetian interrelations, in order to show the perspective of coexistence of the two people, though opposite tendencies are also met (e.g. Georgians remember Ossetian betrayal during the Mongol period and the first independent Republic of Georgia; Ossetians recollect punishing expedition

against Ossetians, carried out by Valiko Jugheli in the period of first Republic of Georgia, events developed in the 1990s, etc.).

There are sharply negative estimations concerning Ossetians and nuances of their life and culture. Ossetian respondents are more reserved, though their narratives also contain negative connotation. Many of them believe that territorial claims of Ossetians in Georgia are fair.

Most respondents are convinced that repatriation of immigrated from Georgia Ossetians is not expected because they are well able to integrate in their new places of residence (basically in Russia).

The talks on the annexation of the territory of Kazbegi and Kvemo Kartli (the so-called “Trialetian Ossetia”) to the Ossetian state are inspired by the Russian political circles and activities of separate organizations like “Dariali” that serves only the financial interests of its leaders.

As a result of the aforementioned processes, the number of Mokheves having intensive contacts with Ossetians has been halved. The economic ties and the practice of joint participation in religious rituals have been lost. Intercultural sensitivity is directed from ethno relative to ethnocentrist. Ethno political processes which started from the 1980s obliged people to make distinctive ethnic identification; this resulted in full integration not at the group but at the individual level (expressed by Georgianization or Ossetianization). According to the survey, the majority considers it impossible to return the Ossetians to the Kazbegi region and considers this issue as another provocation of Russia.

The Russian-Georgian war of 2008 and the Russian-Ukrainian confronting made actual the model of hybrid future war, elaborated by military theoreticians of Kremlin. Theory of a hybrid war was elaborated for achievement of military and political goals and implies multilateral, complex attack on the antagonist party. All kinds of methods are applied openly and

secretly, like: diplomatic, military, economic, informational and conventional, irregular (partisan and asymmetric), terrorist, criminal and cyber methods.

The imperial strategy of Kremlin, in relation with Georgia historically is characterized by considerable diversity. In the end of the 20th century the change of geopolitical realities made Kremlin to apply different methods. Simultaneously, a new national politics of Moscow, ensuring the nationalist (state) interests of the Russian state and society on internal and external arenas, actually represents the transformed version of the Tsarist policy. The Soviet state originated from the ruins of Tsarist Russia and its main legal successor, the Russian Federation, inherited the task of full assimilation of the Empire peoples. However, the delicacy of the situation is that without the obvious violations of universally recognized general principles, the Georgian state should be represented as an unsuccessful project, in order to convince Georgians of their helplessness and refuse political independence. By Kremlin calculations, in perspective, it will provide staying of Georgia on the Russian orbit at the initial stage and total assimilation in future. For such a purpose it was considered the most appropriate to provoke internal conflicts and use compactly dwelling "minorities" in Georgia to incite the conflict. It goes without saying that Russia intended to undertake monitoring and control of this confrontation as a peacekeeper.

Separatist regions play a decisive role in achieving the strategic goals. In the 1990s Russia managed to practically separate these regions from the Georgian political and economic space, which after the war of 2008 ended by open occupation and annexing. Moscow for embellishing the situation recognized Abkazia and the so-called South Ossetia as independent states, and explained its own action as an act of support of Apkhazian and Ossetian people living in these territories.

Kremlin tries to restrict the historical territorial possessions of Georgia and extend frontiers to the south as much as possible primarily to broaden the territory of favorable for them Ossetians. Corroboration of century old dwelling of Ossetian ethnos and proving ethnic hegemony of Ossetians on the territory of upper reach of the Tergi River would be the best opportunity to legitimize pretensions of the so-called south Ossetian State.

Pseudo historical works could be applied especially effectively for the above mentioned purposes. The influence of historical literature on interethnic relations naturally evokes temptation to veil ethnocentric aspirations with “Patriotic feelings”. Scientists against their will are exposed to the open or hidden influence of society, which, naturally, affects their creativity. This was well known to the Soviet authorities, who very effectively controlled historical literature to manage the processes in the desired direction.

The Georgian-Ossetian / Russian conflict is a multifaceted phenomenon. Beside political, economic, social and ethno cultural aspects each Party's claim to get back the historically granted place has a great influence on inspiration of this conflict. Thus, a part of scientists have possibilities to fulfill the geopolitical order of conjuncture and by exaggerating the historical role of this or that people, influence ethnocentric sentiments.

According to the recently published scientific literature, the conception of the Ossetian side about the perspectives of Georgian-Ossetian relations is the following: the Georgian government imposes a despotic princely ideology on the population and on the establishment – an orientation towards NATO (Western Europe, USA) and military support for the current government. Ossetians are oriented to absolutely different values. This plan contains the following objectives: the unification of Ossetians with the support of Russia;

modernization, carried out by Russia, and participation in the global processes.

The conception of Georgian side on this issue is different. Euro-Atlantic choice is primarily related to the establishment of democratic values and consolidation of human rights. The essence of the national policy is as follows: consolidation of the Georgian society and integration of different groups into the single state organism.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. აფხაზავა ნ., კულტურულ-ეთნიკური პროცესები შიდა ქართლის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში უძველესი დროიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე (არქეოლოგიური მასალების მიხედვით), კრ. ოსთა საკითხი, თბილისი, 1995
2. არეშიძე მ., საქართველო რუსეთის საზღვარ- — არსებული საფრთხეები და გამოწვევები, ომის შემდგომი გამოწვევები და პერსპექტივები, ინტერნეტ ვერსია <http://www.nplg.gov.ge/gSDL/cgi-bin/library.exe?e=d-00000-00---off-0civil2--00-1----0-10-0---0---0prompt-10-TI--4---Doc---0-11--10-ka-50---20-home>
3. ბაგრატიონი ი., ქართლ-კახეთის აღწერა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს თინა ენუქიძემ და გურამ ბელოშვილმა, თბილისი, 1986,
4. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება ტ. IV, გამომც. “საბჭოთა საქართველო”, თბილისი, 1973
5. ბაქრაძე დ., საქართველო (ისტორიულ-გეოგრაფიული გამოკვლევა), გაზეთ ივერიითგან, 1877/1873 წლების
6. ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები ტ. II, თბილისი, 1965
7. ბერძენიშვილი ნ., საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. IX, თბილისი, 1979
8. ბიწაძე ს., რელიგიური დღესასწაულები ხევში, დისერტაცია, თბილისი, 2015
9. კეკელიძე, კ. ეტიუდები, თბილისი, 1956
10. ბუხრაშვილი პ., რუსული კოლონიალური ცნობიერება და ამიერკავკასიის ეთნოპოლიტიკური რეალობა, ინტერნეტ ვერსია <https://iberiana2.wordpress.com/caucasus/bukhrashvili/>
11. გაზეთი ”ახალი ხევი”, 1945 წ.

109. Ванети З.Н. К вопросу времени заселения Юго-Осетии. Изв. Юго-Осет. НИИ АН Грузии, 1936, вып 3
110. Ван Дейк Т., Язык познания коммуникация, Москва, 1989.
111. Идентичность и толерантность". (Отв. ред: Н.М.Лебедева). М., Изд-во ИЭА РАН, 2002.
112. Верещагин М., 2015, Пять главных Советских мифов о Второй Мировой Войне, internetversia, <http://fakeoff.org/history/pyat-glavnykh-sovetskikh-mifov-o-vtoroy-mirovoy-voyne>
113. Вышла в свет «Осетинская этнографическая энциклопедия» <http://vncran.ru/news/1/341/>
114. Волкова Н.Г., Миграции и этнокультурная адаптация горцев в условиях равнинного Кавказа(XIX-XX вв.) – «Расы и народы», №18
115. Гамрекели В.Н., Двалы и Двалетия в I-XV вв. н.э., Тб., 1968
116. Гаглойти Ю.С. Сарматы и Центральный Кавказ , С.44-46// Техов Б.В. этнической принадлежности создателей кобанской культуры Центрального Кавказа, от скифов до осетин Материалы по осетиноведению, М 1994
117. Гамкрелидзе Б., К вопросу о расселении осетин в Грузии, Осетинский вопрос, Тб., 1994
118. Горовиц Д., Ирредентизм, сепаратизмсамоопределение, всборн. Национальная политика в Российской Федерации, М, 1993.
119. Дзиццойты Ю. А. Диалектология и древняя история Южных Осетин, Гаглойти Ю.С. Сарматы и Центральный Кавказ , Тезиси докладов на конференцию по осетиноведению, под редакцией Магомедова А.А., Владикавказ, 1994

120. Дзаттиаты Р. Г. , «Южная Осетия в ретроспективе грузино-осетинских отношений» (отклик), Республиканская общественно-политическая газета «Южная Осетия»3 мая 2008 г
121. Дзугаев К., Плиев А., Культурологические особенности грузино-осетинских отношений. ინტერნეტვებსი, <http://do.gendocs.ru/docs/index-128984.html#3787057>
122. **Дзугаев К.**, 2015, Южная Осетия и прецедент Крыма, ინტერნეტვებსი, <http://iarir.ru/node/138>
123. Дзидзоев В. и Дзугаев К, «Южная Осетия в ретроспективе грузино-осетинских отношений», Цх.2008
124. Джуссоев Р. И.К вопросу национальной идентификации осетин (к итогам Всероссийской переписи населения 2002), ინტერნეტვებსი, WWW.etnonet.ru 2004-12-10
125. Дугин А., (2008) Российский националист выступает за евразийский альянс против США ("Los Angeles Times", США) internetvesia <http://inosmi.ru/world/20080904/243792.html>
126. Дугин А., (1999) Предисловие к грузинскому изданию “Основ геополитики” internetvesia: Sep. 09, 1999, 04:41
127. Фукуяма Френсис, Конец истории? 1992
128. История Северо Осетинской АССР, 1, Орджоникидзе, 1987
129. Итонишвили В., осетины (краткий историко-этнографический очерк), Некоторые вопросы истории осетин Шида картли Тбилиси 2010
130. Итонишвили В., (2010 а) Сведения и. Гюльденштедта о «лекианоба» и «осианоба», осетины (краткий историко-этнографический очерк), Некоторые вопросы истории осетин Шида картли Тбилиси 2010
131. Итонишвили В., (2010 б) «Осианоба» в интерпретации коста хетагурова, Некоторые вопросы истории осетин Шида картли Тбилиси 2010

132. Калоев Б. Осетины, (историко-этнографическое исследование), М. 1967
133. Кантария М. Некоторые вопросы земледельческого быта в горной Осетии, Кавказский Этнографический Сборник, V, 1980
134. Какабадзе. С. О племена Цанар, საისტორიოკრებულები, 1928 წ. III
135. Козаев Сармат, Вопрос Восточной Осетии не снимается с повестки дня, <http://osradio.ru/obshestvo/91476-obshestvo.html>
136. Коцты Х., 2012, Юго-Осетинская газета «Республика», Грузинских сёл в Лиахвском ущелье нет и никогда не было, ინტერნეტვერსია, <http://cominf.org/node/1166494486>
137. Лордкипанидзе М., Мухелишвили Д., Открытое письмо премьер-министру российской федерации в. Путину, Некоторые вопросы истории осетин Шида картли Тбилиси 2010
138. Магомедов А., Культура и быт осетинского народа, Орджоникидзе, 1968
139. Маргиев А. Кочиева И. День катастрофы -888, ინტერნეტვერსია <http://knigosite.ru/read/48470-gruziya-etnicheskie-chistki-v-otnoshenii-osetin-margiev-aleksej-kochieva-inga.html>
140. Некрасов А., 2015, Rinternet ვებსა <http://inosmi.ru/russia/20150330/227196328.html>
141. Нухаев Х.-А., Чечния и Россия: одно ценностное пространство _ две общественные системы, Россия и Чечня Поиски выхода, Санкт-Петербург, 2003.
142. Осетинские праздники, Уацилла, ინტერნეტ ვერსიაჰ
143. Пчелина Е.Г. Краткий историко-археологический очерк страны Ирон-Хусар // Материалы по изучению Грузии: Юго-Осетия, Тф, 1925

144. Путин В. Интервью Председателя Правительства Российской Федерации В.В.Путина американской телекомпании "Си-Эн-Эн" *Сочи, 28 августа 2008 г.*, *იბტერნეტვერსიო*, <http://www.polemics.ru/articles/?articleID=12234&hideText=0&itemPage=1>
145. «Прямая граница между Россией и Арменией появится в ближайшем будущем, <http://voskanapat.info/?p=5051>
146. Робакидзе А. (ред.), *Очерки Юго-осетинской автономной области*, Тб., 1985
147. Таказов Ф.М. Религиозно-мифологическое сознание осетин // *Наука вчера, сегодня, завтра: сб. ст. по матер. XL междунар. науч.-практ. конф. № 11(33)*. – Новосибирск: СибАК, 2016.
148. Техов Б.В. *Центральный Кавказ в XVI-X вв. до н.э.* М. 1977
149. Техов Б.В. (ред), *Очерки истории Юго-Осетинской автономной области*, Тб., 1985
150. Техов Б.В. *К Этнической принадлежности создателей кобанской культуры Центрального Кавказа// От скифов до осетин: Материалы по осетиноведению*, М. 1994
151. Туаева А. *Трусовское ущелье. почему оно за границей?*- *იბტერნეტვერსიო*; http://iratta.com/materials/sovremennost/48-trusovskoe_ushhele_pochemu_ono_zh_graniceji.html
152. Тишков В. Что есть "национальные меньшинства"? (Меняющийся мир и меняющиеся рамки конвенции) // *Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов*, N46, 2002.
153. Тишков В. Как обновить концепцию национальной политики? // *Бюллетень Сети этнологического мониторинга и раннего предупреждения конфликтов*, N48, 2003.

154. Ткавашвили М., Русско-осетинское противостояние в Грузии в начале XIX века, Некоторые вопросы истории осетин Шида картли Тбилиси 2010
155. Топчишвили Р., «Осетинская этнографическая энциклопедия» в контексте грузино-осетинских отношений, Тб.. 2016ж Топчишвили Р. Осетини и грузини: миф и реальность, Тб. 2009
156. Топчишвили Р., Об осетинской мифологеме истории, Тб., 5005.
157. Топчишвили Р., «Осетинская этнографическая энциклопедия» в контексте грузино-осетинских отношений, Тб.. 2016
158. Чибиров Л. (сост) Периодическая печать Кавказа об Осетии и осетинах , Т. 3 Цхинвали 1987.
159. Чибиров Л.А. ред. Осетия и осетины, Владикавказ 1994.
160. Чеславский О., 2015, Почему россияне не русские, а Киевская Русь, не Россия, <http://fakeoff.org/history/pochemu-rossiyane-ne-russkie-a-kievskaya-rus-ne-rossiya>
161. Чернов Михаил, Границы Осетии должны быть пересмотрены, <http://expert.ru/2013/08/21/granitsyi-osetii-dolznyi-byit-peresmotrenyi/voskanapat.info>
162. Чочиев А. Нарты-арииарийская идеология, М., Акалис, 1996 г.
163. Чочиев А. Нарты-арииарийская идеология, Кн.2, М., Акалис, 2000
164. Шнирелман В.А., Войны Памяти, М. 2003

შინაარსი

შესავალი.....5

თავი I

ყაზბეგის რეგიონი და ოსთა საკითხი სამეცნიერო ლიტერატურაში

§1 ყაზბეგის რეგიონი.....11

§2 ოსთა ავტოქტონობის პრობლემა.....25

თავი II

ქართულ-ოსური ურთიერთობის ეთნოკულტურული დისკურსი

§1 ყაზბეგის რეგიონის ოსური მოსახლეობის მიგრაციის
ეკონომიკური და ეთნოპოლიტიკური ფაქტორები.....47

§2 გაზიარებული სალოცავი და ტრადიციული დღესასწაული
ეთნოდემოგრაფიული ტრანსფორმაციის ფონზე66

§3 ქართულ-ოსური ურთიერთობის ეთნოფსიქოლოგიური
ასპექტები..... 82

თავი III

ჰიბრიდული ომის თეორია და რუსული პოლიტიკა ყაზბეგის რეგიონში

§1 კრემლის გეოპოლიტიკური სტრატეგია საქართველოში.....106

§2. ისტორიული რეალობის ფალსიფიკაცია, როგორც
მოსახლეობაზე ზემოქმედების იარაღი 118

დასკვნა139

The Question Ossetians in Kazbegi Region153

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა 172

დაიბეჭდა შპს „მნიშობარის“ სტამბაში

0102, ქ. თბილისი, კიევის ქ. №10; ტელ.: 294 05 71

www.mtsignobari.ge